

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ІВАНОВ ВАЛЕРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 159.947:159.9:35

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ
ПЛАНІВ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ**

05 Соціальні та поведінкові науки

053 – психологія

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.В. Іванов

Науковий керівник: Борис Андрійович Якимчук,
кандидат психологічних наук, професор.

Умань - 2024

АНОТАЦІЯ

Іванов Валерій Валерійович. Психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії (спеціальність 053 Психологія). Умань. 2024.

Автором розглянута проблематика формування та реалізації професійних планів студентської молоді в Україні, яка є особливо актуальною у контексті швидких соціальних, економічних та культурних змін, що характеризують сучасне суспільство. Ця проблема містить ряд суперечностей, які потребують глибокого аналізу та розробки відповідних стратегій вирішення.

По-перше, існує суперечність між потребами сучасного ринку праці та професійною підготовкою, яку отримують студенти. По-друге, важливу роль відіграє суперечність між особистісними очікуваннями та можливостями реалізації професійних планів у реальності. По-третє, є проблема адекватності механізмів формування професійних планів відповідно до особистісних рис і потреб молоді.

У першому розділі здійснено теоретичний аналіз існуючих наукових підходів до дослідження проблеми формування професійних планів, психологічного супроводу їх формування; розкрито психологічний зміст цих понять, їх структуру. Теоретично обґрунтовано зміст, показники та особливості впливу на процес професійного становлення особистості студента педагогічного коледжу.

Аналіз теоретичних напрацювань і стан педагогічної практики засвідчують актуальність спеціальної наукової розробки щодо проблеми формування професійних планів та важливості ефективного психологічного супроводу здобувачів освіти.

Переважає більшість студентів орієнтуються на здобуття професій, які

вимагають спеціальної підготовки, і, як правило, тривалого навчання. Адже кваліфікація - це можливість заробітку, зміна статусу на вищий - залежить від затрачених зусиль, які, зокрема, виражаються у тривалості навчання.

Так, психологи підкреслюють важливість відповідності між індивідуальними психологічними характеристиками особистості та особливостями професії при її виборі. Ця концепція базується на теорії професійної відповідності, яка стверджує, що задоволеність роботою та професійний успіх збільшуються, коли є висока відповідність між особистісними рисами, інтересами, здібностями особи та характеристиками професії.

Інтерес до професії є одним з ключових чинників у підтримці мотивації та залученості до професійної діяльності. Коли робота відповідає особистим інтересам та захопленням, це не лише підвищує її продуктивність, але й сприяє професійному зростанню та розвитку особистості. Наприклад, людина, яка захоплюється технікою, може відчувати більше задоволення та мотивацію у ролі інженера-конструктора, оскільки її природні інтереси співпадають з предметом професійної діяльності. «Професійно важливі якості» відіграють вирішальну роль у досягненні високого рівня компетентності в певній сфері. Ці якості включають набір психологічних та фізичних характеристик, які є оптимальними для виконання специфічних завдань, пов'язаних з професією. Наприклад, увага є критично важливою для коректора, який повинен візуалізувати текст в його кінцевому вигляді, а образне мислення є ключовим для художника, якому потрібно створювати візуальні образи на основі своїх ідей.

Здебільшого у закладах загальної середньої освіти, по-перше, навчаються учні, проінформовані в питаннях технології вступу до закладів вищої освіти, тому в них переважає реалістичний підхід до реалізації власних професійних планів. Оскільки соціокультурний, виробничий, та інфраструктурний простори дають здобувачу широкі можливості для вибору спеціальності та реалізації професійних планів, останні мають неповний і не

остаточний характер.

Професійні плани – це проєкція людини на основі її особистісного потенціалу на соціальний (соціально-політичний, соціально-культурний, та побутовий) простір з метою визначення свого вірогідного місця, ролі та способу задоволення власних потреб у цьому просторі.

Професійне самовизначення містить у собі професійний план як ключовий елемент, який представляє обдумане бачення щодо вибраної сфери діяльності, методів оволодіння майбутньою спеціальністю та можливостей для кар'єрного росту. Ці плани вписуються в ширший контекст життєвого планування, що включає уявлення про ідеальний спосіб життя, соціальний і професійний статус, сімейне життя тощо, визначаючи способи їхнього досягнення. Вони є виразом індивідуальних цілей та прагнень, які гармоніюють із самооцінкою власних можливостей як засобу досягнення цих цілей. Професійне планування спрямоване на досягнення конкретного соціального статусу, професійної кваліфікації, просування в соціальній ієрархії, а також на вибір соціального оточення, друзів, партнера життя. Формування професійних планів у студентів відбувається на основі їх реалістичних оцінок власних можливостей і зовнішніх умов, витісняючи ілюзорні уявлення про майбутнє на користь об'єктивного аналізу існуючих обставин і особистих шансів на успіх.

У другому розділі роботи «Емпіричне дослідження психологічних особливостей формування професійних планів» представлено аналіз емпіричного дослідження, присвяченого вивченню психологічних аспектів формування професійних намірів. В цьому розділі описано склад вибірки, методику проведення дослідження та його організаційні аспекти, а також наведено обґрунтування щодо використання обраного інструментарію. Результати експериментального дослідження були піддані аналізу. Для оцінки ефективності запропонованих і втілених в освітній процес інноваційних методів психолого-педагогічного впливу на розвиток особистості студентів були сформовані контрольні групи. Ефективність цих

інноваційних методів також була перевірена.

Дослідження виявило значення особистісних якостей, усвідомленої саморегуляції та адаптивності кар'єри як основних факторів у плануванні професійної кар'єри студентами педагогічних коледжів. Розроблено та емпірично підтверджено концептуальну модель, яка демонструє взаємозв'язок між особистісними рисами, саморегуляцією та кар'єрною адаптивністю в процесі формування стійких професійних планів. Запропоновано та емпірично верифіковано концептуальну модель особистісних і регуляторних предикторів визначеності та стійкості професійних планів, яка довела свою достовірність на вибірках студентів 1-3 курсів педагогічного коледжу. Дослідження показало, що ясність та незмінність професійних цілей студентів зміцнюється через розвинені аспекти кар'єрної адаптивності, включаючи інтерес, самоконтроль, пошук нового та самовпевненість. Водночас, цілеспрямована саморегуляція у досягненні цілей також позитивно впливає на чіткість та визначеність у формуванні професійних навчальних планів за допомогою кар'єрної адаптивності, яка виступає як посередник. Окрім того, характерні особистісні риси непрямо впливають на формування професійних планів студентів, сприяючи розвитку навичок усвідомленої саморегуляції та здатності до адаптації в кар'єрі.

Домінування двох сфер діяльності, в яких можуть реалізувати свої плани студенти, встановлено через опитування щодо професійної готовності, що було підкріплено анкетуванням. Внаслідок дослідження було встановлено рейтинг критеріїв, в яких сучасні студенти бачать своє майбутнє життя та повну реалізацію своїх планів.

Актуальність і подальша перспектива дослідження пов'язані у загальнопсихологічному аспекті із вивченням прогностичної ролі регуляторних ресурсів у професійному розвитку людини; у вузькоспеціальному аспекті – із педагогічною практикою у контексті визначення початкових передумов, які сприяють підвищенню визначеності та

усталеності професійних планів студентів педагогічних коледжів.

У третьому розділі висвітлено підготовку й проведення формувального експерименту, наведено стратегію і програму організації формувального експерименту та оцінку ефективності програми розвитку особистості студента педагогічного коледжу.

У межах формувального експерименту розроблено й упроваджено програму «Тренінг формування професійних планів».

Метою програми є створення сприятливих психологічних умов для розвитку особистості та вдосконалення алгоритму формування професійних планів студентів педагогічних коледжів.

Основними напрямками психологічного забезпечення професійного планування майбутнього педагога є психологічна підтримка адекватного вибору професії майбутнього випускника школи, розвиток професійної придатності суб'єкта до професійного самовизначення, формування переконаності здобувачів освіти у правильності вибору своєї професії і професійної готовності здобувачів; професійного самовизначення до педагогічної діяльності в системі освіти України.

Формування професійного планування, адекватного професійного самовизначення здобувача освіти сприяє його протистоянню негативному впливу навколишнього середовища і забезпечує відносно стійкий розвиток суб'єкта після закінчення закладу освіти в умовах соціально-професійного середовища, що швидко змінюється. Формування переконаності здобувача ґрунтується на усвідомленні ним динаміки і закономірностей змін структур професійного самовизначення, своєчасному впливові на ті з них, які приводять систему до стійкого функціонування з метою успішної реалізації професійної діяльності.

Психологічне забезпечення професійного самовизначення студентів педагогічного коледжу досягається проведенням заходів з формування психологічної готовності майбутніх педагогів до майбутньої діяльності:

1) проведення систематичної психодіагностики і на основі отриманих результатів прогнозування психологічної готовності здобувачів освіти до професійної діяльності;

2) систематичне спонукання здобувачів освіти до аналізу результатів їхнього психологічного обстеження, навчальної діяльності та їхній погодженості з цілями майбутньої професійної діяльності;

3) стимулювання студентів до самовдосконалення, формування професійно значущих мотиваційно-вольових утворень у процесі тренінгу формування професійних планів; психологічна підтримка і формування впевненості здобувачів освіти в їхньому достатньому рівні готовності до майбутньої професійної діяльності;

4) досягнення погодженості і безперервності впливів усіх суб'єктів забезпечення професійного самовизначення на психологічну готовність студента до майбутньої професійної діяльності.

Робота виконана у межах наукової теми кафедри «Психологічні аспекти формування творчої особистості вчителя, студента, учня» (державний реєстраційний номер 0111U007546), наукової школи професора О. Д. Сафіна «Майбутній практичний психолог як активний суб'єкт психологічної практики», Центру психологічного діагностування та тренінгових технологій «Інсайт».

Ключові слова: професійні плани; здобувач освіти; студент педагогічного коледжу; професійне планування; професійна діяльність; професійне самовизначення; психологічний супровід.

Список публікацій здобувача:**наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:****Статті у фахових наукових виданнях, що затвердженні МОН:**

1. Іванов В.В. Зміст, методи і заходи психолого-педагогічного супроводу з формування професійних планів у студентів педагогічного коледжу. *Вісник Національного університету оборони України*. 4(68)/2022. С. 46
URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/258846/258995>
DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-68-4-46-51>
2. Іванов В.В. Психологічні особливості змісту та динаміки розвитку цілей навчальної діяльності майбутніх вчителів початкових класів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2 (72) /2023. С. 40-46.
URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/274358/271068>
DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-23-72-2-40-46>
3. Іванов В.В. Про особистісні і регуляторні предиктори визначеності і стійкості професійних планів студентів педагогічних коледжів. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)* № 16(34) 2023.
URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/8124/8168>
DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16\(34\)-440-455](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16(34)-440-455)
4. Іванов В.В. Модель формування професійних планів студентів педагогічних коледжів «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)». 2024. № 3(37) . С. 839-848
URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/10082/10137>
DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37))
5. Іванов В.В. Експериментальне дослідження формування професійних планів студентів педагогічних коледжів. *Psychology*

Travelogs, № 1 (2024): [Psychology Travelogs | Psychology Travelogs \(khmnu.edu.ua\)](https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/155/144) С. 72-81.

URL: <https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/155/144>

DOI: <https://doi.org/10.31891/PT-2024-1-7>

Статті у наукових виданнях:

6. Іванов В. В. Подолання психолого-педагогічних бар'єрів та внутрішньо особистісних конфліктів в процесі формування професійних планів здобувачів освіти фахових.
<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit27-03-015>
<https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-27-03-015>
7. Іванов В. В. Основи формування психологічної компетентності вчителя початкової школи в умовах реформування освітньої галузі. Збір. Матеріалів. Одеса : Астропринт, 2021. 284 с.
8. Якимчук Б. А., Іванов В. В. Психологічні аспекти формування професійних планів студентів педагогічних коледжів. *Психологічний журнал*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2021. Вип. 7. С. 92-99.
<http://psyj.udpu.edu.ua/issue/view/14160>

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Іванов В.В. Корекційно-розвивальна програма «Емоційна сфера студентів», *матеріали інформаційно-методичного вісника методичного об'єднання практичних психологів педагогічних навчальних закладів Південного регіону України*. Запоріжжя, 2019 .
10. Іванов В.В. Психофізіологічні особливості становлення випускника педагогічного коледжу. *Педагогічний вісник ВНЗ південного регіону I-II рівнів акредитації*. Запоріжжя, 2020 .
11. Іванов В.В. Особливості діагностики емоційного інтелекту при формуванні професійних планів. *Матеріали інформаційно-методичного вісника методичного об'єднання практичних психологів педагогічних навчальних закладів Південного регіону України*. Запоріжжя, 2021 .

- 12.Іванов В. В. Основи формування психологічної компетентності вчителя початкової школи в умовах реформування освітньої галузі. *Нове покоління вчителів для НУШ: виклики і досягнення. Збірник матеріалів доп. сучасн.* Одеса: Астропринт, 2021. С 93.
- 13.Іванов В.В. Психологічні особливості професійного становлення студентів педагогічних коледжів. Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм. *Збірник наукових праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції*, Кременчук, 2020. С - 289.
- 14.Іванов В.В. Психологічні основи формування професійних планів студентів. Основні аспекти розвитку сучасної психології. *Збірник наукових праць за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Одеса, 2020. С -156.
- 15.Іванов В.В. Психологічні проблеми професійного самовизначення. Features of the development of modern science in the pandemic`s era. зб. за матеріалами II Міжнародної науково-теоретичної конференції. Берлін. Грудень. 2021 . С – 127.
- 16.Іванов В.В. Розвиток професійної компетентності студентів педагогічних коледжів як основна умова формування їх професійних планів. *Науково-практичний семінар «Сучасна наука: проблеми, перспективи, здобутки»*. Умань, 2021.
- 17.Іванов В.В. Бар'єри формування професіоналізму студентів ВНЗ. Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: *проблеми та перспективи розвитку. Збірник наукових праць за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Одеса, 2021. С. – 68.
- 18.Іванов В.В. Адаптація без проблем. Освіта Одещини. *Огляд-конкурс методичних розробок та віртуальних ресурсів педагогічних працівників*. Одеса, 2021.
- 19.Іванов В.В. Психологічні аспекти модулювання професійних планів

здобувачів освіти. *Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції “Наука, освіта, технології та суспільство в XXI столітті: наукові ідеї та механізми реалізації”*. (Полтава, 30 січня 2024 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2024. Ч. 2. 10 с. <https://www.economics.in.ua/2024/02/30-2.html>

20. Іванов В. В. Психологічний супровід професійного планування майбутньої діяльності студентів педагогічних коледжів. *Наука та освіта під впливом глобальних викликів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр* (Чернігів, 30 січня 2024 р). Research Europe, 2024. 100 с. <https://researcheurope.org/product/book-42>

21. Іванов В.В. Формування професійної придатності студентів педагогічних коледжів в парадигмі планування майбутньої діяльності. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку. *Матеріали XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (07 лютого 2024 року, Анкара (Туреччина) 256 с. DOI: <https://doi.org/10.52058/41>

Valeriy Ivanov. Psychological features of the formation of professional plans of students of pedagogical colleges - Qualification scientific work on manuscript rights. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (specialty 053 Psychology). Uman. 2024.

The author considered the problem of formation and implementation of professional plans of student youth in Ukraine, which is especially relevant in the context of rapid social, economic and cultural changes that characterize modern society. This problem contains a number of contradictions that require in-depth analysis and the development of appropriate solution strategies.

First, there is a contradiction between the needs of the modern labor market and the professional training that students receive. Secondly, an important role is played by the contradiction between personal expectations and the possibilities of

realizing professional plans in reality. Thirdly, there is a problem of the adequacy of the mechanisms for the formation of professional plans in accordance with the personal characteristics and needs of young people.

In the first chapter, a theoretical analysis of existing scientific approaches to the study of the problem of formation of professional plans, psychological support of their formation is carried out; the psychological content of these concepts, their structure is revealed. The content, indicators and peculiarities of the influence of the process of professional formation of the personality of a student of a pedagogical college are theoretically substantiated.

The analysis of theoretical developments and the state of pedagogical practice testify to the relevance of special scientific development of the problem of formation of professional plans and the importance of effective psychological support of education seekers.

The vast majority of students are focused on acquiring professions that require special training, long, as a rule, training. After all, qualification, it is an opportunity to earn money, to change the status to a higher one, depends on the effort expended, which in particular is expressed in the duration of training.

Thus, psychologists emphasize the importance of correspondence between the individual psychological characteristics of a person and the peculiarities of the profession when choosing it. This concept is based on occupational fit theory, which states that job satisfaction and occupational success increase when there is a high match between a person's personality traits, interests, abilities, and occupational characteristics.

Interest in the profession is one of the key factors in maintaining motivation and involvement in professional activities. When work aligns with personal interests and passions, it not only increases productivity, but also promotes professional growth and development. For example, a person who is passionate about technology may feel more satisfied and motivated in the role of a design engineer, because his natural interests coincide with the subject of professional activity. "Professionally important qualities" play a decisive role in achieving a

high level of competence in a certain field. These qualities include a set of psychological and physical characteristics that are optimal for performing specific tasks related to the profession. For example, imagination is critical for a proofreader who must visualize a text in its final form, and visual thinking is key for an artist who needs to create visual images based on their ideas.

For the most part, in institutions of general secondary education, firstly, students who are informed about the technology of admission to institutions of higher education study, therefore a realistic approach to building their own professional plans prevails in them. Since the socio-cultural, industrial, and infrastructural mood gives the applicant wide opportunities to choose a specialty and build professional plans, the latter have a certain and non-establishment character.

Professional plans are a projection of a person based on his personal potential and the social (socio-political, socio-cultural, and household) space with the aim of determining his probable place, role and ways of satisfying his own needs in this space.

Professional self-determination includes professional plans as a key element, which represents a deliberate vision of the chosen field of work, methods of mastering the future specialty and opportunities for career growth. These plans fit into the larger context of life planning, which includes ideas about the ideal lifestyle, social and professional status, family life, etc., determining ways to achieve them.

They are an expression of individual goals and aspirations, which are in harmony with the self-assessment of one's own capabilities as a means of achieving these goals. Professional planning is aimed at achieving a specific social status, professional qualification, promotion in the social hierarchy, as well as the choice of social environment, friends, life partner. The formation of professional plans among students takes place on the basis of their realistic assessments of their own capabilities and external conditions, displacing illusory ideas about the future in favor of an objective analysis of existing circumstances and personal chances of

success.

The second chapter presents an analysis of an empirical study devoted to the study of psychological aspects of the formation of professional intentions in the work "Empirical study of psychological features of the formation of professional plans". This section describes the composition of the sample, the research methodology and its organizational aspects, as well as the rationale for using the selected tools. The results of the experimental study were analyzed. Control groups were formed to evaluate the effectiveness of the proposed and implemented innovative methods of psychological and pedagogical influence on the development of students' personality in the educational process. The effectiveness of these innovative methods has also been tested.

The study emphasizes the importance of personal qualities, perceived self-regulation and career adaptability as the main factors in professional career planning by students of pedagogical colleges. A conceptual model was developed and empirically confirmed that demonstrates the relationship between personal traits, self-regulation and career adaptability in the process of forming sustainable professional plans. A conceptual model of personal and regulatory predictors of the certainty and sustainability of professional plans was proposed and empirically verified, which showed its stability on samples of students of the 1st-3rd years of the pedagogical college. The study found that the clarity and consistency of students' professional goals is strengthened by the developed aspects of career adaptability, including interest, self-control, novelty seeking, and self-confidence. At the same time, purposeful self-regulation in achieving goals also has a positive effect on clarity and consistency in the formation of professional educational plans with the help of career adaptability, which acts as a mediator. In addition, characteristic personal traits indirectly affect the formation of professional plans of students, contributing to the development of the skills of conscious self-regulation and the ability to adapt in a career.

The predominance of the two spheres of activity in which graduates can implement their plans was determined by means of a survey of professional

readiness, which was supported by questionnaires. With the help of the research, a rating of the criteria in which modern students see their future life and the full implementation of their plans was established.

The relevance and future prospects of the research are connected in the general psychological aspect with the study of the prognostic role of regulatory resources in the professional development of a person, in the highly specialized aspect - with pedagogical practice in the context of determining the initial prerequisites that contribute to increasing the certainty and stability of the professional plans of students of pedagogical colleges.

In the third chapter, the preparation and conduct of the formative experiment is highlighted, the strategy and program of the organization of the formative experiment and the evaluation of the effectiveness of the personality development program of the student of the pedagogical college are given.

Within the framework of the formative experiment, the program "Training on the formation of professional plans" was developed and implemented.

The purpose of the program is to create favorable psychological conditions for personality development and to improve the algorithm for forming professional plans of students of pedagogical colleges.

The main directions of psychological provision of professional planning of the future teacher are psychological provision of adequate choice of the profession of the future school graduate, development of the subject's professional suitability for professional self-determination formation of the professional conviction of education seekers in the correctness of choosing their profession and the professional readiness of students of professional self-determination for professional activity in the education system of Ukraine.

Formation of professional planning, adequate professional self-determination of the student of education contributes to his resistance to the negative influence of the environment and ensures the uniform and sustainable development of the object after teaching of the educational institution in the conditions of the social and professional environment, which is rapidly changing.

The formation of the acquirer's conviction is based on his awareness of the dynamics and regularity of changes in the structures of professional self-determination, personal influence on those of them, which lead the person to the path that functioning with the purpose of professional activity.

Psychological assurance of the professional self-determination of students of the Pedagogical College is achieved by carrying out measures related to the formation of psychological readiness of future teachers:

1) conducting systematic psychodiagnostics and, based on the obtained results, predicting the psychological readiness of education seekers for professional activity;

2) systematic encouragement of education seekers to analyze the results of their psychological burden, educational activities and their agreement with the goals of the future professional activity nights;

3) stimulating students to achieve their goals, building up professionally significant motivational and volitional formations in the course of training for the formation of professional plans; psychological support and formation of education seekers' confidence in their adequate level of readiness for future professional activity;

4) achieving harmony and continuity of influence of all objects of professional self-determination on the student's psychological readiness for future professional activity.

The work was carried out within the scientific theme of the department "Psychological aspects of the formation of the creative personality of a teacher, student, student" (state registration number 0111U007546), scientific school of Professor O. D. Safin "The future practical psychologist as an active subject of psychological practice", Center for psychological diagnosis and training technologies "Insight".

Keywords: professional plans; student of education; a student of the pedagogical college; professional planning; professional activity; professional self-determination; psychological support.

REFERENCES

Scientific works in which the main scientific results of the dissertation are published

Statti u fakhovykh naukovykh vydanniakh, shcho zatverdzhenni MON:

1. Ivanov V.V. Zmist, metody i zakhody psykholoho-pedahohichnoho suprodu z formuvannia profesiinykh planiv u studentiv pedahohichnoho koledzhu. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. 4(68)/2022. S. 46 <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-68-4-46-51>
2. Ivanov V.V. Psykholohichni osoblyvosti zmistu ta dynamiky rozvytku tsilei navchalnoi diialnosti maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. 2 (72) /2023. S. 40-46. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-23-72-2-40-46>
3. Ivanov V.V. Pro osobystisni i rehuliatorni predyktory vyznachenosti i stiikosti profesiinykh planiv studentiv pedahohichnykh koledzhiv. *Zhurnal «Perspektyvy ta innovatsii nauky» (Serii «Pedahohika», Serii «Psykhohiia», Serii «Medytsyna»)* № 16(34) 2023. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16\(34\)-440-455](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16(34)-440-455)
4. Ivanov V.V. Model formuvannia profesiinykh planiv studentiv pedahohichnykh koledzhiv «*Perspektyvy ta innovatsii nauky (Serii «Pedahohika», Serii «Psykhohiia», Serii «Medytsyna»)*»: zhurnal. 2024. № 3(37) 2024. S. 839-848 [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37))
5. Ivanov V.V. Eksperymentalne doslidzhennia formuvannia profesiinykh planiv studentiv pedahohichnykh koledzhiv. *Psychology Travelogs*, № 1 (2024): [Psychology Travelogs | Psychology Travelogs \(khmnu.edu.ua\)](https://doi.org/10.31891/PT-2024-1-7) S. 72-81. <https://doi.org/10.31891/PT-2024-1-7>

Statti u naukovykh vydanniakh:

6. Ivanov V. V. Podolannia psykholoho-pedahohichnykh bar`ieriv ta

vnutrishno osobystisnykh konfliktiv v protsesi formuvannia profesiinykh planiv zdobuvachiv osvity fakhovykh.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit27-03-015>

<https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-27-03-015>

7. Ivanov V. V. Osnovy formuvannia psykholohichnoi kompetentnosti vchytelia pochatkovoï shkoly v umovakh reformuvannia osvitnoi haluzi. Zbir. materialiv Odesa: Astroprynt, 2021.- 284 s.
8. Iakymchuk B. A., Ivanov V. V. Psykholohichni aspekty formuvannia profesiinykh planiv studentiv pedahohichnykh koledzhiv. *Psykholohichni zhurnal*. Uman: VPTs «Vizavi», 2021. Vyp. 7. S. 92-99.
<http://psyj.udpu.edu.ua/issue/view/14160>

Opublikovani pratsi aprobatsiinoho kharakteru:

9. Ivanov V.V. Korektsiino-rozvyvalna prohrama «Emotsiina sfera studentiv», *materialy informatsiino-metodychnoho visnyka metodychnoho obiednannia praktychnykh psykholohiv pedahohichnykh navchalnykh zakladiv Pivdennoho rehionu Ukrainy*. Zaporizhzhia 2019 r.
10. Ivanov V.V. Psykhofiziolohichni osoblyvosti stanovlennia vypusknika pedahohichnoho koledzhu. *Pedahohichni visnyk VNZ pivdennoho rehionu I-II rivniv akredytatsii* m. Zaporizhzhia 2020 r.
11. Ivanov V.V. Osoblyvosti diahnostyky emotsiinoho intelektu pry formuvanni profesiinykh planiv. *Materialy informatsiino-metodychnoho visnyka metodychnoho obiednannia praktychnykh psykholohiv pedahohichnykh navchalnykh zakladiv Pivdennoho rehionu Ukrainy*. Zaporizhzhia 2021 r.
12. Ivanov V. V. Osnovy formuvannia psykholohichnoi kompetentnosti vchytelia pochatkovoï shkoly v umovakh reformuvannia osvitnoi haluzi. *Nove pokolinnia vchyteliv dlia NUSh: vyklyky i dosiahnennia*. Zbirnyk materialiv dop. uchasn. Odesa: Astroprynt, 2021. S - 93.
13. Ivanov V.V. Psykholohichni osoblyvosti profesiinoho stanovlennia studentiv pedahohichnykh koledzhiv. Aktualni pytannia suchasnoi

- pedagogiky: tvorchist, maisternist, profesionalizm. *Zbirnyk naukovykh prats za materialamy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, m. Kremenichuh: 2020. S - 289.
- 14.Ivanov V.V. Psykholohichni osnovy formuvannia profesiinykh planiv studentiv. Osnovni aspekty rozvytku suchasnoi psykholohii. *Zbirnyk naukovykh prats za materialamy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Odesa: 2020. S -156.
- 15.Ivanov V.V. Psykholohichni problemy profesiinoho samovyznachennia. Features of the development of modern science in the pandemic`s era. *zb. za materialamy II Mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii*. Berlin. Hruden. 2021 r. S – 127.
- 16.Ivanov V.V. Rozvytok profesiinoi kompetentnosti studentiv pedagogichnykh koledzhiv yak osnovna umova formuvannia yikh profesiinykh planiv. *Naukovo-praktychnyi seminar «Suchasna nauka: problemy, perspektyvy, zdobutky»*. Uman: 2021.
- 17.Ivanov V.V. Bariery formuvannia profesionalizmu studentiv VNZ. Pedagogichna nauka i osvita u suchasnomu vymiri: problemy ta perspektyvy rozvytku. *Zbirnyk naukovykh prats za materialamy III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Odesa: 2021. S. – 68.
- 18.Ivanov V.V. Adaptatsiia bez problem. Osvita Odeshchyny. *Ohliad-konkurs metodychnykh rozrobok ta virtualnykh resursiv pedagogichnykh pratsivnykiv*. Odesa: 2021.
- 19.Ivanov V.V. Psykholohichni aspekty moduliuvannia profesiinykh planiv zdobuvachiv osvity. *Zbirnyk tez dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Nauka, osvita, tekhnolohii ta suspilstvo v XXI stolitti: naukovi idei ta mekhanizmy realizatsii”*. (Poltava, 30 sichnia 2024 r.): u 2 ch. Poltava: TsFEND, 2024. Ch. 2. 10 s. <https://www.economics.in.ua/2024/02/30-2.html>
- 20.Ivanov V. V. Psykholohichniyi suprovid profesiinoho planuvannia maibutnoi diialnosti studentiv pedagogichnykh koledzhiv. Nauka ta

osvita pid vplyvom hlobalnykh vyklykiv: materialy *Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii / Mizhnarodnyi humanitarnyi doslidnytskyi tsentr* (Chernihiv, 30 sichnia 2024 r). Research Europe, 2024. 100 s. <https://researcheurope.org/product/book-42>

21. Ivanov V.V. Formuvannia profesiinoi prydatnosti studentiv pedahohichnykh koledzhiv v paradyhmi planuvannia maibutnoi diialnosti. Suchasni aspekty modernizatsii nauky: stan, problemy, tendentsii rozvytku. *Materialy XLI-oi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (07 liutoho 2024 roku, m. Ankara Turechchyna) 256 s. DOI: <https://doi.org/10.52058/41>

ЗМІСТ

ВСТУП	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПЛАНІВ У ПСИХОЛОГІЇ	29
1.1. Професійне планування як предмет наукового дослідження у психології.....	29
1.2. Сучасні психолого-педагогічні підходи щодо формування професійних планів	56
1.3. Психологічні механізми формування професійних планів студентів педагогічних коледжів.....	75
Висновки за розділом.....	95
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНИХ ПЛАНІВ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ	99
2.1. Програма дослідження. Опис методик дослідження. Психологічна характеристика вибірки.....	99
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	103
2.3. Модель формування професійних планів студентів педагогічних коледжів.....	121
Висновки за розділом	137
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПЛАНІВ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ	141
3.1. Обґрунтування та розробка авторської програми формування професійних планів студентів фахових коледжів.....	141
3.2. Організація дослідження, опис методів. Аналіз та інтерпретація результатів.....	147
3.3. Психологічний супровід формування професійних планів здобувачів освіти.....	158

Висновки за розділом.....	172
ВИСНОВКИ.....	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	182
ДОДАТКИ.....	202

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Аналіз соціально-економічних перетворень, що неперервно відбуваються у суспільстві, є критично важливим для розуміння вимог, які ставляться до сучасних фахівців. Ці перетворення не тільки впливають на структуру ринку праці, але й на вимоги до професійних та особистісних якостей працівників. У цьому контексті здатність бути суб'єктом свого професійного розвитку, самостійно знаходити рішення значущих проблем у динамічному середовищі стає ключовою компетенцією.

Проблема, яку ми розглядаємо, обумовлена на розбіжності між життєвими та професійними планами, ціннісними орієнтаціями студентів педагогічних коледжів і їх здатністю адекватно реалізувати ці плани та орієнтації в умовах сучасного суспільства. Це вказує на необхідність глибшого аналізу системи освіти та профорієнтаційної роботи, яка повинна бути спрямована на розвиток не тільки специфічних професійних навичок, а й на формування універсальних компетенцій, таких як критичне мислення, адаптивність, вміння працювати в команді та інші.

Профорієнтація має стати мостом між потенціалом особистості та потребами ринку праці, допомагаючи молодим людям не тільки вибрати професію, але й розвивати ті особистісні якості, які дозволять їм бути успішними в обраній сфері. Важливо, щоб профорієнтаційна робота враховувала не тільки сучасні тенденції на ринку праці, але й прогнози щодо його розвитку, щоб підготовка майбутніх спеціалістів відповідала не тільки сьогоденню, але й майбутньому.

Враховуючи швидкість змін в сучасному світі, освітнім установам, особливо педагогічним, необхідно активно впроваджувати гнучкі та інноваційні підходи до навчання та профорієнтації. Це може включати використання цифрових технологій для адаптації навчальних програм, залучення студентів до проєктної та дослідницької діяльності, а також

розвиток партнерства між освітніми установами та роботодавцями для забезпечення актуальності навчальних програм та сприяння успішній професійній інтеграції студентів.

Таким чином, актуальність нашого дослідження полягає у важливості гармонійного поєднання особистісного розвитку та професійної орієнтації в контексті постійних соціально-економічних змін, що вимагає комплексного підходу до освіти та профорієнтації.

Приведені у дослідженні методології, критерії оцінки, психологічні модулі професій дозволяють враховувати особисті запити здобувача при виборі ним професії і його зацікавленість у майбутньому місці роботи. Проблематика формування та реалізації професійних планів студентської молоді в Україні є особливо актуальною у контексті швидких соціальних, економічних та культурних змін, які характеризують сучасне суспільство. Ця проблема містить ряд суперечностей, які потребують глибокого аналізу та розробки відповідних стратегій вирішення.

По-перше, існує суперечність між потребами сучасного ринку праці та професійною підготовкою, яку отримують студенти. З одного боку, ринок праці вимагає висококваліфікованих спеціалістів із здатністю до швидкої адаптації та навчання протягом усього життя. З іншого боку, освітня система не завжди може задовольнити ці потреби через застарілі програми, методи навчання та відсутність належної практичної підготовки.

По-друге, важливу роль відіграє суперечність між особистісними очікуваннями та можливостями реалізації професійних планів у реальності. Часто молоді люди мають завищені або нереалістичні уявлення про професії, що призводить до розчарувань та переоцінки життєвих планів. Водночас, вплив зовнішніх чинників, таких як соціально-економічна ситуація в країні, ринкові умови та соціальні норми, може обмежувати можливості молоді реалізувати свій потенціал в обраній професії.

По-третє, є проблема адекватності механізмів формування професійних планів відповідно до особистісних рис і потреб молоді. На

сучасному етапі розвитку українського суспільства важливо забезпечити гармонізацію внутрішніх бажань та зовнішніх можливостей, створивши умови для розвитку індивідуальних талантів та здібностей кожної особистості.

Для вирішення вищезазначених проблем необхідний комплексний підхід, який включає оновлення освітніх програм, розвиток кар'єрного консультування, зміцнення зв'язку між освітніми установами та ринком праці, а також стимулювання саморозвитку та підприємницької ініціативи молоді. Важливо також створити механізми соціальної підтримки для молодих спеціалістів на початкових етапах їх кар'єри, що допоможе їм адаптуватися до реальностей ринку праці та успішно реалізувати свої професійні плани.

Мета дослідження: виявлення психологічних особливостей формування професійних планів у студентів педагогічних коледжів.

Завдання дослідження:

1. провести теоретичне дослідження проблеми формування професійних планів студентів педагогічних коледжів;
2. дослідити рівень сформованості професійних планів у студентів педагогічних коледжів;
3. розробити модель формування професійних планів студентів педагогічних коледжів;
4. розробити, обґрунтувати програму формування професійних планів студентів педагогічних коледжів;
5. експериментально перевірити ефективність впровадження програми формування професійних планів у студентів педагогічних коледжів.

Об'єкт дослідження - формування професійних планів студентів педагогічних коледжів.

Предмет дослідження – психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів.

Методи дослідження. Для вирішення задач дослідження було

використано комплекс таких методів:

теоретичні – метод теоретичного аналізу літературних джерел, контент-аналіз, узагальнення та інтерпретація наукових даних – для з'ясування міри вивченості проблеми професійного самовизначення у сучасній психології;

емпіричні – експеримент (констатувальний і формувальний), тестування, спостереження, вивчення документів, бесіда, експертне опитування, групова оцінка особистості, аналіз результатів діяльності – для дослідження психологічних умов та особливостей професійного самовизначення студентів;

методи математичної статистики – кореляційний, кластерний, множинний регресійний, факторний і дисперсійний аналіз, зокрема, процедури лінійної та нелінійної стандартизації – для приведення до єдиної системи виміру – 5-бальної інтервальної шкали; кластерний аналіз (метод аналізу середніх значень) – для виявлення типології формування професійних планів, що обираються студентами педагогічних коледжів; Опитувальник професійної готовності. Мета даного опитувальника - визначення рівня професійної готовності студентів коледжів. Анкета «Мої професійні плани» призначена для виявлення рівня сформованості професійних планів студентів.

Наукова новизна отриманих результатів:

уперше:

визначено взаємозв'язок суб'єктивних та об'єктивних показників сформованості професійних планів студентів педагогічних коледжів залежно від рівня розвитку їхньої рефлексії;

розроблено психологічну модель формування професійних планів студентів педагогічних коледжів, складовими якої є когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий і діяльнісний компоненти;

розроблено й упроваджено програму «Тренінг формування професійних планів». Метою програми є створення сприятливих психологічних умов для розвитку особистості та вдосконалення алгоритму

формування професійних планів студентів педагогічних коледжів.

удосконалено:

методичний інструментарій вивчення формуванню професійних планів студентів педагогічних коледжів, що полягає у визначенні необхідних для його оцінки показників, критеріїв, а також підборі психодіагностичних методик;

дістали подальшого розвитку психологічні уявлення про:

зміст сформованості професійних планів студентів педагогічних коледжів, що являє собою цілісне процесуальне утворення нерівнозначних і динамічних елементів, результатом взаємодії яких є позитивне ставлення до майбутньої професії і до себе як майбутнього професіонала системи освіти України;

психологічні умови адекватного вибору абітурієнтами професії педагога, зокрема: чітке уявлення про зміст, особливості, труднощі майбутньої педагогічної діяльності, а також вимоги, що висуваються до його особистісних якостей (глибоко осмислені професійні плани); наявність стійкого позитивного ставлення до своєї майбутньої професії, інтересу і схильності до професійної діяльності; професійна придатність, що дозволяє успішно оволодівати обраною професією.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження можуть бути використані психологами ЗЗСО та ЗВО, які здійснюють професійно-психологічний відбір здобувачів освіти та абітурієнтів на навчання у вищі педагогічні навчальні заклади.

Основні результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж» (довідка впровадження №39 від 17.01.24 р.), Педагогічний фаховий коледж КЗВО «Хортинська національно навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради. (довідка впровадження №6 від 30.01.24 р.), Нікопольський фаховий педагогічний коледж (довідка впровадження №41 від 01.02.24 р.).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційного дослідження

відображено у 7 публікаціях автора: 5 статті представлено у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України; 1 публікація у збірниках, включених до наукометричних баз даних і 1 – у виданні, що включено до міжнародної наукометричної бази даних.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує (159 найменування) і 24 додатки. Основний зміст роботи викладено на 181 сторінці машинописного тексту. Повний обсяг дисертації становить 283 сторінки. Робота містить 16 таблиць, 3 рисунки, додатки на 81 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПЛАНІВ У ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Професійне планування як предмет наукового дослідження у психології

Термін «професійне планування» у психологічній науці вважається порівняно новим. Для аналізу його сутності звернемося до джерела, де планування розуміється як знаходження свого місця у житті, в суспільстві та своїй діяльності [14]. Це визначення дає лише загальне уявлення про об'єкт дослідження. У психологічній науці під професійним плануванням розуміють свідомий акт виявлення і утвердження власної позиції у проблемних ситуаціях [13; 51].

Теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми феномену планування дозволяє зробити висновок про те, що у працях більшості вчених цей термін пов'язаний з поняттям «особистість». Одним із представників цього підходу є М. Гінзбург. Також науковці визначають особистість як системну і надпочуттєву рису індивіда, а її розуміння полягає в процесі постійного планування людини у світі [89]. Термін «особистість» у значенні «personality» характеризує скоріше внутрішній світ людини, її самостійність, самосвідомість, можливості щодо здійснення вільного вибору, планування, моделювання [14; 100]. Тому, вивчаючи проблему планування, науковці зможуть впритул підійти до комплексного розуміння психології особистості.

На думку П. Саух, під плануванням варто розуміти психологічну діяльність з метою інтеграції особистості, її психологічних захистів, вирішення «завдань на сенс» і т.д. Професійне планування і самоперетворення психологічної структури особистості можливі лише при здійсненні вчинку, тобто фіксації цього перетворення у зовнішньому

середовищі [83;170]. Можливий також інший варіант розвитку цього процесу, коли людина, обравши професію, здійснює вчинок, але лише через певний відрізок часу в майбутньому починається її внутрішнє планування.

У своїх роботах М. Гінзбург розглядає планування особистості як феномен ціннісно-сислової структури людини. Професійне планування є особистісним новоутворенням, яке пов'язане з формуванням внутрішньої позиції, побудовою життєвих планів, вибором професії, визначенням сенсу свого існування. Особистісне планування прямо пов'язане із сенсом, конструюванням та моделюванням людиною свого «життєвого поля». Під «життєвим полем» М. Гінзбург розуміє «сукупність індивідуальних цінностей, смислів простору реальної дії – актуального і потенційного, що охоплює минуле, сьогодення і майбутнє» [36;21].

Одним із видів планування особистості є професійне планування. Міра сформованості особистісного планування є одним із чинників, які впливають на адекватність професійного планування. На думку О. Бабелюк, взаємозв'язок між професійним та особистісним плануванням підсилюється у випускника школи в період безпосереднього вибору професії і стає менш тісним на першому курсі ЗВО, коли вибір уже здійснено. Ці процеси взаємопов'язані: з одного боку, особливості особистісного розвитку впливають на процес професійного планування і далі на результати професійної діяльності, а з іншого – саме формування особистості значною мірою здійснюється в процесі професійного планування, професійної діяльності та під її впливом [6].

Більша частина наукових праць щодо проблеми професійного планування належить до психологічної та педагогічної галузей наукових знань. Отже, розуміємо, що проблема професійного планування має міждисциплінарну основу. У процесі аналізу наукових підходів було виявлено, що в спробах вирішення проблеми професійного планування немає єдиного розуміння сутності цього процесу. Одна з основних проблем вивчення професійного планування виявляється у встановленні її

просторово-тимчасових параметрів, тому, з певною мірою умовності, можна виділити три основних тенденцій у її вирішенні.

По-перше, професійне планування може зводитися лише до підготовки професійного вибору і безпосередньо до самого акту вибору професії. Професійне планування у цьому розумінні розглядається як завдання пошуку та оволодіння професією. Фіналом професійного планування є початок трудової діяльності, у якій людина стверджує себе як творець та глибше усвідомлює, що вона творець не лише матеріальних, а й людських відносин. По-друге, професійне планування розглядається як поетапний процес протистояння проміжних, проблемних суперечностей між власними інтересами, перевагами, цілями і суспільними, у результаті вирішення яких суб'єкт наближається до здійснення основного життєвого задуму. По-третє, професійне планування є довготривалим процесом, який охоплює весь період професійної діяльності особистості: від виникнення професійних намірів до завершення трудової діяльності. При цьому, найважливішою частиною цього процесу є вибір професії після закінчення школи.

Значний внесок у вивчення професійного планування внесли зарубіжні психологи – Ш. Бюлер, Е. Гінцберг, Д. Міллер, Г. Мюнстерберг, Ф. Парсонс, Д. Сьюпер, Ф. Штерн та ін. Ключові поняття їхніх теорій – стадії життя, типи кар'єр, картини продуктивності та ін. На початку ХХ століття проблема професійного планування розроблялася у межах психотехніки. Дослідник Ф. Штерн розробив тестові методики для визначення професійної придатності фахівців до різних професій, які пов'язані з раціоналізацією праці на виробництві й транспорті. Ф. Парсонс перший почав розробляти методологічний підхід до вибору професії. Сутність його трьохфакторної моделі профорієнтації полягала в глибокому вивченні майбутнього працівника себе, отриманні достатніх знань про майбутню професію та аналізі цих складових. Пізніше ці ідеї заперечив Г. Мюнстерберг, який допустив, що для вибору більшості професій велике значення має наявність багатьох професійно значущих якостей, які можуть проявлятися у різному

співвідношенні. У своїх ідеях Ф. Парсонс і Г. Мюнстерберг не врахували цілісність особистості, роль свідомої смислової регуляції її поведінки, яке стало основною причиною кризи психотехніки [44; 27].

Значний вклад у розробку теорії професійного планування як ключової складової розвитку особистості внесли Ш. Бюлер, Е. Гінцберг та Д. Сьюпер. Згідно з їх дослідженнями, кожна особа, що належить до певної культурно-історичної спільноти, проходить крізь різні етапи у своєму професійному розвитку. На кожному етапі відбуваються унікальні процеси та вчинки, пов'язані з різними методами прийняття рішень щодо вибору професії з можливих альтернатив [11; 14; 24].

Теорія Д. Сьюпера про «конгруентність Я-концепції та професії» заслуговує окремої уваги. Він припускає, що людина несвідомо прагне до професії, яка відповідає її власним уявленням про себе, та в процесі професійної діяльності шукає можливості реалізації цієї відповідності. Іншими словами, професійна діяльність стане успішною тільки тоді, коли набуде індивідуального характеру, тобто буде відображати та реалізовувати через себе особистість [74]. Унікальність підходу Д. Сьюпера полягає в ідентифікації професійного планування з Я-концепцією індивіда, яка відображає його розуміння, переживання та прагнення у професійній сфері.

Кожна людина є продуктом конкретної культури, носієм певного особистого і суспільного досвіду, тому при проведенні цього дослідження у більшій мірі ми використовували результати досліджень українських учених. Аналіз наукових праць дозволяє зробити висновок про те, що є велика кількість напрямів (підходів) щодо вивчення професійного планування. Для уточнення сутності професійного планування звернемося до наукових праць учених, які займалися вивченням цієї проблеми – О. Борисової, П. Шавір, А. Маркової та ін.

У межах першого напрямку планування вивчається як готовність суб'єкта до навчальної і до самостійної професійної діяльності. Займаючись дослідженням професійного планування, О. Борисова зробила висновок, що

при виборі професії можна говорити про формування психологічної готовності до професійного планування лише у підлітковому та юнацькому віці, оскільки для планування має уже початись період професійного навчання або певної діяльності. «Під психологічною готовністю до професійного планування варто розуміти динамічне особистісне утворення, що має специфічну структуру на різних вікових етапах. З віком воно змінюється, збагачується, і в різні періоди розвитку на перший план можуть виходити ті або інші компоненти готовності. Готовність має неоднакові межі дозрівання, тому що компоненти, що входять до її структури, розвиваються і можуть міняти свою значущість на різних стадіях розвитку людини...» [16;90].

У другому напрямі зосереджені дослідження, у яких професійне планування розглядається як вибір професії у проблемній ситуації. У своїх працях О. Ігнатюк зазначає, що процес професійного планування обґрунтований інтересами, задатками, схильностями людини, її самооцінкою, рівнем домагань, ідеалами і ціннісними орієнтаціями, рівнем розвитку емоційно-вольових якостей. Ці особливості особистості утворюють ту загальну психологічну основу, на яку припадає уся сукупність зовнішніх (орієнтовних) впливів, що йдуть з боку школи, родини та інших референтних груп, засобів масової інформації [60]. З одного боку, результат процесу вибору професії залежить від міри розвитку психологічних і психофізіологічних передумов суб'єкта праці до оволодіння різнотипними професіями, а з іншого боку – від впливу економічних, соціально-психологічних, власне психологічних і індивідуально-психологічних чинників.

На думку А. Маркової професійне планування – це визначення людиною себе щодо вироблених у суспільстві (і прийнятих цією людиною) критеріїв професіоналізму. У однієї людини критерієм професіоналізму може бути просто приналежність до професії або отримання фахової освіти, тож людина оцінює себе саме з цих позицій. Інша людина може вважати, що

критерієм професіоналізму виступає індивідуальний творчий внесок у свою професію, збагачення своєї особистості засобами професії. Відповідно, із цієї, більш високої «планки», людина себе самовизначає і далі реалізує [82, с. 59]. У цьому випадку можна виділити третій напрям, у якому професійне планування є одним з інструментів самореалізації особистості професіонала.

Подібним чином І. Баріхашвілі досліджує професійне планування як цілісну систему, у якій використовуються різні види професійної діяльності для самореалізації особистості (особливості протікання, показники і рівні сформованості професійного планування). Як основний метод впливу на процес професійного планування здобувача освіти вона застосовує професійно значущі ситуації. У процесі професійного планування відбувається розвиток професійної придатності, який полягає у русі: від сприйняття Я-людина до сприйняття Я-професіонал. Його «внутрішня позиція» (за Л. Виготським) у навчально-виховному процесі визначає цей рух. Професійне планування актуалізує самопізнання, самооцінку, саморозвиток особистості здобувача як основу стимуляції розвитку професійно важливих якостей [9].

Вивчаючи професійне планування особистості, О. Джура розглядає його як тривалий, динамічний, багатоплановий процес самореалізації особистості в професії, а також у зв'язку з соціально-економічними, соціально-психологічними, власне психологічними, суб'єктивно-особистісними, індивідуально-особистісними та індивідуально-демографічними чинниками. Провідними умовами професійного планування є: сформованість мотиваційно-потребової сфери особистості; взаємозв'язок її навчальних, пізнавальних і професійних інтересів; диференціація та індивідуалізація діяльності [43].

Четвертий напрям можна назвати суб'єктивним, тому що професійне планування вивчається як самодетермінація. Низка вчених доводять, що саме активне планування, що виражається у активних діях, веде до розвитку тих внутрішніх умов, які створюють можливості для повноцінного розвитку

особистості, формування передумов підвищення рівня професійної придатності, подальшого планування [12;166]. Професійне планування має на меті формування особистості, яка володіє високою мобільністю, повною орієнтацією у світі професій. Формуючись і змінюючись у процесі професійного планування, внутрішні умови створюють те специфічне коло зовнішніх впливів, яким особистість може піддаватися. Можливість впливати на хід подій (а не просто бути пасивним учасником) ставить людину в принципово іншу позицію стосовно процесу професійного планування – так вона може стати суб'єктом свого життя.

Однак, вирішуючи проблему активності особистості в процесі професійного планування і розвиваючи свої ідеї, дослідники пропонують ввести у традиційні схеми суб'єкт-об'єктного (S-O) і суб'єкт-суб'єктного (S-S) видів взаємодії елемент опосередкування у вигляді іншого суб'єкта в першому випадку та об'єкта – у другому: S-S-O і S-O-S. Ця ідея дозволяє аналізувати планування особистості в єдності об'єктивного і суб'єктивного аспектів [83].

Вчені, праці яких умовно належать до п'ятого напрямку, досліджують професійне планування як включення професійної діяльності у цілісну структуру діяльності людини. У дослідженнях українських психологів розвиток процесу професійного планування полягає у формуванні професійної діяльності особистості через визначення смислу обраної професії, освоєння (інтеріоризацію) соціально заданої структури професійної діяльності. «Визначеність» людини перебуває поза нею: спочатку в оточенні, яке утворює певну міру стабільності відносин (або суперечливих і нестабільних відносин), а потім у певних (визначальних) стабільних діях самої людини (звичках, поведінкових паттернах, індивідуальному стилі діяльності тощо) [83; 17]. Вчені пропонують теоретичну модель професійного планування як самостійну діяльність особистості, основним результатом якої є формування професійної діяльності через засвоєння людиною притаманних професії предметів та мотиву.

У шостому напрямі досліджень професійного планування визначають його як пошук і віднаходження особистісного смислу в обраній, освоюваній і вже виконуваній професійній діяльності, а також у знаходженні сенсу в самому процесі планування [43; 131]. Автори вважають, що важливим є сам процес пошуку смислів, які є проміжними етапами всього життя особистості. Така людина має внутрішню готовність самостійно та усвідомлено планувати, корегувати і реалізовувати перспективи свого професійного розвитку у різних культурно-історичних та соціально-економічних умовах.

На думку М. Пряжнікова, професійне планування є результатом і в той же час процесом взаємодії різноманітних чинників. Професійне планування «... припускає розвинену індивідуально-моральну орієнтацію, виділення ближніх і далеких професійних цілей, орієнтацію у світі професійної праці (макро і мікроінформованість), уявлення про зовнішні і внутрішні труднощі на шляху до визначених цілей і шляхи їхнього подолання, морально-вольова готовність до реалізації намічених перспектив» [126; 20].

Сьомий напрям розробляється дослідниками, які вивчають процес планування у руслі теорій професійної ідентичності [55]. Професійна ідентичність – це результат процесів професійного планування, персоналізації і самоорганізації, що проявляється в усвідомленні себе представником конкретної професії та належності до професійного товариства, певна міра ототожнення-диференціації себе зі «Справою» й «Іншими», що проявляється у когнітивно-емоційно-поведінкових самоописах Я». На думку дослідниці Н. Рубцової, професійне планування є таким етапом соціалізації, коли особа здобуває готовність до самостійної професійної діяльності, тобто стає суб'єктом діяльності. Ставши суб'єктом діяльності, індивід в більшій мірі завершує тим самим своє загальне професійне планування, але професійний розвиток не припиняє [34].

Вагомий внесок у розуміння професійного планування особистості зробив О. Орлов. Як психологічний механізм професійного планування, він пропонує вважати механізм професійно-особистісної персоніфікації –

персоналізації. Процес персоналізації демонструє трансляцію себе іншим людям у якості сильної або впливової «персони» і має, як правило, три основні властивості – «авторитетність», «референтність», «привабливість». У цьому розумінні професійне планування є механізмом образної регуляції становлення професіонала, який полягає у порівнянні уявлень про себе як про професіонала і професіонала-зразка для наслідування. Процес персоніфікації проявляється, на відміну від персоналізації, не у бажанні людини «бути особистістю», а у прагненні бути самою собою. Успішний процес персоніфікації підсилює інтегративність особистісних структур, підвищує міру оптимістичності, емпатійності, конгруентності [97; 161].

Професійне планування як частину професійної самосвідомості А. Осницький розглядає у межах восьмого напрямку. Він вважає, що процес професійного планування містить розвиток самосвідомості, формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання свого майбутнього, побудову еталонів, що проявляються в образі ідеального професіонала. Відповідний компонент самосвідомості як образ «Я-професіонала» залежить від міри узгодженості ідеального і реального образу «Я» та ідеального і реального образу професії [110; 28]. За мірою відповідності зазначених складових самосвідомості можна говорити про правильність професійного планування. Вирішення проблеми адекватного професійного планування ускладнюється тим, що образ професії представлений у самосвідомості особистості розрізненими ситуаціями, що викривляють цілісне уявлення про професійну діяльність фахівця.

Я-концепція суб'єкта професійного планування визначає, по-перше, те, як буде особа проявляти себе у певній професійній ситуації, по-друге, те, як вона буде інтерпретувати цю ситуацію та себе в ній, по-третє, очікування людини, тобто уявлення про те, що має відбутися з нею в подальшому [70, 45]. Професійне планування визначається як процес, у якому індивід направляє себе та своє розуміння світу навколо в ситуації, коли інформація обмежена, а вибір доводиться звужувати з широкого асортименту

можливостей у певній сфері діяльності. В цьому контексті ключовим, хоча і не обов'язковим, аспектом є створення адекватної концепції власного «Я» [63].

Наукові праці таких вчених як Мосол, Нічек, можна віднести до десятого напрямку дослідження професійного планування. Вони зазначають, що планування можна зрозуміти, використовуючи механізм саморегуляції. Процес професійного планування може бути інтерпретований як самовизначення особистості, встановлення її позицій на сьогоднішній день та в майбутньому через аналіз власного життєвого контексту, вважаючи це унікальним методом особистісного розв'язання значущих проблем. Цей процес передбачає свідоме створення нового образу власного життя в певній ролі і, на більш глибокому рівні, прагнення до зміни своєї долі. Професійна самоідентифікація починається з етапу постановки проблеми, ключовим аспектом якого є порівняння власних перспектив та обставин з перспективами та обставинами інших у процесі спілкування. Основою для втілення професійного планування слугує рефлексія як процес усвідомлення та осмислення складної ситуації [89].

Успішне професійне планування вимагає доступу до комплексної та достовірної інформації про професії, особливо на етапі вибору майбутньої сфери діяльності. Без такої інформації ризик неправильного вибору професії зростає, що може призвести до непотрібних витрат особистісних ресурсів та ускладнень у подальшому освоєнні обраної професійної траєкторії. При саморегуляції відбувається «...мобілізація ресурсів особистості та організму, адаптація до умов і процесів трудової діяльності, аналіз можливостей особистості в співвіднесенні їх з вимогами діяльності, побудова і корекція особистих планів, стратегії поведінки і перспектив розвитку тощо» [12; 166].

Аналіз наукових праць з цієї тематики висвітлює одинадцятий напрям у дослідженні професійного планування, розглядаючи його як процес та результат взаємодії різноманітних психологічних феноменів. В українській психології один з найбільш відомих підходів до аналізу цієї проблеми вбачає

професійне планування як діяльність індивіда, яка набуває певного значення в залежності від етапу його розвитку як працюючої особи. Значення діяльності полягає, насамперед, у візіях бажаного майбутнього, цілей у свідомості індивіда, особливостях його саморегуляції, володінні інструментальним набором (засобами), усвідомленні себе, своїх особистісних якостей та свого місця в системі ділових взаємин [70; 40].

Таку ж позицію поділяє О. Головаха, який вважає, що при виборі професії велику роль відіграє життєва перспектива особистості, описуючи її як «цілісну картину майбутнього у складному протиріччі програмованих та очікуваних подій, з якими людина асоціює соціальну цінність та індивідуальний сенс свого життя» [38; 13]. Регулятивна функція життєвої перспективи полягає у визначенні сфер діяльності для концентрації зусиль, встановлення цілей та термінів їх досягнення, а також у виборі засобів для реалізації поставлених завдань. Він акцентує увагу на важливості прагнення особистості відповідати власним майбутнім амбіціям та орієнтирам, що є ключовим для успішного професійного планування та подальшого професійного становлення в період зрілості.

Дослідження деяких українських вчених можна об'єднати в дванадцятий напрям на основі того, що вони розглядають професійне планування як усвідомлення суб'єктом таких компонентів як: потреби, мотиви, інтереси («хочу»); можливості, схильності, професійно значущі якості і здібності («можу»); стійкі, закріплені, психофізичні і характерологічні якості («вмію») у співвідношенні їх з вимогами, що висуваються соціальною ситуацією, до людини, яка обирає професію, - соціальний запит, думка референтних осіб (батьків, родичів, друзів та ін.), орієнтація на затребувані професії («треба») [12; 167].

У дослідженні О. Вітківської окреслено симптомокомплекс професійного планування. Вона зазначає такі показники: виразність професійного типу особистості, рівень сформованості професійного плану, міра відповідності професійного типу особистості професійним планам,

рівень і структура мотивації вибору (спрямованість «на себе», «на професію», «на суспільні потреби») професії [29].

Професійне планування також може співвідноситися з оцінкою рівня сформованості власних професійних схильностей, складом професійних мотивів, знань, навичок; усвідомленням відповідності їх тим вимогам, які висуваються до діяльності людини; усвідомленням цієї відповідності як джерела задоволеності (або незадоволеності) обраною професією [90; 125].

Аналіз всіх цих підходів до вивчення проблеми професійного планування дозволяє зробити висновок про те, що для розкриття його сутності дослідники використовують певні психологічні категорії, які узагальнені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Психологічні категорії вивчення професійного планування з позиції суб'єкта професійної діяльності

«Знаю»	«Хочу»	«Можу»
Компоненти самосвідомості	Професійні мотиви	Особистісні особливості
Ідеальний образ професії	Ціннісні орієнтації	Професійний тип особистості
Самооцінка	Особистісні смисли	Здібності
Професійний план	Рівень домагань	Особливості саморегуляції особистості
Модель свого майбутнього	Схильності	
	Інтереси	
«Роблю» – успішність навчання і професійної діяльності		

Таким чином, професійне планування є складним, системоутворюючим процесом, на розвиток якого впливає безліч психологічних компонентів, представлених у різному поєднанні, і які частково або повністю входять до його структури.

Отже, професійне планування виступає як комплексний та системогенеруючий процес, розвиток якого зумовлений великою кількістю психологічних елементів, що проявляються у різних комбінаціях та можуть бути частково або повністю інтегровані у його структуру. У контексті нашого

дослідження вибірково актуальними є підходи до аналізу проблеми професійного планування з боку науковців як М. Гінзбург (ціннісно-смысловий феномен); (вплив зовнішніх факторів на основі індивідуальних особливостей); (розвиток професійної придатності); О. Орлов (механізм професійно-особистісної персоніфікації); О. Осницький, В. Сафін, Г. Ніков, Т. Рогачова (розвиток компонентів самосвідомості індивіда); Є. Климов, І. Кузнецов (зміна змісту діяльності); О. Головаха (життєва перспектива особистості); С. Калініна (орієнтація мотивації на самого себе, на професію, на суспільні потреби) тощо. Накопичений теоретичний матеріал дозволяє глибше розглянути сутність та зміст професійного планування серед освітян.

Аналізуючи професійне планування здобувачів вищої освіти і молодих спеціалістів, важливо зупинитися на передумовах і чинниках, а також розкрити структуру, вивчити можливі моделі професійного планування, типи професійної мотивації і кар'єри. До важливих чинників планування варто віднести соціальний стан, позитивну успішність, територіальний чинник [30; 61]. М. Тітма виділяє чотири групи чинників професійного вибору: соціальні умови, локальний чинник (місце проживання, членство у формальних і неформальних групах), внутрішню структуру (потреби, інтереси, життєва ситуація), якості індивіда (професійна придатність) [14; 175]. І. Кон вважає суттєвими такі чинники професійного планування як вік, рівень інформованості і рівень домагань індивіда [74].

П. Шавір класифікує передумови планування на дві основні категорії. Перша категорія включає здібності та особистісні якості, необхідні для професії, які сприяють успішному вирішенню задачі вибору професії, але не беруть безпосередньої участі в активації цього процесу. Важливими є аналіз вимог професії та власної придатності до неї, що потребує високого рівня абстрактного мислення та адекватності самооцінки. Друга категорія охоплює різні аспекти орієнтації особистості, які впливають на динаміку професійного планування, включаючи потребу в професійному самовизначенні, навчальні та професійні інтереси, схильності, переконання та установки, а також більш

загальні характеристики орієнтації, що визначають схильність до певного виду діяльності. П. Шавір акцентує увагу на двох основних особистісних чинниках, що активізують ці процеси: потреба в професійному самовизначенні та потреба в пошуку життєвого сенсу. Зміст процесу професійного становлення в значній мірі визначається позитивною або пасивною стороною протиріччя, до яких можуть належати вимоги професії, знання, навички, методи діяльності та інші психологічні якості, необхідні для досягнення цілі. Розвиток особистості, пов'язаний із зазначеними потребами, виражається через професійну орієнтацію та професійну самосвідомість особи [73].

Таким чином, сукупність чинників, які можуть впливати на особистість та складають об'єктивну основу життєвих планів, містить вплив родини, школи, кола спілкування, референтних груп, на які орієнтується індивід, ЗМІ, а також власний життєвий досвід. У родині активізується не тільки інтелектуальний потенціал особистості, але й закладаються прагнення, ціннісні орієнтації, на основі яких в подальшому і відбувається процес професійного планування. У процесі вибору професії та впродовж подальшої професійної діяльності мають братися до уваги особисті здібності, риси характеру, можливості, які має людина, а також вимоги, які висуває професія до її якостей; потреби суспільства в кадрах певної спеціальності та кваліфікації. На вибір впливають також забобони, стереотипи сприйняття, недостатність або відсутність знань про певну професію. Соціальні чинники, що впливають на вибір, містять існуючу систему поділу праці, яка залежить від рівня та характеру розвитку продуктивних сил і виробничих відносин та пов'язану з цим динаміку самої соціальної структури, а також існуючі в суспільстві та в його різних групах очікування та переваги. Відтак, поведінка особистості в цьому контексті є результатом взаємодії зовнішніх умов та особистісних факторів.

І. Кондаков, аналізуючи чинники структури професійних установок підлітків, отриманих у різних дослідженнях, визначає п'ять основних блоків,

які можна розглядати як визначальні професійні установки. Перший чинник: «нерішучість у професійному виборі» - об'єднує висловлювання, що характеризуються почуттям нерішучості, невпевненості, труднощами з початком діяльності, відсутністю конкретних уявлень та критеріїв вимірювання професійного розвитку, недостатньою інформованістю про різноманіття професій. Низькі значення цього чинника свідчать про рішучість і впевненість у професійному виборі. Другий чинник: «раціоналізм професійного вибору» - відзначається обґрунтованістю, раціоналізмом, відсутністю емоційності, готовністю діяти за планом після ретельних роздумів, неімпульсивністю. Протилежний полюс цього чинника може вказувати на імпульсивність та необґрунтованість. Третій чинник: «оптимізм щодо професійного майбутнього» - пов'язаний з ідеалізацією, «юнацьким максималізмом», почуттям вибраності, вірою в те, що всі проблеми можуть бути вирішені. Протилежний полюс – це реалізм професійного вибору. Четвертий чинник: «висока самооцінка» - може характеризуватися завищеною самооцінкою, вірою у власні сили та здібності, надмірною довірою своїй суб'єктивній думці, завзятістю та готовністю до подолання труднощів. Низькі значення цього чинника можуть свідчити про занижену самооцінку та наявність невдалого досвіду вирішення життєвих завдань. П'ятий фактор: «залежність у професійному виборі» - об'єднує висловлювання, пов'язані з відсутністю самостійності, піддатливістю, залежністю від думки інших, із соціальною незрілістю. Протилежний полюс цього чинника – незалежність у професійному виборі.

Опираючись на розуміння професійних установок як форми реалізації – у певній ситуації вибору професії – уже набутого досвіду вирішення життєвих проблем, можна припустити, що ці чинники професійних установок будуть пов'язані також з достатньо стійкими особистісними рисами, насамперед з характерологічними особливостями [75]. Ці особливості ми зазначили у таблиці 1.2

Таблиця 1.2

Порівняльна таблиця чинників структури професійних установок, отриманих у різних дослідженнях

I. М. Кондаков [75]	J. Crites [203]	J.-F. Ballif [202]	K.H. Seifert, W. Stangl [212]
Нерішучість у професійному виборі	Рішучість у професійних рішеннях	Нерішучість, острах – безтурботність	Впевненість і рішучість при професійному виборі
Раціоналізм професійного вибору	Орієнтованість на професійні рішення		Інформаційна готовність і гнучкість при професійному виборі
Оптимізм відносно професійного майбутнього	Ангажемент і грошові утруднення	Егоцентризм – орієнтація на заробіток Соціальний престиж	Ангажемент професійного вибору
Висока самооцінка	Компроміс		
Залежність професійного вибору	Незалежність	Залежність – незалежність	Власна активність і самостійність при професійному виборі

На думку Г. Хмари і Л. Гурьєвої, на прийняття рішення про вступ до ЗВО і подальшу адаптацію особистості впливають такі групи мотивів: ті, що відображають вплив макросередовища на вибір конкретного ЗВО та фаху; ті, що відображають схильності молоді до цієї спеціальності; ті, що показують вплив мікросередовища і малих груп (цінності родини, поради батьків, друзів та ін.), а також вплив школи; ті, що носять стихійний характер (відсутність великого конкурсу, відсутність певної установки на вибір професії). Знаючи психологічні закономірності мотиваційної сфери та здійснюючи на неї вплив, можна вплинути і на діяльність людини (відповідно, і на пов'язану з вибором професії) [85].

Є. Головаха підкреслює, що є розбіжність між професійними та освітніми амбіціями здобувачів, які переважно прагнуть до професій, що потребують висококваліфікованої інтелектуальної праці, і актуальними потребами економіки країни, де частка таких професій не завжди відповідає

очікуванню молоді. Ця проблема має давнє коріння, особливо гостро вона постала в 1960-х роках, коли більшість старшокласників прагнула вступити до ЗВО. У 1970-ті - на початку 1980-х років відбулося зміщення в професійних планах молоді, і інтерес до вступу до вищих навчальних закладів знизився в півтора рази. Розрив між професійними прагненнями старшокласників і реальною професійною структурою міг би бути ефективно подоланий, якби прагнення до вищої освіти не було абсолютною переважаючою цінністю [38; 35–36].

Професійне планування взаємозалежне із професійною (трудовою) соціалізацією. В. Верховін розглядає її у кілька етапів [27]. На першому етапі - професійної орієнтації і спеціалізації особистості (16–20 років) - у людини ще немає усталеної трудової та економічної позиції, і система мотивацій носить переважно ситуаційний характер, відбувається вибір альтернатив професійної діяльності, оволодіння навичками трудової поведінки, засвоєння зразків діяльності; співвіднесення об'єктивних умов з можливостями і ціннісними орієнтаціями особистості; уявлення про цілі і засоби їхнього досягнення здобувають більш конкретні просторово-часові перспективи. Тобто домінантою мотиваційної сфери є пошук оптимальних шляхів і варіантів кар'єри з врахуванням усвідомлення та осмислення власного життєвого досвіду, рівня та глибини професійних знань, умінь, навичок, рівня сформованості інтересів, схильностей, переваг, а також переважної орієнтації та оцінок чинників, умов соціального й виробничого середовища.

Другий етап – вибір професійної спеціалізації і конкретного закріплення у певній професійній сфері (20–30 років). Тут можна відзначити домінування процесу досягнення поставлених життєвих цілей у конкретних життєвих ситуаціях. На цьому етапі закріплюється стійка життєва, соціальна і професійна позиція, виникають професійні установки. Відбувається вибір, визначення та уточнення головної лінії самореалізації. Завершується етап професійного планування, в основі якого знаходиться почуття самоідентичності і соціальної відповідальності, готовність до виконання

особистісно і суспільно значущих функцій, у межах і за допомогою яких реалізуються можливості і формуються відповідні моделі поведінки.

Також у межах нашого дослідження варто розглянути структуру професійного планування. Можна виділити його об'єктивні та суб'єктивні сторони. В. Сафін виділяє такі компоненти планування:

- а) потреби, бажання, інтереси, бажання-інтенції (компонент «хочу»);
- б) можливості, схильності, спроможності-потенції («можу»);
- в) відносно стійкі психофізіологічні, характерологічні якості-посиденції («маю»);
- г) вимоги суспільства (компонент «треба») [69].

Враховуючи проаналізовані дослідження та свій досвід, ми виокремлюємо у процесі професійного планування триосновні аспекти: когнітивний, емоційний і вольовий (поведінковий). Когнітивний аспект професійного планування охоплює оцінювання особистісних здібностей та якостей, життєві амбіції, ціннісні орієнтації, професійне націлення, рівень знань у конкретній професії та усвідомлення професійної ідентичності. Емоційні аспекти містять індивідуальні потреби, мотивацію до праці, зацікавленості, ставлення до престижу професій та їх привабливості, ставлення до роботи загалом і задоволеність від конкретної професії чи робочого місця. Усвідомлення та порівняння цих елементів (цілей, інтересів, життєвих цінностей, здібностей та особистих характеристик і того, що суспільство очікує від індивіда), а також розуміння їхньої важливості, направляють поведінку особистості, визначають зміст, інтенсивність та напрямок діяльності. Професійне планування передбачає не лише прийняття рішень, але й конкретні дії, спрямовані на отримання необхідної освіти та професійної кваліфікації, вибір робочого місця тощо. До вольового (поведінкового) компонента професійного планування відносимо професійні установки, нахили, акти вибору професії, закладу для навчання, місця роботи.

У контексті когнітивних аспектів професійного планування є три

підходи до професійної орієнтації. Основа першого полягає в уявленні про стабільність та незмінність особистісних рис, акцентуючись на виборі людей, які ідеально підходять для певної діяльності, та роботі, що відповідає особистісним якостям індивіда. Другий підхід базується на ідеї цілеспрямованого розвитку здібностей. Третій підхід фокусується на формуванні індивідуального стилю діяльності. Він заснований на таких передумовах:

1) вважається, що є стійкі, що практично не формуються, психологічні якості, необхідні для успішної діяльності;

2) можливі різні за методами, але однакові за кінцевим результатом варіанти адаптації до умов професійної діяльності;

3) є ґрунтовні можливості подолання слабкої виразності певних здібностей за допомогою управління ними або компенсації іншими здібностями або способами роботи;

4) формування здібностей треба вести з урахуванням індивідуальності особистості, тобто внутрішніх і зовнішніх умов розвитку (предметного і мікросоціального середовища) [69].

Здібності визначають мотиваційну сферу і відчують на собі її вплив у змістовному і динамічному аспектах (тобто, пов'язані з емоційними компонентами професійного планування).

Якісний склад і рівень функціональних можливостей людини (фізичних, інтелектуальних, емоційних тощо), що формуються, обумовлюють формування відповідних потреб, інтересів до певних видів діяльності. Заняття цими видами діяльності розвивають здібності людини, що демонструє взаємозв'язок когнітивного і поведінкового сторін професійного планування.

Поняттям, що входить до когнітивного аспекту професійного планування є професійна свідомість, що припускає розвинене прагнення до постійного самовдосконалення. У якісному плані вона виражає ступінь оволодіння певною професією: досягнення необхідного рівня професійних

знань, умінь, навичок, розвинене почуття відповідальності. П. Шавір відзначає, що виникаюча на основі розвитку самосвідомості потреба у знаходженні сенсу життя стає замолоду джерелом появи особливої групи суперечностей, що утворюють рушійні сили розвитку особистості, і насамперед того її боку, що ми називаємо професійною самосвідомістю особистості. Це, по-перше, суперечності, пов'язані з усвідомленням та оцінкою своєї життєвої перспективи (між можливістю виявляти себе у різних типах діяльності і необхідністю самообмеження потреб; між схильністю до конкретної професії та думки про її непрестижність і неперспективність; між оцінкою рівня свого загального розвитку і потребою зайнятися малокваліфікованою сферою та ін.). По-друге, суперечності, які виявляються у оцінці своєї придатності для обраної професійної діяльності та кар'єри (між інтересами і здібностями, між професійними ідеалами та самооцінкою, між рівнем домагань і реальними можливостями, між станом здоров'я, особливостями характеру, звичками і вимогами, що висуваються конкретною професією тощо) [53, 19].

В процесі професійного планування відбувається вирішення цих суперечностей. Професійне планування неможливе без розгляду цінностей, що впливають на вибір професії. М. Титма підрозділяє їх на три групи.

Перша з них пов'язана із самовираженням у професійній діяльності: прагнення до самоздійснення (можливості використати особисті здібності), самовираження (можливості творити і бути оригінальним), самовдосконалення (можливості розвитку особистості). Використовуючи цінності цієї групи, можна впливати на вибір професії молодим поколінням. Друга група цінностей виражає відношення до суспільної системи (бути корисним у народному господарстві) і не ґрунтується на змісті професійної діяльності. На думку М. Титми, цю групу цінностей доцільно використати для управління розподілом людських ресурсів лише у виняткових випадках (одна з причин такого підходу пов'язана з тим, що рекламованою діяльністю можуть намагатися опанувати люди, які не мають необхідних здібностей).

Третя група цінностей виражає зовнішні функції професійної діяльності, форми винагороди за її успішну реалізацію і містить матеріальну винагороду, забезпечення свого існування (стабільного і спокійного майбутнього), визнання у дружньому колі, знайомих, визнання суспільством (досягнення високого положення і престижу), владу (як можливість керувати людьми). М. Титма вважає, що ця група регулює поведінку людини у меншому ступені, чим перша, і висування її на передній план є небажаним [64].

Ціннісні орієнтації особистості формуються як система суб'єктивних переваг і виборів стратегій поведінки, створюють основу для узгодження потреб, мотивів, інтересів особистості і задають спрямованість її поведінки. В. Матусевич і В. Оссовський наводять шість блоків ціннісних орієнтацій, пов'язаних зі способом життя і роботою:

1) орієнтація на зміст праці (мати справу з гарною, сучасною технікою або з людьми; створювати гарні, сучасні речі; займатися організаторською і керівною діяльністю);

2) орієнтація на умови праці (працювати у чистій і здоровій обстановці, займатися спокійною і ритмічною роботою);

3) орієнтація на престиж (користуватися суспільним престижем);

4) орієнтація на матеріальну забезпеченість (добре заробляти, забезпечувати стабільне майбутнє для себе і родини);

5) орієнтація на самореалізацію у трудовій діяльності (найбільш повно використати свої здібності; творити, створювати нове, працювати нестандартно; постійно розширювати кругозір);

6) орієнтація на суспільне значення трудової діяльності (бути корисним суспільству, піклуватися про людей) [105].

У дослідженнях О. Головахи була сформульована гіпотеза про вплив типів ціннісно-орієнтаційних структур на професійне планування особистості. Було виділено три типи: несуперечливий, позапрофесійний і суперечливий. На емпіричному матеріалі дослідник показав, що особистості з несуперечливим типом ціннісних орієнтацій в основному прагнуть до

посад, що вимагають підвищеної відповідальності, у них більш високий рівень домагань і більш високий ступінь внутрішнього самоконтролю, вони більш наполегливі в реалізації поставлених цілей, активніше протистоять життєвим труднощам, мають більш високий професійний статус, більше заробляють, більше задоволені своєю роботою [38].

Структура і зміст трудової мотивації визначають значущість факторів вибору професії, місця роботи; відповідність інтересів і життєвої позиції особистості об'єктивним умовам роботи, ступінь її ідентифікації з певною організацією, професійною роллю, соціальною групою, В. Верховін виділяє такі рівні трудової мотивації [28]: перша група мотивів пов'язана з обґрунтуванням вибору певної сфери професійної і трудової спеціалізації.

У їхній основі – потреби, установки і цінності, пов'язані з реалізацією особистісно і суспільно значущих інтересів. До цієї групи входять мотиви забезпечення життєво важливих благ для себе і своєї родини (зв'язок з орієнтацією на заробіток), мотиви покликання (орієнтація на зміст праці, зв'язок із задоволеністю роботою), мотиви престижу виражають прагнення особистості отримати певний статус (орієнтація на еталони досягнень і відповідні їм зразки поведінки, властиві конкретній соціальній групі); друга група мотивів пов'язана з реалізацією індивідом запропонованих та інтерналізованих ним норм і цінностей, які задаються колективом, організацією (мотиви солідарності, приналежності до організації), конкретною соціально-професійною групою (мотиви групової і професійної солідарності), суспільством у цілому (цивільні, ідейно-політичні мотиви); третя група мотивів пов'язана з вибором і обґрунтуванням альтернатив з оптимізації життєвого циклу особистості в системі різноманітних факторів, умов і ситуацій (мотиви соціальної і професійної мобільності, мотиви подолання соціально-психологічного і статусно-рольового дискомфорту і т.д.).

Окремо виділяється четверта група мотивів девіантної поведінки, в основі яких можуть лежати консервативні зразки поведінки, деструктивні

звички і схильності, егоїстичні індивідуальні і групові інтереси і т.д.

Перераховані мотиви актуалізуються з різним ступенем інтенсивності, залежно від пріоритетності внутрішніх потреб, установок і цінностей, а також зовнішніх об'єктивних умов їхнього досягнення. Структура мотивів праці одночасно є інерційною і рухливою. Домінанти мотивації визначаються як стимулами виробничого середовища, так і інтерналізованими особистістю цінностями, нормами, соціальними стандартами і зразками поведінки.

Соціально-професійна орієнтація молоді містить уявлення про об'єкти вибору (привабливість, престиж професії) і життєві цілі, що виступають критерієм оцінки вибору. Ці уявлення є частиною емоційного аспекту професійного планування. М. Титма вважає, що розбіжності за привабливістю професії виражають оцінку самих видів діяльності, а розбіжності за престижем – оцінку соціальної позиції представників цих професій [115].

До одного з найбільш повних досліджень престижу і привабливості професій варто віднести роботи В. Оссовського. Він розглядає дві точки зору на поняття престижу професії. Одна полягає у тому, що престиж – це спосіб моральної винагороди у вигляді суспільного визнання, авторитету, яким виконання конкретних професійних обов'язків оцінюється в суспільстві.

Друга розглядає престиж як інтегральну оцінку, що синтезує усі цінності, приписувані суспільною думкою конкретному виду професійної діяльності. Суспільний престиж – результат взаємодії оцінок конкретного виду професійної діяльності офіційними інститутами (винагорода) та оцінок його індивідом (групами). У свою чергу привабливість – це як би зважена сума оцінки того, наскільки і як конкретна професія може задовольнити певну особисту потребу, причому ваги в цій сумі визначаються ієрархією потреб особистості і засвоєною нею системою цінностей. Предмет привабливості професії для особистості – соціальна значущість і заслуги її представників перед суспільством, можливості, які вона надає працівникові

для задоволення потреб. Привабливість професії для респондента – це вибір її у проєктивній ситуації, «примірювання на себе». На відміну від практичного вибору, що, як правило, є компромісом між бажанням і можливістю його реалізації у конкретних умовах, привабливість характеризує професійні переваги без врахування доступності тих або інших професій [128].

О. Кокун вважає, що суспільний престиж є відображенням тих аспектів трудової діяльності, які визначають розмір доходу працівника, зайнятого конкретним видом праці, частку в його праці змістовних, творчих елементів, його культурно-освітній рівень, доступ до суспільних фондів споживання, характер і структуру споживання, ціннісні орієнтації, спосіб життя у цілому. Оцінка привабливості професії містить у собі з одного боку оцінку об'єктивних властивостей професії, стереотипи, образи, що виступають заміном реальних властивостей оцінюваної праці, а з іншого боку – самооцінку особистістю особистих якостей. Показник оцінки привабливості професії свідчить з одного боку про рівень запитів і потреб індивіда, а з іншого боку – реальних можливостей для реалізації цих планів [31].

Інформація про оцінку привабливості тих або інших професій може бути використана для пошуку оптимального узгодження переваг молоді у сфері праці з існуючою структурою зайнятості.

Професійна спрямованість – це установка особистості на удосконалення якостей, необхідних для успішної діяльності в обраній професії, тобто певна характеристика особистості з погляду її професійних інтересів, психологічної готовності до конкретної діяльності і ціннісного відношення до праці, сукупність мотивів визначає домагання особистості, у тому числі у професійній сфері. Мотиви, що лежать в основі професійної спрямованості, неоднорідні за походженням, характером зв'язку з професією як об'єктом. П. Шавір виділяє такі групи мотивів:

- перша виражає потребу в тому, що становить основний зміст професії;

- друга пов'язана з відображенням особливостей професії в уявленні суспільства;
- третя виражає раніше сформовані потреби особистості, актуалізовані при взаємодії із професією (мотиви самореалізації, потреби щодо матеріального статку, риси характеру тощо);
- четверту групу становлять мотиви, що виражають особливості самосвідомості особистості в умовах взаємодії із професією (переконаність у своїй придатності, у володінні певним творчим потенціалом тощо);
- мотиви п'ятої виражають зацікавленість людини в зовнішніх, об'єктивно неіснуючих атрибутах професії [133]. Нерідко вони породжуються прагненням до «романтичних» професій.

Усі ці мотиви по-різному пов'язані зі змістом професії. Ті з них, які тісно пов'язані зі змістом або процесом діяльності (прямі, на відміну від побічних), спонукують людину оцінювати себе, свої знання і вміння, якості, що вимагаються для конкретної роботи.

Рівень професійної орієнтації визначається як міра, до якої основний мотив вибору професії (тобто її індивідуальне значення) відповідає реальній сутності цієї професії. Ключовим індикатором цього рівня є насиченість та глибина професійного інтересу, з урахуванням його місця в системі мотивацій, які формують професійну орієнтацію. Неминуча суперечність між об'єктивним змістом праці та особистісним смислом, який він має для людини. П. Шавір виділяє три форми невідповідності між суспільно значущим змістом професії та особистісним смислом її переважання: у першому випадку існує органічний зв'язок між переважаючим мотивом вибору професії і суттєвих сторін її змісту (особистісний смисл вибору може бути поглиблений); друга форма невідповідності виникає, коли домінує мотив, побічний стосовно об'єктивного змісту діяльності, й у структурі мотивів містяться і прямі мотиви (наприклад, престиж професії важливіший, ніж інтерес до неї) – часткова професійна спрямованість; третя форма

невідповідностей виникає при абсолютній відсутності прямих мотивів вибору професії.

Ставлення до праці є одним з емоційних компонентів професійного планування. О. Здравомислов і В. Ядов виділяють три його аспекти: ставлення до праці як до цінності на рівні всього соціуму, ставлення до своєї професії й спеціальності як до певного виду трудової діяльності, ставлення до роботи як до певного виду праці в конкретних соціальних умовах.

В об'єктивному плані відношення до праці виражається у результатах діяльності, а в суб'єктивному є певна установка особистості щодо розуміння суспільної важливості праці, міри задоволеності своєю роботою і спеціальністю (вона характеризується певною структурою мотивів) [53]. С. Краснов уточнює: одне й те ж ставлення до праці (задоволеність або незадоволеність) може породжуватися різними стимулами і мотивами. Суттєвими щодо цього є як об'єктивні змінні (професія і ранг у ній), так і характерологічні особливості особистості (наприклад, задоволеність у різних типів особистості може залежати як від складності розв'язуваних завдань, так і від їхньої простоти, легкості) [79].

Задоволеність роботою є результатом узгодження системи потреб і установок особистості із суб'єктивною оцінкою можливостей їхньої реалізації у конкретних умовах. В. Ядов, В. Рожин відзначають, що об'єктивні аспекти відношення до праці – продуктивність праці, якість роботи, ступінь ініціативності, рівень відповідальності, трудова дисципліна.

На задоволеність роботою безпосередньо впливають два фактори: зміст праці і розмір заробітної плати. Матеріальне стимулювання підвищує продуктивність та якість праці незалежно від змісту трудової діяльності. Але лише за умови високої змістовності праці воно є ефективним засобом формування відношення до праці як потреби особистості, при низькій змістовності праці матеріальне стимулювання скоріше гальмує цей процес, ніж сприяє його розвитку [52].

Соціальна установка (стан готовності діяти певним чином) формується

у результаті взаємодії ціннісних орієнтацій і ситуації вибору. Професійна установка - це установка на певний вид трудової діяльності (умови і зміст праці, професія, спеціальність). Таким чином, професійна установка є вольовим компонентом професійної свідомості. Ціннісні орієнтації і соціальні установки становлять систему диспозицій особистості. Диспозиція – стан схильності до певних форм активності, вони закріплюються у структурі особистості в результаті досвіду.

Розглянемо явище професійної мобільності, пов'язане з поведінковим аспектом професійного планування. Г. Соколова і В. Дракохруст виділяють два види мобільності, пов'язаних із професійним становленням молодих фахівців: професійна мобільність розуміється як розширення кругозору, придбання навичок міждисциплінарного дослідження, комплексного підходу до вирішення завдань; функціональна мобільність – це розширення діапазону професійної діяльності, що виникає при участі фахівця на усіх стадіях повного циклу, від наукової ідеї до її матеріального втілення. Вона сприяє розширенню професійних знань і навичок, підвищенню професійної культури, орієнтації на якість результатів [125].

Професійна мобільність підтверджує тісний взаємозв'язок когнітивних і поведінкових аспектів професійного планування. Фундаментальні знання дають фахівцеві певну стабільність. Дослідження показують, що в аспекті професійної стійкості і мобільності студенти університетів перевершують студенти інститутів, орієнтованих на підготовку фахівців певного профілю. Останні краще адаптуються до умов виробництва, але фахівець більш широкого профілю легше сприймає інновації, зміни у своїй професійній сфері.

Таким чином, виділення у структурі професійного планування когнітивних, емоційних і поведінкових аспектів підтверджує складність професійного планування як психічного явища і необхідність подальшого його вивчення. Лише врахування усіх аспектів професійного планування студентів ЗВО може сприяти оптимальному вирішенню проблеми

працевлаштування і самореалізації молодих фахівців в загальному і в кожному конкретному випадку.

1.2. Сучасні психолого-педагогічні підходи щодо формування професійних планів

Аналіз сучасних досліджень з проблематики професійного становлення та самовизначення дає можливість окреслити його структурні компоненти: мотивація, когнітивний та практичний компоненти. Саме практичний компонент виявляє наявність у того, хто здобуває освіту, навички розробляти персональний професійний план та здійснювати оптимальні дії щодо його втілення. Таким чином, професійний план є основним структурним компонентом професійного самовизначення – це об'єктивно обґрунтоване представлення про обраний сегмент майбутньої трудової діяльності, про шляхи оволодіння професійними навичками майбутньої професії та алгоритму професійного зростання.

Професійний план є частиною життєвого плану – міркувань про бажаний та особливий спосіб життя, шляхи та способи його реалізації (мова йде про соціальний статус, професійний статус, сімейний стан тощо). Професійне планування є не лише складовою структурної організації розвитку особистості, характерною їй на етапі її самодослідження, а й одночасно важливим багаторівневим явищем освітньої педагогічної діяльності, стратегічною метою освітньої педагогічної діяльності, ознакою соціально-психологічної зрілості здобувачів освіти, їх активного усвідомлення щодо формування життєвого та професійного шляху [2; 4; 6; 7 та ін.]. Узагальнено професійний план є схемою свідомої психічної регуляції самою особистістю внутрішньої власної життєвої та професійної біографії [3; 5 та ін.].

Важливі компоненти професійного плану: основні мрії про працевлаштування у житті (ціннісно-мотиваційний аспект); ознайомлення з

професіограмою професій та рейтингу закладів освіти, де можна здобути якісну освіту; перспективна потреба щодо особистісної реалізації в обраній професії, яка поєднується з іншими життєвими планами (сім'я, матеріальний стан, престижність, сучасність та ін.); пріоритетні професійні цілі; інші плани та їхнє рейтингування; аналіз індивідуальних можливостей щодо реалізації окресленої мети відповідно через сформовану самооцінку та недостатній самоаналіз суб'єктивних та об'єктивних аспектів підбору професії; усвідомлення шляхів підготовки та досягнення окреслених цілей, змінення своєї особистості; реалізація основних завдань та деяких компонентів професійного плану в форматі початкових дослідницьких дій, а в разі відсутності співвідношення можливостей та обраних найближчих перспектив – розробка запасного професійного плану.

Формування професійного плану має на меті:

- обґрунтування, який вид діяльності для здобувача освіти є цікавим;
- аналіз, якою мірою у здобувача виражені схильності до діяльності у сферах «людина-природа», «людина-техніка», «людина-людина», «людина-знакова система», «людина-художній образ»;
- розробка формули обраної професії;
- аргументація, фахівці яких сучасних професій користуються найвищим попитом на ринку працевлаштування, у визначеному регіоні;
- співставлення отриманих даних і формулювання висновку, в якій професійній галузі діяльність людини може бути придатна;
- ознайомлення з переліком професій, що цікавлять здобувача, у процесі співбесід з їх представниками, використання професіограм, спеціальної фахової літератури;
- співбесіди з батьками здобувача;
- консультації із сімейним лікарем;

- співставлення особистих індивідуально-психологічних особливостей із вимогами конкретної професії;
- дослідження змісту обраної професії, умов праці, перспектив кар'єрного зросту;
- ознайомлення із закладами освіти, які надають можливість отримання професії.

Із основних завдань щодо формування аспектів професійного планування виділяють наступні:

- дослідження життєвих ціннісних орієнтацій, професійно-особистісної спрямованості, індивідуальних особливостей особистості студентів;
- просвітницько-консультаційна спрямованість;
- розробка та модернізація основного змісту профорієнтаційних програм та їхня реалізація;
- планування та проведення курсів професійного спрямування;
- організація індивідуальної та групової співпраці зі студентами, враховуючи рівень їх професійного самовизначення;
- організація майстер-класів, тренінгів, семінарів професійного спрямування;
- проведення інтерактивних ігор.

На підставі чинників та умов, що дають підстави для ефективного формування профпланів здобувачів і можливість розкрити характерні особливості їхнього професійного визначення, є:

- структура механізмів психічного та психологічного удосконалення освітнього процесу, а також сформованість професійних планів;
- уміння та навички щодо модулювання особистісного освітнього процесу та формування індивідуальних профпланів;

- структурність та характеристика функціонування активних механізмів формування професійних планів;
- співвідношення ефективності впливу механізмів формування професійних планів та внутрішньої регуляції на успішність освітньої діяльності від особистісних здібностей здобувача самооцінювати себе у сучасному освітньому просторі та на перспективу;
- психолого-педагогічний супровід алгоритму професійного становлення;
- пріоритетність в освітньому процесі індивідуальних, когнітивних, мотиваційних, емоційно-вольових особливостей здобувача освіти.

Ядро механізму та ієрархії формування професійного планування, психічного регулювання освітньої діяльності виділяє мотиваційна сфера особистості та сфера індивідуальних здібностей, саме вони та особливості їх взаємовідносин є важливим компонентами механізму формування професійних планів та психічного регулювання освітньої діяльності здобувачів освіти. Ці психічні новоутворення мають важливу та складну багатокомпонентну структуру. У мотиваційній компонент сфери - це загальна особистісна спрямованість, професійна спрямованість, кар'єрна спрямованість, спрямованість на співпрацю, спрямованість на самоактуалізацію. У сфері можливостей - це інтелектуальні здібності, можливості оцінки себе тут і зараз, оцінка власних перспектив, психічні регулятивні можливості. Структура співвідношення мотиваційної сфери та інтелектуальних здібностей має розбіжність та різну вираженість у здобувачів освіти; її основу становить портфоліо, що описує різні сторони індивідуального життя студента, а саме - його мрії про власну професійну кар'єру.

Характеристика змісту, методів і форм підготовки студентів педагогічного коледжу до формування ними індивідуальних професійних

планів повинна мати на увазі особливості їх професійного розвитку з точки зору притаманних їм вікових особливостей. Здобуття освіти у педагогічному коледжі передбачає стадії професійної підготовки, для якої характерним є усвідомлене засвоєння основних знань, практичних навичок та вмінь в конкретній сфері професійної педагогічної діяльності, формування аксіологічних представлень про основне професійне співтовариство, розвиток і заповнення змістового блоку майбутньої професійної педагогічної активності, формування педагогічної придатності до здобуття педагогічної освіти та педагогічної праці, розвиток професійних та індивідуальних важливих характеристик особистості, а також професійно обґрунтованих особистісних структур. У зв'язку з цим освітня діяльність у педагогічному коледжі побудована з урахуванням спрямованості на підготовку здобувачів до формування професійних планів, що мають фундамент на особистісно-орієнтованій парадигмі здобування освіти; характерними ключовими блоками якої є різнобічний розвиток особистості студента, його самостійна робота, самостійний розвиток, самостійне виховання й самоактуалізація, направлена на індивідуально-психологічні особливості особистості студента; вона повинна бути варіативною і тому сприяє можливості індивідуального вибору майбутньої освітньої траєкторії професійного розвитку.

Ряд сучасних науковців вважають важливою умовою реалізації особистісно-орієнтованої сфери в освітньому процесі під час підготовки студентів до формування професійних планів реалізацію їх на принципах практичної освіти, в основі якої є оптимальний баланс класичної освіти й професійно-прикладної підготовки студента. Прикладна підготовка полягає в організації навчальної й виробничої практики студентів, які спрямовані на оволодіння практичними навичками та орієнтовані на входження до професійного середовища, створення відповідних умов для співставлення уявлень про обрану професію - з однієї сторони, з вимогами до реального педагогічного процесу – з іншої. Виконання даного виду підготовки є неможливим без внесення корективів у освітній процес. Для вирішення

відповідного питання при педагогічному коледжі повинні діяти структурні комісії, мета яких - просвіта студентів та залучення їх на добровільних факультативних засадах до виконання педагогічно важливих видів робіт у межах обраної студентами спеціалізації.

Основним із переліку вимог щодо професійної підготовки студентів педагогічного коледжу до освоєння та формування ним індивідуальних професійних планів є індивідуальний та особистісний розвиток кожного з компонентів відповідно до власного образу «Я», який забезпечує не лише збереження постійної системи індивідуальних психологічних знань, але й формує створення переліку необхідних умов для професійної, педагогічної та індивідуальної рефлексії. Водночас доцільним можна вважати під'єднання до навчальних планів та програм педагогічного коледжу інтегрованих курсів, за прогнозованими результатами яких засвоєні знання студентів формують упорядковані психологічні навички і вміння, які на постійній основі допоможуть їм у формуванні перспективної професійно-орієнтованої траєкторії, а потім у вирішенні проблем, пов'язаних із працевлаштуванням студента. Ось тут важливим є формування у студента не лише адекватних уявлень про омріяну професію і відповідної підготовленості до неї, а також розкриття потреби та індивідуальних умінь поєднувати особисту працю у особистісний професійний контекст, що розкриває особливості особистості студента в системі міжособистісного спілкування і в трудовій діяльності, і в соціально-психологічній сфері.

Формування студентами особистих профпланів передбачає організацію психолого-педагогічної підтримки та супроводу цього складного процесу. Сучасною формою освітньої діяльності за цим напрямом є організація різних форм консультування, яке має за мету формування у здобувачів здібностей і навичок для пристосування, які дозволяють їм успішно, з різними ступенями врахування конкуренції на ринку праці застосовувати власний професійний потенціал.

За допомогою консультування здійснюється підготовка студентів до

проєктування стратегії поступового формування професійних планів, це можна охарактеризувати як:

- механізм створення принципово нового проєкту професійного майбутнього, що в свою чергу передбачає оцінку початкової ситуації (внутрішніх здібностей і потреб, зовнішніх пропозицій і вимог ринку працевлаштування);
- окреслення схеми запланованого та орієнтованого професійного майбутнього (професійної цілі та мети) на підставі співставлення внутрішніх ресурсів і особистих потреб студента із зовнішніми вимогами й пропозиціями;
- моделювання прагматичної професійної діаграми професійного розвитку з переліку запитів та проаналізованих пропозицій;
- аналіз психологічних бар'єрів та переліку фрустраційних перешкод у процесі моделювання досягнень омріяного професійного планування майбутнього;
- створення алгоритму послідовних кроків для поступового досягнення поставленої цілі на підставі прояву даних особистісних перспектив та внутрішніх обмежень.

Сформованість професійних планів здобувача - це багаторівневий процес формування його особистісної та професійної «Я-концепції»; складний формат самовизначення у контексті індивідуально-типологічних особливостей та цінностей тощо. Звідси у відповідності до системи, яка утворює елементи менеджменту педагогічного середовища, направлено на досягнення результату цього процесу, можливість розгляду курсів, направлених на основи планування професійного майбутнього, які доцільно включати до навчальних планів, а саме до варіативної складової та програм педагогічних коледжів. Зазначені курси можуть бути реалізовані через факультативи з психологами закладів освіти. Їх впровадження сприятиме важливій активізації системи індивідуального визначення здобувачем освіти особистісної та професійної стратегій розвитку, зокрема отримання й

розширення оновленої інформації про свою особистість, світові проблеми ринку праці, проекти кар'єрних стратегій; ергономіки умов для їх порівняння в процесі пошукової, проєктної й практичної основ видів діяльності; стратегії для розвитку у студентів соціальних адаптивностей до ринку працевлаштування, сучасних освітніх послуг; стимуляції розвитку навичок пошукової діяльності при проєктуванні та реалізації особистісного професійного плану.

Зарубіжні науковці виокремлюють наступні групи принципових методів роботи щодо вирішення поставленої проблеми:

- просвітницькі;
- психодіагностичні;
- емоційної та вольової підтримки студентів, допомога у остаточному виборі та схвалені рішення.

Систематизовані групи методів:

1. Просвітницькі (інформаційно-довідкові):

- професіобіографічні;
- пошуково-інформаційні;
- агітація професійна;
- екскурсії до закладів освіти;
- співбесіди з представниками професій;
- лекції;
- профорієнтаційні позанавчальні заняття;
- використання ЗМІ, документальних навчальних фільмів, спеціалізованих профорієнтаційних сайтів;
- екскурсії до «Будинків праці» та відвідування «Ярмарків професій» тощо.

2. Методи психодіагностики професійної:

- бесіди;
- інтерв'ю;

- «опитувальники професійної мотивації»;
- «опитувальники професійних здібностей»;
- «особистісні опитувальники»;
- «проективні особистісні тести»;
- «методи спостереження»;
- збір непрямой інформації про студента;
- психофізіологічні;
- професійні дослідження в освітньому процесі;
- використання різних інтерактивних і рольових ситуацій, що моделюють різні аспекти випробовування та моделювання професійної діяльності, побутових ситуацій щодо вибору професії;
- спостереження та аналіз практичних застосувань студентом своїх знань безпосередньо в трудовій діяльності.

3. Методи емоційно-вольової та моральної допомоги здобувачам:

- тренінги активної комунікації;
- методи психотерапевтичного напрямку;
- мотивуючі профорієнтаційні технології та методи;
- методика, направлені на зміцнення важливості педагогічної професії.

4. Методологічні направлення на допомогу у безпосередньому виборі та прийнятті рішення:

- побудова сходинок послідовності дій, що забезпечують реалізацію поставлених професійних цілей і орієнтовних перспектив;
- побудова системних варіантів послідовності дій студента, орієнтованих на реалізацію покладеної мети професійного становлення, які допомагають виділити оптимальні варіанти професійних визнаних перспектив;

- застосування альтернативних механізмів відбору з переліку альтернативних варіантів професії.

Теоретичне і практичне значення сформованості професійних планів засвідчує послідовність певного позитивного досвіду у сфері проектування та використання спонукальних і мотивуючих способів профорієнтації, сформованості дій та застосування профорієнтаційних програм і планів з формами та методами активізації когнітивного потенціалу студентів. Зміст, форми та методи просвітницьких профорієнтаційних заходів дають можливість надавати студенту алгоритмічну об'єктивно проаналізовану інформацію про індивідуально-психологічні ознаки його особистості, які можна використати; перелік сучасних професій та критерії вимог, які вони висувають до його нього, - все це повинно спонукати студента до самостійного пошуку та отримання такої інформації. Процес формування професійних планів студентів та здобувачів освіти повинен мати фундамент, що спонукає до такої організації освітньої діяльності студента, яка повинна активізувати поглиблене вивчення суперечностей між загальними вимогами до професійної діяльності та персональною орієнтацією цієї діяльності для самого здобувача. В рамках психолого-педагогічного супроводу процесу формування профпланів потрібно концентрувати увагу на організації активізації самостійної пізнавальної та пошукової діяльності студентів, яка безпосередньо забезпечуватиме поетапне отримання ними систематизованої оновленої інформації про обрану професію та вимоги, які висувають до неї сучасні запити як до особистості. Відповідно результат - отримана студентом професіограма з інформацією, що стимулює його аксіологічно-орієнтаційну пошукову діяльність, збагачує багаторівневу систему його оцінок й уявлень про конкретний вид професійної діяльності.

Отже, сформованість професійних планів аналізується як нероздільний та багатофакторний процес в рамках професійного становлення, що реалізується в умовах системи освіти, разом с тим направлений на моделювання поетапних кроків для реалізації у життєвій проєкції та

самостійно обраному професійному напрямку згідно з інтересами, схильностями здобувача освіти та сучасних пред'явлених вимог суспільства і проаналізованого ринку працевлаштування до нього - сформованої особистості, професіонала.

Формування професійних планів передбачає забезпечення безперервності, структурованої етапності освітнього процесу закладу освіти. Залучення здобувачів освіти до пошукової науково-дослідної, орієнтованої на суспільно значущу діяльність формує цілісний образ та сприяє реалізації їх індивідуальних, особистісних та соціально важливих потреб, які в свою чергу забезпечують послідовність отримання соціокультурного, і нарешті професійного досвіду, згодом передбачає оновлення відповідних психолого-педагогічних умов усвідомленого формування готовності до самостійної здатності планувати, коригувати і втілювати у життя власні професійні задуми, що передбачає строгий менеджмент відповідного психолого-педагогічного супроводу важливого для здобувача процесу.

Складність визначення самого поняття (сутності) професійного самовизначення зв'язана ще і з тим, що в наявності є інші близькі поняття: самоактуалізація, самореалізація, самоздійснення, що нерідко розкриваються через «захопленість значимою роботою» [2; 56], через «справу», якою займається людина [2; 78]. Сенс самоідентифікації полягає в здатності особистості формувати власну унікальну історію та ідентичність, а також у вмінні переглядати та переоцінювати свою внутрішню суть. Деякі дослідники трактують цілісність життя як здатність людини «переступати власні межі», особливо через відкриття нових значень у певній діяльності та в житті в цілому. В. Зинченко та Є. Моргунов пов'язують самовизначення та самореалізацію з професійною діяльністю (трудом, роботою) та відносинами з іншими людьми (комунікацією). Багато досліджень підкреслюють зв'язок між професійною активністю та ставленням до світу, вказуючи на важливість праці та життя. Це дозволяє зробити висновок про тісний зв'язок між професійним самовизначенням та самореалізацією особистості в

різноманітних ключових аспектах існування. Ключ до професійного самовизначення криється у незалежному та свідомому переосмисленні значень своєї роботи та життєвої діяльності у даному соціально-економічному контексті.

Профорієнтацію і профконсультацію можна визначити як «орієнтування» школяра, тоді як професійне самовизначення більше співвідноситься з «самоорієнтуванням», що навчає виступаючого в ролі суб'єкта самовизначення [29].

У процесі соціалізації і професійного самовизначення здобувачів успіх їхніх дій істотно залежить від їхньої власної активності [13; 56], від сформованої суб'єктивної позиції і пов'язаного з нею досвіду – вони дозволяють їм цілеспрямовано, активно і вміло здійснювати вибір професії та підготовку до неї. Активність учня в професійному самовизначенні визначається тим, наскільки він підготовлений як суб'єкт діяльності. Ця активність виступає насамперед як «само орієнтування» здобувача що навчається, а далі вступаючого як суб'єкта самовизначення [14; 78]. Задоволеність вибором забезпечується також підготовленістю студентів, тобто наявністю умінь, необхідних для самостійної роботи і готовністю переборювати можливі (обумовлені обставинами виконання роботи) дискомфортні стани: примушення або нав'язливе відчуття свідомого тиску. У здобувачів до 7-9 класів уже сформовується усвідомлення про наявні у них уміннях; про те, як переживаються ними примус та інші форми тиску з боку дорослих. Протидія примусові особливо болісно відчувається в підлітковому віці, супроводжується як неприємними переживаннями від виконуваного доручення (завдання), так і очікуваннями цих неприємних переживань у передчутті подібної роботи.

В активній профорієнтаційній роботі серед здобувачів беруть участь лікар, педагог, шкільний психолог.

Профорієнтаційна робота складається зі шкільної, позакласної, позашкільної.

Форми профорієнтаційної роботи:

- консультації;
- агітаційно-роз'яснювальна робота;
- бесіди, екскурсії, фільми;
- профільне навчання в школі;
- професійне навчання в школі (це гуртки, уроки праці, може бути і пришкільне підприємство);
- медичне обстеження стану здоров'я;
- позашкільна робота;
- навчально-виробничі гуртки.
- педагогічне виховання.

Студентам необхідно роз'яснювати суспільне значення праці, вони повинні бути поінформовані щодо попиту на професію, яка їх зацікавила.

Варто пояснити, що праця може бути і засобом для життя, і дозвіллям. Можуть бути і невиробничі мотиви професійного вибору – це робота поруч з будинком та інші подібні мотиви. Не завжди здобувачам зрозуміло, що задоволеність працею і результатом роботи - це зовсім різні поняття. Чи цікавить окремо взятого школяра його результат праці? Чи потрібні йому елементи творчості і спілкування в процесі праці?

Відповідно до умов праці професії можна розділити на чотири основні категорії:

- 1) робота в стандартних побутових умовах мікроклімату (наприклад, бухгалтери, інженери, програмісти);
- 2) робота на вулиці з впливом екстремальних температурних умов і вологості (наприклад, будівельники, пожежники, фермери, агрономи);
- 3) робота в унікальних умовах, таких як під землею, під водою, на великій висоті, в повітрі, в гарячих цехах або в умовах з неминучою шкідливістю (пілоти, шахтарі, водолази, оператори);
- 4) робота, яка вимагає підвищеної моральної відповідальності за здоров'я і життя людей, великі суспільні та матеріальні цінності (вчителі,

лікарі, інженери з безпеки, аудитори).

Залежно від інструментів праці професії поділяються на чотири групи:

- професії, пов'язані з ручною працею (теслярі, монтажники, ювеліри, музиканти, хірурги);
- професії, де використовуються машини з ручним управлінням (токарі, водії, машиністи, оператори зв'язку);
- професії, що залучають напівавтомати, автомати, автоматичні лінії, робототехнічні комплекси (сталевари, друкарі, оператори, диспетчери енергосистем);
- професії, які залежать від функціональних засобів праці (викладачі, актори, диригенти, режисери, спортсмени).

За цілями праці професії поділяються на три класи:

- гностичні: ідентифікувати, диференціювати, оцінювати, перевіряти (санітарні лікарі, літературні критики, контролери, товарознавці, експерти, слідчі);
- перетворювальні: обробляти, переміщувати, організовувати, трансформувати (водії, художники, викладачі, слюсарі, кравці);
- дослідницькі: винаходити, створювати, знаходити нові рішення, проєктувати (закрійники, маркувальники, селекціонери, декоратори).

Розглянемо, наприклад, професію юриста. Предмет праці: людина (юристи перш за все служать людям, спілкуються з ними, допомагають вирішувати їхні проблеми та аналізують їх); знакові системи: юристи займаються читанням і аналізом документів, довідників, збірників законів, офіційної статистики; умови праці: робота з підвищеною моральною відповідальністю (за життя, свободу і честь людини), інколи зі складними побутовими умовами (якщо це слідчий, полісмен, то на відкритому повітрі); засоби праці: функційні (мова, жести, міміка, пантоміміка); мета праці: гностична (визначити причину, до якого класу ситуацій відноситься випадок клієнта, сортування, класифікація), дослідницька (знайти спосіб захисту клієнта, підібрати спосіб подачі інформації, доказу).

Зазвичай, фахівці з профорієнтації зосереджують особливу увагу на роботі з юнаками та дівчатами у період перед завершенням шкільної освіти, а також з дорослими, котрі не мають постійного заняття чи стикаються з безробіттям. У процесі аналізу ключових фаз становлення професіонала виділяють важливу фазу «оптації» (від латинського «oratio» – прагнення, вибір), що приблизно відповідає моменту, коли особа приймає ключове рішення щодо свого професійного майбутнього. Проте важливо враховувати, що перед таким вибором може опинитися не лише підліток, але й доросла особа, яка, наприклад, прагне змінити свою поточну професію чи місце роботи, чи особа, що перебуває у стані безробіття.

Останнім часом все більша увага приділяється реалізації пролонгованого добору, який високо оцінюють науковці [33]. Тривале динамічне вивчення особистості з використанням різних методик має, безумовно, вирішальне значення для надання наукових рекомендацій щодо вибору професії. Необхідно звернути увагу також на те, що з кожним роком з'являються все нові професії.

Проведення індивідуальної бесіди. Розмовляти зі старшокласником рекомендується в окремому приміщенні. Необхідно добитися позитивного сприйняття зі сторони підлітка і формулювати питання доброзичливим тоном в дохідливій формі. Перед бесідою слід ознайомитися з документами особистої справи і даними анкетування.

Основне завдання індивідуальної бесіди – уточнити уявлення про сформованість професійної спрямованості і пояснити абітурієнту, яка спеціальність найбільшою мірою відповідатиме його характерологічним особливостям. В ході бесіди важливо з'ясувати причини вибору професії, рівень знань про неї, стійкість спрямованості. У розмові з консультованою особою слід підкреслити, що думка профконсультанта носить рекомендаційний характер, вона заснована як на знаннях умов, режимів праці тієї професії, яку збирається освоювати абітурієнт, так і на знаннях його особистих характеристик.

У контексті професійного орієнтування молоді значну роль відіграє допомога у визначенні підходящої професії, що враховує стан здоров'я та унікальні психофізіологічні характеристики особистості. Фундаментом медико-фізіологічного консультування є оцінка професійної придатності юнака чи дівчини, що базується на найбільшій відповідності між індивідуальними особливостями організму та вимогами обраної професії з метою захисту слабших функцій організму, а також з акцентом на використанні найбільш розвинутих фізіологічних систем. Такий підхід сприяє успішному освоєнню професії, адаптації до умов праці та забезпечує високу якість праці та професійне довголіття без негативного впливу на здоров'я. Незважаючи на те, що кожна молода людина має право на самостійний вибір професії, опитування серед студентів виявило, що багато з них не обізнані з умовами та особливостями потенційної праці, не беруть до уваги можливий шкідливий вплив професійних чинників на здоров'я. Часто ігноруються власні медичні обмеження, не враховуються психофізіологічні властивості та індивідуальний характер.

У період переходу до ринкової економіки, зростання промислового виробництва та підвищення вимог до кваліфікації молоді неминує веде до зростання вимог до особистісних якостей та здоров'я працівників. Відомо, що несумісність індивідуальних характеристик із професійними вимогами (професійна непридатність) може спричинити серйозні наслідки як для фізичного, так і для психічного здоров'я. Тому профілактична роль медико-фізіологічного консультування в сучасних умовах набуває особливої важливості.

У процесі проведення медико-фізіологічної профконсультації підлітків повинна бути встановлена професійна придатність до видів діяльності, груп професій або до окремої професії.

У зв'язку з тим, що задачею профконсультації є встановлення оптимальної відповідності підлітка професії, що обирається, у плані відповідності як стану здоров'я, так і психофізіологічних особливостей,

медична профконсультація складається з 2 розділів. Перший розділ традиційно-медичний: лікарська профконсультація, вибір професії з урахуванням стану здоров'я. Другий розділ порівняно новий, що розвивається: медико-фізіологічна профконсультація: вибір професії із врахуванням індивідуальних фізіологічних і психофізіологічних особливостей організму. Розвиток кожного розділу медико-фізіологічної профконсультації орієнтований на вивчення вимог професій, які відповідають особливостям організму підлітка, - з однієї сторони; на вивчення відповідних індивідуальних особливостей підлітків – з іншої. У випадку лікарської профконсультації – це стан здоров'я в самому широкому сенсі; у випадку психофізіологічної профконсультації - індивідуально-типологічні особливості.

Актуальність лікарської профконсультації обумовлена тим, що, на жаль, досить значне число підлітків у тій чи іншій мірі обмежене у виборі професії через відхилення в стані здоров'я, що виявляються не тільки в хронічних захворюваннях, але і функціональних відхиленнях вікового характеру.

Задачею профконсультації є рекомендація для студентів з відхиленнями в стані здоров'я обирати такий вид професійної діяльності, який би не тільки не спричиняв негативний вплив на розвиток захворювання і функціональний стан організму в цілому, але і сприяв корекції наявних змін, мав би оздоровче значення.

Правильний підбір виду праці – це один із найважливіших заходів щодо профілактики прогресування хронічних захворювань, переходу функціональних відхилень в органічні зміни, профілактики інвалідності.

Медичні протипоказання до вибору професії обумовлені, в основному, двома причинами: перша і основна – це характер праці або умови виробничого середовища, у яких здійснюється робота з якоїсь конкретної професії, можуть вплинути на процес хронічного захворювання, сприяти частим загостренням та прогресуванню його; друга - наявне захворювання

або, що зустрічається частіше, анатомічний дефект, який перешкоджає якісному виконанню роботи.

У висновку повинна бути сформульована рекомендація щодо відповідності або невідповідності стану здоров'я підлітка праці, що обирається. Одночасно необхідно дати рекомендації щодо ряду професій, які в більшій мірі відповідають стану здоров'я обстежуваного.

Необхідність проведення профорієнтації підлітків за психофізіологічними показниками обумовлена тим, що сучасні професії в багатьох випадках вимагають від організму й особистості працівника наявності специфічних, а часто й обов'язкових професійних здібностей, що передбачають наявність у нього достатнього, а часом і дуже високого рівня визначених якостей.

У той же час встановлено, що до 95% студентів при виборі професії зовсім не оцінюють власні здібності до тих або інших видів діяльності, не враховують можливість професійної непридатності до деяких з них [11]. Вибір підлітками майбутньої професії без обліку індивідуальних психофізіологічних і особистісних характеристик може привести до комплексу несприятливих соціально-біологічних наслідків: погіршенню стану здоров'я, незадоволеності професією, низької продуктивності праці, великої плінності кадрів серед молодих робітників.

У процесі здійснення психофізіологічної профконсультації необхідно дати оцінку ступеня розвитку в даного підлітка «професійно значимих» [8] або «ключових» [10] психофізіологічних функцій і якостей, виявити слабкі і сильні сторони його психофізіологічного статусу і відповідно до цього рекомендувати вибір тих видів діяльності, що відповідають цьому статусові.

Професійно значимі психофізіологічні функції і якості, до яких у процесі роботи пред'являються вимоги різними видами праці, в основному представлені 4 комплексами:

1. Рухові (моторні): м'язова сила і витривалість, показники координаційних властивостей;

2. Сенсорні (функції аналізаторів): зір, слух, дотик, нюх, смак, вестибулярна стійкість;
3. Індивідуально-типологічні особливості вищої нервової діяльності: збудливість, сила, рухливість, урівноваженість основних нервових процесів, характер корково-підкоркових взаємин;
4. Атенціонні і мнемічні: властивості уваги і пам'яті.

Професійна придатність за психофізіологічними показниками насамперед забезпечує успішне освоєння професії, оволодіння професійними навичками. Однак значення психофізіологічної відповідності людини професії не обмежується успішністю освоєння професії. Воно, крім того, обумовлює особливості адаптації організму до комплексу професійно-виробничих факторів.

Індивідуальна профконсультація, рекомендація професій або видів діяльності повинна базуватися на обліку індивідуальних даних підлітка (стан здоров'я, фізіологічні і психофізіологічні особливості) і знаннях усіх вимог професії або видів діяльності, що можуть бути загрозою для стану здоров'я працівника. У зв'язку з цим одним з найважливіших інструментів проведення медико-фізіологічної профконсультації повинні бути детальні професіограми, що відображають, по можливості, весь комплекс вимог, пов'язаних з професійною діяльністю людини.

Здобувачам необхідно пояснити, що в профконсультаційній професіограмі, крім фізіологічних і психофізіологічних особливостей праці, повинна бути присутня характеристика санітарно-гігієнічних умов, в яких вона відбувається. Відомо, що саме фактори виробничого середовища дуже часто істотно шкодять стану здоров'я, і в першу чергу повинні враховуватися при проведенні профконсультації.

Медична і психофізіологічна консультації повинні бути надані задовго до закінчення загальноосвітньої установи, щоб учень і його батьки свідомо підготувалися до того, що деякі професії є для нього неприпустимими, і тому варто орієнтуватися на інші види діяльності.

Так, на нашу думку, профорієнтацію необхідно розпочинати в школі з 5-6-го класу і продовжувати впродовж усього періоду навчання під час отримання загальної середньої, а також середньої спеціальної та вищої освіти. Юнаки і дівчата повинні мати інформацію про вплив професійних факторів на організм і можливе погіршення здоров'я під їхнім впливом, про вимоги, що висуваються різними видами праці до працівника, про професійно значимі психофізіологічні функції і якості, від рівня розвитку яких може залежати успішність освоєння професії та подальшої професійної діяльності.

1.3. Психологічні механізми формування професійних планів студентів педагогічних коледжів

Формування професійних планів та їх реалізація не залишаються осторонь від тих соціально-економічних та соціально-класових процесів, що відбуваються в Україні. Започатковані в Україні приватновласницькі ринкові відносини, з одного боку, стимулюють активність людей, їх підприємливість, розкутість і позбавляють методологічного тотального контролю, створюючи тим самим сприятливе підґрунтя для пошуку, свободи вибору життєвого шляху та особистого самовираження підростаючого покоління, а з іншого, породжують соціальну поляризацію суспільства, посилюють нелегітимну практику збагачення певних груп, що призводить до соціальної несправедливості і помітно та болісно позначається на долі молодого покоління в цілому, на процесі формування його професійних планів і їх реалізації.

Зазначена колізія простежується в цьому процесі таким чином, що адекватність вибору спеціальності та пов'язаного з його соціального статусу молодій людині вступає у суперечливість з реалістичністю.

Професійні плани є осмисленою індивідом цілеспрямованою проєкцією його особистісних можливостей на соціальне середовище

(включаючи соціально-політичні, соціально-культурні та повсякденні аспекти), з метою ідентифікації його потенційної позиції, ролі та методів задоволення особистісних потреб у цьому контексті. В професійних планах ціль і прагнення особи інтегруються з оцінкою її власних засобів як інструменту досягнення цієї мети. Професійні плани включають досягнення конкретного соціального статусу, володіння певною професією, просування по соціальній драбині, можливу міграцію та зміну соціального становища, а також вибір соціального оточення, друзів і сімейного стану.

Актуальність професійних планів є ключовою характеристикою, що вказує на їх відповідність реальним умовам. Це означає, що при визначенні життєвого шляху випускник враховує не тільки своє розуміння і знання обраної спеціальності, а й усі інші, особливо зовнішні чинники, які можуть сприяти або перешкоджати його професійному розвитку. Реалістичність професійних планів виникає в результаті оцінки всіх аспектів, що впливають на їх реалізацію. Ступінь реалістичності можливо оцінити, враховуючи наявність або відсутність різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників, ідентифікованих респондентами, які можуть впливати на втілення їхніх планів у життя.

Адекватність планів - одна з найсуттєвих характеристик, що полягає у правильному виборі життєвого шляху, відповідному нахилам, здібностям, знанням особистості. Студенти, на жаль, не є домінуючим об'єктом уваги соціологічних досліджень. Це пояснюється багатьма причинами, чільне місце серед яких посідає проблема фінансового забезпечення. Попри ці негативні обставини, все ж деякі важливі дослідницькі проекти з цієї проблеми були виконані ще в колишньому Радянському Союзі; окремі з них заслуговують на увагу і сьогодні. Вони можуть слугувати опорними точками і для даного дослідження.

Зокрема, в соціологічних розвідках виявлено, що ставлення студентів коледжів старших курсів до навчання, на відміну від першокурсників, є більш диференційованим і характеризується уже відомим застосуванням

критеріїв оцінювання, а також відчутним не лише для оточуючих, а й для самих опитуваних почуттям «виросання зі школи». У зв'язку з цим з'являється більш байдуже ставлення до оцінок, думок викладачів та адміністрації закладу освіти, а натомість виникає емоційніше переживання щодо стосунків зі своїми ровесниками.

Дослідники виявили, що задоволеність чи незадоволеність собою починає корелювати у старших курсах не лише з успіхами у навчанні, а й з оцінюванням більш широкого соціального, у тому числі позанавчального оточення. У зв'язку із дорослішанням змінюються критерії оцінювання навчальних предметів: виникають спроби пов'язати навчальний предмет з майбутньою професійною діяльністю чи соціальним просуванням. Відповідно до цього, як показують результати попередніх досліджень, з'являється незадоволеність навчальною діяльністю, хоча причини цього здобувачі шукають у різних напрямках: одні пов'язують це з особливостями свого характеру, інші – із зовнішніми обставинами (перевантаженість, нудьга на уроках, рутинний стиль викладання тощо).

Зміни у ставленні до вчителя і навчання зумовлюють зрушення у ставленні до закладу освіти як соціального закладу: якщо для молодших студентів це «рідна домівка», то для старшокурсників це скоріше «контора», адміністративний заклад, де «дають знання і готують культурних людей». Студентське життя розглядається не як тимчасове явище, а як «справжнє життя». Більш структурованими і складними є у цьому віці стосунки з учителями, адміністрацією, світом дорослих взагалі. Студенти починають сприймати їх не тільки як замітники чи додатки до батьківської опіки, а передусім як носіїв примусів, влади, суб'єктів покарання чи винагороди. В образі «ідеального вчителя» першочергово звертають увагу на його індивідуальні якості: здатність до «розуміння», емоційного співпереживання, душевний відгук. Учитель постає старшим товаришем, порадиником. Збільшується значення професійної компетентності вчителів, якість викладання, вміння справедливо використати надану владу.

В деяких випадках учителі постають більш значущими фігурами, аніж батьки. Отже, набуває різного значення саме розуміння того, чим є контакти між здобувачами освіти і вчителями: для молодших студентів – це емоційно-душевний зв'язок, для старшокласників – нормальні адміністративні стосунки. Тому спостерігається значна розбіжність у відповідях на запитання: є чи немає між ними контакт. Так, 73% вчителів вважають, що він є, тоді як ствердну відповідь дають на це запитання лише 18% студентів.[34; 14]

Така ситуація певним чином позначається на формуванні життєвих планів студентів та їх професійному самовизначенні. Найбільший інтерес мають відповіді опитуваних студентів на запитання «ким бути?» і «яким бути?». Звичайно, до отриманих результатів треба ставитися з достатньою обережністю, враховувати соціальний і політико-ідеологічний контекст конкретно-соціологічних досліджень. Загальний утопізм орієнтації суспільства, у першу чергу, позначався на особистісному і колективному самовизначенні студентської молоді. Значний вплив також чинив надмірний і домінуючий ідеологізм всього суспільства, в якому всі суспільні стосунки були відомі або знаходили вищу легітимність в ідеологічних оцінках і «кліше». Тому не дивно, що перспективні ціннісні орієнтації студентів того часу характеризуються розпливчастістю, споглядальною і пасивною мрійливістю, які або зовсім, або дуже абстрактним чином пов'язувались з їх наступною практичною діяльністю. Це супроводжувалось і відповідними словесними кліше, в яких переважали вирази типу: «коли-небудь», «як-небудь», «щось зроблю», «стану кимсь значним і великим» і т. ін. Іншими словами, життєві плани студентів скоріше схожі на мрії, аніж є планом конкретних дій і чітко визначених досягнень. Державна політика соціального вирівнювання проявлялась на студентському рівні у помітному зневажанні вибором або плануванням конкретних професій чи видів діяльності.

Натомість акцент робився на величних, хоч чітко і не окреслених, майбутніх досягненнях. Місце професії чи виду діяльності найчастіше

займало «покликання», «служіння». У соціологічних опитуваннях це проявлялось в тому, що одні й ті самі діти хотіли бути і космонавтами, і розвідниками, і артистами, і поетами одночасно.

Такі позиції і диспозиції досить віддалено були пов'язані з самоаналізом, розумінням своїх справжніх потреб, схильностей, задатків і можливостей. Слід при цьому зауважити, що якоїсь чітко розробленої і послідовно втілюваної програми профорієнтації також не було; належної інформації про реальний світ професій і занять було явно недостатньо, що досить всебічно і аргументовано довів у своїх дослідженнях В. Шубкін. У загальному ж вигляді можна констатувати що соціологічними дослідженнями 70-80-х рр. було зафіксовано різкий напрям інтересів студентської молоді в сторону професійної розумової праці та нехтування фізичною і виконавською працею. Соціологічними і соціально-педагогічними дослідженнями було також зафіксовано малоефективну структуру інформування студентів щодо світу професій і занять: більшість відомостей про них здобувачі отримували від ровесників і засобів масової інформації, а не від батьків і вчителів.

Щоправда, дослідження 80-х рр. показують зростання певного реалізму в позиціях студентів щодо професійної орієнтації, життєвих планів і загального проєкту на майбутнє. Було також виявлено позитивну кореляцію між освітнім рівнем батьків і більш амбіційними сподіваннями і прагненнями студентів. Це означає, що чим вищим був освітній рівень батьків, тим більшою була вірогідність того, що їх діти прагнуть вступати до вищих навчальних закладів. Також була виявлена зростаюча нерівність у системі освіти, її залежність від соціального статусу батьків, яка на той час проявлялася переважно у формі різного освітнього рівня і престижності професійних занять. Це свідчило про зростаючу могутність владного фактора, оскільки партійно-державний апарат і господарська еліта були притаманні саме цій категорії опитуваних. Якщо додати до цього і факт зростання гендерної нерівності на користь осіб чоловічої статі, то стає зро-

зумілим утопізм і емоції щодо будови безкласового суспільства. Всупереч ідеології і політиці, в колишньому СРСР формувалися класи і зростала соціальна нерівність, хоч вони і приймали нетрадиційну або специфічну форму.

Дослідження тих часів виявляють і деякі цілком позитивні, в тому числі і для сьогодення, риси і якості. Зокрема, це були здобувачі, які любили і вміли читати (регулярно читали художню літературу 77-85% опитаних, 40% систематично дивилися телебачення, 48% старшокласників регулярно ходили в кіно, 35% цієї вікової групи брали участь у діяльності різних гуртків художньої самодіяльності). Студенти 1986 року, опитані П. Колотинським, в якості критерію соціальних досягнень назвали матеріальні блага, тоді як 30 років тому це місце посідали ідеологізовані абстрактні гасла.

Окрім вибору професії і формування життєвих планів студентів, соціологами того часу досліджувалися й інші проблеми: шкільне самоуправління, естетичне виховання тощо. Проте основні дослідження концентрувалися навколо ідеологічних орієнтацій студентів та проблем комуністичного виховання молоді, які на сьогодні втратили теоретичний інтерес і практичне значення.

У незалежній Україні соціологічні дослідження, в тому числі прикладні, значною мірою активізувались. Зокрема, нами проведено дослідження, в результаті якого виявлені цікаві факти, котрі заслуговують на увагу ще й тому, що студенти є досить численною людською спільнотою. Щороку Україні навчаються близько 8 млн. осіб, з яких 800-900 тис. – здобувачі. Проведене дослідження виявило суттєве зміщення ціннісних орієнтацій і життєвих планів студентів. В опитуванні київських студентів, проведеному на початку 90-х рр. її О. Мартинюком, ціннісні орієнтації студентів (у відсотках до числа опитаних) мають такий вигляд:

- цікава робота – 71,5%;
- власне здоров'я – 64,6%;
- житлові умови, домашній побут – 63,8%;

- стосунки з друзями – 41,8%;
- матеріальне забезпечення – 39,5%;
- незалежність в думках і вчинках – 37,7%;
- інтимне життя – 37,4%;
- ставлення оточуючих – 29,5%.

Заслуговують на увагу такі моменти. По-перше, зовсім не зазначена якість самодостатньої цінності навчання, вона «прихована» серед інших цінностей, передусім у рубриках «цікава робота» і «матеріальна забезпеченість». Навчання інтерпретується у суто прикладному, певною мірою, комерційному аспекті. Незрозумілим є винесення на перший план орієнтації «власне здоров'я», яке, з точки зору здорового глузду, ще б не мало турбувати дітей цього віку. Можливо, тут причиною стала фрустрація колективної свідомості, спричинена аварією на ЧАЕС, а також загальна прагматизація ціннісних орієнтацій суспільства, що виступає своєрідною інверсією попередньої надмірної ідеологізації і утопізації, яка мала місце за радянських часів. Про це свідчить висока представленість орієнтації на матеріальне забезпечення, житлові умови, домашній побут, інтимне життя.

Проте мають місце і деякі обнадійливі та позитивні мотиви. Зокрема, здобувачі високо цінують зростання можливостей щодо отримання всебічної інформації (76% позитивних відповідей), право на вільне висловлювання своїх думок (76% позитивних відповідей). Зауважимо, що на початку 90-х рр. здобувачі, як і суспільство в цілому, ще не мали впевненості у незворотності отриманої незалежності. Впевнені у цьому були лише – 19,5%.

Інформація також була зібрана щодо життєвих стратегій студентів, які в основному представлені через їхні професійні уподобання. В одному з таких досліджень було виявлено, що тільки близько третини студентів (29,8%) мали чітке уявлення про своє професійне майбутнє, понад половина ще лише замислювалися і вагалися, тоді як 20% не відчували занепокоєння з цього приводу. Те саме дослідження вказало на відсутність в країні ефективної системи професійного консультування: 33% студентів зазначили,

що отримують інформацію від своїх батьків; 16% користувалися порадами та рекомендаціями фахівців; 14% шукали допомоги у друзів та знайомих; лише 3-4% зверталися до книг, журналів, радіо чи телебачення, а також до вчителів за інформацією. При цьому спостерігається зростання зневажливого ставлення до фізичної праці не лише серед міських, а й серед сільських здобувачів освіти. Крім того, падає престиж інженерно-технічних спеціальностей і виробничої праці взагалі. Проте зростає частка тих, хто має намір працювати на малих підприємствах (22%), в кооперативах (17%), на орендних підприємствах або займатись індивідуальним підприємництвом (20%).

Це засвідчує, що структурні зрушення, які відбуваються у суспільстві, віддзеркалюються в системі освіти. Водночас чітко окреслилися міграційні очікування шкільної молоді. Зокрема, в одному з порівняльних досліджень було виявлено, що 40% студентів Одеської області та 54% студентів Хмельницької області були згодні на негайний виїзд за кордон.

Прикладними дослідженнями цього часу було також підтверджене зростання утилітарно-комерційної компоненти у ціннісних орієнтаціях старшокласників: лише 4% з числа опитаних не планували придбати автомобіль чи дачу, а 6% заявили, що їх влаштує у майбутньому лише квартира з 4-х кімнат. (Для порівняння – незадовго перед цим подібного роду опитування засвідчували, що про отримання матеріальних благ як символів успіху мріяло зазвичай не більше 20% студентів українських НЗ). Це ж опитування підтвердило раніше виявлене прагнення студентів працювати в сфері приватного підприємництва: близько 60% з них цілком згодні долучитись до цієї сфери, і лише 8,7% не згодні на це.

Спостерігається розрив поколінь і пов'язана з цим відсутність успадкування історико-культурного досвіду. Так, донецькі науковці В. Безрідний і В. Максименко виявили, що понад 36% опитаних не мають ніякого уявлення про те, ким були і чим займалися їхні батьки. І навіть про те, де вони жили (чи проживають) на момент опитування. Дослідження,

проведене О. Петрунькою серед київських старшокласників, зокрема показало, що лише :

- 10% – опитаних з деякою цікавістю ставляться до політичних проблем,
- 78% – ставляться до них негативно або з недовірою,
- 12% – проявляють абсолютну байдужість.

На запитання, чи бачать респонденти себе в якості політичних діячів, 72,5% - студентів відповіли негативно, 20% - невпевнено, і лише 7,5% обережно висловили допустимість подібного. Серед цих 7,5% (хто допускає можливість займатися політикою) лише 40% опитаних мотивують подібний крок патріотичними мотивами і 20% - загальним інтересом до політики. Серед тих, хто відмовляється від участі у політичній діяльності (72,5%), переважають такі мотиви:

- наявність інших планів і прагнень (25%);
- відсутність належних особистих якостей (25%).

Серед інших мотивів переважають:

- небажання брати на себе відповідальність,
- моральні загрози (багато спокус),
- переконання, що політика — «нечесна гра», до якої у них немає довіри.

Конкретно-соціологічні дослідження також засвідчують, що серед шкільної молоді широко поширені песимістичні настрої, недовіра і непевність у своєму майбутньому. Зокрема, 29,3% опитаних не вірять у реальність здійснюваної соціальної реконструкції і власну позитивну перспективу:

- 16% – скептично сприймають всілякі нововведення;
- 21,4% – займають позицію стороннього спостерігача.

При цьому лише 2,6% респондентів упевнені, що молодь хоче і готова брати активну участь у соціальних перетвореннях, а 27% з них висловлює думку, що молодь, навіть підтримуючи реформи, не знає, що це практично означає. Конкретно-соціологічні дослідження констатують при цьому, що

серед шкільної молоді очевидним є посилення релігійності:

- 7% – опитаних вірять у бога і регулярно виконують церковні обряди;
- 38,4% – вірять, але байдужі до релігійної обрядності;
- 18% – не вірять, але відвідують церкву і тільки;
- 4,5% – опитаних старшокласників вважають себе атеїстами;
- 17% – респондентів не змогли визначитись.

Особливо примітною є мотиваційна структура соціально активних студентів. Серед тих, хто зацікавлений у здійсненні практичної громадської діяльності, вирізняються наступні пріоритети: внесок у розвиток національної культури (9,2%), охорона навколишнього середовища (7%), підтримка інфраструктури населених місць (7%) та захист соціальних прав молоді (5,6%). Водночас, лише невелика кількість з них зосереджена на етнічних відносинах: 68% стверджують, що мають позитивне ставлення до представників інших етнічних груп, але тільки 14% не відчують повної впевненості в цьому питанні. Дослідження також виявили, що бажання взяти на себе роль лідера серед студентів виражене слабо, з цим твердженням погоджуються лише 10% опитаних.

Паралельно із комерціалізацією і «побутовізацією» серед ціннісних орієнтацій опитаних є праця взагалі, фізична праця і виробничі професії зокрема (лише 9,4% опитаних заявили, що не уявляють своє життя без праці). Серед тих, хто орієнтується на трудову діяльність, більшість надають перевагу приватному сектору, кооперативам або індивідуальній діяльності. Наведені факти позитивно корелюють із даними, отриманими відділом соціології освіти колишнього Інституту змісту і методів навчання впродовж 1996-1998 рр. Проведені відділом локальні дослідження засвідчують, що серед київських студентів лише незначна частина (не більше як 10-15%) мають чіткі життєві плани, інші – лише схильні щось обирати, інколи про це міркують або взагалі над цим не задумуються. Серед престижних видів діяльності називають звичайно або «заробітні» (на думку студентів) заняття, або різновиди розумової праці. Робота у державних, приватних та інших

виробничих структурах не набирає більше 10% бажаючих, стільки ж приблизно студентів сподіваються виїхати за кордон. Не дивно, що найбільш рейтинговим шкільним предметом виявляється іноземна мова, а серед найбільш престижних майбутніх професій – юрист та економіст. Мала соціальна активність молоді часто корелює з недостатньою активністю старшокласників. Згідно з опитуванням, лише 15% респондентів повідомили про регулярні дебати та обговорення в їхніх класах (41,84% зазначили, що такі заходи проводяться іноді; 38,78% вказали на їх повну відсутність). При цьому, ініціатива проведення дискусій рідко виходить від адміністрації школи. Виявлено, що вчителі стоять за організацією 55% дискусій, а дирекція школи – лише за 14%. В інших випадках ініціатива організації дискусій лежить на учнях (39,8%), або ж дискусії не відбуваються взагалі (27%).

Конкретно-соціологічні дослідження також засвідчують, що погіршення соціально-економічної ситуації в країні об'єктивно «зачепило» не лише студентів, а й їхніх батьків. Проте опитування студентів щодо матеріального становища їхньої сім'ї виглядає більш оптимістично, ніж опитування дорослих. Якщо зазвичай 70% і більше дорослих вважають себе бідними або дуже бідними, то серед опитаних студентів таких лише близько половини. Проте щодо погіршення матеріального становища студентів свідчать опосередковані дані — 40% з них часто або інколи підробляють.

Цікавим, навіть дещо екзотичним, є дослідження, яке названо «корупція в освіті», проведене групою київських соціологів за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Обравши в якості респондентів студентів, автори виявили стан і спрямування ціннісної свідомості. Виявилось, що 56% опитаних «основний досвід щодо існування «корупції» набули особисто, що свідчить не лише про їхню правову неграмотність, а й про схильність та готовність негайно і критично оцінювати дії вчителів, батьків і загальну ситуацію в суспільстві. Опосередковано отримані дані характеризують також найближче соціальне середовище, в якому виховуються студенти, оскільки 50% опитаних

дізналися про «корупцію» від батьків та в процесі обговорення даної проблеми в сім'ї (59%). Додамо до цього, що 46% студентської молоді переконані, що в їхній школі має місце корупція; 42% відносять до цього взаємне дописування; 33% вважають подарунки вчителям можливими за будь-яких умов (53% – за певних умов); 20% впевнені, що вчителям можна дарувати алкогольні і тютюнові вироби (13% – гроші; 24% – будь-які подарунки); 45% студентів переконані, що чим дорожчим є подарунок, тим швидше буде досягнуто результат; 29% переконані, що існує прямий зв'язок між фактом і характером подарунку й отримуваними оцінками та ін.

Найбільш узагальнюючими є матеріали, викладені в щорічній доповіді Президента Верховній раді і Кабінету Міністрів України, підготовлені Українським інститутом соціальних досліджень за підтримки Державного комітету у справах сім'ї і молоді. На увагу заслуговують виявлені дослідниками ціннісні і політичні орієнтації молоді у цілому, шкільного контингенту особливо.

Згідно з результатами досліджень, у вартісних пріоритетах сучасної української шкільної молоді домінує акцент на цінностях, що належать до мікросоціального рівня (сім'я, друзі, кохані люди). Серед молодих людей спостерігається формування та виразне демонстрування нового бачення світу, що базується переважно на особистих (іноді егоїстичних) інтересах, свідчачи про значне зменшення соціально-критичних цінностей, характерних для радянської епохи, при цьому етнокультурні цінності, спрямовані на розвиток "ідеології для України", ще не знайшли свого чіткого вираження. Лише 5% опитаних вважають важливим для молоді здійснення значущих дій для народу та країни, водночас відсутні конструктивні зміни в розумінні національної ідеї як фундаменту суспільної єдності. Ще й досі є реальністю наявність політичних сумнівів щодо самоцінності власної державності (понад 2/5% опитаних воліли б народитися і жити в іншій країні). Тривожним є й те, що така позиція яскравіше проявляється зі зниженням віку респондентів (48% серед молоді 15-17 років).

Негативне сприйняття власної країни поєднується із незадоволенням власним соціально-економічним становищем: лише 58% опитаних тією чи іншою мірою пишаються власною країною (24% не пишається, 17% не змогли визначитися з відповіддю); 44% респондентів готові захищати свою у країну зі зброєю в руках, стільки ж до цього не готові, а 12% — цього відверто не бажають. Поряд з «локальними» життєвими орієнтаціями для молоді взагалі, шкільної у тому числі, характерним є прагнення зробити кар'єру, бути вільним і незалежним у власних рішеннях та вчинках, реалізувати свої здібності і ствердитись у житті, стати багатим, досягти високого соціального статусу. Проте не дуже популярним є намагання принести користь своїй країні (12% позитивних відповідей), стільки ж прагнуть «спокою та можливості ні в що не втручатися». Такі цінності як багатство, кар'єра, влада здебільшого приваблюють саме 15-17-річних.

З плином часу та накопиченням досвіду, життєві орієнтації людей стають більш обдуманими та обґрунтованими, хоча водночас з'являється і тенденція прагнення до спокою, відчуженості та уникнення активної участі у суспільному житті. Тривожно, що тільки 31% опитаних вважають освіту та професію найважливішими цінностями для молоді, у той час як 40% надають перевагу багатству та достатку, і лише 10% вказують на важливість стати кваліфікованим спеціалістом.

Цікавим є факт, що серед респондентів, які вважають себе бідними чи соціально невлаштованими, лише незначна частка висловлює готовність збільшити трудові зусилля в майбутньому. Загалом, економічні проблеми, безробіття, інфляція, зростання злочинності тощо турбують шкільну молодь набагато більше, ніж питання руйнації національної культури, мовні проблеми чи етносоціальні конфлікти. Виходячи з цього, можна стверджувати, що сучасна українська молодь в першу чергу стурбована виживанням у повсякденному житті, демонструючи певну відчуженість від суспільства та ізоляціонізм. Хоча останні події свідчать про зростання політичної та ідеологічної активності молоді, відсутність спеціалізованих

досліджень ускладнює визначення, чи є це результатом медійного впливу, чи це відображення реальних змін у суспільстві. Важливою складовою ціннісної свідомості підлітка є його орієнтації в галузі освіти та майбутньої професійної діяльності. Які ж показники сучасного стану навчальної активності підлітків? Передусім, звернемо увагу на їхній життєвий світ. Адже юнацький вік — це не фаза «підготовки до життя», а дуже важливий самоцінний етап життєвого шляху людини. Численні соціологічні концепції життєвого циклу особистості визначають цей період як найважливіший, оскільки саме він збігається з так званими формативними роками. Цінності, засвоєні у цей період, обумовлюють поведінку людини на все її подальше життя.

Становлення освітніх цінностей залежить від багатьох факторів, одним із яких є ставлення до навчання. Адже лише в тому випадку, коли людина задоволена самим процесом засвоєння знань і їй подобається вчитися, освіта стає для неї самоцінністю.

Також постає питання щодо того, яке ставлення в студентів до навчання. Опитування показують, що подобається начатися 43% студентів, не подобається 14%, не змогли відповісти на це запитання однозначно 43%. Отже, більшість опитаних підлітків не проявляють особливого захоплення навчанням. І це може бути доволі тривожним сигналом. Адже високу продуктивність та якісний результат може мати лише та справа, яку людина робить із задоволенням та особистою цікавістю.

Цікавими є дані про успішність опитуваних підлітків. Так, на «добре» та «відмінно» навчаються 30% студентів, в цілому на «відмінно» і зрідка на «добре» — 13%, на «добре» і «задовільно» — 21%, в цілому на «добре» і зрідка на «задовільно» — 31%, в цілому на «задовільно», але буває і «незадовільно» — 5%.

У цьому випадку маємо невідповідність між інтересом до навчання та якістю успішності. Достатньо високий рівень успішності, як визначили підлітки, можна пояснити кількома причинами. Передусім можна припустити

можливість завищення ними своєї успішності. До того ж, нетривале ознайомлення з практикою оцінювання навчальних досягнень в системі середньої освіти показало, що випадки невимогливого ставлення вчителів до рівня знань студентів далеко не поодинокі. Трапляється навіть, що високі оцінки отримують і в інший спосіб – їх купують. Тож не випадково фіксується низький рівень стартових знань студентів вищих навчальних закладів.

Що спонукає сучасних підлітків до активності в навчанні? Передусім, це прагнення краще підготуватися до своєї майбутньої кар'єри, на що вказала майже половина опитаних студентів. Також значна частина студентів (47%) виявила інтерес до предметів, які вони вивчають, що є вагомим потенціалом для підвищення навчальної активності. Крім цього, значний вплив на підвищення уваги студентів до освітнього процесу має педагогічна майстерність вчителів.

Ключовим чинником, який мотивує здобувача до навчання, виявилось також почуття власної гідності, що зайняло третє місце за значимістю (38% респондентів). З іншого боку, високі вимоги з боку вчителів та контроль з боку батьків не вважаються підлітками вагомими стимулами для навчання. Це демонструє, що в сучасних умовах зовнішній тиск на процес навчання має обмежений вплив. Більшу роль щодо підвищення зацікавленості у навчанні грають внутрішні мотиваційні чинники, що свідчить про зростання соціальної ініціативності молодого покоління.

Про ставлення до навчання певною мірою свідчить і відвідування учнями занять у закладах освіти.

Так, майже ніколи не пропускають заняття - 42% респондентів;

- дуже рідко пропускають заняття – 43%,
- часто пропускають заняття — 2%,
- дуже часто пропускають заняття — 12%,
- заняття майже ніколи не відвідують — 1%.

Які ж наміри підлітків щодо свого майбутнього? Аналіз даних

дослідження свідчить, що після закінчення навчання в школі більша частина юнаків та дівчат збираються вступити до вищих навчальних закладів (56%). Разом з тим, 23% респондентів поки що чітко не визначились у своїх планах на майбутнє. Лише 7% після отримання середньої освіти збирається працювати, а 3% - служити в лавах збройних сил України.

Значні відмінності щодо планів на майбутнє мають студенти професійно-технічних училищ. Особливо це стосується таких питань, як навчання у вищих навчальних закладах (серед студентів коледжів, бажаючих продовжити навчання у ЗВО у 2-3 рази більше, ніж серед студентів ПТНЗ) та працевлаштування (мають намір працювати після закінчення школи лише 1% здобувачів, а після ПТНЗ – 20%).

Важливою складовою життєвої стратегії особистості є її орієнтація щодо майбутньої професійної діяльності. Оцінимо, які професії вважаються престижними в українському суспільстві та приваблюють студентів. За дослідженнями, найсучаснішими і найпрестижнішими професіями сучасна студентська молодь вважає такі: юрист – 65%, бізнесмен – 56%, політик – 38%, перекладач – 11%, лікар – 28%. Найменш престижними виявилися інші професії – 0,4% (останнє 27 рангове місце), а також професії медичної сестри – близько 1%, інженера – 1,3%, фермера – 1,6%, офіціанта – 1,8%. А ще відносно недавно в суспільстві професії офіціанта та продавця вважалися достатньо престижними. Часи змінилися, змінюється і статус тієї чи іншої професії в суспільстві, а отже, і її оцінка громадською думкою [34:18].

Особливу увагу привертає низький рівень престижності професії вчителя – 1,9%, вченого – 2,8%, військового службовця – 4,4%. Водночас професію повії вважають престижною майже 9%. Мабуть, на оцінку цієї професії вплинули засоби масової інформації, особливо телебачення, яке іноді романтизує образ повії, робить його привабливим.

В цілому ж оцінки юнаків та дівчат щодо престижності професії майже не відрізняються. Так, дівчата вище оцінюють престиж професії лікаря – 33%, юнаки – 23%; перекладача відповідно – 43% і 23%; юриста – 69% і

61%. Юнаки вважають більш престижними професії бізнесмена – 60%, дівчата – 52%; міліціонера – відповідно 29% і 22%; політика – 40% і 35%. Як бачимо, це у більшості випадків зумовлено життєвими орієнтаціями опитаних та здебільшого їх розумінням «чоловічих» та «жіночих» професій.

Серед вікових груп немає серйозних відмінностей щодо оцінки престижності професій. Проте у 12-13-річних здобувачів освіти найпрестижнішою є професія бізнесмена, для всіх інших вікових груп — професія юриста. Саме ці професії більшою мірою приваблюють опитаних. Щоправда, в одній із груп 13-річних підлітків найпривабливішою виявилася професія програміста. Можливо, на їхній вибір вплинула захопленість підлітками цього віку різноманітними комп'ютерними іграми тощо.

Цікавою є інформація щодо професійного самовизначення молоді та вибору професії на все життя. Відносна більшість схиляється до вибору таких престижних та привабливих професій, як юрист – 12%, бізнесмен – 8%, програміст – 8%, економіст – 8%, перекладач – 7%, лікар – 6%. І найменш популярними серед вибору підлітків виявилися професії фермера, вченого, офіціанта, медичної сестри, охоронника, вчителя (відповідно: 0,4; 0,9; 1; 1,2; 1,3; 1,6%).

В рамках дослідження професійного визначення молоді особливу увагу привертає оцінка підлітками критеріїв, яким має відповідати вибрана ними професія. Переважна більшість респондентів (82%), незалежно від вікової, статевої чи інших групових приналежностей, підкреслює, що ключовим аспектом у виборі професії є можливість отримання високого доходу. Це стає зрозумілим на тлі складних фінансово-економічних умов в країні. Також високо цінуються можливості для реалізації та розвитку власних здібностей – 38%, цікава творча діяльність – 28%, отримання поваги від оточення – 31%. Підлітки також акцентують увагу на соціальному статусі, який може принести їм обрана професія.

Отже, аналізуючи загальну кількість відсотків, розподілених на матеріальні та нематеріальні аспекти професії, стає зрозуміло, що перевага

надається першим, що є характерним для країни, що переживає економічну кризу. Матеріалізм підлітків відображає не лише особливості нового покоління, але й ширше - соціальний феномен. Є надія, що зі зміною соціально-економічних умов та глобальними тенденціями до постматеріалістичних цінностей, ці зміни стануть властивими також українському суспільству та сучасному молодому поколінню.

Психологічні механізми формування професійних планів студентів педагогічних коледжів. Організація роботи профконсультанта за оцінкою професійної спрямованості на основі визначення стійких установок акцентуйованих рис особистості.

Вивчення психологічних особливостей може здійснюватися індивідуальним або груповим методом.

Для студентів розробляються рекомендації профконсультантів. Оцінка професійної спрямованості випускника школи передбачає визначення і підбір професії по критерію особистих цінностей діяльності, що найбільшою мірою відповідає характерологічним особливостям підлітка.

Алгоритм роботи профконсультанта на першому етапі наступний:

- вивчення чинників особи і акцентуації з використанням бесіди і спеціальних опитувальників ;
- виявлення акцентуйованих рис або типів характеру відповідно до шкал;
- виділення найбільш адекватних для підлітка режимів, умов, типів трудової діяльності на підставі таблиць психологічних модулів;
- висновок-рекомендація по вибору професії.

На другому етапі профконсультації складаються рекомендації щодо розподілу студентів на конкретні робочі місця з урахуванням значущих для випускника цінностей діяльності.

Алгоритм роботи профконсультанта на даному етапі наступний:

- аналіз умов і режимів праці на конкретних підприємствах;
- виділення базової особової акцентуації, що забезпечує задоволеність роботою з урахуванням конкретних робочих місць на підставі

таблиць психологічних модулів;

- підготовка рекомендацій для комісії по розподілу студентів з урахуванням проведеної роботи.

Виявлення зв'язку особистісних рис студента з режимами, умовами і типами праці.

Аналіз і оцінку професійної спрямованості обстежуваного рекомендується здійснювати на основі модульного принципу встановлення взаємозв'язків особових характеристик (типів, рис особи) і режимів, умов, типів діяльності. Переваги вказаного підходу пов'язані з можливістю переходу на рівень об'єктів, що класифікуються, який є більш приватним і елементарним, чим професія або спеціальність. Як такий рівень нами розглядаються режими, умови, типи діяльності. Одиницею аналізу особової структури є особова межа або особовий (характерологічний) тип.

Складений з цих елементарних одиниць модуль дозволяє виділити відповідність конкретної особової характеристики і особових цінностей діяльності, що найбільш часто зустрічається. Практично будь-які професії або робочі місця можуть бути описані в термінах типових об'єктивних елементів діяльності (в даному випадку режимів, умов праці). Використання модульних структур таблиці 1 – 3, (Додатки А - В) дозволить вичленувати найбільш пріоритетні умови і режими праці для конкретного підлітка. Висновок повинен ґрунтуватись на знаннях про взаємозв'язок особових рис з даними параметрами діяльності.

У таблицях 1 – 3, (Додатках А – В) приведені модульні структури, що включають режими, яким надається перевага, умови праці і особові якості підлітків, що закінчують навчання по різних групах професій. Таблиці доцільно використовувати для підбору майбутньої професійної діяльності з урахуванням найбільш оптимальних режимів і умов праці для даної людини.

Алгоритм застосування модульних структур в роботі, профорієнтації приводиться нижче:

Приклад 1. Використання модульних структур для підбору майбутньої

професії з урахуванням особових запитів підлітка. Підліток цікавиться професіями, пов'язаними з технічними об'єктами (тип професій «людина — техніка»). Проте його майбутня професійна діяльність може бути пов'язана з різними умовами і режимами праці залежно від виду майбутньої професії або спеціальності. Це може бути професія, направлена на обробку, видобування ґрунтів, гірських порід. Така робота пов'язана з небезпекою, ризиком, фізичними навантаженнями; людина працює, як правило, не в цеху або відділі, в однорідному (переважно чоловічому) колективі і в нерівномірному темпі. Але можливі й інші професії, наприклад, по збірці і монтажу електрорадіо-устаткування. В цьому випадку підлітку доведеться працювати в цеху, без якої-небудь нервової напруги, в рівномірному темпі, робота носитиме виконавський характер з чітко визначеними шляхами досягнення мети.

У графі «людина-техніка» Таблиці 1 – 3, (Додатки 1 - 3) знаходимо ті особові якості, які відповідають перерахованим умовам і режимам праці. Відсутність зв'язку між конкретними умовами діяльності й особовими характеристиками свідчить про те, що в даному випадку не існує однозначної залежності між психологічними особливостями людини та умовами і режимами праці, тобто їх облік в практиці профконсультації не обов'язковий.

З таблиці 1 – 3 (Додатки 1 - 3) видно, що групу професій, пов'язану з обробкою, видобутком ґрунтів, вважають за краще підлітки з високим рівнем конформності (покірності, залежності) і низьким самоконтролем, а професії по збірці і монтажу електрорадіо-устаткування — підлітки з вираженим ступенем нефрустрованості (розслаблення) і високим самоконтролем.

Приклад 2. Застосування модульних структур при остаточному розподілі студентів профтехучилищ для опису конкретних умов майбутньої діяльності і можливості максимальної реалізації особових запитів підлітка. Зупинимось на професіях «монтажник радіоапаратури і приладів» і «слюсар-складальник електричних апаратів», що входять до групи професій по збірці і монтажу електрорадіо-устаткування. Умови праці по першій професії: робота

в цеху, з технічними пристосуваннями, на конвеєрі, жорстко регламентована послідовність робіт, виконання всіх операцій у вимушеному темпі, необхідність постійної уваги за правильністю виконання завдань.

Перерахованим умовам праці відповідають наступні особові характеристики: високий ступінь вираженості емоційної нестійкості (слабкість «Я»), жорсткості, підозрливості. На відміну від описаної професійної діяльності, робота слюсаря-складальника разом з такими загальними моментами як робота в цеху з технічними пристосуваннями, має ряд відмінностей. Перш за все це робота, інтенсивність якої може регулюватися самим працівником, виконавського характеру з чітко визначеними шляхами досягнення мети. Виконання особистого плану, в основному, залежить тільки від себе. Перевагу цим режимам і умовам праці віддають підлітки з високим рівнем емоційної нестійкості, домінантністю і такими вираженими рисами особи як підозрливість, заклопотаність.

Висновки до розділу

Переважає більшість здобувачів освіти орієнтується на здобуття професій, які вимагають спеціальної підготовки, тривалого, як правило, навчання. Адже кваліфікація - це можливість заробітку, зміни статусу на вищий - залежить від затрачених зусиль, які, зокрема, виражаються у тривалості навчання.

Так, психологи підкреслюють важливість відповідності між індивідуальними психологічними характеристиками особистості та особливостями професії при її виборі. Ця концепція базується на теорії професійної відповідності, яка стверджує, що задоволеність роботою та професійний успіх збільшуються, коли є висока відповідність між особистісними рисами, інтересами, здібностями людини та характеристиками професії.

Інтерес до професії є однією із ключових чинників у підтримці мотивації та залученості до професійної діяльності. Коли робота відповідає

особистим інтересам та захопленням, це не лише підвищує її продуктивність, але й сприяє професійному зростанню та розвитку особистості. Наприклад, людина, яка захоплюється технікою, може відчувати більше задоволення та мотивації у ролі інженера-конструктора, оскільки її природні інтереси співпадають з предметом професійної діяльності. «Професійно важливі якості» відіграють вирішальну роль у досягненні високого рівня компетентності в певній сфері. Ці якості включають набір психологічних та фізичних характеристик, які є оптимальними для виконання специфічних завдань, пов'язаних із професією. Наприклад, увага є критично важливою для коректора, який повинен візуалізувати текст в його кінцевому вигляді, а образне мислення є ключовим для художника, якому потрібно створювати візуальні образи на основі своїх ідей.

Інтегрування інтересів, здібностей та професійно важливих якостей в процесі вибору професії дозволяє особистості знайти справу, яка не тільки приносить задоволення та відповідає її внутрішнім потребам, але й сприяє реалізації її потенціалу на максимально можливому рівні. Отже, розуміння взаємозв'язку між особистістю та професією є ключем до вибору кар'єрного шляху, який буде максимально відповідати інтересам та задовольняти цю особистість.

Здебільшого у закладах загальноосвітніх середньої освіти, по-перше, навчаються здобувачі, проінформовані в питаннях технології вступу до вищих навчальних закладів, тому в них переважає реалістичний підхід до побудови власних професійних планів. Оскільки соціокультурні, виробничі та інфраструктурні умови дають учням широкі можливості вибору спеціальності та побудови професійних планів, останні мають певний і не установчий характер.

Професійні плани – це проєкція людини на основі її особистісних потенціалів на соціальний (соціально-політичний, соціально-культурний та побутовий) простір з метою визначення свого вірогідного місця, ролі та способу задоволення власних потреб у цьому просторі.

У професійних планах мета та прагнення людини поєднуються з оцінками нею власних ресурсів як засобу досягнення мети. Професійні плани передбачають, насамперед, отримання певного соціального статусу, певного фаху, підвищення статусу, а також вибір певного середовища, друзів, партнера по життю.

В умовах сьогодення звужується коло професій, сталося погіршення ситуації щодо можливостей вибору професій, адекватних здібностям.

Вибір професії припускає наявність інформації двоякого роду:

- про професію в цілому і про ті вимоги, які вона пред'являє до особистісних якостей людини;
- про себе самого, свої здібності й інтереси, вимоги, що пред'являються від професії.

Спеціалізація закладів освіти і класів сприяє посиленню мотивації у навчанні і підвищенню авторитету школи. Поглиблене вивчення з практичною складовою певних навчальних дисциплін – оптимальний шлях формування професійних орієнтацій учнів старших класів.

Зв'язок вибору професії з особистісними якостями має величезне значення як для самого випускника, так і в загалом для всього оточення, в якому він буде перебувати впродовж формування своїх професійних планів та життєвих цінностей.

Рейтинг професій є змінною величиною. Крім цього, з розвитком економіки і зростанням добробуту людей коло престижних професій буде розширюватися, що означатиме підвищення цінності як загального, так будь-якого професійного самозначення. Отже завдання закладу загальної середньої освіти – не вузько професійна орієнтація (спеціалізація), а така, що відносно широко може спрофілюватися. При достатньо високому рівні навчання у цьому вбачається її перевага. Виходячи з цього, можна сформулювати такий висновок.

Формування професійних планів здобувачів освіти відбувається головним чином через їхнє усвідомлення як суб'єктивних, так і об'єктивних

перспектив та обмежень, пов'язаних з їхнім особистісним розвитком. Ідеалізовані уявлення про майбутнє суспільства та власне місце в ньому відступають на другий план на користь реалістичної оцінки існуючих можливостей та особистих перспектив.

Основні результати опубліковано у таких наукових працях:

1. Іванов В.В. Психологічні особливості змісту та динаміки розвитку цілей навчальної діяльності майбутніх вчителів початкових класів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2 (72) /2023. С. 40-46. DOI: 10.33099/2617-6858-23-72-2-40-46
2. Іванов В. В. Основи формування психологічної компетентності вчителя початкової школи в умовах реформування освітньої галузі. *Нове покоління вчителів для НУШ: виклики і досягнення. Збірн. матеріалів доп. учасн.* Одеса : Астропринт, 2021. С - 93.
3. Іванов В.В. Психологічні особливості професійного становлення студентів педагогічних коледжів. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм. Збірник наукових праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кременчуг: 2020. С - 289.*
4. Іванов В.В. Психологічні основи формування професійних планів студентів. *Основні аспекти розвитку сучасної психології. Збірник наукових праць за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Одеса: 2020. С -156.*
5. Іванов В.В. Бар'єри формування професіоналізму студентів ВНЗ. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку. Збірник наукових праць за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Одеса: 2021. С. – 68.*

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI ПРОФЕСІЙНИХ ПЛАНІВ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

2.1. Програма дослідження. Опис методик дослідження. Психологічна характеристика вибірки

Актуальність вибраної теми дослідження полягає, насамперед, в недостатній проінформованості студентів щодо формування професійних планів і їхньому зв'язку з внутрішніми факторами, які відіграють величезну роль у їх майбутній реалізації.

Дослідження професійних планів складають стратегію соціальної поведінки людини в різноманітних сферах життєдіяльності. Вони стосуються придбання певного соціального статусу, оволодіння певним рівнем освіти, тією чи іншою професією, просування щаблями соціальної ієрархії (побудова кар'єри), певного різновиду міграції і входження в певне соціальне середовище, а також вибору друзів, партнерів по життю, створення сім'ї. Наскрізною лінією професійних планів в усі часи були і залишаються дві різні стратегії: по-перше, відтворення соціального статусу, життєвої долі своїх батьків, оточуючого соціального середовища; по-друге, їх часткова чи докорінна зміна.[34:28]

Розглянемо зміст професійних планів студентів випускних курсів:

	2021р.	2023 р.
Вступ до бакалаврату	67,4%	76,2%
Вступ до бакалаврату (ін.план)	23,2%	12,7%
Влаштування на роботу на держ. підприємство	2,0%	1,5%
Влаштування на роботу на приватне підприємство	4,9%	3,2%
Виїзд за кордон	26,9%	45,7%

На формування професійних планів певним чином впливають здібності (рівень успішності) студентів та матеріальний стан їх родини. Чим вище

успішність, тим більшою мірою визначено професійні плани: якщо у тих респондентів, хто має вищі бали, ці плани визначились у 94,4%, то у тих, хто має переважно низькі бали, вони становили 72,9%. Плани отримання вищої освіти притаманні 84,3% здобувачам, що вчаться успішно, та 17,0% - які навчаються задовільно. Серед слабких у навчанні здобувачів освіти вищий рівень орієнтації на середню спеціальну освіту (37,3%), тоді, як серед тих, хто навчається добре, орієнтація на вступ до технікумів становить лише 10,5% .

Організація дослідження почалася з ретельного вибору методів, було опрацьовано великий обсяг наукової літератури, складений план дослідницької роботи, з'ясовано предмет, об'єкт, завдання дослідження. Методи дослідження дали можливість глибоко вивчити наміри здобувачів освіти та дослідити формування їхніх майбутніх професійних планів.

Підбір експериментальних груп був здійснений, по-перше, з метою якомога ширше розкрити в роботі тему дослідження на прикладі планів студентів 3 та 4 курсів; по-друге, з урахуванням завдань дослідження.

Загалом, групи склалися таким чином:

3 курс. Склад - 90 осіб віком 17-18 років, серед яких 37 юнаків та 53 дівчат. Характеризуючи загалом всі академічні групи, потрібно вказати, що соціальний стан 80% студентів задовільний, успішність у навчанні – середній рівень. Рівень згуртованості можна характеризувати як середній.

4 курс. Склад - 130 студентів віком 18-20 років, серед яких 34 хлопці, та 96 дівчат; матеріально-соціальний стан всіх груп характеризується як задовільний. Успішність у навчанні – середній рівень. Згуртованість – середній рівень.

Опис методів:

Доцільно сказати, що методи є дуже надійними та валідними щодо даного дослідження.

Підхід до опису особових характеристик передбачає одночасне виділення рис і типів особи. Кожен чинник опитувальника є групою тісно

зв'язаних ознак, що описують окремий самостійний аспект (межу) особи, і виступає як деякий інтегральний показник узагальнюючої інформації, що міститься в даній групі ознак. Всі чинники за своїм змістом полярні (недружня замкнутість — доброзичлива товариськість, сором`язливість — сміливість в спілкуванні і т. д.). Особливий інтерес при цьому представлятимуть крайні, полярні значення по кожному чиннику. Наприклад, чинник А характеризує таку особливість особи, як динаміка емоційних переживань. Для високих значень чинника характерні багатство і яскравість емоційних проявів. Ці люди комунікабельні, активні у встановленні контактів, люблять працювати в колективі. На протилежному полюсі мають значення такі риси, як емоційна холодність, відгороджена, відчуженість. Особи, яким властиві такі характеристики, навпаки, люблять працювати одні, уникають колективних заходів.

1. Анкета для виявлення особистого професійного плану (додаток Г).
2. Опитувальник професійної готовності (додаток Д).

Мета: з'ясування та виявлення рівня готовності здобувачів освіти до майбутнього життя, з'ясування рівня сформованості професійного плану, мотивів вибору професії та професійної готовності особистості.

Оснащення дослідження:

Для оцінки професійної готовності до різних по характеру видів діяльності на основі аналізу потреб людини використовується опитувальник (ОПГ). В основу цієї методики покладена схема класифікації професій за предметом праці: «людина - природа», «людина - техніка», «людина-людина», «людина – знакова система», «людина – художній образ». Ця методика легка та зручна при обробці результатів.

Інструкція:

Студентам пропонується відповісти на 50 запитань, кожне з яких оцінюється ще за трьома критеріями, тобто кожне питання містить ще три питання:

- Наскільки добре ви вмієте виконувати те, що написано в запитанні?
- Які виникають почуття коли ви виконуєте цю роботу?
- Чи хотіли б ви, щоб описані в питанні дії були включені до майбутньої праці?

Використовуючи цю методику, потрібно підрахувати кількість балів кожного стовпця та отримати інформацію щодо рівня готовності до роботи в тій чи іншій сфері діяльності.

3. Анкета «Мої професійні плани» (додаток Е).

Ця методика призначена для виявлення рівня сформованості професійних планів здобувачів. Анкета диференціює компоненти планів за трьома рівнями: високий середній та низький. Крім цього, анкета дає можливість визначити коло професій, на які орієнтуються та які вибирають здобувачі.

Анкета складається з п'яти запитань, кожне з яких відноситься до певного компоненту професійного плану:

- емоційний компонент: 2 питання;
- когнітивний компонент: 1 питання;
- поведінковий компонент: 2 питання.

Обробка результатів:

- емоційний компонент:
 - високий рівень (3 бали) – емоційна привабливість;
 - середній рівень (2 бали) – декілька професій;
 - низький рівень (1 бал) – важко відповісти.
- Когнітивний компонент (оцінка особливостей професій за 5

бальною шкалою, максимальний бал 40):

- високий рівень (3 бали) – 28-40 середніх балів;
 - середній рівень (2 бали) – 14-27 середніх балів.
 - низький рівень (1 бал) - від 1 до 13 середніх балів.
- Поведінковий компонент:
 - високий рівень (3 бали) – чітка відповідь;

середній рівень (2 бали) – незнання дій;
низький рівень (1 бал) – дії не орієнтовані на опанування
вибраної професії.

Загальний рівень сформованості професійних планів визначається за трьома рівнями: високий, середній, низький.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.

Теоретичне дослідження дозволило ідентифікувати три ключові чинники, які відіграють важливу роль у вивченні психологічних аспектів професійного планування студентів педагогічних коледжів: це свідомо саморегуляція, адаптація до кар'єри та характерні особистісні риси. Ми припустили, що взаємодія цих факторів може впливати на чіткість і постійність професійних цілей студентів педагогічних коледжів. Була розроблена та запропонована для тестування концептуальна модель, яка базується на особистісних та регуляторних предикторах, для визначення чіткості та постійності професійних планів на прикладі студентів педагогічного коледжу [34]. В межах дослідження були поставлені наступні гіпотези:

- особистісні риси роблять опосередкований внесок у професійні плани здобувачів педагогічного коледжу, обґрунтовуючи розвиненість усвідомленої саморегуляції та кар'єрної адаптивності;
- їхній вплив можна простежити щодо усвідомленої саморегуляції, ніж щодо кар'єрної адаптивності;
- кар'єрна адаптивність має прямий вплив на визначеність і стійкість професійних планів здобувачів освіти педагогічного коледжу;
- крім механізмів кар'єрної адаптивності, на визначеність і стійкість професійних планів здобувачів педагогічного коледжу може впливати усвідомлена саморегуляція; медіатором цього впливу виступає кар'єрна адаптивність.

Дослідження кар'єрної адаптивності було проведено у контексті теорії конструювання кар'єри (Career Construction Theory, CCT). Засновник цієї теорії характеризує її як психосоціальний конструкт, що включає в себе чотири основні ресурси адаптації до кар'єри: інтерес до майбутньої професійної діяльності та її планування, відповідальність та самоконтроль за власне професійне майбутнє, прагнення до розуміння своїх майбутніх професійних перспектив та професійного світу, а також впевненість у своїх силах для реалізації професійних цілей та подолання труднощів. М. Савікас та Е. Порфелі рекомендують розглядати ці чотири аспекти як саморегуляторні компетенції, які можуть бути розвинені та які сприяють вирішенню нових, складних та неоднозначних завдань, асоційованих з професійним розвитком, переходами та стресами.

У контексті ресурсного підходу до вивчення усвідомленої саморегуляції, вона представляється як багаторівнева метасистема психологічних регуляторних ресурсів, націлених на формування та досягнення особистісних цілей. Структура усвідомленої саморегуляції охоплює систему когнітивно-регуляторних процесів обробки інформації, таких як встановлення цілей, планування, моделювання умов для досягнення мети, програмування дій та їх корекція, а також особистісні регуляторні якості, включаючи адаптивність, відповідальність, самостійність і наполегливість. Взаємодія цих компонентів визначає загальний рівень саморегуляції особистості. Таким чином, усвідомлена саморегуляція, як вища форма психічної саморегуляції, забезпечує активне створення людиною умов для власного існування та розвитку. [34]

У дослідженні взяли участь 150 старших студентів педагогічного коледжу, з яких жіночої статі - 60%, вік студентів – 14-18 років (M=16,07, SD=0,92). Характеристику вибірки подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика вибірки студентів педагогічного коледжу

Курс навчання	Загальна кількість учасників	Кількість осіб жіночої/чоловічої статі	Вік			
			Min	Max	M	SD
1	50	30/20	14	15	14,48	0,38
2	50	30/20	15	16	15,67	0,44
3	50	30/20	17	18	17,77	0,51

Учасникам попередньо було запропоновано взяти участь у дослідженні психологічних аспектів вибору професії та професійного розвитку. Для аналізу особистісних особливостей студентів використовували п'ятифакторну структуру особистості (Five-Factor Theory, FFT) – модель «Велика п'ятірка» [13]. Було застосовано адаптований опитувальник «Велика п'ятірка-2», який містить 60 пунктів, 5 шкал (по 12 пунктів у кожній) для оцінювання особистісних рис екстраверсії, доброзичливості, сумлінності, негативної емоційності/нейротизму, відкритості досвіду. Для підрахунку балів за шкалами методики використовується 5-бальна шкала Лікерта: від 1 (зовсім не згоден) до 5 (повністю згоден).

Для аналізу усвідомленої саморегуляції застосовувалася опитувальна методика «Стиль саморегуляції поведінки – ССПМ 2020» – психодіагностичний інструмент, що складається з 28 тверджень, для оцінювання індивідуальних особливостей усвідомленої саморегуляції поведінки людини, які стабільно проявляються у різних видах довільної активності та життєвих ситуаціях. Методика має 7 субшкал (по 4 твердження у кожній): планування цілей, моделювання значущих умов досягнення цілей, програмування дій, оцінювання результатів, гнучкість, надійність, наполегливість. Шкала «загальний рівень саморегуляції» розраховується як сума балів за субшкалами опитувальника і діагностує загальну здатність до усвідомленої саморегуляції. Згоду з твердженнями оцінюють за п'ятибальною шкалою Лікерта: від 1 (невірно) до 5 (вірно).

Для оцінювання кар'єрної адаптивності та кар'єрно-адаптаційних

ресурсів, що її реалізують, ми застосували адаптовану версію «Шкали кар'єрно-адаптаційних здібностей» М. Савікаса та Е. Порфелі, яка містить 24 пункти, які розділені на 4 субшкали (по 6 пунктів у кожній) та слугує для діагностики ресурсів кар'єрної адаптивності: зацікавленості, контролю, допитливості та впевненості. Сума балів за усіма субшкалами методики дає можливість діагностувати загальний рівень кар'єрної адаптивності. Нарахування балів здійснюється за шкалою Лікерта: від 1 (найменше) до 5 (найсильніше).

Для вирішення основного завдання дослідження – аналізу професійних планів студентів ми розробили «Анкету професійних планів», яка складається з 5 запитань, розподілених за трьома показниками: визначеність професійних планів, вплив ситуації пандемії на професійні плани та стійкість професійних (освітніх) уподобань. Відповіді на запитання ранжуються за чотирибальною шкалою Лікерта від 1 (невірно) до 4 балів (вірно):

- визначеність професійних планів (три запитання, наприклад: «Чи можна сказати, що Ви вже обрали майбутню професію?»; $\alpha=0,82$);
- вплив ситуації пандемії на професійні (освітні) плани (два запитання, наприклад: «Чи змінила ситуація, пов'язана із поширенням пандемії коронавірусу у світі, Ваші плани на майбутнє?»; $\alpha=0,77$);
- стійкість професійних (освітніх) уподобань (два запитання, наприклад: «Чи залишилися Ваші вподобання щодо подальшого навчання (профіль навчання, ЗВО, напрям підготовки) тими самими, що й рік тому?»; $\alpha=0,63$).

Загальну оцінку за «Анкетю професійних планів» вираховували шляхом підсумовування балів за трьома шкалами ($\alpha=0,69$).

Аналіз основних компонентів (РСА) із варімакс-повертанням (п'ять ітерацій) підтвердив правомірність трифакторної структури анкети. Із семи її пунктів-запитань було виокремлено три фактори відповідно до трьох

показників анкети. Сукупно три фактори (загалом сім пунктів) пояснили 68,92% дисперсії: перший фактор із власним значенням 2,78 пояснив 34,84% дисперсії, другий із власним значенням 1,66 – 20,55% дисперсії, третій із власним значенням 1,08 – 13,53% дисперсії.

Використання трьох індикаторів для дослідження психологічних аспектів професійних намірів студентів педагогічних коледжів має підтримку в роботах інших вчених. У контексті аналізу мотивацій професійного вибору, вивчалися такі аспекти, як визначеність та невизначеність життєвих цілей молоді, їхні професійні та соціальні уподобання, а також досліджувалась професійна резистентність студентів у зв'язку з аналізом причин схильності відмовлятися від роботи за спеціальністю після завершення закладу освіти та стабільність професійних прагнень у юнацькому віці [5]. Внесення питань до опитувальника, що стосуються впливу пандемії COVID-19, обумовлене її надзвичайним впливом на всі аспекти життєдіяльності людини, що вже було детально розглянуто у науковій літературі різноманітних дисциплін: психології, медицини, соціології, економіки, політики та інших. Описові статистики для усіх перемінних, включених у дослідження, подано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Описові статистики показників анкети професійних планів, рис особистості, усвідомленої саморегуляції і кар'єрної адаптивності (N = 150)

Шкали	Min	Max	M	SD	As	Ek
Опитувальник «Велика п'ятірка-2»						
Екстраверсія	16	60	39.67	7.89	—0.13	—0.10
Доброзичливість	16	60	41.68	7.33	—0.34	0.36
Сумлінність	18	60	42.7	7.81	—0.04	—0.32
Негативна емоційність	12	59	34.56	9.34	0.04	—0.38
Відкритість досвіду	19	60	42.61	7.63	0.07	—0.42

Стиль саморегуляції поведінки – ССПМ 2020						
Планування цілей	4	20	13.76	3.82	—0.23	—0.79
Моделювання умов	4	20	13.92	2.96	—0.16	—0.09
Програмування дій	4	20	14.2	3.47	—0.50	—0.20
Оцінювання результатів	4	20	11.88	4.06	0.04	—0.75
Гнучкість	5	20	14.44	3.22	—0.35	—0.33
Надійність	4	20	11.49	4.01	0.14	—0.74
Наполегливість	4	20	15.2	3.16	—0.63	0.23
Загальний рівень саморегуляції	40	140	94.91	15.06	0.03	0.13
Шкала кар'єрно-адаптаційних здібностей						
Зацікавленість	6	30	19.89	5.47	0.07	—0.66
Контроль	8	30	21.9	4.79	—0.24	—0.60
Допитливість	6	30	20.79	4.98	—0.01	—0.49
Упевненість	6	30	20.78	4.99	0.03	—0.58
Кар'єрна адаптивність	41	120	83.36	17.09	0.09	—0.46
Анкета професійних планів						
Визначеність планів	3	12	9.14	2.46	—0.84	0.05
Вплив пандемії	2	8	3.25	1.57	1.26	0.94
Стійкість уподобань	2	8	5.54	1.9	—0.29	—0.99
Загальний балл	7	28	18.94	3.61	—0.45	—0.19

Під час опрацювання даних використовувалась програма IBM SPSS Statistics 26 і середовище мови програмування R версія 4.1.1 (пакети psych, lavaan). На першому етапі за усіма перемінними розраховувались описові статистики та кореляції (пакет SPSS Statistics 26). На другому етапі здійснювався шляховий аналіз (пакет lavaan, R). Для оцінки придатності моделей розраховувався індекс відносної згоди (CFI), індекс Такера-Льюїса (TLI I 0,95), середньоквадратична помилка апроксимації (RMSEA), стандартизований середньоквадратичний залишок (SRMR \geq 0,05), відношення хі-квадрата до числа ступенів свободи (χ^2/df I 2). Додатково для

кожної моделі наведено інформаційний критерій Акаїке (AIC) і байєсівський інформаційний критерій (BIC).

Таблиця 2.3

Коефіцієнти кореляції Спірмена між показниками анкети професійних планів, рис особистості, усвідомленої саморегуляції і кар'єрної адаптивності (N=150)

Показники	Анкета професійних планів		
	Визначеність планів	Вплив пандемії	Стійкість уподобань
Опитувальник «Велика п'ятірка-2»			
Екстраверсія	0,27**	—0,09*	0,11**
Доброзичливість	0,14**	—0,05	0,02
Сумлінність	0,32**	—0,14**	0,12**
Негативна емоційність	—0,19**	0,17**	—0,10*
Відкритість досвіду	0,18**	0,06	0,07
Стиль саморегуляції поведінки — ССПМ 2020			
Планування цілей	0,58**	—0,12**	0,25**
Моделювання умов	0,29**	—0,18**	0,14**
Програмування дій	0,22**	—0,07	0,06
Оцінювання результатів	0,19**	0,06	0,01
Гнучкість	0,22**	—0,14**	0,04
Надійність	0,18**	—0,19**	0,14**
Наполегливість	0,33**	—0,15**	0,21**
Загальний рівень саморегуляції	0,43**	—0,13**	0,20**
Шкала кар'єрно-адаптаційних здібностей			
Зацікавленість	0,47**	—0,03	0,20**
Контроль	0,32**	—0,15**	0,14**
Допитливість	0,32**	—0,05	0,12**
Упевненість	0,36**	—0,12**	0,17**
Кар'єрна адаптивність	0,47**	—0,11**	0,17**

Примітка: ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Наявність помірної та високої асиметрії за кількома показниками діагностичних методик вплинула на подальший вибір статистичних методів,

стійких до відхилень закону розподілу від передбачуваного. Згідно із даними таблиці 2.3, зафіксовано статистично значущі кореляції за Спірменом між усіма показниками анкети та показниками усвідомленої саморегуляції, кар'єрної адаптивності та особистісних рис. Крім того, виявлено кореляційні взаємозв'язки всередині стосунків між саморегуляцією, кар'єрною адаптивністю та рисами особистості. Так, усі показники усвідомленої саморегуляції досягнення цілей виявилися значуще позитивно взаємопов'язаними з усіма показниками кар'єрної адаптивності ($R \in [0,1; 0,61]$, $p < 0,01$). Кореляційний аналіз також свідчить на користь більшого взаємозв'язку компонентів саморегуляції з особистісними рисами сумлінності, екстраверсії та нейротизму ($R \in [0,1; 0,62]$, $p < 0,01$), ніж із відкритістю до досвіду та доброзичливістю, кореляції з якими були відсутні або були менш вираженими ($R \in [0,14; 0,29]$, $p < 0,01$). І нарешті, тісні кореляційні взаємозв'язки високого рівня статистичної значущості виявлено між кар'єрною адаптивністю та усіма п'ятьма особистісними рисами ($R \in [0,13; 0,48]$, $p < 0,01$). Незважаючи на те, що подібні результати кореляційного аналізу (коли усі перемінні пов'язані між собою) не вносять ясності у розуміння причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними феноменами, характеру їхньої каузальності, отримані дані співвідносяться із наявним у наукових публікаціях теоретичним та емпіричним матеріалом, стисло викладеним у вступі, та не суперечать запропонованій концептуальній моделі особистісних і регуляторних предикторів визначеності та усталеності професійних планів, імпліцитно підтверджуючи її.

Аналіз каузальних зв'язків між особистісними особливостями, усвідомленою саморегуляцією, кар'єрною адаптивністю та показниками анкети професійних планів здійснювався методом структурного моделювання. Під час побудови моделей як змінні використовувались показники «загальна оцінка за анкетною професійних планів», «загальний рівень саморегуляції» та «кар'єрна адаптивність», а також індикаторні перемінні особистісних рис - екстраверсії, доброзичливості, сумлінності,

нейротизму та відкритості до досвіду. Під час розрахунку параметрів моделей застосовували робастний естиматор MLR, стійкий до можливих відхилень від нормального розподілу даних [11]. Індокси узгодженості моделі на вибірці дев'ятикласників досягають прийнятих достатніх значень: CFI=1; TLI=1; AIC = 7612,11; BIC = 7666,59; RMSEA=0 (90% CI=0; 0,039); SRMR=0,013; $\chi^2=3,71$, df=7.

Сумлінність виявилася фактором, що робить найбільший внесок в усвідомлену саморегуляцію ($b=0,45$, $p<0,001$). Екстраверсія ($b=0,14$, $p<0,001$), нейротизм ($b=0,21$, $p<0,001$) і відкритість до досвіду ($b=0,18$, $p<0,001$) аналогічно впливають на усвідомлену саморегуляцію на високому рівні статистичної значущості. Доброзичливість виявилася єдиною рисою, не пов'язаною із саморегуляцією. Детермінація кар'єрної адаптивності особистісними рисами простежується меншою мірою, порівняно з усвідомленою саморегуляцією, і лише за $p<0,05$ для сумлінності ($b=0,14$, $p<0,05$), відкритості досвіду ($b=0,1$, $p<0,05$) і доброзичливості ($b=0,09$, $p<0,05$). При цьому екстраверсія є основним чинником для першокурсників, що сприяє їхній кар'єрній адаптивності на високому рівні статистичної значущості ($b=0,17$, $p<0,001$). Нейротизм не робить значущого внеску у кар'єрну адаптивність.

Модель підтверджує висунуті гіпотези про те, що у разі підвищення рівня усвідомленої саморегуляції спостерігається підвищення рівня кар'єрної адаптивності ($b=0,38$, $p<0,001$) і що вищим є рівень кар'єрної адаптивності, то вищою є визначеність і стійкість професійних планів ($b=0,19$, $p<0,01$) студентів 1-го курсу. На цій вибірці спостерігається прямий ($b=0,19$ за $p<0,01$) і непрямий ($b=0,07$ за $p<0,005$) вплив усвідомленої саморегуляції на визначеність і стійкість професійних планів студентів. Як видно з моделі, особистісні риси демонструють значущі регресійні зв'язки з усвідомленою саморегуляцією, фіксується і їхній прямий вплив на кар'єрну адаптивність, переважно на рівні значущості $p<0,05$.

Тестування моделі на вибірці студентів 2-го курсу виявило гарну

відповідність емпіричним даним: CFI=1; TLI=1; AIC=3231,83; BIC=3271,97; RMSEA=0 (90% CI=0; 0,087); SRMR=0,026; $\chi^2=7,42$, df=8. Модель демонструє стійку картину детермінаційних зв'язків усіх особистісних рис «Великої п'ятірки» з усвідомленою саморегуляцією на високому рівні статистичної значущості. Сумлінність ($b=0,54$, $p<0,001$), як і на вибірці першого курсу, виявляється чинником, що робить найбільший внесок в усвідомлену саморегуляцію студентів другого курсу. Якщо на попередній вибірці доброзичливість не робила статистично значимого внеску у саморегуляцію, то тут має місце її негативна детермінація[34].

На вибірці другокурсників переважно зберігаються усі тенденції щодо зв'язків особистісних рис із кар'єрною адаптивністю, виявлені під час тестування моделі на студентах першого курсу. Екстраверсія ($b=0,19$, $p<0,01$), відкритість до досвіду ($b=0,16$, $p<0,01$) і сумлінність ($b=0,15$, $p<0,05$) залишаються основними особистісними рисами, що вносять внесок у кар'єрну адаптивність на рівні значущості, що не перевищує $p<0,01$ і $p<0,05$. Коефіцієнти шляхів від нейротизму і доброзичливості до кар'єрної адаптивності були незначущими, внаслідок чого були виключені із моделі. Прямого впливу усвідомленої саморегуляції на професійні плани другокурсників виявлено не було. Проте було встановлено, що усвідомлена саморегуляція досягнення цілей значуще опосередковано впливає на професійні плани студентів педколеджу, детермінуючи вираженість кар'єрної адаптивності ($b=0,14$, $p<0,001$). Модель підтверджує усі висунуті гіпотези дослідження. Як і у випадку з першокурсниками, має місце статистична значущість коефіцієнтів шляхів від особистісних рис до кар'єрної адаптивності.

Індекси узгодженості моделі на вибірці студентів 3-го курсу досягають прийнятних достатніх значень (CFI=0,97; TLI=0,948; AIC=3179,31; BIC=3203,45; RMSEA=0,07 (90% CI=0; 0,013); SRMR=0,56; $\chi^2=12,67$, df=7), але вони дещо нижчі, ніж у попередніх вибірках (значення, нижчі за 0,08 для RMSEA і вищі за 0,9 для CFI, вказують на допустиму відповідність моделі

[10]. Як видно з моделі, на третьому курсі особистісні риси перестають суттєво впливати на кар'єрну адаптивність. Зберігається лише їхній прямий вплив екстраверсії ($b=0,2$, $p<0,01$), сумлінності ($b=0,4$, $p<0,001$) і нейротизму ($b=0,19$, $p<0,01$) на усвідомлену саморегуляцію. Сумлінність залишається основним чинником, що визначає розвиток усвідомленої саморегуляції. Зростає вплив усвідомленої саморегуляції ($b=0,58$, $p<0,001$) на кар'єрну адаптивність і, своєю чергою, кар'єрної адаптивності ($b=0,42$, $p<0,001$) на визначеність і стійкість професійних планів. Усвідомлена саморегуляція значимо опосередковано впливає на професійні плани третьокурсників через медіатор – кар'єрну адаптивність ($b=0,24$, $p<0,000$).

Результати проведеного емпіричного дослідження свідчать на користь усіх висунутих гіпотез. Аналіз даних дозволив довести, що риси особистості впливають на визначеність і стійкість професійних планів студентів педколеджу опосередковано: через зв'язок з усвідомленою саморегуляцією та кар'єрною адаптивністю. Ці дані узгоджуються з дослідженнями зв'язку особистісних рис та особистісних цілей, у яких вказується або на їхню пряму відсутність, або на їхній слабкий/помірний характер [16]. Як показали результати дослідження, з усіх рис «Великої п'ятірки» найрелевантнішими до саморегуляції є сумлінність і меншою мірою - нейротизм та екстраверсія. Внесок цих трьох рис у саморегуляцію простежується послідовно на вибірці усіх курсів. Таким чином, отримані результати реплікують дані інших досліджень про більший зв'язок саморегуляції з рисами сумлінності, екстраверсії та нейротизму, ніж із відкритістю досвіду та доброзичливістю. Стійкий зв'язок саморегуляції з сумлінністю, як і більша співвіднесеність цієї риси із саморегуляцією, порівняно з іншими рисами «Великої п'ятірки», вже демонструвалися [34]. Стабільно виявляється і негативний взаємозв'язок саморегуляції з нейротизмом не лише для поведінкової регуляції, а й для виконавчих функцій [34].

У цьому дослідженні на вибірці студентів педколеджу підтверджено прямий та опосередкований усвідомленою саморегуляцією вплив рис

особистості на кар'єрну адаптивність. У науковій літературі представлено достатньо підстав для того, щоб розглядати риси особистості як передумови кар'єрної адаптивності [17], так само як і говорити про варіабельність впливу рис особистості на кар'єрну адаптивність [20]. Однак автори, наголошуючи насамперед на зв'язку екстраверсії та сумлінності з кар'єрною адаптивністю, відзначають його помірний характер [21]. Понад те, є дослідження, в яких показано, що особистісні риси не збільшують темпи розвитку кар'єрної адаптивності [15] і що дискримінативна здатність саморегуляції передбачати вираженість кар'єрної адаптивності значуще більша, ніж у рис особистості. Отримані у презентованому дослідженні результати не тільки не суперечать раніше зробленим висновкам, а й розширюють розуміння взаємодії у тріаді «особистість - саморегуляція – кар'єрна адаптивність» і визначають найближчу перспективу, спрямовану на масштабування дослідження на різних вибірках, яке б не ігнорувало контекстуальних чинників. Раніше М.Савікас та Е.Порфелі, говорячи про пов'язаність кар'єрної адаптивності та особистісних особливостей, водночас вказували на її мінливість порівняно із рисами характеру, на зумовленість її розвитку професійними ролями та контекстуальними чинниками й акцентували увагу на тому, що вона не є базовою особистісною рисою [19].

Одержані результати, які підкреслюють необхідність додаткових досліджень на різновікових вибірках, включають спостереження за зменшенням безпосереднього впливу особистісних характеристик на кар'єрну адаптивність від першого до третього курсу, а також за медіаційну роль усвідомленої саморегуляції в цьому процесі. Ці висновки узгоджуються з попередніми дослідженнями, які вказують на медіаторну функцію усвідомленої саморегуляції у взаємодії особистісних характеристик з різними аспектами професійного самовизначення та розвитку, включаючи ефективність пошуку роботи серед студентів та надійність професійних дій у стресових ситуаціях. Ці результати підкреслюють важливість розуміння каузально-взаємних зв'язків між особистісними характеристиками та

саморегуляцією, а також розвиток саморегуляції в онтогенезі [6; 12].

Також підтверджено гіпотезу про взаємозв'язок кар'єрної адаптивності з професійними планами студентів педагогічного коледжу. Виявлено, що внесок кар'єрної адаптивності у визначеність і стійкість професійних планів зростає з першого по третій курс, що відображає гнучкість та динаміку розвитку кар'єрної адаптивності з віком. Ці висновки узгоджуються з концепцією пластичності кар'єрної адаптивності [19] та підкріплюються емпіричними даними про те, що труднощі у прийнятті кар'єрних рішень можуть вказувати на незрілість кар'єрної адаптивності [34].

Усвідомлена саморегуляція відіграє значущу роль у формуванні кар'єрної адаптивності, що підкреслює важливість цього механізму у професійному розвитку студентів педагогічного коледжу. Саморегуляція сприяє підвищенню кар'єрної адаптивності, впливаючи на стійкість професійних планів. Це розширює розуміння впливу саморегуляції на професійний розвиток, а також відображає вікові завдання розвитку та процес становлення особистості, в ході якого особистісні риси поступово втрачають свій безпосередній вплив на кар'єрну адаптивність.

Що стосується показника загального рівня усвідомленої саморегуляції, що використовується при побудові структурних моделей, то цей показник діагностує загальну здатність до саморегуляції. Коли людина розвиває свою здатність до саморегуляції на високому рівні, вона ефективніше впорається зі складнощами, атиповими та нечітко окресленими обставинами в особистому, освітньому та професійному житті. Це розширює спектр завдань, з якими вона може ефективно справлятися, полегшує освоєння нових, більш складних форм активності, включаючи різні види діяльності, спілкування, навчання та роботу, виявляючи глибоке розуміння як зовнішніх умов, так і власних внутрішніх потенціалів і обмежень. Отже, на основі аналізу емпіричних даних та теоретичних розробок можна зробити висновок, що усвідомлена саморегуляція служить ключовим психологічним механізмом, що лежить в основі розвитку регуляторних навичок, спрямованих на професійну

адаптацію особистості. Дослідження показують зростання певного реалізму в позиціях студентів щодо професійної орієнтації, професійних планів і загального проекту на майбутнє.

Дослідження зафіксували: чим вищий рівень успішності – тим більше домінує в основі побудови професійних планів установка на власні сили. Якщо кількість тих, хто керується принципом життєвого самоврядування серед студентів, які встигають (у кого переважають вищі бали), становить 84%, то частка тих, хто керується цим принципом серед слабких в успішності студентів (у кого переважають низькі бали), становить 53,2%. Відносно кількість тих, хто керується принципом зовнішньої підтримки серед встигаючих студентів, становить 9,7%, а серед слабких – 35,5%.

За провідної ролі установки на власні сили, принципу самоврядування все ж розрахунки на батьківську допомогу чи родичів посідають значне місце у формуванні професійних планів студентської молоді. Чим вищий матеріально-майновий стан сім'ї, тим більше розраховують на їх допомогу студенти в реалізації професійних планів.

У сім'ях, які «ні в чому собі не відмовляють», 25% дітей орієнтуються на допомогу батьків, тоді як в інших сім'ях цей відсоток коливається в діапазоні 14-17%. У заможних сім'ях принципу самовизначення дотримуються 66,7% опитаних (за середнім значенням цього показника 72 - 75%. Характерно, що орієнтація на власні сили має нижчий, порівняно з іншими, показник у сім'ях з низьким рівнем достатку – 57%.

Отже, графічно показники розрахунків студентів на власні сили у вирішенні своєї життєвої долі мають дугоподібний вигляд.

Матеріальний стан сім'ї (Рис. 2.1.)

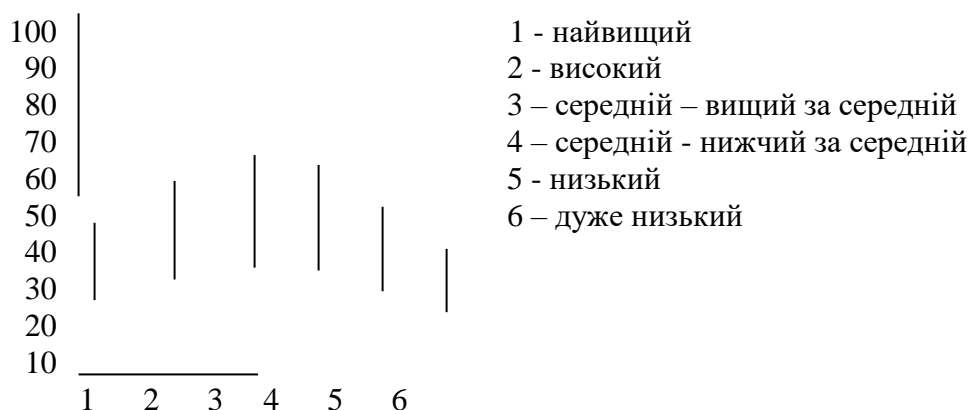

Рис. 2.1. - Матеріальний стан сім'ї

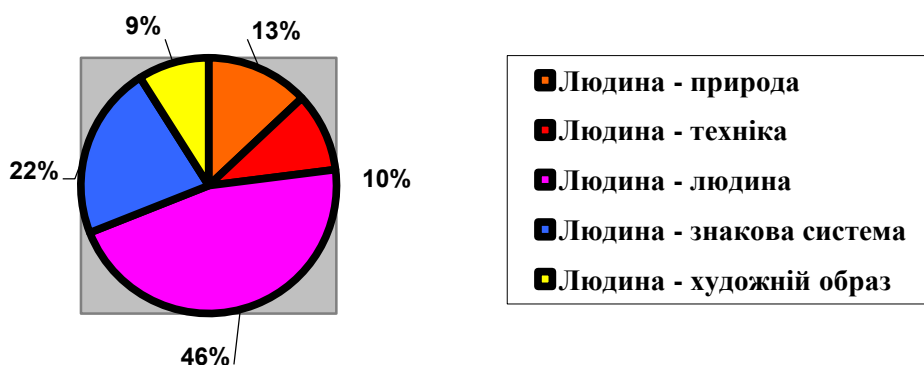
Виходячи з цього, можна зробити висновок іще з опитувальника професійної готовності, тобто виділити ті сфери діяльності, які студенти вважають матеріально забезпеченими: сфера «людина – техніка», «людина – знакова система», «людина – людина»; таблиця 2.4 (Додаток 3). Зокрема, студенти 3 курсу вибрали сфери:

Таблиця 2.4

КЗ «БПФК» Результати дослідження опитувальника професійної готовності. (Середній показник) III курс.

Людина - природа	Людина - техніка	Людина - людина	Людина – знакова система	Людина – художній образ
13%	10%	46%	22%	9%

Діаграма 2.1

- «Людина – техніка» – 10%
- «Людина – знакова система» – 22%
- «Людина – людина» – 46%
- «Людина – природа» – 13%
- «Людина – художній образ» – 9%

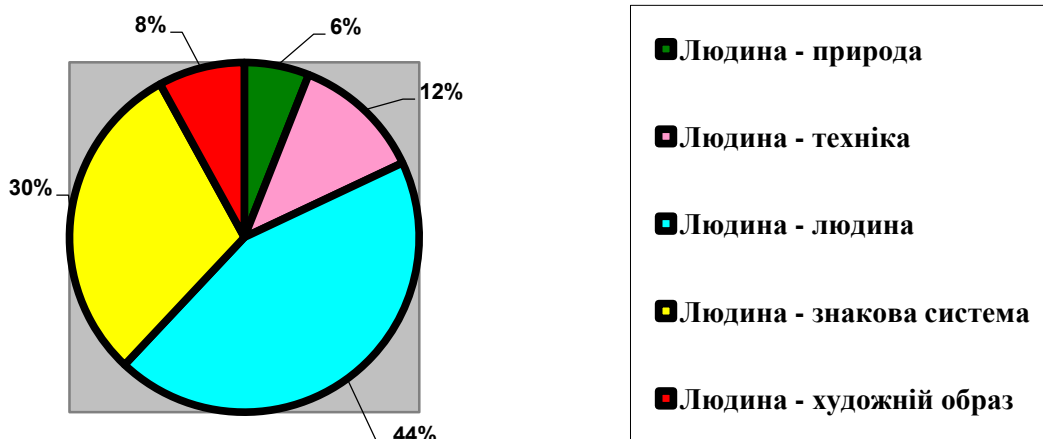
4 курс, вибрали такі сфери; таблиця 2.5 (Додаток И)

Таблиця 2.5

КЗ «БПФК» Результати дослідження опитувальника професійної готовності. (Середній показник) IV курс.

Людина - природа	Людина - техніка	Людина - людина	Людина – знакова система	Людина – художній образ
6%	12%	44%	30%	8%

Діаграма 2.2

- «Людина – техніка» – 12%
- «Людина – знакова система» – 30%
- «Людина – людина» – 44%
- «Людина – художній образ» – 8%
- «Людина – природа» – 6%

Враховуючи гендерні особливості, бачимо великі розбіжності у виборі сфер діяльності: так, хлопці III курсу надають переваги в більшій мірі сфері

«Людина – техніка» – 35%, а дівчата лише – 28%; сфера «Людина – знакова система» - навпаки: хлопці 24%, дівчата 33%; сфера «Людина – людина»: хлопці 16%, дівчата 21%; сфера «Людина – природа»: хлопці 18%, дівчата 6%; сфера «Людина – художній образ»: хлопці 7%, а дівчата 12%.

Гендерні особливості, студенти віком старше, тобто 4 курсу: сфера «Людина – техніка» - хлопці 49%, а дівчата лише 20%; сфера «Людина – знакова система» – хлопці 21%, дівчата 30%; сфера «Людина – людина» - хлопці 18%, дівчата 21%; сфера «Людина – художній образ» - хлопці 4%, дівчата 17%; сфера «Людина – природа» - хлопці 8%, а дівчата 12%.

Надійність цих результатів підтверджується наступною методикою за виявленням рейтингу престижних професій, зокрема «Мої професійні плани» (додаток Е) дають змогу виявити компоненти сформованості професійних планів та дізнатися рівень їх сформованості, тобто отримавши середній показник, можливо говорити про майбутні рівні сформованості:

3 курс таблиця 2.6 (Додаток І)

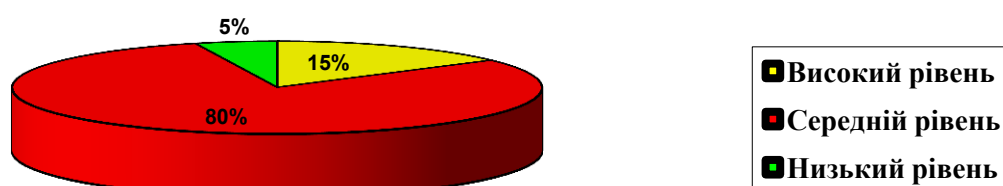
Таблиця 2.6

КЗ «БПФК» Результати аналізу анкети «Мої професійні плани».

III курс (Середній показник)

Високий рівень	Середній Рівень	Низький рівень
15%	80%	5 %

Діаграма 2.3

- Високий рівень мають студенти – 15%,
- Середній рівень мають студенти – 80%,
- Низький рівень мають студенти – 5%.

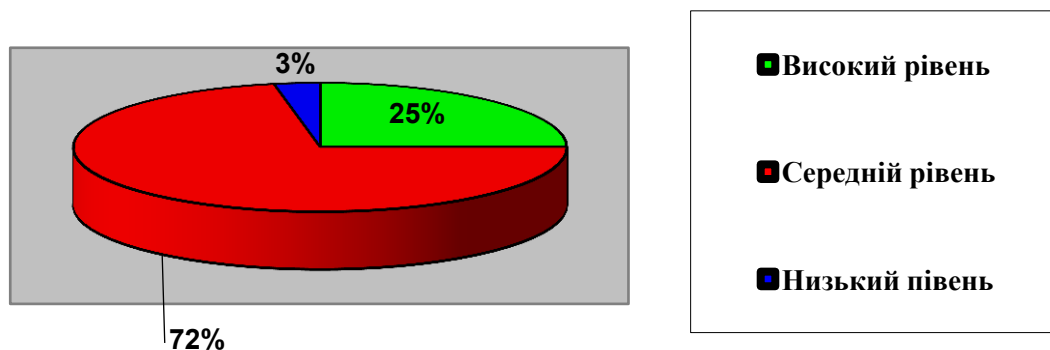
4 курс мають наступні показники: таблиця 2.7 (Додаток К)

Таблиця 2.7

**КЗ «БПФК» Результати аналізу анкети «Мої професійні плани». IV курс
(Середній показник)**

Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
25%	72%	3 %

Діаграма 2.4

- Високий рівень мають студенти – 25%,
- Середній рівень мають студенти – 72%,
- Низький рівень мають студенти – 3%.

З цих даних виходить, що рівень сформованості професійних планів дещо відрізняється, враховуючи, що студенти 3-х курсів не всі залишають заклад освіти, але плани на майбутнє вже мають. Найбільше готові до того, щоб зайняти конкретний «трудоий пост». Працю такого роду оплачує роботодавець, котрому необхідно підібрати підходящого працівника на будь-яку посаду. Основні методи роботи спеціаліста по профвідбору – це аналіз резюме кандидатів, проведення співбесід та тестування, а також спостереження за роботою кандидатів по ходу виконання тим окремих

випробувальних завдань.

2.3. Модель формування професійних планів студентів педагогічних коледжів

В сучасному освітньому контексті ключовим завданням є підтримка розвитку особистості студентів педагогічних закладів освіти та їхня підготовка до майбутньої кар'єри в освіті. Основою для цього стає первинне знайомство з майбутньою професією впродовж навчання, під час якого також складається життєва та ідеологічна орієнтація особистості. Основна складність полягає у такому плануванні освітнього процесу, який би задовольняв індивідуальні та професійні потреби студентів - майбутніх спеціалістів. Це вимагає детального аналізу структурних елементів професійного розвитку студентів для створення умов, спрямованих на збільшення їх навчальної продуктивності. Вивчення професійного розвитку, що включає унікальну структуру, зміст та якості, стає невід'ємною частиною цілеспрямованих освітніх програм, які мають враховувати специфіку виконання професійних завдань та розробку моделі професійного зростання.

Звернення до науково-пошукового методу – моделювання, зумовлене необхідністю розгляду професійного розвитку майбутнього педагога як цілісного феномену. За допомогою цього методу можна досліджувати професійний розвиток студента педагогічного навчального закладу через модель, що у свою чергу дозволяє розглянути окремі новоутворення, якості, сторони й властивості даного процесу.

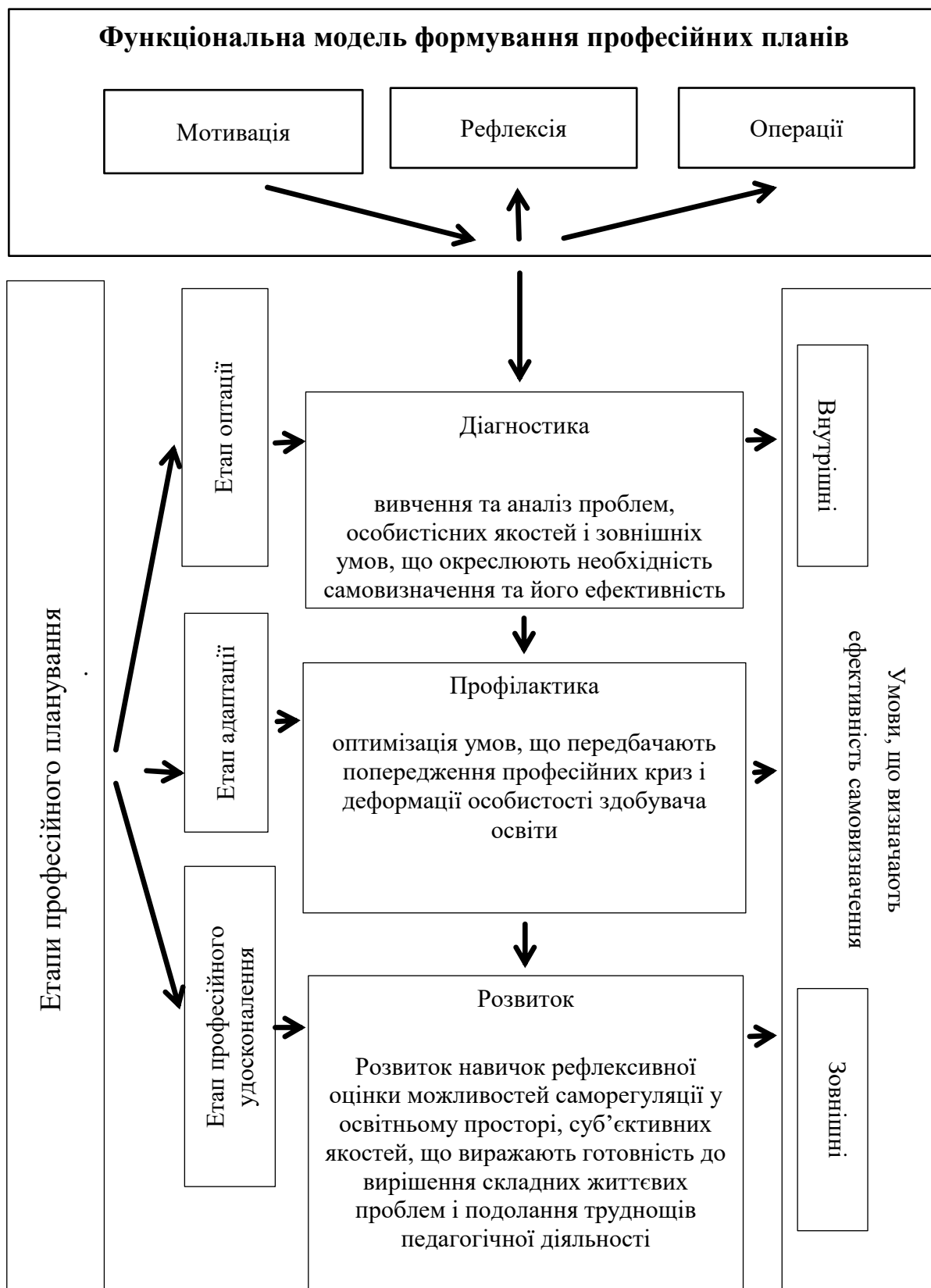

Рис 2.2 Функціональна модель формування професійних планів

У процесі створення моделі професійного зростання студентів були враховані ключові методологічні та психологічні аспекти:

- 1) передусім, створення моделі професійного зростання викладача не

можливе без аналізу освітнього процесу та без урахування взаємодії особистісних та професійних аспектів. Розвиток професійно значущих якостей особистості є невід'ємною частиною професійної діяльності, оскільки ці якості вимірюються, вдосконалюються, адаптуються та розвиваються через діяльність;

2) ще одним важливим пунктом є те, що модель професійного розвитку повинна слугувати маяком для вирішення питань навчання, відбору та розміщення кадрів, а також для підвищення ефективності професійного розвитку та перепідготовки спеціалістів, адекватно відображаючи діяльність в галузі;

3) модель зосереджується не на всіх аспектах особистості та професійної діяльності, а лише на ключових базових компонентах, які слугують орієнтиром для аналізу динаміки розвитку особистості та професійних навичок на різних етапах кар'єри педагога;

4) проектування моделі професійного розвитку майбутнього педагога відкриває шлях для створення на її основі системи психологічного супроводу, де ключові елементи моделі професійного розвитку стають цілями для психологічної підтримки. Таким чином, модель створює структурно-орієнтовну основу для розробки засобів психологічного супроводу професійного розвитку студента педагогічного навчального закладу.

Особливу роль в даній моделі, а саме в процесі формування професійних планів студентів педагогічних коледжів, відіграє практичний психолог навчального закладу.

У ситуації, коли щороку виникають нові виклики у виборі кар'єрного шляху на тлі швидкого наукового прогресу, існує гостра потреба на ринку праці в кваліфікованих працівниках як із досвідом, так і в новачках. Важливим стає забезпечення інформаційної підтримки суспільства у плануванні кар'єри, акцентуючи увагу на спеціальностях, критично важливих для держави. Невірний вибір професії може призвести до тривалого

невдоволення роботою, відчуття психологічного дискомфорту та зниження продуктивності, що негативно впливає на особистісний розвиток і створює негативний психологічний клімат в оточенні.

Для уникнення цих проблем, необхідно здійснювати цілеспрямовану, систематичну роботу з професійної орієнтації старшокласників та студентів, використовуючи психологічні та педагогічні методи як у освітніх установах, так і в сімейному колі.

Здобувачам часто бракує інформації, що стосується питань професійного вибору в сучасних соціально-економічних умовах (Додаток П,Р,У,Ф).

На сьогодні є велика кількість методичних матеріалів з питань профорієнтації в закладах освіти, але чітко визначених пояснень, покрокових дій щодо підтримки здобувачів освіти у виборі майбутнього професійного напрямку не існує. Нерідко на допомогу у виборі професії приходять батьки, які не розуміють, чому їхня дитина обрала саме цю професійну сферу, тому ми в своєму дослідженні систематизуємо основні профорієнтаційні підходи та напрями.

Для цього випадку в системі освіти існує професійна психологічна допомога, яку повинен надавати практичний психолог навчального закладу всіх рівнів освіти.

Термін «профорієнтація» з першого погляду може здатися інтуїтивно зрозумілим, означаючи спрямовуючи старшокласників та студентів до вибору конкретних професій, знайомства з їх характеристиками. В науковій та методичній літературі це поняття часто трактується як процес допомоги молоді в їх професійному самовизначенні. Більше того, профорієнтація може містити цілу систему дій, спрямованих на науково обґрунтований вибір кар'єри або на виховну діяльність, що сприяє розвитку професійних нахилів та підтримці здобувачів освіти у процесі їх професійного самовизначення.

Профорієнтація також розглядається як цілеспрямована робота організацій, які надають допомогу особам, що шукають роботу, в їх

працевлаштуванні та допомагають компаніям у пошуку кваліфікованих кадрів.

Професійна психологічна профорієнтація – це довготривалий та певною мірою незворотній процес оволодіння особистістю конкретною професією, який містить три основні аспекти:

- процес впливу соціального середовища на особистість, що формується;
- процес усвідомлення необхідності праці, роботи, пізнання конкретної сфери діяльності;
- перетворення та розвиток праці згідно потреб держави та суспільства.

У психологічній науці щодо цього питання звертають увагу на психологічні поняття і концепції, які пояснюють особливості вибору. В межах цього підходу формується і відповідний образ профорієнтації як психологічного супроводу, що містить два взаємозв'язані аспекти:

- ухвалення рішення молодого людини про свій професійний вибір; дії на психіку молоді з метою формування професійних намірів;
- здійснення такого вибору професії, який би відповідав інтересам і здібностям особистості та одночасно був відповідний до суспільних потреб.

Також цю проблематику розглядають з точки зору соціології. Процес вибору професії розуміється як елемент ширшого процесу соціалізації молоді. Таким чином, професійний вибір вважається результатом загальної орієнтації в житті, який відображає прагнення індивіда знайти своє місце у соціальній ієрархії та групі.

Теоретична значущість діяльності практичного психолога в закладах освіти в контексті професійного планування впливає з розуміння цього процесу як комплексної системи заходів, що охоплює соціально-економічні, психолого-педагогічні та методико-фізіологічні аспекти. Ці заходи мають на меті забезпечити особистість умовами для активного та свідомого

професійного самовизначення та трудового становлення, виходячи з її власних здібностей, індивідуальних особливостей та потреб ринку праці.

Професійне планування, як складова психології, відіграє важливу роль в професійному розвитку особистості, де свідомий вибір професії є індикатором зрілості професійного самовизначення. Воно розглядається як неперервний процес, який вимагає постійного вдосконалення та адаптації особистості до змінюваних умов ринку праці та власних професійних інтересів.

Роль практичного психолога у цьому контексті полягає у наданні психологічного супроводу на всіх етапах професійного планування, включаючи інформування про професії (профінформація), консультацію з питань професійного вибору (профконсультація), допомогу у відборі професії (профвідбір), а також підтримку в процесі адаптації до обраної професії (профадаптація). Крім того, важливою частиною є супровід процесів навчання та трудового становлення в закладах освіти.

Цей інтегрований підхід до психологічного супроводу в питаннях професійного планування надає комплексну підтримку індивіду в процесі його професійної самоідентифікації, ураховуючи велику кількість чинників, починаючи від особистісних характеристик до умов ринку праці. Це допомагає у розвитку гармонійної особистості, яка може успішно реалізувати себе у вибраній професійній області. Таким чином, професійна психологічна підтримка включає два ключові аспекти: перший – вона сприяє розвитку професійних інтересів та позитивних мотивацій до вибору професії, що веде до гармонізації інтересів індивіда та суспільства; другий – полягає у визначенні професійних вимог та психологічному аналізі професій з однієї сторони; з іншої - в оцінці психофізіологічних характеристик та якостей осіб, які отримують освіту, через тестування власних здібностей в обраній сфері з метою підготовки до усвідомленого планування своєї майбутньої професійної кар'єри, що становить важливу задачу з огляду на соціальні та психолого-педагогічні аспекти.

Основні етапи роботи психолога закладу освіти:

1. Профорієнтація.
2. Профдіагностика.
3. Профконсультація.
4. Профадаптація.
5. Профвідбір.
6. Профінформація.
7. Професійне самовизначення.

Головним завданням цієї роботи є надання допомоги здобувачам у визначенні їх життєвого шляху, використовуючи методи діагностичної оцінки особистості, її вміння та схильностей виконувати певний вид роботи. Варто враховувати, що професійна орієнтація гарантується Конституцією України. Тому законодавчо профорієнтація в закладах освіти є одним із основних видів соціальної допомоги людині в її самовизначенні.

Психолог здійснює психологічний супровід процесу формування професійних планів через профорієнтацію на всіх вікових етапах:

1. Емоційно-образний (діти старшого дошкільного віку).
2. Пропедевтичний (I-IV класи).
3. Пошуково-зондуючий (V-VII класи).
4. Формування професійної свідомості (VIII-IX класи).
5. Період уточнення соціально-професійного статусу (X-XI класи).

6. Вхідження в професійну діяльність (студенти ПТНЗ, здобувачі освіти спеціальних середніх і вищих навчальних закладів). Поглиблена підготовка до професійної діяльності, формування досвіду життєдіяльності в трудовому колективі.

7. Переорієнтація.

Психологічна модель професійної орієнтації як система включає такі основні напрямки або підсистеми:

- профінформація;
- профконсультація;

- профвідбір;
- профадаптація.

Психологічна модель професійного інформування полягає в процесі знайомства потенційних студентів з характеристиками різних професій та спеціальностей, а також з критеріями, які встановлені для осіб, що бажають здобути певну професію. Цей процес також включає ознайомлення з освітніми закладами, що пропонують відповідні спеціальності, та з можливостями для майбутнього працевлаштування. Основною метою цієї діяльності є створення інформаційної бази, яка допоможе кожному здобувачу усвідомлено обрати професійний шлях.

Практична психологічна інформаційна робота являє собою набір психолого-педагогічних та організаційних заходів, спрямованих на надання здобувачам знань про соціально-економічні та психофізіологічні особливості різних професій.

Практична психологічна профконсультація містить систематизовану і обґрунтовану діяльність з метою ідентифікації індивідуально-психологічних та психофізіологічних характеристик особи, яка обирає професію. Такі заходи є найефективнішими, коли вони проводяться з урахуванням вікових та освітніх особливостей учасників, а також залученням до процесу освітян та їхніх батьків.

За допомогою різноманітних методів професійної діагностики, консультація має на меті визначити ключові аспекти особистості здобувача, які будуть важливими для його майбутньої професійної діяльності, та надати науково обґрунтовані рекомендації щодо вибору професії.

Ключовою місією практичного психолога в закладі освіти, особливо в контексті психологічного відбору для професій, який є елементом профорієнтаційної діяльності, є науково обґрунтоване встановлення відповідності кандидата до певної діяльності, враховуючи його індивідуальні характеристики та потреби ринку праці. При цьому професійний відбір під час найму має базуватися на професіограмах і залученні спеціалізованих

психофізіологічних тестів, які оцінюють рівень розвитку кандидата відповідно до фізіологічних і психологічних вимог професії.

Професійна адаптація означає процес, під час якого особа активно інтегрується в професійне середовище, адаптується до вимог і обов'язків своєї роботи, умов праці, а також до стандартів і правил на виробництві. Простими термінами, це процес, в результаті якого особа досягає необхідного рівня кваліфікації в оптимальні терміни.

Взаємозв'язок педагогічного та психологічного впливу як запоруки якісної профорієнтаційної роботи практичного психолога закладу освіти в реалізації моделі формування професійних планів здобувачами освіти реалізується у напрямку вибору професійних аспектів майбутньої професійної діяльності, а щоб вибір був справді свідомим і вільним, необхідно враховувати принаймні такі чинники:

- інформованість про світ професій;
- знання своїх особистісних характеристик;
- уміння співвідносити особистісні якості з вимогами, які ставить професія і фах;
- взаємозв'язок всіх ланок педагогічного процесу (педагогів, психолога, медика та інших).

Уся діяльність практичного психолога закладу освіти щодо реалізації моделі формування професійних планів має сприяти професійному самовизначенню здобувачів, насамперед виявленню та формуванню задатків та здібностей, мотивів вибору професії, професійних інтересів, якостей особистості, які важливі для майбутньої професійної діяльності.

Основна психолого-педагогічна роль практичного психолога у контексті професійної орієнтації полягає у виявленні та культивуванні інтересів, нахилів та талантів здобувачів, а також у визначенні стратегій та умов, які сприятимуть їхньому ефективному професійному самовизначенню. Таким чином, ключове завдання полягає у розробці професійних траєкторій для студентів, які гармоніюють з їх індивідуальними інтересами та потребами

ринку праці в певному регіоні.

Психологічний супровід профорієнтаційної роботи у освітніх установах має містити такі етапи:

- на рівні емоційно-образного сприйняття (для дітей старшого дошкільного віку) має місце закладення основ позитивного ставлення до професійного світу та трудової діяльності. На цьому етапі діти знайомляться з професіями в основному через зовнішні атрибути та оцінки дорослих;

- пропедевтичний рівень (початкові класи) спрямований на розвиток інтересу до професій батьків та поширених професій, а також на формування ставлення до праці. У цей період у дітей ще не сформовані стійкі професійні інтереси, вони легко змінюються;

- пошуковий етап (класи V-VII) передбачає визначення професійних інтересів, здібностей і вибір майбутньої професії. Цей період характеризується зростанням пізнавальної активності та можливістю формування стійких інтересів до певних видів діяльності;

- на етапі формування професійної свідомості (класи VIII-IX) здійснюється осмислення вибору професії, узгодження особистісних цінностей з професійними інтересами. Здобувачі мають сформулювати цілі щодо майбутньої діяльності, враховуючи свої ресурси та можливості;

- період уточнення соціально-професійного статусу (класи X-XI) зосереджений на поглибленому вивченні обраної сфери діяльності, уточненні відповідності особистісних якостей та здоров'я вимогам майбутньої професії.

Ці етапи профорієнтаційної роботи забезпечують комплексний підхід до розвитку професійної орієнтації здобувачів освіти на різних етапах їх навчання та розвитку. Мету психологічної моделі формування професійних планів здобувачів варто розглядати в загальному зв'язку з ширшими цілями і завданнями трудової підготовки.

На кожному з етапів розвитку особистості необхідно здійснювати цілісну роботу зі сторони практичних психологів, педагогів та адміністрації освітніх установ. Перехід від традиційних загальноосвітніх шкіл до

інституцій з профільним спрямуванням в контексті освітніх реформ забезпечує учням можливість вибору напрямку, який відповідає їх інтересам, схильностям та здібностям, що сприяє більш обдуманому вибору майбутньої професії. Таким чином, основна мета профорієнтаційної діяльності освітніх закладів полягає у наданні допомоги учням у виборі правильного профільного напрямку. Здобувачі, які вже визначилися зі своїм профільним напрямком, мають кращі можливості для знайомства з майбутньою професією через вивчення спеціалізованих курсів та предметів.

Готовність учня до професійного самовизначення має ґрунтуватися на розумінні різноманіття професійного світу та вимог, які професії ставлять перед особистістю. Враховуючи інтереси старшокласників до певної професії, можна спрямувати їх на вибір найбільш підходящого профільного навчання. Водночас, знаючи їх схильності та здібності до певних предметів, можна рекомендувати відповідний напрямок навчання, що в майбутньому допоможе визначитися з професією. Здобувачі пропонується перехід від широкого, а саме базового освітнього контексту, до більш специфічного напрямку, що передбачає спеціалізацію та фокусування навчальної діяльності на конкретній професійній групі.

Основна мета шкільного практичного психолога у контексті профорієнтаційної діяльності на будь-якому етапі навчання полягає в:

- ознайомленні здобувачів з різноманітними видами діяльності та професіями;
- дослідженні їхніх схильностей, здібностей, професійних інтересів і розвитку суспільно значущих мотивів вибору професії;
- наданні консультацій здобувачам щодо питань продовження освіти та працевлаштування.

Практичний психолог має можливість рекомендувати, які професійні особливості варто включити в навчальну програму, враховуючи спільні засади профорієнтації під час вивчення різних дисциплін. Для виконання профорієнтаційної роботи в рамках запланованої діяльності, практичний

психолог має бути підготовленим як теоретично, так і практично.

Теоретична підготовка охоплює знання цілей та завдань профорієнтації, методів її здійснення у контексті певного предмета, а також психолого-педагогічні основи цієї проблеми.

Практична підготовка включає знання методів профорієнтаційної роботи в контексті виконання планових завдань, а також уміння та навички проведення різноманітних заходів, таких як дискусії, зустрічі та консультації.

Психологічний тренінг є ключовим методом реалізації професійного планування. Ступінь, до якого практичний психолог включає профорієнтаційний матеріал у тренінг, безпосередньо впливає на успішність підготовки студентів до обдуманого вибору свого професійного майбутнього. У процесі підготовки до психологічного тренінгу, практичний психолог освітнього закладу повинен на кожному етапі зосереджуватися на вирішенні профорієнтаційних завдань.

Бесіди, пов'язані з профорієнтацією, мають проводитись спеціально підготовленими профконсультантами – практиками майбутньої професійної діяльності. Це може бути тривалий процес або одноразовий акт (залежно від умов та цілей). Зрозуміло, що в умовах навчального закладу цей процес має бути тривалим і охоплювати якомога ширший діапазон здобувачів. В загальному, профорієнтація в навчальному закладі – це організація і керівництво цілеспрямованою багаторічною діяльністю всіх учасників освітнього процесу у його професійному самовизначенні.

Управління психологічною профорієнтацією здійснюється на таких основних рівнях:

- соціально-педагогічному;
- організаційно-педагогічному;
- психолого-педагогічному.

На соціально-педагогічному рівні управління профорієнтацією психологом здійснюється в масштабах всього суспільства через суспільні інститути та засоби масової інформації.

На організаційно-педагогічному рівні управління профорієнтацією здійснюється безпосередньо в освітньому процесі.

На рівні соціально-педагогічного управління, профорієнтаційна діяльність психолога розгортається на загальносуспільному рівні через взаємодію з громадськими установами та медіа. На рівні організаційно-педагогічного управління, профорієнтація інтегрована безпосередньо в освітній процес. На рівні психолого-педагогічного управління, профорієнтаційна робота відбувається через пряме спілкування здобувачів з вчителями та шкільним психологом. Важливою характеристикою управління профорієнтацією є її систематичний та планомірний характер впродовж усього періоду навчання, що включає послідовні кроки та індивідуалізований підхід у процесі сприяння професійному самовизначенню здобувачів.

Для ефективної реалізації профорієнтаційних заходів у закладах освіти формують комісію з профорієнтації, на чолі з директором закладу та за участю практичного психолога як заступника голови. Практичний психолог у цьому контексті зосереджується на двох ключових напрямках:

1. Реалізація інформаційної та освітньої діяльності, спрямованої на підвищення психологічної обізнаності здобувачів, збагачення їх знань у галузі психології. В цьому контексті важливим є проведення курсів практичним психологом, де поряд з професійною орієнтацією пропонуються і ключові психологічні знання, а також організація фахових консультацій.

2. Здійснення індивідуальних консультацій з молоддю, включаючи діагностику, корекцію та безпосередню консультаційну допомогу. Індивідуальний підхід дозволяє глибше вивчити індивідуальні особливості та потенційні можливості здобувача, впливаючи на їх подальше формування. Важливою умовою ефективності цього процесу є тісна співпраця психолога з викладачем, який має безпосередній контакт зі студентом та може забезпечити координацію освітнього процесу та залучення сім'ї студента.

Важливим аспектом роботи вчителя-наставника є дослідження та розвиток інтересів, схильностей та індивідуальних особливостей студентів,

стимулювання їх активності в процесі професійного самовизначення, планування індивідуальної програми саморозвитку та підтримка у формуванні обдуманих професійних планів з активною участю практичного психолога.

З метою посилення стійких професійних намірів практичний психолог допомагає студентам розробити індивідуальний маршрут самопідготовки до професійного планування, що включає:

1. Постійне збагачення знань студента про обрану професійну сферу.
2. Участь у мінімально складних формах діяльності в обраній професії через гуртки, тренінги, факультативи.
3. Розвиток механізмів самопізнання здобувачів.

Робота практичного психолога навчального закладу щодо питань профорієнтації проходить під безпосереднім керівництвом адміністрації закладу освіти. До цієї роботи варто також залучати батьків. В системі профорієнтаційної роботи з молоддю робота навчального закладу з батьками – це одна з найважливіших ланок, оскільки на сьогоднішній час всі дані, які отримані під час опитування здобувачів, свідчать про те, що своє рішення щодо майбутньої діяльності вони приймають під впливом батьків.

Отже, якісна і правильна психологічна професійно-орієнтаційна робота в закладі освіти неможлива без системної роботи усіх учасників освітнього процесу. Інформаційно-діагностична робота не повинна проводитись тільки одним практичним психологом, як часто вважають педагоги при обговоренні цього питання, а на всіх рівнях освітнього процесу.

Де ще і як можна використати послуги психолога-консультанта? Якщо місце навчання передбачає наявність посади психолога, має сенс звернутися до цього фахівця. Цілком можливо, що він володіє навиками профконсультування і сам зможе надати необхідну допомогу. Якщо ні (це друга специфічна область роботи, якою поглиблено займаються не всі психологи), він неодмінно запропонує, куди потрібно звернутися. Наприклад, в міську службу зайнятості, де працюють психологи-консультанти. Або в

районний психологічний центр. В цих структурах послуги зазвичай надають безкоштовно або за невелику, цілком доступну оплату.

Можливо звернутися ще й в комерційну фірму, яка спеціалізується на наданні таких послуг, або до часто практикуючого фахівця. Їх професіоналізм може бути дуже високим, але послуги таких фахівців можуть бути менш доступними у зв'язку з їх високою ціною.

При виборі професій бажано використовувати можливості для отримання допомоги від всіх людей, котрі мають багатий життєвий та професійний досвід: вони можуть познайомити з різними видами праці, допомогти краще усвідомити свої здібності та потреби.

Особливо цінне в цьому плані особисте спілкування з професіоналами в тих областях, котрі цікавлять здобувача, можливість спостерігати за їхньою трудовою діяльністю, можливо, самому взяти в ній участь. Не треба недооцінювати й ту допомогу, яку можуть надавати вчителі. Як правило, вони добре ознайомлені з видами професій, пов'язаних з їхньою предметною діяльністю, про заклади освіти, де можна їх отримати, та можуть надати об'єктивну оцінку задатків здобувача та його здібностей до цих професій.

Але що б не рекомендували консультанти, рішення щодо особистого майбутнього завжди залишається за клієнтом, адже в житті у кожного свій шлях. І навіть якщо крокувати по одній дорозі, то кожен залишає свої сліди. Є вибір, котрі доросла людина повинна здійснити сама, ким би вона не була. Від цього залежить її життєвий шлях, успіх та доля. Не всім вдається зробити свій вибір один раз і на все життя. Людина змінюється, і обставини теж змінюються. Коли в дитинстві людина виростає з якогось одягу, то доводиться купувати новий – більший. Професія – це теж свого роду одяг, тільки внутрішній. Коли професія підходить людині, у її внутрішньому стані виникає стан тепла та комфорту, а коли ні – то все довкола стає осоружним. “Приміряти” на себе професію та зрозуміти, твоя вона чи ні, можна тільки після отримання певних навичок, і лише самостійно. Оточуючі можуть допомогти, надати інформацію, яка розширить коло знань про ту сферу

діяльності, яка подобається, і тільки.

Улюблена професія – це коли отримуєш задоволення, навіть виконуючи важку працю. Існують методи, методики, групи активізуючих методів професійного та особистого самовизначення, зрозумілі та доступні більшості психологів та їхніх клієнтів. Розглянемо деякі з них.

Професійні ігри з групою відображають реальні умови роботи у коледжі, і багато з них проводиться в межах навчальних занять тієї чи іншої групи, одним ведучим, з високою динамікою роботи.

Ігрові профорієнтаційні вправи по процедурі близькі до терапевтичних вправ та розраховані на роботу з групою.

Карткові профконсультаційні методики. Виділяють дві групи карткових методів: інформаційні та ігрові. Карткові методи призначені не для вибору професій, а для моделювання життєвого шляху, де клієнт грає по спеціальним правилам, де створюються різні ігрові “Труднощі”, часто змодельовані як реальні труднощі життя, а гравець повинен досягнути своїх життєвих та професіональних цілей. При впровадженні в практичну діяльність такої методики виникає ряд труднощів: виготовлення карток, труднощі в самому навчанні, адже потрібно багато часу на їх проведення (від 40 хвилин до 2-3 годин), хоча в психіатрії, особливо при особистісному консультуванні, часу на розгляд важких життєвих проблем не шкодують, але в профорієнтації ще зберігаються стереотипи швидкої та легкої допомоги.

Настільні карткові ігри були розроблені в розрахунку на інтерес підлітків до настільних ігор. Спочатку ці методики існували як «домашній засіб», але досвід показав, що вони ефективні при використанні їх профконсультантом (наприклад, в позаурочний час, на базі психологічного центру).

Бланкові карткові методики. Ідея – самостійне виготовлення учасниками карток та ігрових бланків з метою подальшої гри в карти з відображенням результатів.

Активізуючі профорієнтаційні опитувальники. Це, скоріше, гра в

тести, головна мета якої – змусити міркувати над тими питаннями, котрі при їх обговоренні в реальній обстановці в режимі дискусії чи бесіди здаються „нудними”, в активізуючому опитувальнику ці важкі питання просто включені в діяльність по заповненню бланків. Досвід показав, що дані методики мають і діагностичний ефект (окремі методики мають приблизні норми, що в свою чергу є рідкістю для традиційних опитувальників).

Бланкові ігри з групами. Основна ідея таких методик – гра з усім класом (групою) та з кожним окремо. Дані методики дозволяють моделювати деякі моральні аспекти таких ”престижних” на сьогоднішній день професій як бізнесмен, юрист і т.п.

Ціннісно-сміслові опитувальники, головний акцент яких зосереджений на моральних аспектах професійного та особистісного самовизначення. Ці опитувальники мають у змісті деякі ігрові елементи, дозволяючи в інтригуючій формі задавати ті питання, котрі на сьогоднішній день, в епоху орієнтації на масову культуру і споживацький примітивізм, включати до відкритої форми обговорення дуже ризиковано: сам факт відкритої бесіди про те, що для багатьох «святе», іншими може бути сприйнятий як «моралізаторство».

Для вирішення будь-якого завдання профорієнтації використовуються стимулювання, самопізнання, активізація соціального і професійного самовизначення.

Висновки до розділу.

За допомогою експериментального дослідження вдалося виявити деякі аспекти, закономірності формування професійних планів студентів педагогічного коледжу. Оптимальна організація дослідження, підбір методів дали змогу об’єктивно оцінити рівень готовності студентів до майбутнього планування та реалізації своїх планів.

У нашому дослідженні було доведено, що вивчення психологічних аспектів формування професійного майбутнього серед студентів

педагогічних коледжів опирається на кілька ключових елементів: характерні особистісні якості, цілеспрямовану саморегуляцію та здатність до кар'єрної адаптації. Була розроблена та емпірично підтверджена модель, яка визначає роль особистісних та регулятивних факторів у формуванні ясності та незмінності професійних намірів, демонструючи її ефективність на зразках студентів з першого по третій курси. Встановлено, що чіткість та постійність професійних намірів студентів підтримуються через розвиток кар'єрної адаптивності, що включає елементи зацікавленості, самоконтролю, допитливості та впевненості. Крім того, з'ясовано, що цілеспрямована саморегуляція в досягненні цілей сприяє ясності та постійності професійних і освітніх намірів через медіаційну роль кар'єрної адаптивності. Особистісні якості вносять вклад у формування професійних планів шляхом сприяння розвитку свідомої саморегуляції та адаптації до кар'єри.

Значення та перспективи подальших досліджень полягають у загальнопсихологічному вивченні прогнозованої ролі регулятивних ресурсів у професійному зростанні особистості та у більш специфічному аспекті, у педагогічній практиці з метою ідентифікації початкових умов, що сприяють підвищенню ясності та стабільності професійних планів серед студентів педагогічних коледжів. Аналізуючи весь обсяг практичної частини даного розділу, можна зробити та пропонувати психолого-педагогічні рекомендації щодо формування та реалізації професійних планів.

Однобічний розвиток економіки з виразним акцентом на сферу послуг помітно звужує коло високорейтингових професій, зводячи інтереси старшокласників до таких професій як програміст, юрист, економіст, філолог, менеджер. Через це погіршуються можливості самореалізації молодих людей, оскільки їхні здібності вкладаються у вузьке коло названих професій.

Орієнтація на навчальні предмети певного спрямування трансформується у професійну орієнтацію старшокласників.

Слід підкреслити, що сьогодні в свідомості студентів відбувається

формування подій домінантних їх пізнавальних інтересів, які проявляються в переорієнтації нещодавно актуального фізико-математичного спрямування на гуманітарне, глибоко пов'язане з антропологічною проблематикою людини в цілому.

Для забезпечення реалізації професійних планів студентів велике значення має стан здоров'я. Водночас, велике занепокоєння викликає те, що в умовах зростаючого стану погіршення здоров'я населення 80% студентів предмет «фізичне виховання» відносять до «найбільш непотрібних».

Методики дослідження були тісно пов'язані, використовувались в комплексі, тому дали об'єктивні результати. За допомогою анкети „Мої професійні плани” було визначено рівень сформованості професійних планів, а також було проведено диференціацію компонентів професійних планів: високий, середній та низький рівень. Було встановлено рівень впливу на формування професійних планів таких компонентів як емоційний, когнітивний, поведінковий. Досліджуючи формування планів та складаючи в подальшому рекомендації, враховано рівень та домінування компоненту.

Домінування двох сфер діяльності, в яких можуть реалізувати свої плани студенти, встановлено за допомогою опитування професійної готовності, що було підкріплено анкетами. За допомогою дослідження було встановлено рейтинг критеріїв професій, в яких сучасні студенти бачать своє майбутнє життя та повну реалізацію своїх планів.

Підводячи підсумок дослідження, можна сказати, що частину завдання, поставлену на початку дослідження, виконано: визначено фактори, які впливають на формування професійних планів студентів.

Основні результати опубліковано у таких наукових працях:

1. Іванов В.В. Модель формування професійних планів студентів педагогічних коледжів *«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»*: журнал. 2024. № 3(37) 2024. С. 839-848 [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37))

2. Якимчук Б. А., Іванов В. В. Психологічні аспекти формування професійних планів студентів педагогічних коледжів. *Психологічний журнал*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2021. Вип. 7. С. 92-99.
3. Іванов В.В. Психологічні аспекти модулювання професійних планів здобувачів освіти. *Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції “Наука, освіта, технології та суспільство в ХХІ столітті: наукові ідеї та механізми реалізації”*. (Полтава, 30 січня 2024 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2024. Ч. 2. 10 с.
<https://www.economics.in.ua/2024/02/30-2.html>

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПЛАНІВ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ»

3.1. Обґрунтування та розробка авторської програми «Формування професійних планів студентів фахових коледжів»

Анотація до програми

«Тренінг формування професійних планів».

Програма є вибірковою у підготовці фахівців системи початкової освіти і належить до навчальних дисциплін циклу психолого-педагогічного спрямування.

Об'єктом програми є тренінг формування професійних планів як ефективного засобу професійного зростання.

Предмет програми: напрям на розвиток, формування та самопізнання професійно-особистісного ресурсу майбутніх учителів початкової школи.

Завдання програми:

- сформувати практичні навички самоуправління, самореалізації, самопрезентації, самоаналізу, саморозвитку майбутнього вчителя;
- розвивати вміння ефективної міжособистісної комунікації та спілкування;
- створити умови для розкриття особистісного професійного потенціалу;
- сприяти підвищенню емоційної-вольової стабільності майбутнього педагога;
- розвинути навички співпраці в професійній діяльності, взаємодопомоги, толерантності у комунікації, здатності до групової праці у команді тощо.

Метою програми «Тренінг формування професійних планів» є:

- інформування здобувачів із фундаментальними основами та методологією проведення тренінгу особистісного відношення, розвитку та професійного розвитку як навчальною дисципліною та особливим видом практичної підготовки до педагогічної діяльності майбутнього педагога;
- реалізація можливості застосування наукових та прикладних досліджень у сфері системи освіти;
- формування елементарних умінь та навичок інформаційно-аналітичної діяльності в рамках практики проведення тренінгів;
- розвиток професійного критичного мислення, професійного мовлення, реалізація професійного становлення та особистісного потенціалу майбутніх педагогів.

Навчальний тренінг логічно пов'язаний із загальними основами педагогіки та психології, що є головним аспектом розвитку основ педагогічної майстерності майбутніх вчителів початкової школи. Наявні міждисциплінарні зв'язки з наступними дисциплінами: соціальна та педагогічна психологія, педагогіка, загальна та вікова психологія, методи наукових досліджень, сучасні технології навчання в початковій школі.

Тренінг також пов'язаний з основними змістовими модулями варіативної дисципліни «Основи педагогічної майстерності», яка є складовою дисципліни «Педагогіка».

Критерії оцінки успішності – оволодіння компетентностями та позитивні результати навчання. Відповідно до вимог просвітницької та освітньо-професійної програми, в межах проходження тренінгу студент повинен здобути наступні компетентності:

- комунікативна;
- емоційно-етична;
- інноваційна;
- здоров'язберезувальна;

- рефлексивна.

Зміст тренінгових занять

Навчальний модуль 1.

Теоретичні аспекти навчального тренінгу формування професійних планів педагога.

Тема 1. Психологічна характеристика тренінгу як професійного та особистісного розвитку. Характеристика визначення терміну «тренінг». Особливість використання психологічного тренінгу. Правила створення Т-груп. Тренінги як сучасна форма практичної підготовки до індивідуального розвитку особистості. Значення терміну «тренінг особистісного розвитку». Основні практичні завдання тренінгу особистісного розвитку. Особистісно-орієнтований тренінг. Зміст поняття «професійно-особистісний тренінг». Класифікація та характеристика тренінгів. Специфічні особливості тренінгу
Література [1; 2; 3; 4; 5; 12; 14]

Тема 2. Предмет, об'єкт, основні завдання і методи дослідження професійного становлення педагогічних працівників. Структура, ієрархія, генезис, специфіка умов та особливості формування та розвитку ідентичності. Особливості поняття «професійна ідентичність». Структурно-динамічний підхід до вивчення критеріїв професійної ідентичності у наукових дослідженнях. Професійна орієнтованість як складова ідентичності особистості. Визначення і дослідження професійно-педагогічної ідентичності. Психологія кризи ідентичності. «Конфлікт ідентичностей». *Витоки проблем та бар'єрів формування професійної ідентичності.* Співставлення професійної ідентичності в дослідженнях вітчизняних науковців, педагогів. Професійна ідентичність студентів педагогічних закладів освіти. Література [2; 4; 7; 8; 9; 10]

Тема 3. Т-група як основа для психологічного тренінгу.

Психологічне значення групової форми роботи. Характеристика основних видів групової форми роботи. Значення групового соціально-психологічного тренінгу. Різниця між груповою роботою та індивідуальною.

Основні психологічні аспекти Т-групового процесу (когнітивний, емоційний, поведінковий аспект). Основні завдання інтелектуального усвідомлення. Стадії розвитку Т-групи. Основні психотерапевтичні характеристики групової роботи. Основні етапи розвитку Т-групи. Зворотний зв'язок між всіма учасниками тренінгу. Психологічні ознаки зворотного зв'язку. Порівняння різних видів міжособистісного зворотного зв'язку. Ефективність проведення зворотного зв'язку. Психологічна мета шерінгу. Шерінг як вид «зворотного зв'язку». Шерінг як вид «роботи в зоні найближчого розвитку». Психологічна оцінка ефективності тренінгу. Тренінговий психолого-педагогічний ефект. Критерії та ознаки ефективності тренінгу. Методологія оцінки ефективності тренінгу. Література [1; 2; 3; 4; 5; 6; 12]

Навчальний модуль 2.

Організація проведення тренінгу формування професійних планів сучасного педагога.

Тема 4. Основні організаційні та методичні аспекти проведення навчального тренінгу. Основні аспекти ведення Т-групи: змістові, організаційні та методичні аспекти. Соціально-психологічне значення навчання в умовах навчального тренінгу. Сучасні технології групового тренінгу. Умови проведення групової роботи. Основні засади, принципи і правила роботи Т-групи. Методологія роботи з інтерактивними вправами та іграми в тренінгах. Стимулююча сила інтерактивних вправ та ігор професійного становлення. Психолого-педагогічне значення інтерактивних вправ та ігор. Структурованість інтерактивних вправ та ігор. Література [2; 3; 4; 5; 6; 10; 12; 14]

Тема 5. Психолого-педагогічна характеристика сучасних форм і методів проведення тренінгу. Сучасні методичні прийоми і методи та їх використання під час проведення тренінгу. Правила підбору методів тренінгу. Загальні види та групи методів, які застосовуються в тренінгу. Основна мета використання тренінгових форм. Особливості вербального спілкування. Загальні функції розвитку педагогічної техніки вербальної

комунікації. Література [1; 2; 3; 4; 5; 6; 11; 12; 14]

Тема 6. Сучасний педагог на шляху особистісного розвитку. Характеристика поняття «особистість». Психолого-педагогічні особливості структури особистості. Психологічні характеристики «Я – концепції». Основи саморозвитку. Психологічні особливості структури особистісного розвитку. Психологія спілкування - сучасний критерій особистісного та індивідуального розвитку. Рівні можливої реалізації особистості. Важливість для педагога тренінгу особистісного розвитку. Література [1; 2; 3; 4; 5; 6; 12; 13; 15]

Тема 7. Практичні аспекти та особливості реалізації процесу групового професійного тренінгу. Сучасні вимоги до організації та комплектування Т-групи. Основні вимоги та критерії щодо укомплектування Т-груп (Стать. Професійний підбір групи. Розмір групи. Особистісні якості учасників тренінгу. Віковий склад групи.). Вимоги до обладнання та облаштування приміщення для проведення тренінгу. Часова структура тренінгів. Класична структура проведення тренінгового заняття. Методичні етапи та вимоги до проведення групової роботи. Психолого-педагогічна структура проведення тренінгового заняття. Література [1; 2; 3; 4; 5; 6; 12; 14]

Тема 8. Основи підготовки, програмування та технологія ведення тренінгу професійного планування і розвитку педагога. Навчальний тренінг як сучасний метод професійної підготовки майбутніх педагогів. Методологічні аспекти розробки, апробації та проведення навчального тренінгу. Теоретичне і практичне обґрунтування алгоритму розробки програми тренінгу професійного планування майбутньої діяльності. Література: [2; 3; 4; 5; 6; 10; 11; 12]

Тема 9. Тренінг формування комунікативної компетенції майбутніх педагогів. Міжособистісні відносини між здобувачами як соціально-психологічний компонент професійного планування. Характеристика видів міжособистісних відносин. Динаміка розвитку міжособистісних відносин. Тренінг розвитку професійних комунікацій у практиці роботи педагога.

Тренінг формування комунікативних умінь. Психологія діалогічної взаємодії у вищій школі. Сучасне професійне спілкування у роботі педагога. Формування моделі комунікації. Психологія спілкування як взаємодія. Механізми реалізації соціальної перцепції. Етапи емпатійного спілкування. Тренінги для розвитку та формування навиків спілкування (Тренінг ефективного спілкування. Тренінг ділового (професійного) спілкування. Тренінг толерантності. та ін.). Література: [2; 3; 4; 5; 6; 10; 11; 12]

Тема 10. Професійне планування в умовах тренінгу. Цільові аспекти використання тренінгу професійного планування. Механізми реалізації мети в умовах тренінгу професійного планування. Форматування професійних навичок у повсякденному житті. Інтерактивні вправи та ігри – зв'язок теорії та практики. Основи підготовки та оформлення тренінгових матеріалів. Література: [2; 3; 4; 5; 6; 10; 11; 12]

Тема 11. Професійне планування та професійний розвиток педагога. Професійний розвиток студента педагогічного навчального закладу в сучасних соціально-економічних реаліях. Успішна професійна кар'єра – простір формування навиків професійного планування. Бар'єри та перешкоди досягнення успіху в професії, що полягають у передачі знань іншим та наданні педагогічної допомоги іншим. Сучасні вимоги до педагогічної професії. Тренінг професійного планування: дефініції та теоретичні положення. Сучасний акмеологічний професійний тренінг. Тренінг професійного планування: тренінг розвитку сенситивності. Тренінг розвитку та формування педагогічної самооцінки. Модифікація особистості сучасного педагога у тренінгах професійного планування та способи її дослідження. Література: [2; 3; 4; 5; 6; 10; 11; 12].

Критерії оцінювання результатів навчання

Аналіз розвитку професійного мислення, мовлення, сприяння повноцінному професійному плануванню своєї діяльності та особистісному розвитку майбутнього педагога.

3.2. Організація дослідження, опис методів. Аналіз результатів.

Актуальність вибраної теми дослідження полягає, насамперед, в недостатній проінформованості студентів щодо формування професійних планів і їхньому зв'язку з внутрішніми факторами, які відіграють величезну роль у їх майбутній реалізації.

Дослідження професійних планів складають стратегію соціальної поведінки людини в різноманітних сферах життєдіяльності. Вони стосуються придбання певного соціального статусу, оволодіння певним рівнем освіти, тією чи іншою професією, просування щаблями соціальної ієрархії (побудова кар'єри), певного різновиду міграції і входження в соціальне середовище, а також вибору друзів, партнера, створення сім'ї. Наскрізною лінією професійних планів в усі часи були і залишаються дві різні стратегії: по-перше, відтворення соціального статусу, життєвої долі своїх батьків, оточуючого соціального середовища, по-друге, їх часткова чи докорінна зміна.[34:28]

Розглянемо зміст професійних планів студентів випускних курсів:

	2021р.	2023 р.
Вступ до бакалаврату	67,4%	46,2%
Вступ до бакалаврату (ін.план)	23,2%	22,7%
Влаштування на роботу на держ. підприємство	2,0%	1,5%
Влаштування на роботу на приватне підприємство	4,9%	3,2%
Виїзд за кордон	26,9%	45,7%

На формування професійних планів різним чином впливають здібності (рівень успішності) студентів та матеріальний стан їхньої родини. Чим вища успішність, тим більшою мірою визначено професійні плани: серед тих, хто має вищі бали, ці плани визначились у 94,4% респондентів; у тих, хто має переважно низькі, вони становили 72,9%. Плани щодо отримання вищої освіти притаманні 84,3% студентів, які навчаються успішно, та 17,0% - які

навчаються задовільно. У слабких у навчанні здобувачів вищий рівень орієнтації на середню спеціальну освіту (37,3%), тоді, як серед тих, хто навчається добре, орієнтація на вступ до технікумів становить лише 10,5% .

Організація дослідження почалася з ретельного вибору методологічних механізмів, було опрацьовано великий обсяг науково-теоритичної літератури, складений план дослідницької роботи, з'ясовано предмет, об'єкт, завдання дослідження.

Методи дослідження дали можливість глибоко вивчити наміри здобувачів освіти та дослідити формування їхніх майбутніх професійних планів.

Підбір експериментальних та контрольних груп формувального експерименту був здійснений, по-перше, з метою якомога ширше розкрити тему дослідження та перевірити ефективність розробленої програми серед студентів 3 та 4 курсів; по-друге, з урахуванням завдань дослідження.

Загалом, групи склалися таким чином:

КЗ «Балтський педагогічних фаховий коледж», 3 курс. Склад - 50 осіб віком 17-18 років, серед яких 19 юнаків та 31 дівчина.

«Нікопольський педагогічний фаховий коледж». Склад - 40 осіб віком 17-18 років, серед яких 17 юнаків та 23 дівчини.

Характеризуючи загалом всі групи, потрібно зазначити, що соціальний стан 80% студентів задовільний; успішність у навчанні – середній рівень. Рівень згуртованості можна характеризувати як середній.

КЗ «Балський педагогічних фаховий коледж», 4 курс. Склад - 130 студентів віком 18-20 років, серед яких 34 хлопці та 96 дівчат. Матеріально-соціальний стан всіх груп характеризується як задовільний. Успішність у навчанні – середній рівень. Згуртованість – середній рівень.

«Нікопольський педагогічний фаховий коледж». Склад - 90 студентів віком 18-20 років, серед яких 17 хлопців та 73 дівчат. Характеризуючи всі групи, необхідно зазначити, що соціальний стан 80% студентів задовільний, успішність у навчанні – середній рівень. Рівень згуртованості можна

характеризувати як середній.

Опис методів:

Підхід до опису особових характеристик передбачає одночасне виділення рис і типів особи. Кожен чинник опитувальника є групою тісно пов'язаних ознак, що описують кожен окремий аспект (межу) особи, і виступає як деякий інтегральний показник узагальнювальної інформації, що міститься в даній групі ознак. Всі чинники за своїм змістом полярні (недружня замкнутість — доброзичлива товарицькість, сором`язливість — розкутість у спілкуванні і т. д.). Особливий інтерес при цьому представлятимуть крайні, полярні значення по кожному чиннику. Наприклад, чинник А характеризує таку особливість особи як динаміка емоційних переживань. Для високих значень чинника характерні багатство і яскравість емоційних проявів. Ці люди комунікабельні, активні у встановленні контактів, люблять працювати в колективі. На протилежному полюсі знаходяться такі риси як емоційна холодність, відчуженість. Особистості, яким властиві такі риси, навпаки, люблять працювати одні, уникають колективних заходів.

1. Анкета для виявлення особистого професійного плану (додаток Г).
 2. Опитування професійної готовності (ОПГ) (додаток Д).
- Мета: з'ясування та виявлення рівня готовності здобувачів освіти до майбутнього життя, рівня сформованості професійного плану, мотивів вибору професії та професійної готовності особистості.

Оснащення дослідження:

Для оцінки професійної готовності на основі аналізу потреб людини до різних за характером видів діяльності використовується опитувальник (ОПГ). В основу цієї методики покладена схема класифікації професій, згідно якої професії діляться за предметом праці: “людина – природа”, “людина – техніка”, “людина - людина”, “людина – знакова система”, “людина – художній образ”. Ця методика легка та зручна при обробці результатів.

Інструкція:

Студентам пропонується відповісти на 50 запитань, кожне з яких оцінюється ще за трьома критеріями, тобто кожне питання має ще три питання:

- Наскільки добре ви вмієте виконувати те, що написано в запитанні?
- Які почуття виникають, коли ви виконуєте цю роботу?
- Чи хотіли б ви, щоб описані у питанні дії були включені до майбутньої праці?

Аналізуючи методику, потрібно підрахувати кількість балів кожного стовпця та отримати інформацію щодо рівня готовності до роботи у тій чи іншій сфері діяльності.

3. Анкета «Мої професійні плани» (додаток Е).

Ця методика призначена для виявлення рівня сформованості професійних запитів здобувачів. Анкета диференціює компоненти планів за трьома рівнями: високий, середній та низький. Крім цього, анкета дає можливість визначити коло професій, на які орієнтуються та які вибирають здобувачі.

Анкета складається з п'яти запитань, кожне з яких відноситься до певного компоненту професійного плану:

- емоційний компонент: 2 питання;
- когнітивний компонент: 1 питання;
- поведінковий компонент: 2 питання.

Обробка результатів:

- емоційний компонент:

високий рівень (3 бали) – емоційна привабливість;

середній рівень (2 бали) – декілька професій;

низький рівень (1 бал) – важко відповісти.

- Когнітивний компонент (оцінка особливостей професій за 5-ти бальною шкалою, максимальний бал 40):

високий рівень (3 бали) – 28-40 середніх бали;

середній рівень (2 бали) – 14-27 середніх бали;

низький рівень (1 бал) - від 1 до 13 середніх бали.

- Поведінковий компонент:

високий рівень (3 бали) – чітка відповідь;

середній рівень (2 бали) – незнання дій;

низький рівень (1 бал) – дії не орієнтовані на опанування
вибраної професії.

Загальний рівень сформованості професійних планів визначається за трьома рівнями: високий, середній, низький.

Виходячи з цього, можна зробити висновок що з опитувальника професійної готовності можна виділити ті сфери діяльності, які студенти вважають матеріально забезпеченими (сфери “людина – техніка”, “людина – знакова система”, “людина – людина”; таблиця 3.1 (Додаток Л).

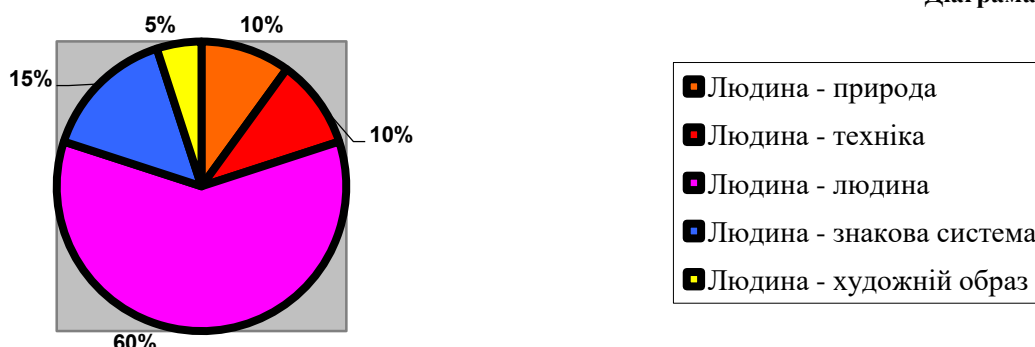
Зокрема, студенти 3 та 4 курсу КЗ «БПФК» вибрали сфери:

Таблиця 3.1

**КЗ «БПФК» Результати дослідження опитувальника професійної
готовності. (Середній показник). III та IV курси.**

Людина - природа	Людина - техніка	Людина - людина	Людина – знакова система	Людина – художній образ
10%	10%	60%	15%	5%

Діаграма 3.1

- «Людина – техніка» – 10%
- «Людина – знакова система» – 10%
- «Людина – людина» – 60%
- «Людина – природа» – 15%
- «Людина – художній образ» – 5%

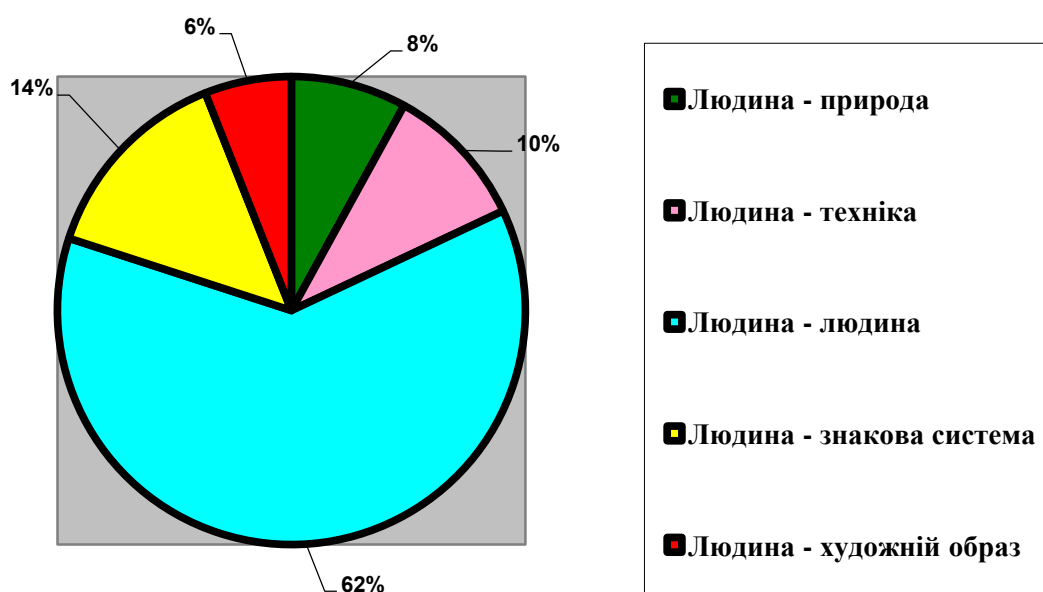
3 та 4 курс НПФК та ЗПФК вибрали такі сфери таблиця 3.2 (Додаток М).

Таблиця 3.2

НПФК, ЗПФК. Результати дослідження опитувальника професійної готовності. (Середній показник). III та IV курси.

Людина - природа	Людина - техніка	Людина - людина	Людина – знакова система	Людина – художній образ
8%	10%	62%	14%	6%

Діаграма 3.2

- «Людина – техніка» – 10%
- «Людина – знакова система» – 14%

«Людина – людина» – 62%

«Людина – художній образ» – 6%

«Людина – природа» – 8%

Враховуючи гендерні особливості, бачимо великі розбіжності у виборі сфер діяльності: так, хлопці 3 курсу надають переваги професій сфери «Людина – техніка» – 35%, а дівчата лише – 28%; сфера «Людина – знакова система» - навпаки: хлопці 24%, дівчата 33%; сфера «Людина – людина»: хлопці 16%, дівчата 21%; сфера «Людина – природа»: хлопці 18%, дівчата 6%; сфера «Людина – художній образ»: хлопці 7%, а дівчата 12%.

Гендерні особливості студентів старшого віку, тобто 4 курсу: сфера «Людина – техніка» - хлопці 49%, а дівчата лише 20%; сфера «Людина – знакова система» – хлопці 21%, дівчата 30%; сфера «Людина – людина» - хлопці 18%, дівчата 21%; сфера «Людина – художній образ» - хлопці 4%, дівчата 17%; сфера «Людина – природа» - хлопці 8%, а дівчата 12%.

Надійність цих результатів підтверджується двома наступними методиками з виявлення рейтингу престижних професій, зокрема «Мої професійні плани» (додаток Е) дають змогу виявити компоненти сформованості професійних планів та дізнатися рівень їх сформованості (отримавши середній показник, можна говорити про рівні сформованості):

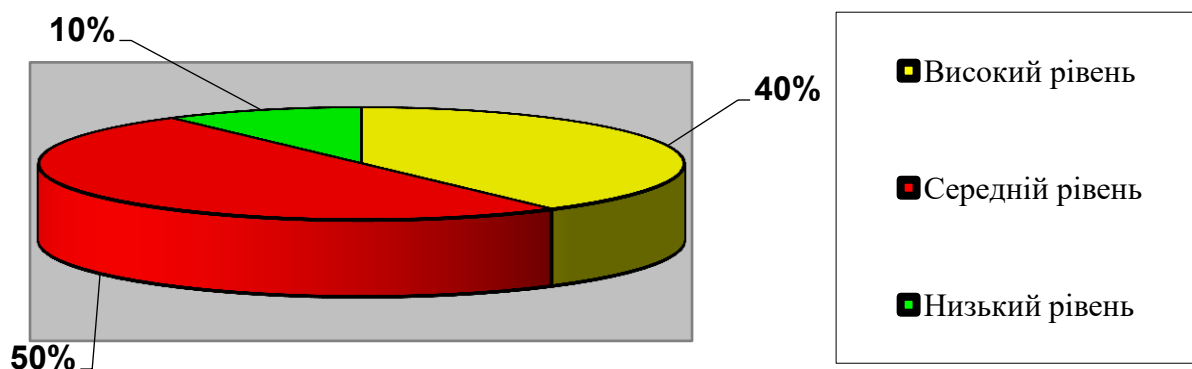
3 курс, таблиця 3.3 (Додаток Н)

Таблиця 3.3

КЗ «БПФК» Результати аналізу анкети «Мої професійні плани». III та IV курси. (Середній показник)

Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
40%	50%	10 %

Діаграма 3.3

- Високий рівень мають студенти – 40%,
- Середній рівень мають студенти – 50%,
- Низький рівень мають студенти – 10%.

3 та 4 курс. НПФК, ЗПФК мають наступні показники: таблиця 3.4

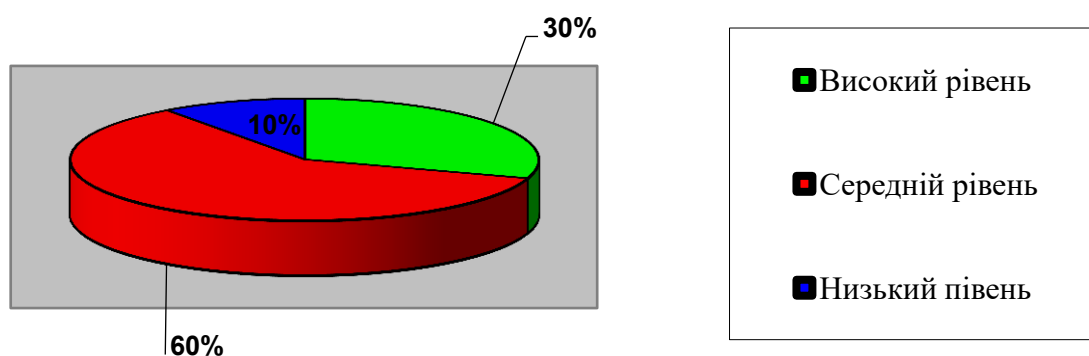
(Додаток О)

Таблиця 3.4

НПФК, ЗПФК. Результати аналізу анкети «Мої професійні плани». IV курс. (Середній показник)

Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
30%	60%	10 %

Діаграма 3.4

- Високий рівень мають студенти – 30%,
- Середній рівень мають студенти – 60%,
- Низький рівень мають студенти – 10%.

Таким чином, проведене експериментальне дослідження дозволило виявити наступні аспекти динаміки професійного планування та педагогічного самовизначення. Загальний рівень розвитку функціонально-психологічної структури, яка визначає здатність ефективного професійного планування майбутньої професійної діяльності, зростає; проявляється розподіл рівнів виразності у загальній структурі окремих особистісних компонентів. Цей факт свідчить про опосередкований вплив професійної педагогічної діяльності на розвиток адекватності професійних уявлень про себе і педагогічну професію, практичні навички планування і реалізацію проєктувальних дій і дій планування щодо свого професійного педагогічного майбутнього.

Разом з тим рівень деталізованості та обґрунтованості професійної педагогічної перспективи залишається низьким. У загальній динаміці професійного педагогічного розвитку виявлені етапи, які характеризують особливу проблемну насиченість, що демонструє підвищену потребу у професійному плануванні майбутньої педагогічної діяльності, а, отже, потребує спеціального профорієнтаційного психологічного супроводу. Виявлено, що на осмисленість вибору і ставлення до професії педагога, бажання продовжувати розвиватися в системі освіти впливають характеристики та умови, які більшою мірою пов'язані з актуальною мотивацією здобувачів тих чи інших груп. Неузгодженість мотивів певними групами умов із найбільш актуальних мотивів і цілей студентів формує або підсилює проблемність даної ситуації, активізуючи внутрішні особистісні процеси професійного планування.

Конкретними показниками дослідження ефективності формувального експерименту були:

- усвідомленість і змістовність професійного Я-образу студентів педагогічних коледжів;
- динаміка розвитку професійної самооцінки;
- змістовність цілей і мотивів професійно-особистісного розвитку;
- динаміка особистісних мотиваційних обґрунтувань вибору професії і професійного педагогічного розвитку;
- прагнення до формування самостійного вибору;
- задоволеність студентами змінами, що відбулися з ними у період участі в експерименті, рівень оволодіння теоретичними та практичними навичками узгодження цілей і засобів їхнього досягнення.

Зазначимо, що відбулася характерна змінна, яка виступала як сукупність методик і процедур, об'єднаних в рамках просвітницько-розвивальної тренінгової роботи, що забезпечує цілеспрямований вплив на структурні елементи функціонально-психологічної моделі професійного планування педагогічної діяльності. При цьому під функціонально-психологічною моделлю професійного планування мався на увазі цілеспрямований вплив на особистісні структурні компоненти професійного планування (рефлексивний, мотиваційний, операційний) з метою формування внутрішньої психологічної позиції, що визначає позитивну спрямованість уявлень студента про себе як про суб'єкта професійного шляху, здатного з опорою на власний особистісний досвід та ресурс переборювати типові труднощі та бар'єри педагогічної діяльності, розвитку навичок самодіагностики проблем професійного розвитку і готовності до їхнього подолання, навичок педагогічної самоорганізації власної професійної активності у прогнозованих умовах реалізації професійної кар'єри.

Результативність формувального експерименту припускала її оцінку з врахуванням смислових критеріїв, що характеризують сформованість внутрішньо-особистісних компонентів функціонально-психологічної моделі

професійного планування:

- критерій інформованості, що передбачає знання студентом змістовних аспектів самовизначального ресурсу, умов педагогічної діяльності, якостей своєї особистості, стану свого здоров'я і фізичного розвитку, вимог різних педагогічних спеціальностей до перерахованих вище якостей та індивідуально-психологічних особливостей студента;
- критерій мотиваційний, що передбачає представленість у структурі мотивації студента специфічних потреб (мотивів, цілей і цінностей), які відображають свідомо-позитивне ставлення до педагогічної діяльності, праці взагалі, конструктивну спрямованість взаємодії з суб'єктами педагогічної діяльності;
- критерій діяльнісний, що передбачає оволодіння студентом необхідними практичними вміннями і навичками самостійного розпізнавання підстав для самостійної активності, наявності і специфіки проблемної педагогічної ситуації, важливості усвідомленого самостійного вибору, проявів вмінь узгодження далеких і найближчих цілей зі способами і засобами їх досягнення, практичних вмінь використовувати внутрішньо-особисті і зовнішньо-ресурсні можливості для їх досягнення, наявності та якості індивідуального професійного плану подальшого життя і професійного розвитку;
- критерій емоційно-вольовий, що передбачає сформованість практичних навичок індивідуальної психічної саморегуляції і самоуправління поведінкою у складних педагогічних ситуаціях, що характеризуються невизначеністю соціально-професійного контексту.

Методичними засобами розвитку критеріїв функціонально-психологічної моделі формування професійного плану студента в експерименті виступив:

Інформаційний комплекс. Цей вид просвітницько-розвивальної роботи був орієнтований на формування у студентів інформаційної основи, що створює найбільш повне уявлення про світ педагогічних професій, особливості педагогічної діяльності у контексті розвитку системи освіти України, специфіку планування і реалізації цих планів, вимоги різних педагогічних спеціальностей до особистості майбутнього професіонала. В процесі формування інформаційного комплексу вирішувалися такі завдання:

- вивчення нормативних документів, що регламентують процес професійної педагогічної підготовки, а саме навчання в закладах освіти та особливостей взаємодії зі всіма учасниками освітнього процесу;
- виявлення комплексу професійних завдань, найбільш типових проблемних педагогічних ситуацій, пов'язаних з процесом професійного розвитку та очікуваних труднощів;
- з'ясування індивідуальних професійно значущих якостей особистості студента певної педагогічної спеціальності, рефлексія рівня їхнього розвитку у себе.

3.3. Психологічний супровід формування професійних планів здобувачів освіти

Під час проведеного дослідження було виявлено, що необхідність розвитку функціонально-психологічної структури професійного планування у студентів педагогічних коледжів пов'язана з тим, що в умовах професійної педагогічної діяльності молода людина неминуче зіштовхується із численними проблемними ситуаціями, які вимагають навичок і здібностей самостійної ідентифікації і вирішення виникаючих проблем. Специфіка таких проблемних ситуацій тісно пов'язана з етапами професіоналізації (їхніми завданнями, умовами) і локалізується у таких сферах як особистісна, соціально-психологічна, предметно-діяльнісна.

На нашу думку, ефективність вирішення професійно обумовлених ситуацій перебуває у прямій залежності від рівня розвитку у студента педагогічного коледжу якостей, здібностей і навичок, що становлять функціональний арсенал професійного самовизначення. В той же час, опираючись на результат проведеного дослідження, доводиться констатувати, що на сьогодні рівень розвитку функціонально-психологічної структури професійного самовизначення у більшості здобувачів педагогічної освіти залишається посереднім. І тут можна виділити, принаймні, кілька причин:

- студент найчастіше не надає особливої ролі процесам професійного самовизначення у власному професійному плануванні, не здійснює спеціальний аналіз і вироблення орієнтирів (цілей, завдань) і варіантів (способів, засобів, умов) професійного педагогічного майбутнього;
- студент не завжди готовий опиратися на свій досвід і можливості у проектуванні ОПП, сприймаючи себе як об'єкта для докладання зовнішніх чинників (посадових осіб, обставин, батьків, товаришів та ін.);
- у своїх уявленнях про педагогічну діяльність або професійну кар'єру у системі освіти України майбутній педагог часто керується суто прагматичними або адаптивними мотивами, які не передбачають його активної ролі як суб'єкта професійного саморозвитку; в зв'язку з цим усі норми для студента здаються «нав'язаними» ззовні, потреба у їх осмисленій «інтериоризації» не є актуальною;
- існує низка об'єктивних обставин, що суттєво знижують активізацію особистісного (суб'єктного) «полюсу» процесу самовизначення (заміщаючи його самовизначенням «ззовні»), пов'язаних з радикалізацією негативних чинників, що опонують у свідомості студента позитивним (на користь педагогічної діяльності), які проблематизують не процес професійного планування, а умови

педагогічної діяльності.

Під час дослідження виявлені умови, що визначають функціональну ефективність професійного самовизначення та планування:

- внутрішні умови (загальна рефлексивність, прогностичність, соціальний інтелект, проникливість, виразність і характер професійної мотивації, інтернальність, мотивація досягнення, професійно-педагогічна поінформованість, досвід самовизначення, творчий потенціал);
- зовнішні умови (наявність та якість інформації про світ професій, особливості професійної діяльності, способи оволодіння нею, вимоги до фахівця; ступінь ясності (несуперечності) соціально-професійних норм; наявність діагностичних критеріїв, методів і суб'єктів оцінки професійно-особистісного потенціалу, адекватність і дієвість стимулів до професійного вдосконалювання; статусні позиції професії педагога, її престижність у суспільстві, перспектива розвитку системи освіти України;
- характер актуальної життєвої ситуації конкретного студента педагогічного коледжа, складність професійної діяльності, рівень її розвитку;
- наявність реальної перспективи професійного росту і вдосконалення; доступність і різноманітність засобів самореалізації в професії;
- характер «підтримуючих» чинників (суб'єктів, умов, обставин) зовнішнього середовища.

Результати формувального експерименту свідчать про те, що вдосконалення функціонально-психологічної структури професійного планування можливе шляхом інтенсифікації досвіду самовизначальних дій у ситуаціях, що моделюють умови реальної педагогічної діяльності та її прогнозованої перспективи. При цьому проведений експеримент показав, що умовами, що забезпечують ефективність розвиваючої роботи, є такі.

1. Комплексний підхід, що передбачає участь різних суб'єктів і застосування різноманітних методичних засобів, що забезпечують системний вплив релевантними формами і засобами на усі компоненти функціонально-психологічної структури професійного планування. Комплексність у більш широкому контексті, з врахуванням прийнятих пріоритетів реформування системи освіти України, передбачає створення на державному рівні цілісної програми психологічного супроводу професійного самовизначення майбутніх педагогів, що передбачає єдність реалізації діагностичних (моніторингових), корекційно-розвивальних, профілактичних заходів у межах рефлексивного, мотиваційного та операційного напрямків із врахуванням специфіки конкретного етапу професіоналізації педагога.
2. Суб'єктність взаємодії, що не лише враховує та опирається на здатність студентів педагогічних закладів до самоактивності, але й здатність, що передбачає при відповідній варіативності застосування профорієнтаційних, навчальних, консультативних і виховних технологій (прийомів, засобів) з боку посадових осіб.
3. Превентивність, тобто проспективне (попереднє) пророблення і моделювання ситуацій, що вимагають актуалізації самовизначальних дій майбутнього педагога для прогнозування можливих утруднень, завчасного вироблення програм і планів щодо своєї професійної кар'єри.
4. Диференційованість, що передбачає чітке розмежування цілей, завдань, засобів і спланованих результатів формування і розвитку функціонально-психологічної структури професійного планування студента педагогічних закладів. Диференціація повинна здійснюватися, по-перше, з врахуванням посадової специфіки, освітнього рівня, професійної кваліфікації, спрямованості особистості, а по-друге, з врахуванням ступеня сформованості структурних компонентів професійного планування як цілісного функціонально-психологічного

утворення.

5. Рефлексивність, що забезпечує усвідомлене виявлення та оцінку студента у себе якостей, що вимагають їх подальшого розвитку з врахуванням вимог педагогічної діяльності та індивідуалізованих варіантів планування і реалізації ОПП.
6. Аксеологічність (принцип ціннісної орієнтації), що передбачає формування у студентів стійких світоглядних уявлень про загальнолюдські цінності, соціальну цінність праці, педагогічну професію, які повинні стати орієнтирами і регуляторами їхньої повсякденної поведінки у соціумі.
7. Багатоаспектність, що передбачає синтез у руслі виділених напрямків діяльності (рефлексивного, мотиваційного, операційного) суб'єктів (організацій, посадових осіб) різного рівня, профілю.

Провідними аспектами такої погодженої діяльності є:

- соціальний аспект, орієнтований на формування позитивного іміджу і престижу педагогічної діяльності, моральних і духовних цінностей, що визначають вибір позитивних стратегій професійної поведінки;
- психологічний аспект, спрямований на формування стресостійких особистісних установок відносно професійного майбутнього, позитивних оцінок себе і навколишньої дійсності, навичок «бути успішним», здатним зробити позитивний альтернативний вибір у важкій життєвій ситуації;
- освітній аспект, що формує систему уявлень і знань про самовизначення як про складний соціально-особистісний процес, про необхідні для його успішної реалізації якості.

Опираючись на результати дослідження щодо специфіки проблем, які актуалізують процес професійного планування майбутньої педагогічної діяльності на кожному з етапів професіоналізації в умовах системи освіти України, можна виділити і систематизувати основні напрямки психологічного супроводу професійного самовизначення. Виділяючи цей

напрямок і відповідні йому заходи, ми використали схему аналізу проблемної ситуації стосовно визначення завдань психологічного супроводу, що забезпечує своєчасне та адекватне вирішення основних протиріч соціалізації особистості в умовах освітньої системи. Види базових протиріч, що лежать в основі визначення змістовно-методичної специфіки психологічного супроводу студента педагогічного коледжу представлено в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Види базових протиріч, що лежать в основі визначення змістовно-методичної специфіки психологічного супроводу студентів педагогічного закладу освіти.

Параметр аналізу	Види суперечностей
Міра усвідомлення проблеми (рефлексивний компонент)	<ul style="list-style-type: none"> • студент розуміє сутність своєї проблеми; • студент не усвідомлює свою проблему, відчуваючи її лише як загальне неблагополуччя; • студент не усвідомлює проблему, вважає ситуацію благополучною
Наявність досвіду вирішення проблем (операційний компонент)	<ul style="list-style-type: none"> • у студента немає досвіду вирішення подібних проблем; • у студента є досвід вирішення проблеми, що приводить до регресу; • у студента є досвід вирішення проблеми, що веде до прогресу у розвитку
Бажання вирішувати проблеми (мотиваційний компонент)	<ul style="list-style-type: none"> • є бажання проблему вирішити; • проблема вирішується в силу зовнішнього тиску; • до проблеми індиферентне відношення; • проблема сприймається як життєва данність, апатія, небажання вирішити проблему
Готовність до запиту про допомогу	<ul style="list-style-type: none"> • студент готовий звернутися про допомогу; • студент готовий прийняти допомогу, • студент відмовляється від допомоги

З огляду на структурно-функціональні характеристики професійного планування і специфіку проблем, що обумовлюють його активізацію, виділимо основні напрямки вдосконалення та їхнє змістовне наповнення.

1. Рефлексивний напрямок передбачає:

- надання допомоги майбутнім педагогам у самопізнанні, побудові цілісної і несуперечливої ОПП;
- формування і розвиток у майбутніх педагогів уявлень про професійну діяльність як простір для реалізації своїх інтересів і можливостей, сприяння в усвідомленні власних бар'єрів у професійному вдосконаленні, джерел упевненості і самостійності у собі;
- пізнання значення особистого досвіду у подоланні професійно обумовлених труднощів;
- розвиток навичок самооцінки відповідності власного професійно-психологічного потенціалу нормам професії;
- сприяння формуванню позитивного самовідношення, корекція негативної або невизначеної самооцінки.

2. Мотиваційний напрямок повинен передбачати:

- сприяння усвідомленню власних потреб, професійних інтересів і цінностей, життєвих і професійних планів;
- формування і стимулювання потреби у професійному та особистісному саморозвитку, самореалізації у психолого-педагогічній сфері, підвищення соціального і професійного статусу;
- створення позитивних образів і перспектив професійного та особистісного майбутнього;
- розвиток мотивації досягнення, формування почуття особистісної відповідальності, вміння знаходити у важких ситуаціях сили всередині самого себе, приймати відповідальність за своє життя, за самого себе, робити вибір;
- формування і розвиток відповідальності та ініціативи як стійких особистісних тенденцій в професійній поведінці і діяльності педагога.

3. Операційний напрямок передбачає:

- розвиток навичок упевненої поведінки майбутніх педагогів у невизначених, проблемних і напружених ситуаціях

- навчання способам самоорганізації і саморегуляції своєї поведінки у прогнозованих умовах і ситуаціях психолого-педагогічної взаємодії;
- вирішення професійної інформаційної основи, розвиток професійних навичок і вмінь;
- розвиток здібності до вироблення і самостійного прийняття професійно обумовлених рішень;
- розвиток навичок і вмінь ефективного спілкування і професійної взаємодії з педагогами.

Реалізація цих напрямків у вигляді технологічного алгоритму з врахуванням проблемної специфіки кожного з етапів професіоналізації студента педагогічного закладу в умовах системи освіти України відображена у додатку П. У представленому алгоритмі знайшли відображення принципові аспекти, пов'язані з організацією цілісної системи психологічного супроводу, покликаної суттєво підвищити ефективність професійного самовизначення цієї категорії студентів. Варто звернути увагу, що у ній представлені заходи, що охоплюють різні організаційні рівні (умовно їх можна виділити, як стратегічний, тактичний і ситуативний).

Заходи (соціально-економічні, профорієнтаційні, рекламно-іміджеві), проведені на стратегічному рівні, націлені на створення організаційних передумов, що дозволяють суттєво підвищити престиж педагогічної діяльності, статус педагогічної діяльності, забезпечити (з врахуванням реальних можливостей держави і пріоритетів реформи системи освіти) необхідну «стандартизацію» в облаштованості інфраструктури педагогічних закладів освіти, налагодження системи професійної підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) педагогів, здійснити необхідні зміни у законодавстві, що стосуються надання можливостей навчання в процесі педагогічної діяльності, одержання (придбання) житла.

Заходи тактичного рівня покликані забезпечити гідні умови педагогічної праці, дотримання усіх обумовлених в законодавстві умов щодо навчання, змістовність процесу професійної підготовки, якісні

та адекватні сучасним умовам засоби стимулювання до професійно-педагогічного вдосконалення, компетентність керівництва у сфері професійного становлення педагогів, своєчасний профконсультаційний супровід їхньої діяльності. У цьому зв'язку варто вказати на необхідність суттєвої зміни планів і програм професійної підготовки, які на цей час не враховують специфіку такої категорії, як студенти педагогічних коледжів (освітній процес організований за тими ж нормативам, що і для студентів ВНЗ), що девальвує роль процесуальної мотивації, важливої для освоєння більш високих рівнів професіоналізму.

Також необхідно приділяти належну увагу умовам, що визначають т.з. «конкретно-ситуаційний суб'єкт-об'єктний контур» детермінації професійного самовизначення, до яких варто віднести особливості актуальної життєвої ситуації студента, зміст та особливості норм, ціннісних орієнтацій, референтності найближчого соціального оточення, рівень розвитку навичок та якостей, що визначають здатність студента педагогічного коледжу до самостійного і зваженого ухвалення рішення у проблемних ситуаціях, що стосуються його професійної перспективи, його актуальні, найближчі цілі і реальні професійні можливості. У роботі з абітурієнтами, які вступають на навчання в педагогічний заклад важливо дотримуватися суб'єктного підходу, що передбачає опору на самостійний і відповідальний вибір студента на противагу вибору, «нав'язаному» обставинами. Результати дослідження показали, що вибір більшістю студентів проходження заочного навчання – це варіант уникнення його труднощів, більш складних побутових умов. Первинно більша частина таких студентів не налаштована продовжувати навчання після його закінчення, тож відчуття тимчасового перебування в системі освіти не сприяє професійному виконанню функціональних обов'язків.

В зв'язку з цим суттєву роль грає своєчасна діагностика схильності студента до вибору певної професійної стратегії. Виявлені під час дослідження показники, більшою мірою властиві ті або інші стратегії, лягли

в основу складання спеціальної діагностичної схеми, що дозволяє здійснити орієнтовний прогноз освітніх перспектив студента. Ця схема орієнтована на її використання в процесі первинного вивчення психологом кандидатів на вступ до педагогічного закладу. Діагностична схема виявлення профілю, що визначає тенденцію до реалізації певної професійної стратегії конкретним студентом представлена в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Діагностична схема виявлення профілю, що визначає тенденцію до реалізації певної професійної стратегії студентом

Діагностичні ознаки	Тенденції до реалізації стратегії		
	удосконалювання	адаптивна	деструктивно-стагнаційна
Позитивність ставлення до педагогічної професії	+	+/-	-
Спрямованість на розвиток себе як професіонала	+	+/-	-
Спрямованість на адаптацію до зовнішніх умов	+/-	+	+/-
Спрямованість на вихід з педагогічної сфери	-	+/-	+
Відчуття професійної нереалізованості	+	+/-	-
Суб`єктно-орієнтовані засоби і умови досягнення цілей	+	+/-	-
Об`єктно-орієнтовані засоби і умови досягнення цілей	-	+	+
Службова нормативність поведінки	+	+	-
Позитивність особистісних тенденцій у спілкуванні, взаємодії	+	+	-/+
Загальна тенденція до реалізації стратегії	Sm/n	Sn/n	Sn/n

Примітка: «+» – високі значення показника; «+/-» – середні значення показника; «-» – низькі значення показника. Значення діапазонів зазначено у додатку 3. Відповідне значення (результат по конкретній ознаці) заноситься у діагностичну таблицю, якщо воно збігається із ключовими параметрами. Сума занесених у кожний стовпчик числових значень ділиться на число «збігів» із ключем в цьому стовпчику.

Застосовуючи апробовані у нашому дослідженні методи, психолог має можливість у числовому вигляді відобразити виразність тенденції до реалізації тієї чи іншої стратегії у конкретного студента. Під час дослідження виявлені також роль і такий аспект, як стійкість, несуперечність норм, що визначають принципові параметри проходження освітньої підготовки. Мова йде про відомі в психології закономірності, що свідчить про те, що орієнтування в інформаційному полі відбувається більш ефективно, якщо дотримується ясність, стабільність, однозначність «прочитання» інформаційних ознак. Тим більше це важливо, якщо мова йде про вибудовування прогнозу на майбутнє. У цьому зв'язку необхідно вибудувати у масштабі щодо тривалої перспективи педагогічної діяльності систему критеріїв, що визначають однозначність їхнього прочитання різними посадовими особами (мова йде про такі «чутливі» для оцінки з боку студента прагматичні аспекти, як оплата праці (включаючи різного роду надбавки), побутові умови, соціальні пільги.

Таким чином, реалізація цілісної системи заходів психологічного супроводу професійного планування студента педагогічного закладу, що мають діагностичну, профілактичну і корекційно-розвивальну спрямованість у межах рефлексивного, мотиваційного та операційного напрямків може суттєво підвищити якість професійного самовизначення майбутніх педагогів.

На початковому етапі ініціатив, націлених на підвищення професійної ідентичності майбутніх працівників у сферах, де ключовим є взаємодія з людьми, необхідно провести анкетування та психологічну діагностику. Цей

крок має на меті ідентифікувати тих студентів, у кого спостерігаються нижчі показники професійної орієнтації, академічної самодостатності та розвитку критично важливих для їх майбутньої професії якостей, таких як здатність до комунікації та управління. Далі результати, отримані в ході цієї процедури, можна деталізувати через особистісні бесіди, де, наприклад, низька професійна орієнтація може визначатися як слабке або середнє бажання займатися обраною професією, невелике бажання працювати за спеціальністю та зацікавленість у навчанні. Рівень розвитку комунікативних та організаційних навичок вважається недостатнім, якщо він нижчий за 9 та 11 балів відповідно, а академічна самоефективність – якщо її показник менший за 28 балів.

На наступному етапі, виходячи з конкретних результатів, отриманих студентом, розробляються та впроваджуються специфічні корекційно-розвиткові заходи, які включають:

1. Адаптацію професійної орієнтації студентів через виявлення значущих для особистості мотивів учіння та визначення чітких професійно-кар'єрних цілей. Може бути розглянуто коригування вибору спеціальності, професії чи факультету. Особливу увагу слід приділити студентам другого та третього курсів, оскільки саме в цей період часто спостерігається зниження рівня професійної орієнтованості.

2. Заходи розвитку, спрямовані на підвищення освітньо-професійної самодостатності та ключових професійних навичок студентів. Для досягнення цієї мети можна застосовувати тренінги особистісного та професійного зростання, тренінги з комунікацій, бізнес-ігри тощо.

Рекомендації щодо поліпшення процесу професійного становлення спеціалістів у професіях «людина-людина» під час самостійної професійної діяльності (від періоду професійної адаптації до досягнення професійної майстерності).

Поліпшення процесу професійного становлення спеціалістів у професіях «людина-людина», як і на етапі професійної освіти, може

відбуватися за аналогічною двоетапною схемою (діагностичний та коригувально-розвивальний етапи). На кожному етапі професійного розвитку спеціаліста важливим є сприяння розвитку його професійних здібностей та компетенцій. Особлива увага потрібна спеціалістам з низьким рівнем професійної самоефективності, обмеженою зацікавленістю у власній професійній діяльності, задоволенням від неї, заробітною платою, кар'єрою та соціальним статусом, тим, хто не виявляє прихильності до своєї професії, не докладає регулярних зусиль для підвищення власного професійного рівня, має недостатній розвиток ключових професійних навичок. Також важливим аспектом роботи, направленої на поліпшення професійного становлення спеціалістів у професіях «людина-людина», є первинна та вторинна профілактика професійного вигорання та деформацій. Як і на етапі професійної освіти, для розвитку професійної самоефективності та ключових професійних навичок можуть бути використані тренінги особистісного та професійного зростання, комунікативні тренінги, бізнес-ігри тощо. Корисним може бути також періодичне коригування мотивації до професійної діяльності спеціаліста, стимулювання його до постійного підвищення професійної кваліфікації.

Звичайно, повноцінний процес психологічного супроводу професійного становлення педагогів має починатися з етапу їх професійної підготовки. Так, ряд українських науковців наголошують на необхідності розвитку професійної рефлексії педагогів ще під час їхньої професійної підготовки. Серед методів, що можуть застосовуватись із цією метою виокремлюють:

- 1) методи і техніки, що беруть за основу проблемно-конфліктні ситуації (наприклад, техніка повтору, розв'язання спеціальних задач та ін.);
- 2) методи індивідуального консультування, де розвиток окремих рефлексивних операцій здійснюється в процесі відповідей на питання і розвивається в ході подальшого діалогу;
- 3) методи, які базуються на використанні ситуацій групової взаємодії

(«групової дискусії» та ін.) тощо [20]. Конфліктологічна підготовка майбутніх педагогів, яку розглядає Н. Вітюк, є важливою складовою професійної освіти, що спрямована на формування у здобувачів педагогів компетентностей, необхідних для ефективного вирішення та управління конфліктами в освітньому середовищі [23]. Розглянемо детальніше кожен із напрямів:

1) психодіагностична робота. Має на меті ідентифікацію особистісних характеристик студентів, що можуть впливати на їх поведінку в конфліктних ситуаціях. Це дозволяє розробляти індивідуальні та групові програми розвитку, спрямовані на зниження рівня конфліктності, підвищення стресостійкості та розвиток конструктивних стратегій поведінки;

2) активна позиція здобувачів. У навчальному процесі є ключовою для формування професійних якостей. Вона передбачає не тільки пасивне засвоєння знань, але й активну участь у різноманітних тренінгах, рольових іграх, дискусіях, що дозволяє студентам випробувати та відпрацювати навички управління конфліктами в безпечному навчальному середовищі;

3) знання з психології конфлікту. Є фундаментальною базою для розуміння природи конфліктів, їх причин та механізмів вирішення. Освітня програма має включати вивчення теоретичних аспектів конфліктології, а також практичні приклади з аналізом реальних ситуацій;

4) формування вмій і навичок з управління конфліктами. Є практично орієнтованим аспектом підготовки, який включає навчання методам превентивної роботи з конфліктами, технікам медіації та вирішення конфліктів, розвитку навичок емоційного інтелекту та ефективної комунікації.

5) розвиток конфліктостійкості. Передбачає формування у здобувачів здатності витримувати стрес, знаходити конструктивні рішення в складних ситуаціях та зберігати позитивне ставлення до викликів, з якими вони можуть зіткнутися у професійній діяльності;

6) оптимізація міжособистісних відносин. Спрямована на створення

сприятливого соціально-психологічного клімату в навчальному колективі, що є важливою умовою для ефективного навчання та професійного розвитку;

7) корекція і профілактика деформацій спілкування та конфліктності. Містить роботу над виявленням та виправленням деструктивних моделей поведінки, що можуть призводити до конфліктів, а також надання студентам інструментів для саморегуляції та саморозвитку.

Загалом, конфліктологічна підготовка майбутніх педагогів відіграє вирішальну роль у формуванні їх готовності до професійної діяльності, здатності до ефективного управління конфліктами та створення позитивного навчального середовища [23].

Висновки до розділу

Основними напрямками психологічного забезпечення професійного планування майбутнього педагога є супровід адекватного вибору професії майбутнього випускника школи, розвиток професійної придатності суб'єкта до професійного самовизначення, формування професійної переконаності здобувачів освіти у правильності вибору своєї професії і професійної готовності студентів до професійного самовиховання та професійної діяльності у системі освіти України.

Психологічне забезпечення розвитку професійної придатності студента полягає у:

1) формуванні суб'єктивного уявлення (образа) професіонала у психологічних термінах, які виступають регуляторами подальшого розвитку особистості;

2) усвідомленні ступеня відповідності/невідповідності своїх індивідуально-психологічних якостей вимогам конкретної спеціальності;

3) осмисленні конструктивних способів оволодіння операційною стороною майбутньої професійної діяльності, спрямованою на усвідомлення професійного тезауруса, що служить орієнтиром розвитку майбутнього педагога у конкретній сфері його професійної діяльності.

Формування професійної переконаності, адекватного професійного самовизначення здобувача освіти сприяє його протистоянню негативному впливу навколишнього середовища і забезпечує відносно стійкий розвиток суб'єкта після закінчення закладу освіти в умовах соціально-професійного середовища, що швидко змінюється. Формування переконаності здобувача ґрунтується на усвідомленні ним динаміки і закономірностей змін структур професійного самовизначення, своєчасному впливі на ті з них, які приводять систему до стійкого функціонування з метою успішної професійної діяльності.

Психологічне забезпечення професійного самовизначення студентів педагогічного коледжу досягається проведенням заходів щодо формування психологічної готовності майбутніх педагогів, зокрема:

1) проведення систематичної психодіагностики і, на основі отриманих результатів, прогнозування психологічної готовності здобувачів освіти до професійної діяльності;

2) систематичне спонукання здобувачів освіти до аналізу результатів їхнього психологічного обстеження, навчальної діяльності та їхній погодженості з цілями майбутньої професійної діяльності;

3) стимулювання студентів до самовдосконалення, нарощування професійно значущих мотиваційно-вольових утворень у процесі тренінгу формування професійних планів; психологічна підтримка і формування впевненості здобувачів освіти в їхньому достатньому рівні готовності до майбутньої професійної діяльності;

4) досягнення погодженості і безперервності впливів всіх суб'єктів забезпечення професійного самовизначення на психологічну готовність студента до майбутньої професійної діяльності.

Практичні рекомендації:

1. Вийти з пропозицією до керівництва коледжів фахової передвищої освіти, з огляду на результати і висновки нашого дослідження, щодо розгляду питання про часткове корегування системи професійної орієнтації

абітурієнтів, професійного психологічного відбору й супроводу навчального процесу в коледжі, і з цією метою:

а) одночасно з методиками по виявленню рівня професійної придатності використовувати тести, що дозволяють визначити адекватне професійне самовизначення абітурієнтів;

б) у процесі профорієнтаційної роботи з абітурієнтами використовувати методику оцінки схильностей до різних сфер професійної діяльності Л. Йовайша.

2. Цикловим комісіям та навчальним частинам коледжів з метою забезпечення професійного самовизначення студентів доцільно:

а) у навчальні плани і програми включити заняття з ігровими і тренінговими методиками, що сприяють розвитку професійного самовизначення майбутніх педагогів;

б) у процесі професійного психологічного супроводу освітнього процесу забезпечити проведення замірів рівня розвитку професійного самовизначення здобувачів освіти і, залежно від отриманих результатів, внести своєчасну корекцію в процесі тренінгу професійного самовизначення.

3. З метою підвищення знань про методи забезпечення професійного самовизначення здобувачів освіти адміністраціям закладів фахової передвищої освіти розглянути можливість включення відповідних розділів дисертаційного дослідження до навчальних програм і тематичних планів з навчальних дисциплін циклових комісій психолого-педагогічного спрямування.

Основні результати опубліковано у таких наукових працях:

1. Іванов В.В. Експериментальне дослідження формування професійних планів студентів педагогічних коледжів. *Psychology Travelogs*, № 1 (2024): [Psychology Travelogs | Psychology Travelogs \(khmnu.edu.ua\)](https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/155/144) С. 72-81. URL: <https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/155/144> DOI: <https://doi.org/10.31891/PT-2024-1-7>

2. Іванов В. В. Психологічний супровід професійного планування майбутньої діяльності студентів педагогічних коледжів. Наука та освіта під впливом глобальних викликів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції/Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Чернігів, 30 січня 2024 р). Research Europe, 2024. 100 с. <https://researcheurope.org/product/book-42>
3. Іванов В.В. Формування професійної придатності студентів педагогічних коледжів в парадигмі планування майбутньої діяльності. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку. Матеріали XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції (07 лютого 2024 року, м. Анкара Туреччина) 256 с. DOI: <https://doi.org/10.52058/41>
4. Іванов В.В. Розвиток професійної компетентності студентів педагогічних коледжів як основна умова формування їх професійних планів. *Науково-практичний семінар «Сучасна наука: проблеми, перспективи, здобутки»*. Умань: 2021.
5. Іванов В.В. Психофізіологічні особливості становлення випускника педагогічного коледжу. *Педагогічний вісник ВНЗ південного регіону I-II рівнів акредитації м. Запоріжжя* 2020 р.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлені теоретичний та практичний аспекти вирішення наукових завдань щодо вивчення формування професійних планів студентів педагогічних коледжів. Результати емпіричного дослідження формування професійних планів розкрили психологічне значення основних механізмів, моделювання професійних планів, їхній психологічний супровід та дали можливість сформувати навчальну програму «Тренінг формування професійних планів». Загальні результати дають підстави стверджувати, що мета та завдання роботи досягнуті.

1. Аналіз використаних джерел свідчить про сучасність проблематики та великий обсяг різних наукових підходів щодо професійного планування, саморозвитку та становлення.

Зарубіжними та вітчизняними науковцями сформульовані основні детермінанти професійного планування особистості: життєві цінності, суспільна думка, особистісні пріоритети; необґрунтовані цілі та завищені вимоги до себе та оточуючих; відсутність рефлексії та самоаналізу, а також життєвого планування; стихійні внутрішні та зовнішні чинники, що безпосередньо впливають на розвиток майбутньої педагогічної діяльності.

Для ефективності організації та проведення емпіричної практичної частини дослідження нами сформовано функціональну модель дослідження формування психологічних аспектів професійних планів в освітньому процесі. Основні три блоки моделі: мотиваційний, рефлексивний, операційний. Це фундаментальна основа для вивчення психологічних аспектів та особливостей формування професійних планів здобувачів педагогічної освіти.

2. Професійні плани переважної більшості здобувачів освіти спрямовані на здобуття середньої спеціальної та вищої освіти, що, з однієї сторони, дає шанси на підвищення своїх фахових амбіцій та наступне за цим працевлаштування, а з іншої, відкриває можливість уникнути безробіття в

післянавчальний період. Ці плани безпосередньо чи опосередковано, більшою мірою пов'язані з орієнтацією на ринкові відносини і підприємницький ризик, ніж з діяльністю, яка гарантує певний прожитковий мінімум. Актуальною проблемою соціальної політики держави в близькому майбутньому, за умов поглиблення суспільної кризи в Україні, може стати масова еміграція молоді в країни Європи та Близького Сходу. Очевидно, це явище, демографічні масштаби якого весь час збільшуються, потребує ретельного дослідження в економічному та соціокультурному вимірах.

З урахуванням тієї специфічної для українського суспільства ментальної обставини, що рівень успішності студентів з «елітних» сімей нижчий, ніж у інших категорій, і що разом з цим діти «еліти» мають більше шансів на соціально престижне життєвлаштування, є підстави для невтішних прогнозів щодо наступної деградації соціального інтелекту, науки, культури, моралі, духовного життя в цілому в разі, якщо не буде відпрацьована належним чином технологія адекватного відбору у вищі навчальні заклади студентів державних закладів середньої освіти.

3. Успішність здобувачів освіти коледжів безпосередньо впливає на формування інших життєвих планів, зокрема щодо вступу до закладів вищої освіти - переважно на студентів з середнім та низьким рівнем матеріальної забезпеченості і фактично зовсім не впливає на студентів із середовища з високим рівнем забезпеченості. Механізм формування та реалізації професійних планів, відтак, хоча і пов'язаний з розрахунком на власні сили, проте найчастіше узгоджений з усіма обставинами зовнішнього порядку, зокрема з можливостями допомоги батьків. За таких умов визначальну роль відіграють позашкільні чинники.

4. Реалізація моделі формування професійних планів студентів педагогічного коледжу має сприяти їхньому професійному самовизначенню, і перш за усе - виявленню і розвитку здібностей і схильностей, формуванню професійних інтересів, стійких мотивів вибору професії, моральних та інших якостей, важливих для майбутньої професійної діяльності.

Функціональна модель формування професійних планів майбутнього педагога дозволяє розпочати розробку на її основі моделі відповідного психологічного супроводу. Виходячи з цього, закладені у функціональній моделі формування професійних планів студентів педагогічного коледжу компоненти трансформуються у цілі відповідного психологічного супроводу.

Дослідження показало, що найбільш негативним, суспільно і особистісно небажаним чином формування професійних планів студентів відбувається на соціальних полюсах їхнього матеріального становища. На одному з полюсів здійснюється процес люмпенізації і маргіналізації дітей з найбідніших сімей, що загрожує зростанням злочинності, наркоманії, проституції, бездоглядності та жебрацтва і дає страхітливий за своїми наслідками ефект десоціалізації (руйнування) особистості.

На іншому полюсі, в середовищі студентів з найбагатших сімей, простежується тенденція щодо утворення споживацької психології, пихатості й паразитичного стилю життя, що аж ніяк не відповідає потребам формування гідного й продуктивного суб'єкта ринкових відносин, відповідного класичним західним зразкам підприємницької поведінки. Звичайно, що перебороти зазначені хибні явища в межах державної системи загальної середньої освіти аж ніяк неможливо. Проте, єдине, на що може тут вплинути система освіти, - своєчасно сигналізувати у владні державні структури про появу чи поширення хибних за своїми соціальними наслідками тенденцій.

5. Психологічні дослідження свідчать, що орієнтації більшості здобувачів на вибрані ними професії є нетривалими, бо зумовлені скоріше ажіотажем навколо високорейтингових професій, набуття яких передбачає відносно високий зарібок на тлі загальної бідності, аніж відповідність змісту трудової діяльності за цими професіями здібностям і нахилам студентів. Дані дослідження дають змогу стверджувати, що одним з основних чинників формування тривалих професійних орієнтацій і упевненості у можливостях реалізації своєї мети є успішність здобувачів

освіти у навчанні. Разом з тим рівень мотивації до навчання в студентської молоді є дуже низьким. При цьому рівень мотивації відчутно різниться залежно від типу навчального закладу: найнижчий рівень - у здобувачів типового закладу освіти; помітно кращий – в здобувачів освіти загальноосвітніх закладів, де навчання здійснюється за поглибленими програмами, а найвищий рівень мотивації до навчання спостерігається у спеціалізованих середніх навчальних закладах (гімназистів, ліцеїстів тощо).

6. Отже, можна зробити висновок, що профілізація закладів освіти через розвиток системи навчання за поглибленими програмами є одним з ефективних засобів посилення мотивації здобувачів у навчанні, що зумовлюють підвищення успішності (знань), активізуючи водночас процес форсування професійної орієнтації молоді. При цьому регулююча роль належить органам управління освітою, які можуть впливати на визначення закладів освіти професійних напрямів підготовки здобувачів до майбутньої трудової та освітньої діяльності.

В закладах загальної середньої освіти сьогодні відбуваються певні позитивні зміни – поліпшується інформаційне забезпечення навчання, посилюється інноваційна діяльність в освітньому процесі тощо. Однак зазначені зміни не мають радикального характеру, а нестача навчальної літератури гостро відчувається як здобувачами освіти, так і педагогами. Важливість поліпшення інформаційного забезпечення навчання посилюється тим, що сприяє розвитку інтересу до навчання і формуванню професійної орієнтації молоді.

Сьогодні помітно зростає вплив батьків на вибір здобувачами свого життєвого і професійного шляху. Тому у закладах освіти при плануванні профорієнтаційної роботи доцільно враховувати цю тенденцію і посилювати зв'язки з батьками та батьківською громадськістю.

7. Аналіз ставлення студентів до вчителів і навчальних предметів показує, що вони переважно характеризуються недовірою і закритістю, що суттєво стримує позитивний виховний вплив вчителів на здобувачів в їх

орієнтаціях і виборі життєвого шляху, тож вимагає докорінної їх зміни.

Життєвий досвід і проведені дослідження свідчать про цілком закономірні явища: чим молодша за віком людина, тим менше сформовані у неї професійні плани взагалі і професійний вибір зокрема. Оскільки серед молодого покоління все більше починає посилюватись ідеологія „самодостатності” і „незалежності” від дорослих, молодь з раннього віку прагне „відійти від батьків”, у зв’язку з цим значна її частина прагне працевлаштуватись. Виникає суперечність між прагненням її до „самодостатності” і несформованістю професійних інтересів та навичок. За радянських часів ця суперечність здебільшого розв’язувалась шляхом створення на виробничих підприємствах осередків форсованого профорієнтування та вибору професій, а також „цехів адаптації” молоді до виробництва (досвід Дніпропетровських підприємств 70-80-х років). Такий шлях не завжди себе виправдовував. Але не виправдовує себе сьогодні, з огляду на суспільні інтереси, і ліберальна практика конкурентної, жорсткої селекції молоді під час вирішення проблеми працевлаштування: негативним її наслідком є зростання девіантної поведінки, злочинності, проституції, наркоманії, маргіналізація цілих верств знехтуваної суспільством молоді. З такої причини у свій час (60-70 р.р.) у Великій Британії, всупереч панацеї тестової діагностики, почали запроваджувати у практику „школу самознаходження”: здобувачам старших класів та коледжів, залежно від їх соціального стану, дозволялось в межах певних груп підприємств послідовно переміщуватися з одного робочого місця на інше, від однієї спеціальності до іншої у пошуках адекватних здібностям і водночас привабливих для них професій. Такі заплановані і контрольовані переміщення отримали назву „школа самознаходження”. Принаймі цей досвід заслуговує на те, щоб стати предметом обговорення.

8. Для забезпечення ефективності процесу життєвого і професійного планування та працевлаштування здобувачів освіти, налагодження системи зворотнього зв’язку на центральному та регіональному рівні, пропонується

здійснювати щоліта соціологічні дослідження шляхом створення державної служби соціологічного моніторингу.

Доцільність спеціалізації деяких шкіл і класів посилює значення науково обгрунтованого визначення здібностей і нахилів старшокласників як основного фактора форсування професійних орієнтацій студентів. Слід додати, що ціннісні орієнтації молоді, в основному, формуються у шкільний період життя, тому профорієнтаційна робота педагогів має враховувати багатогранність особистості студента.

9. Важливість ролі школи, її функції у житті випускника разом зі спрямованістю впливає на вибір його професії і життєвого шляху. Реалізація особистості випускника, як і вибір його життєвого шляху, суттєво стримується кризою вчителів і студентів, яка посилилась у перехідний період українського суспільства, коли стара система цінностей зруйнувалась, а нова ще не склалась.

Значимість даного дослідження має вагоме місце в системі сучасної освіти, тому що дана робота розкриває окремі аспекти й особливості формування професійних планів, починаючи із загального огляду проблеми, поступово переходячи до вікових, гендерних особливостей формування планів, закінчуючи розглядом системи профорієнтаційної роботи та експериментальними дослідженнями, які в свою чергу надали можливість побачити сучасну картину вибору здобувачами освіти свого майбутнього професійного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев, А.О. Психологічні особливості стилів професійної діяльності офіцерів-прикордонників : дис. канд. психол. наук / А.О. Алексеев. – Хмельницький: Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2012. 171 с.
2. Алещенко, В.І. Психологічне забезпечення миротворчої діяльності військовослужбовців Збройних Сил України: [Монографія] / В.І.Алещенко. Харків: ХУПС, 2009. 316 с.
3. Андрошук, О.Ю. Психологічні особливості соціалізації майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки : дис. канд. психол. наук / О.Ю. Андрошук. – Хмельницький: Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2009. 147 с.
4. Бабелюк, О.В. Психологічні умови вдосконалювання професійного самовизначення військовослужбовців служби за контрактом: дис.. канд. психол. наук / О.В. Бабелюк. Хмельницький: Національна академія ДПСУ, 2013. 168 с.
5. Бабатіна, С.І. Емпіричний аналіз стресостійкості й життєстійкості як чинників професійної успішності майбутніх моряків / С.І. Бабатіна, Г.В. Кудрявченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 2016. Вип. 3(1). С. 16-21.
6. Балабанова, К.В. Феномен життєстійкості в професійній діяльності осіб ризиконебезпечних професій / К.В. Балабанова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія, 2016. Вип. 53. С. 5-12.
7. Баріхашвілі, І.І. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення: навч.-метод. посіб. / Баріхашвілі І.І., Ворона, М.П., Старіков І.М./ Держ. центр зайнятості, Миколаїв: облас. центр зайнятості, Південнослов'ян. ін-т Київ. славіст. ун-ту. Миколаїв: Атол, 2006.

223 с.

8. Баришева, О. І. Самовизначення та самореалізація як мотив участі старшокласників у гуртковій роботі : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Баришева Олена Іванівна. К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2001. 249 с.

9. Болтівець, С. І. Українська психологічна термінологія : словник-довідник / укладачі: Болтівець С. І., Н. В. Слободяник, М.-Л. А. Чепа, Н. В. Чепелєва; за ред. М.-Л. А. Чепа. К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2010. 302 с.

10. Болтівець, С.І. Українська психологічна термінологія: словник-довідник / Укл. С.І. Болтівець, Н.В. Слободяник, М.-Л.А. Чепа, Н.В.Чепелєва / За ред. М.-Л. А. Чепа. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. 302 с

11. Бородулькіна, Т.О. Вплив образу професії на становлення професійної ідентичності особистості / Т.О. Бородулькіна // Проблеми заг. та пед. психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 2007. Т.9. Ч.2. С.39–47.

12. Борисюк, А.С. Соціально-психологічні засади становлення професійної ідентичності майбутніх медичних психологів : дис.. д-ра психол. н. /Алла Степанівна Борисюк. Івано-Франківськ, 2011. 575 с.

13. Варич, О.С. Значення соціонічного типу особистості у виборі професійної діяльності / О.С. Варич // «Наука, освіта, суспільство очима молодих»: матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих науковців, 15–16 травня 2008 р., м.Рівне / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т [та ін.]. Рівне, 2008. С.39–40.

14. Василькова, О.І. Сучасні проблеми психології криз професійного розвитку вчителя // Актуальні проблеми психології. – Т. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. / За ред. С.Д. Максименка. К.: ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 7. С. 60 – 68.

15. Веремчук, А.М. Умови формування професійної рефлексії

майбутніх вчителів // Актуальні проблеми психології. – Т. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. / За ред. С.Д. Максименка. К.: ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 6. С. 52 – 60.

16. Волощук, І.П. Професійні ціннісні орієнтації як чинник свідомого вибору професії / І.П. Волощук // Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учн. молоді: зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т проблем виховання. К., 2006. Вип. 9. Кн. 1. С.367–373.

17. Вітківська, О.І. Психологічні умови професійного самовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації: дис... канд. психол. наук /О.І. Вітківська/ Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2002. 223 с.

18. Вітюк, Н.Р. Психологічні особливості конфліктологічної підготовки майбутніх учителів // Актуальні проблеми психології. – Т. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. / За ред. С.Д. Максименка. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 7. С. 68 – 75.

19. Галкіна, Н.П. Роль ціннісних орієнтацій у професійному становленні особистості / Н.П. Галкіна // Наука і освіта. 2007. №8/9. С.26–28.

20. Германський, І.Ю. Теоретичні підходи до розуміння сутності життєстійкості особистості / І.Ю. Германський, С.М. Кондратюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна", 2016. № 12. С. 129-132.

21. Гульбс О.А. «Soft skills» для формування професійних планів студентської молоді. Перспективи та інновації науки Серія «Психологія. №1(35). 2024. С.502

510. <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/8629>

22. Гульбс О.А. Про взаємозв'язок успішності підлітка з ефективністю функціонування у нього механізмів формування професійних планів. Вісник Національного університету оборони України. 2022. №6 (70). С. 23-30. <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/267405>

23. Гульбс О.А. Особливості формування життєвих та професійних планів студенти в умовах екологічної освіти. Освітньо-науковий простір: науковий журнал. Вип. 4 (1 – 2023) / Український державний університет імені Михайла Драгоманова [гол. ред. д-р пед. наук, проф. Матвієнко О.В.]. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. С. 18-25. <https://ess.npu.edu.ua/index.php/ess/article/view/43>

24. Джура, О.Д. Освіта в системі факторів професійного самовизначення особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. н. / Джура Олександр Дмитрович. К.: Ін-т вищої освіти АПН України, 2004. 17 с.

25. Доскач, С. Методологічні засади професійного та особистісного самовизначення / С.Доскач, Н.Дронь // Наук. вісн. Чернів. ун-ту: зб. наук. пр. / [Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича]. Чернівці, 2005. Вип. 255: Педагогіка та психологія. С.41–45.

26. Євдокімова, О.О. Психологічні засади вищої технічної освіти: Монографія. Х. : Нове слово, 2009. 388 с.

27. Євстаф'єва, К.О. Самооцінка студентів педучилища як фактор професійного самовизначення: автореф. дис... канд. психол. наук / К.О.Євстаф'єва / Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. - К., 1997. 21 с.

28. Єфремова, Г.Л. Особливості професійної спрямованості особистості / Г.Л. Єфремова // Пед. науки: зб. наук. пр. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка. Суми, 2006. [Ч.2]. – С.22–29.

29. Журавель, А.П. Психологічний супровід оперативно-службової діяльності особового складу підрозділів охорони державного кордону: дис. канд. психол. наук / А.П. Журавель. – Хмельницький: Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького, 2005. 159 с.

30. Зайчикова, Т.В. Соціально–психологічні детермінанти синдрому "професійного вигорання" у вчителів: Автореф. дис... канд. психол. КОКУН

О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця 181 наук: 19.00.05 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2005. 20 с.

31. Зубкова, І.Ю. Динаміка Я–образу вчителя–професіонала: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 2001. 20 с.

32. Іванов, В.В. Зміст, методи і заходи психолого-педагогічного супроводу з формування професійних планів у студентів педагогічного коледжу. Вісник Національного університету оборони України. 4(68) 2022. С. 46-51.

33. Іванов, В.В. Психологічні особливості змісту та динаміки розвитку цілей навчальної діяльності майбутніх вчителів початкових класів. Вісник Національного університету оборони України. 2(72) 2023. С. 40-46.

34. Іванов, В.В. Про особистісні і регуляторні предиктори визначеності і стійкості професійних планів студентів педагогічних коледжів. Журнал «Перспективи та інновації науки». Серія : «Педагогіка», «Психологія», «Медицина», №16(34) 2023. С. 440-455.

35. Іванцова, Н.Б. Психологічні особливості розвитку професійної спрямованості особистості / Н.Б. Іванцова // Проблеми заг. та пед. психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2007. Т.9. Ч.2. С.119–124.

36. Ігнатюк, О.А. Проблема професійного самовизначення особистості: теоретичний аспект / Ігнатюк О.А. // Наук. праці. [Сер.: Педагогіка]: наук.-метод. журн. / Миколаїв. держ. гуманіт. ун-т ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Миколаїв, 2006. Т.46. – Вип.33. С.89–93.

37. Кальчук, О.С. Мотивація до професійної діяльності військовослужбовців-жінок у Державній прикордонній службі України : дис. канд. психол. наук / О.С. Кальчук. – Хмельницький: Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2008. 211 с.

38. Кириленко, О.А. Психологічні детермінанти професійного стресу у представників професії типу "людина–людина": Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.03 / Київський Національний університет імені Т.Шевченка. К., 2007. 20 с.

39. Кобець, О.В. Мотивація та здібності суб`єкта навчання як компоненти механізмів його професійних планів. Вісник Національного університету оборони України, №6, 2022. С. 78-86.
<http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/266936>

40. Ковальська, І.Е. Формування психологічної готовності членів громадських формувань до охорони державного кордону : дис. канд. психол. наук / І.Е. Ковальська. Хмельницький: Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького, 2009. 172 с.

41. Кокун, О.М. Загальні особливості психофізіологічної готовності студентів педагогічних спеціальностей до майбутньої професійної діяльності // Наук. записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. К.: ВД „ТРОЯ", 2008. Вип. 36. С. 125 – 133.

42. Кокун, О.М. Особливості психофізіологічної готовності студентів до педагогічної діяльності залежно від їх спеціалізації // Наук. зап. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. К.: Міленіум. 2006. Вип. 28. С. 289 – 297. 59.

43. Кокун, О.М. Статеві та регіональні особливості психофізіологічної готовності студентів до педагогічної діяльності // Вістник. Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Серія: Психологічні науки. К.: КиМУ, 2006. Вип. 9. С. 47 – 58.

44. Кокун, О.М. Теоретико-методологічні та практичні засади дистанційної психодіагностики в професійній сфері / О.М. Кокун // Практична психологія та соціальна робота. 2010. № 7. С. 65 – 68.

45. Кокун, О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія / О.М. Кокун. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. 200 с.

46. Корольчук, М.С. Характеристика етапів професійного розвитку і формування особистості в професійній діяльності: [професіоналізація особистості з початком проф. самовизначення] / Корольчук М.С. // Вісн. Черніг. держ. пед. ун-ту. Сер.: Психол. науки / Черніг. держ. пед. ун-т ім. Т.Г.Шевченка. Чернігів, 2006. Вип. 41. Т.1. С.165–168.

47. Корсун, Г.О. Професійне самовизначення старшокласників як психолого-педагогічна та соціальна проблема / Г.О. Корсун // Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учн. молоді: зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т проблем виховання [та ін.]. – К., 2007. Вип. 10. Кн. 2. С.341–348.

48. Крючкова, Ю. В. Вплив гендерних стереотипів на професійне самовизначення юнаків / Крючкова Юлія В'ячеславівна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія : зб. ст. / Республік. вищ. навч. закл. «Крим. гуманіт. ун-т». Ялта, 2006. Вип. 9. Ч. 2. – С. 247–254.

49. Кулаков, Р.С. Психологічні особливості професійного самовизначення у ранній юності / Кулаков Р.С. // «Наука, освіта, суспільство очима молодих»: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих науковців, 15–16 травня 2008 р., Рівне / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т [та ін.]. Рівне, 2008. С. 136–137.

50. Кучеренко, Є.В. Психологічні засади динаміки професійного самовизначення сучасної молоді /Кучеренко Є.В.// Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання: зб. наук. пр. III Всеукр. наук.-практ. конф., (26 вересня 2008 р.) / Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України [та ін.]. К., 2008. С.117–123.

51. Лебедева, С.Ю. Психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України: дис. канд. психол. наук. - Національний університет внутрішніх справ МВС України, Харків, 2005. 180 с.

52. Лефтеров, В.О. Психологічні тренінгові технології в органах внутрішніх справ. Монографія. - Т.І. Методологія психотренінгу та його використання у професійно-психологічному розвитку персоналу, задіяного в

екстремальних видах діяльності / В.О. Лефтеров. – Донецьк: ДЮІ, 2007. – 242 с. Т.ІІ. Психотренінг в ОВС: практичний досвід, організація проведення та перспективи подальшого впровадження / В.О. Лефтеров. – Донецьк: ДЮІ, 2007. 286 с.

53. Липова, Л. Самовизначення особистості в контексті інтеграції України до європейського інтелектуального простору: [проф. самовизначення учнів] / Людмила Липова, Михайло Войцехівський, Віктор Малишев // Шлях освіти. 2009. №1. С.2–6.

54. Литвин, О.М. Готовність до вибору професії в аспекті професійного самовизначення учнів / О.М. Литвин // Вісн. Глухів. держ. пед. ун-ту. Сер.: Пед. науки. Глухів, 2007. Вип. 9. С.205–208.

55. Львовичкіна, А. М. Психологічна допомога у життєвому та професійному самовизначенні здобувачі зони Чорнобильської катастрофи : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Львовичкіна Антоніна Михайлівна. – К., 1995. 193 с.

56. Ляска, О.П. Психологічний аспект проблеми професійного самовизначення особистості / О.П. Ляска // Проблеми сучас. психології: зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І.Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Кам'янець-Подільський, 2008. Вип. 1. С.117–125.

57. Малхазов, О.Р. Психологія праці: Навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2010. 208 с.

58. Максименко, С.Д. Генеза здійснення особистості. К.: ТОВ "КММ", 2006. 240 с.

59. Максименко, С.Д., Клименко, В.В., Толстоухов, А.В. Психологічні механізми зародження, становлення та здійснення особистості / С.Д.Максименко, В.В. Клименко, А.В. Толстоухов. К.: Видавництво Європейського університету, 2010. 152 с.

60. Максимчук, Н.П. Вплив цінностей на професійне самовизначення молоді: [ціннісні проф. орієнтації студентів] / Н.П.Максимчук // Проблеми

сучас. психології: зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І.Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Кам'янець-Подільський, 2008. Вип. 1. С.125–136.

61. Мась Н.М. Впровадження індивідуального та диференційованого підходів до формування професійних планів у студентів старших класів. Вісник Національного університету оборони України, №5, 2023. С. 62-66. <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/286107>

62. Мась Н.М. Психологічні особливості формування професійних планів у старшокласників. Psychology Travelogs, №3. 2023. С. 82-89. <https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/108>

63. Мась Н.М. Теоретичні підходи щодо формування професійних планів суб'єктів навчання: психологічний аспект. Психологія та соціальна робота. №1(57), 2023. С. 22-29. <https://journals.onu.in.ua/index.php/psy/article/view/114/107>

64. Матвеев, А., Жемера, Н. Професійне самовизначення особистості / А.Матвеев, Н.Жемера // Директор школи. 1999. №45. С.46-54.

65. Марковець, О.Л. Проблема стресу в професійній діяльності вчителя // Психологія: Зб. наук. праць. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. Вип. 14. С. 311 – 316.

66. Мельнік, Н.Ю. Професійна ідентичність як предмет сучасних психологічних досліджень / Наталія Юріївна Мельнік // «Наука, освіта, суспільство очима молодих»: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих науковців, 15–16 травня 2008 р., м.Рівне / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Рос. держ. гуманіт. ун-т, Білорус. держ. пед. ун-т ім. М.Танка, Бельський держ. ун-т ім. А.Руссо. Рівне, 2008. С.120–121.

67. Митник О.Я. Психодіагностика розвитку індивідуальних професійних планів старшокласників. Вісник Національного університету оборони України, №5, 2023. С. 67-71. <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/284750>

68. Митник О.Я. Професійний план як складова психолого-

педагогічного супроводу професійного самовизначення особистості. Psychology Travelogs, №4. 2023. С. 52-60. <https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/125>

69. Митник О.Я. Специфіка професійної спрямованості студенти у сфері екології та її вплив на формування професійних планів. Освітньо-науковий простір, НПУ, №5(2). 2023. С. 142-148. <https://ess.npu.edu.ua/index.php/ess/article/view/74>

70. Міропольська, М.А. Професійна орієнтація як основа формування та побудови професійної кар'єри / М.А. Міропольська // Бюл. Ін-ту підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. 2004. №2. С.17–19.

71. Моляко, В.О. Психологічна теорія творчості / В.А. Моляко // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. члена кореспондента АПН України Н.В. Чепелевої. К., Нора-Прінт, 2002. Випуск 22. 350 с.

72. Мороз, Л.І. Теоретичні та прикладні засади професійно-психологічного тренінгу працівників органів внутрішніх справ України: дис. д-ра психол.наук / Л.І. Мороз. К.: Університет внутрішніх справ, 2008. 375 с.

73. Мосол, Н.О. Професійне самовизначення як етап професійної соціалізації / Н.О. Мосол // Проблеми заг. та пед. психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 2006. Т.8. Вип. 2. С.200–205.

74. Нічик, О.В. Особливості становлення професійної ідентичності в процесі військово-професійної діяльності / О.В. Нічик // Проблеми заг. та пед. психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2006. Т.8. Вип. 6. С.179–185.

75. Носков, В.І. Основи психогігієнічного забезпечення гуманістично орієнтованої професійної підготовки студентів: дис... д-ра психол. наук /В.І.Носков/ Институт психологии им. Г.С. Костюка АПН Украины. К., 2002. 452 с.

76. Окуленко, І.М. Психологічна готовність льотного складу до

діяльності в умовах тривалих перерв між польотами: дис. канд. психол. наук / І.М. Окуленко. – Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2007. 213 с.

77. Ольховецький С.М. Психолого-педагогічний супровід формування професійних планів старшокласників. Вісник Національного університету оборони України, №5, 2023. С. 111-115. <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/285197>

78. Ольховецький С.М. Соціальні та психологічні детермінанти професійного планування майбутніх педагогів на етапі навчання у закладі вищої освіти. Перспективи та інновації науки. Серія «Психологія». 2023. №16(34). С. 527-534. <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/8131>

79. Онищенко, В. Ноологічні та психолого-педагогічні принципи професійного самовизначення учнівської молоді / Василь Онищенко // Педагогіка і психологія проф. освіти. 2007. №6. С.121–129.

80. Осьодло, В.І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] / В.І. Осьодло, К: ПП «Золоті ворота», 2012. 463 с.

81. Охріменко, З.В. Особливості професійного самовизначення та працевлаштування сучасної молоді / Охріменко З.В. // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання: зб. наук. пр. III Всеукр. наук.-практ. конф., (26 вересня 2008 р.) / Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України [та ін.]. К., 2008. С.215–221.

82. Павленко, В.В. Психологічний аналіз негативних стрес-реакцій у вчителів // Психологія: Зб. наук. праць. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2002. Вип. 17. С. 239 – 244.

83. Панченко, С. М. Психологічна освіта старшокласників як чинник їх життєвого самовизначення : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Панченко Світлана Миколаївна. К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2003. 277 с.

84. Перетятко, Л.Г. Професійне покликання особистості як психологічна проблема / Л.Г. Перетятко // Наук. студії із соц. та політ.

психології: зб. ст. / АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. К., 2007. Вип. 17. С.274–279.

85. Петрук, Г.М. Формування професійної мотивації майбутніх фахівців: [формував стійкої мотивації сфери особистості, що є гарантом вибору професії] / Петрук Г.М. // Пед. процес: теорія і практика: зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України [та ін.]. К., 2007. Вип. 3. С.148–158.

86. Піддячий, М. Проблеми професійного самовизначення молоді / М.Піддячий // Педагог проф. школи: зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ. проф.-пед. коледж ім. А.Макаренка [та ін.]. К., 2004. Вип. 6. С.54–62.

87. Плотнікова, О. Професійне самовизначення студентів / О. Плотнікова // Психолог : газета / голов. ред. Шаповал Світлана. 2004. Листопад (№ 42). С. 21–23.

88. Побірченко, Н.А. Формування особистісної готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності: дис... д-ра психол. наук / Н.А. Побірченко. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. - К., 2000. 372 с.

89. Полупан, І. І. Психологічні особливості професійного самовизначення в юнацькому віці / І. І. Полупан // Вісник Київського міжнародного університету. Серія: Психологічні науки : зб. наук. праць / голов. ред. В. І. Слободяник. К., 2007. Вип. 11. С. 159–165.

90. Поплавська, А. П. Психологічні особливості кар'єрних орієнтацій військовослужбовців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.10 «Організаційна психологія; економічна психологія» / Поплавська А. П.; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К. : Наук. світ, 2006. 19 с.

91. Потапчук, Є. М. Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в

особливих умовах» / Потапчук Є. М. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2004. 32 с.

92. Професійне самовизначення старшокласників : метод. посіб. / Д. О. Закатнов, О. В. Мельник, О. В. Осипов [та ін.]; за ред. Д. О. Закатнова. К. : Шкільний світ, 2006. 127 с.

93. Психофізіологічні закономірності професійного самоздійснення особистості : монографія [Електронний ресурс] / О.М. Кокун, В.В. Клименко, О.М. Корніяка, О.Р. Малхазов [та ін.] ; за ред. О.М. Кокуна. К.: Педагогічна думка, 2015. 297 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/10038/>.

94. Рибалка, В.В. Психологія праці особистості: Навч.-метод. посіб. К.- Кременчук: ПП Щербатих, 2006. 76 с.

95. Саух, О.М. Особистісні умови професійного самовизначення: [проблеми та психол. критерії] / О.М. Саух // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2005. Вип. 33. С.45–50.

96. Саух, О.М. Психологічні критерії професійного самовизначення / Саух О.М. // Наук. часоп. НПУ ім. М.П. Драгоманова. Сер. 13, Проблеми труд. та проф. підготовки / [Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова]. К., 2005. Вип. 1: До 170-річного ювілею. – С.129–138.

97. Семиченко, В.А., Заслуженюк В.С. Психологічна структура педагогічної діяльності: Навч. посіб. – К.: Видавничо–поліграфічний центр "Київський університет", 2000. Ч. 2. 231 с.

98. Скрипко, Л. Профілактика емоційного вигорання в педагогів // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту 186 КОКУН О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. К.: ГНОЗІС, 2002. Т. IV. – Ч. 2. С. 240 – 244.

99. Сметаняк, В. І. Психологічні особливості ціннісного самовизначення старшокласників: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Сметаняк Владислав Ігорович. Івано-Франківськ : Прикарпатський ун-т ім.

Василя Стефаніка, 2003. 196 с.

100. Становських, З.Л. Рефлексивні компоненти професійного самовизначення старшокласників: автореф. дис. канд. психол. наук / Становських Зінаїда Ліландівна / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К., 2005. 22 с.

101. Сторожук, Н.А. Формування психологічної готовності молодого офіцера Збройних Сил до службово-бойової діяльності: дис... канд. психол. наук /Н.А. Сторожук/ НА ДПСУ ім. Б.Хмельницького. Хмельницький, 2009. 199 с.

102. Табачек, І.В. Формування та розвиток особистості сучасного вчителя: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.10 / Інститут вищої освіти АПН України. К., 2005. 20 с.

103. Татенко, Н. О. Психологія професійного вибору / Татенко Н. О. // Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / за ред. Т. М. Титаренко. К. : Міленіум, 2005. Розд. 13. С. 294–323.

104. Тарасюк, П. Теоретичний аналіз проблеми періодизації професійного самовизначення / Поліна Тарасюк // Гуманіт. вісн. Держ. вищого навч. закл. «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г.Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філологія. Філософія: наук.-теорет. зб. Переяслав-Хмельницький, 2006. Вип. 10. С.210–213.

105. Тисячник, І. В. Психологічні особливості громадянського самовизначення старшокласників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Тисячник Ірина Володимирівна. К. : АПН України, 1996. 166 с.

106. Ткачук, Л.В. Професійне самовизначення та його емпатійні детермінанти у сучасного юнацтва: дис... канд. психол. наук /Л.В. Ткачук/ Південний науковий центр АПН України. О., 2003 186 с.

107. Туриніна, О.Л. Психологічні особливості професійного самовизначення учнів профільних педкласів: дис... канд. психол. наук / О.Л.Туриніна / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 1998. 194 с.

108. Турьян, О.В. Психологічні умови формування готовності приватних охоронців до діяльності в екстремальних умовах: дис... канд. психол. наук /О.В.Турьян/ Національний університет цивільного захисту. Харків, 2011. 167 с.

109. Хижняк, М.В. Життєві плани та професійне самовизначення старшокласників / М.В. Хижняк // Вісн. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г.С.Сковороди. Психологія. Х., 2005. Вип. 15. -Ч.2. С.156–163.

110. Черкасова, Т. Проблема формування світогляду людини та її професійне самовизначення / Тетяна Черкасова // Неперерв. проф. освіта: теорія і практика. 2006. Вип. 3/4. С.129–135.

111. Черкашин, О.Д. Концептуальні підходи до проблеми професійного самовизначення / О.Д. Черкашин // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / Запоріж. облас. ін-т післядиплом. пед. освіти [та ін.]. Запоріжжя, 2007. Вип. 42. С.391–395.

112. Чистяков, С.А. Внутрішньоособистісні конфлікти та особливості їх психопрофілактики і психокорекції у здобувачів освіти вищого військового навчального закладу: дис... канд. психол. наук /С.А. Чистяков/ НА ДПСУ ім. Б.Хмельницького. Хмельницький, 2003. 162 с.

113. Шабдінов, М.Л. Самооцінка й рівень домагань старшокласників як домінуючий вектор їхнього професійного самовизначення / М.Л.Шабдінов // Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учн. молоді: зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т проблем виховання. К., 2006. Вип. 9. Кн. 1. С.360–366.

114. Шиколенко,Т. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників / Шиколенко Т., Щербакова І.М. // Актуальні проблеми практичної психології: Всеукр. наук.-практ. конф., [18–19 квітня 2006 р., Херсон] / Херсон. держ. ун-т, Ін-т психології, історії та соціології [та ін.]. Херсон, 2006. С.265–267.

115. Щотка, О.П. Формування психологічної готовності студентів

педагогічних університетів до професійно-управлінського самовизначення: дис... канд. психол. наук / О.П. Щотка / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 2003. 255 с.

116. Янцур, М.С. Професійне самовизначення старшокласників у сучасній соціально-економічній ситуації: [результати опитування учнів Рівненщини] / М.С. Янцур, Н.Р. Єзерська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 2005. Вип. 30. С.72–79.

117. Argyle, M. The social psychology of work / M.Argyle. - L.: Allen Lane, 1972.

118. Ballif, J.-F. Etude factorielle et longitudinale de l'échelle de maturite des attitudes vocationnelles de Crites / J.-F. Ballif // Psychologie. Scheiz. Zeitschr. f. Psychol., 1980. - N 4. - P. 310–329.

119. Becker S., Pfof M., Schiefer I. M., & Artelt C. (2019). Relations between life-goal regulation, goal orientation, and education-related parenting – a person-centered perspective. Learning and Individual Differences, 7S, Article 101786. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2019.101786>

120. Buchinger L., Richter D., & Heckhausen J. (2022). The development of life goals across the adult life span. The Journals of Gerontology: Series B, 77(5), 905–915. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbab154>

121. Chen H., Pang, L., Liu F., Fang T., & Wen Ya. (2022). “Be perfect in every respect”: the mediating role of career adaptability in the relationship between perfectionism and career decision-making difficulties of college students. BMC Psychology, 10(137). <https://doi.org/10.1186/s40359-022-00845-1>

122. Crites, J.O. Career development processes / J.O. Crites // Vocational guidance and human development, Boston, 1974. - P. 296–320.

123. Crow A. (2019). Associations between neuroticism and executive function outcomes: Response inhibition and sustained attention on a Continuous Performance Test. Perceptual and Motor Skills, 12S, 623–638.

124. Dawis, R.R., Lofquist, L.H. A psychological theory of work

adjustment / R.R. Dawis, L.H. Lofquist. - Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1984. – 214 p.

125. Ebersole, P. Types and Depth of Written Life Meanings / P.Ebersole // The Human Quest for Meaning / Ed. by P.T.P. Wong, P.S. Fry. Mahwah: Lawrence Erlbaum, 1998. – P.179-191.

126. Finchman, R., Rhodes, P. The individual, work, and organization: Behavioural studies for business and management / R.Finchman, P.Rhodes. - Oxford; N.Y.: Oxford University Press, 1994. – 244 p.

127. Gao, Y., & Eccles, J. (2020). Who lowers their aspirations?

128. The development and protective factors of college-associated career aspirations in adolescence. *Journal of Vocational Behavior*, 116(A), Article 103367. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2019.103367>

129. Gottschling J., Hahn E., Maas H., & Spinath F. M. (2016). Explaining the relationship between personality and coping with professional demands: Where and why do optimism, self-regulation, and self efficacy matter? *Personality and Individual Differences*, 100, 49-55.

130. Hirschi A., & Koen J. (2021). Contemporary career orientations and career selfmanagement: A review and integration. *Journal of Vocational Behavior*, 125, Article 103505. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103505>

131. Holland, J.L. Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments / J.L. Holland. - Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1985. – 156 p.

132. Hoff K.A., Briley D.A., Wee C.J. M., & Rounds J. (2018). Normative changes in interests from adolescence to adulthood: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 144(4), 426–451.

133. Hoff K., Van Egdom D., Napolitano C., Hanna A., & Rounds J. (2022). Dream jobs and employment realities: How adolescents' career aspirations compare to labor demands and automation risks. *Journal of Career Assessment*, 30(1), 134–156. <https://doi.org/10.1177/10690727211026183>

134. Joshel, S.R. Work, identity, and legal status at Rome / S.R. Joshel. -

Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1992. – 202 p.

135. Kline R.B. (2011) Principles and Practice of Structural Equation Modeling. Guilford Publications. 427 p.

136. Li C. (2016). Confirmatory factor analysis with ordinal data: Comparing robust maximum likelihood and diagonally weighted least squares. *Behavior Research Methods*, 48, 936–949. <https://doi.org/10.3758/s13428-015-0619-7>

137. Li Y., Guan Y., Wang F., Zhou X., Guo K., Jiang P., Mo Z., Li. Y., & FangZ.(2015).Bigfivepersonality and BIS/BAS traits as predictors of career exploration: The media on role of career adaptability. *Journal of Vocational Behavior*, 83, 39–45, <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2015.04.006>

138. Lloyd, T.C., Mullen, P.B. Lake Erie fishermen: Work, identity, and tradition / T.C. Lloyd, P.B. Mullen. - Urbana, IL: University of Illinois Press, 1990. – 166 p.

139. McCrae R.R., & Costa P.T., Jr. (2013). Introduction to the empirical and theoretical status of the five-factor model of personality traits. In T. A. Widiger & P. T. Costa Jr. (Eds.), *Personality disorders and the five-factor model of personality* (pp. 15–27). American Psychological Association.

140. McGowen, K.R., Hart, L.E. Still different after all these years: Gender differences in professional identity formation / K.R. McGowen, L.E. Hart // *Professional Psychology: Research and Practice*. - 1991. - №21. - P.118–123.

141. Merino-Tejedora E., Hontangas P.M., & Boada-Grau J. (2016). Career adaptability and its relation to self-regulation, career construction, and academic engagement among Spanish university students. *Journal of Vocational Behavior*, 33, 92–102. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2016.01.005>

142. Ocampo A., Reyes M., Chen Y., Restubog S., Chih Y. Y., Chua-Garcia L., & Guan P. (2020). The role of internship participation and conscientiousness in developing career adaptability: A five-wave growth mixture model analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 120, Article

103426. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103426>

143. Reisz Z., Boudreaux M., & Ozer D. (2013). Personality traits and the prediction of personal goals. *Personality and Individual Differences*, 55(6), 699–704. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.05.023>

144. Rudolph C.W., Lavigne K.N., & Zacher H. (2017). Career adaptability : a metaanalysis of relationships with measures of adaptivity, adapting responses, a nd adaptation results. *Journal of Vocational Behavior*, 38, 17–34.

145. Roden, J.K., Cardina, C.E. Factors which contribute to school administrators hiring decisions / J.K. Roden, C.E. Cardina // *Education*. - 1996. - №117. - P.262-225.

146. Savickas M. (2013). Career construction theory and practice. In R.W. Lent & S.D. Brown (Eds.), *Career development and counseling: putting theory and research to work* (pp. 147–183). John Wiley & Sons, Inc.

147. Savickas M., & Porfeli E. (2012). Career Adapt-Abilities Scale: construction, reliability, and measurement equivalence across 13 countries. *Journal of Vocational Behavior*, 80, 661–673.

148. Seifert Kelvin, Sutton Rosemary. *Educational Psychology* / Kelvin Seifert, Rosemary Sutton. - Global Text Project, 2009. – 361 p.

149. Sonnenfeld, J.A. *Managing career systems: Channeling the flow of executive careers* / J.A. Sonnenfeld. - Homewood, 111: Irwin, 1984. – 942 p.

150. Storme M., Çelik P., & Myszkowski N. (2020). A forgotten antecedent of career adaptability: A study on the predictive role of within-person variability in personality. *Personality and Individual Differences*, 150, Article 109936. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109936>

151. Super, D.E., *The psychology of careers* / D.E. Super. - New York: Harper & Row. - 1957. – 240 p.

152. Sverko I., & Babarovic T. (2016). Vocational development in adolescence: Career construction, career-decision making difficulties and career adaptability of Croatian high-school students. *Primenjena Psihologija*, 3(4), 429–448. <https://doi.org/10.19090/pp.2016.4.429-448>

153. Sverko I., & Babarovic T. (2019). Applying career construction model of adaptation to career transition in adolescence: A two-study paper. *Journal of Vocational Behavior*, 111, 59–73.

154. Tellhed U., Backstrom M., & Bjorklund F. (2018). The role of ability beliefs and agentic vs. communal career goals in adolescents' first educational choice. What explains the degree of gender-balance? *Journal of Vocational Behavior*, 104, 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2017.09.008>

155. Volz S., & Masicampo E.J. (2021). Self-regulatory processes and personality. In J. F. Rauthmann (Ed.), *The handbook of personality dynamics and processes*(pp.345–363).AcademicPress. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-813995-0.00014-5>

156. Watts, R. Development of professional identity in Black clinical psychology students / R.Watts // *Professional Psychology: Research and Practice*. - 1987. - №18. - P.28-35.

157. Weber, A.L., & Harvey, J.H. (Eds.). *Perspectives on close relationships* / A.L. Weber, & J.H. Harvey. - Needham Heights, MA: Allyn & Bacon, 1994. – P.153-175.

158. Weinreich, P., Saunderson, W. *Analysing identity: cross-cultural, societal, and clinical contexts* / P.Weinreich, W.Saunderson. - L.; N.Y.: Routledge, 2003. – 416 p.

159. Yau P.S., Shane J., & Heckhausen J. (2021). Developmental goals during the transition to young adulthood. *International Journal of Behavioral Development*, 45(6), 475–483. <https://doi.org/10.1177/01650254211007564>

ДОДАТКИ

Додаток А

Модульні структури сфер професійної діяльності, яким надають перевагу випускники.

Властивості особи	Чинник	Типи (сфери) трудової діяльності			
		«людина - техніка»	«людина - людина»	«людина - знакова система»	«людина - художній образ»
Товариськість	А	-	-	«людина - людина»	«людина - знакова система»
Інтелект	В	-	-	-	«людина - техніка»
Емоційна стійкість	С	-	-	«людина - техніка»	-
Домінантність	Е	«людина-природа»	«людина - природа», «людина - знакова система»	«людина - техніка»	«людина - знакова система»
Безпечність	F	-	«людина - людина»	«людина - людина», «людина - знакова система»,	«людина - художній образ»
Моральний контроль	G	-	-	«людина - художній образ»	-
Стійкість до стресу	Н	-	-	«людина - знакова система»	-

Властивості особи	Чинник	Типи (сфери) трудової діяльності			
		«людина - техніка»	«людина - людина»	«людина - знакова система»	«людина - художній образ»
Емоційність	I	-	«людина - техніка»	«людина - техніка»	-
Афектна ригідність	L	«людина-людина» «людина - знакова система», «людина - художній образ»	-	«людина - людина»	-
Аутичність	M	-	-	-	«людина - природа»
Спонтанність	N	«людина природа»	-	«людина - природа»,	-
Тривожність	O	«людина знакова система»	-	«людина - художній образ»	-
Радикалізм	Q1	«людина техніка», «людина - художній образ»	«людина - знакова система»	-	-
Незалежність	Q2	«людина людина»	«людина - природа»	«людина - людина»	-
Самоконтроль	Q3	-	-	-	-

Властивості особи	Чинник	Типи (сфери) трудової діяльності			
		«людина - техніка»	«людина - людина»	«людина - знакова система»	«людина - художній образ»
Напруженість	Q4	-	-	«людина - художній образ», «людина - людина» «людина - знакова система»	«людина - природа», «людина - техніка»

Додаток Б

**Модульні структури типологічних особливостей, режимів і умов праці,
яким надають перевагу випускники**

Типи особи	Режими і умови праці, яким надають перевагу, відповідно до типів (сфер) трудової діяльності			
	«людина - техніка»	«людина - людина»	«людина - знакова система»	«людина - художній образ»
Антено - невротичний	Робота, пов'язана з виконанням завдань, що змінювалися; у рівномірному темпі; робота, при якій виконання особистого плану залежить тільки від себе	Робота, не пов'язана з матеріальною відповідальністю; робота в цеху	Робота, не пов'язана з нервовою напругою; робота в цеху, в умовах дефіциту часу	Робота, що передбачає спілкування з широким колом осіб; що вимагає постійної уваги
Гіпертимний	Робота, що не вимагає тривалої професійної підготовки; робота, інтенсивність якої може регулюватися самим працівником; що передбачає тісний зв'язок особистого і колективного успіху; робота не у відділі,	Робота, що передбачає вплив на інших людей; що передбачає спілкування з широким колом осіб; робота не в цеху	Робота керівна; що вимагає ініціативи, фантазії; робота в змішаному колективі; колективна; що передбачає спілкування з широким колом осіб; робота в нерівномірному темпі; не у відділі,	Робота керівна; що вимагає ініціативи, фантазії; що передбачає спілкування з широким колом осіб

Типи особи	Режими і умови праці, яким надають перевагу, відповідно до типів (сфер) трудової діяльності			
	«людина - техніка»	«людина - людина»	«людина - знакова система»	«людина - художній образ»
Циклоїдний	лабораторії Робота в різновіковому колективі; робота, в ході якої всі операції виконуються у вимушеному темпі; по твердому графіку; що передбачає тісний зв'язок особистого і колективного успіху; робота в умовах дефіциту часу	Робота індивідуальна; що передбачає спілкування із змінним колом	лабораторії Робота в різновіковому колективі; пов'язана з високою нервовою напругою; що передбачає спілкування із змінним колом осіб; у нерівномірному темпі; не у відділі, лабораторії	-
Лабільний	Робота, інтенсивність якої може регулюватися самим працівником; робота, при якій виконання особистого плану залежить від себе	Робота, що не вимагає тривалої професійної підготовки; робота, порядок виконання якої жорстко не регламентований; в умовах дефіциту часу	Робота, що носить виконавський характер, але що дозволяє виконавцю самому визначати шляхи досягнення мети; однозмінна	-
Сенситивний	Робота в однорідному	Робота в різновіковому	Робота, що носить	Робота, не пов'язана з

Типи особи	Режими і умови праці, яким надають перевагу, відповідно до типів (сфер) трудової діяльності			
	«людина - техніка»	«людина - людина»	«людина - знакова система»	«людина - художній образ»
Психастенічний	колективі; що дозволяє продовжувати освіту; що не вимагає тривалої професійної підготовки	колективі; робота в цеху; що обмежує можливість спілкування з колегами в робочий час	виконавський характер; у однорідному колективі; на конвеєрі	матеріальною відповідальністю; робота, інтенсивність якої може регулюватися самим працівником
Шизоїдний	Робота, пов'язана з виконанням завдань, що змінювалися; у малому колективі	Відрядна робота	Робота, інтенсивність якої може регулюватися самим працівником	Робота в рівномірному темпі; в умовах дефіциту часу; на конвеєрі
	Робота, пов'язана з небезпекою, ризиком	Робота, пов'язана з виконанням завдань, що змінювалися; пов'язана з небезпекою, ризиком	Робота, що вимагає як розумових, так і фізичних зусиль; пов'язана з небезпекою, ризиком	Робота, що не вимагає встановлення ділових контактів; що передбачає спілкування з постійним колом осіб; робота, інтенсивність якої може регулюватися самим працівником
Епілептоїдний	Робота, пов'язана з виконанням завдань, що змінювалися;	Робота, порядок виконання якої жорстко регламентован	Робота, що передбачає вплив на інших людей в процесі	-

Типи особи	Режими і умови праці, яким надають перевагу, відповідно до типів (сфер) трудової діяльності			
	«людина - техніка»	«людина - людина»	«людина - знакова система»	«людина - художній образ»
	що дозволяє продовжувати освіту	а; відрядна робота	виконання службових обов'язків; що носить виконавський характер, але що дозволяє виконавцю самому визначати шляхи досягнення мети; що передбачає тісний зв'язок особистого і колективного успіху	
Істероїдний	Робота, що вимагає тривалої професійної підготовки	Робота, що передбачає вплив на інших людей; що не носить виконавський характер; робота, при якій виконання особистого плану залежить тільки від себе; що не вимагає постійної уваги за правильністю виконання	Робота розумова; у змішаному колективі; високою нервовою напругою; робота, що передбачає вплив на інших людей; у великому колективі; що передбачає спілкування з широким колом осіб; у нерівномірному темпі	Робота керівна; пов'язана з матеріальною відповідальністю; у заданому темпі

Типи особи	Режими і умови праці, яким надають перевагу, відповідно до типів (сфер) трудової діяльності			
	«людина - техніка»	«людина - людина»	«людина - знакова система»	«людина - художній образ»
Нестійкий	Робота, що дозволяє продовжувати освіту; що не носить виконавський характер; пов'язана з небезпекою, ризиком; робота не у відділі, лабораторії	операцій; що не обмежує можливість спілкування з колегами в робочий час Робота, що не дозволяє продовжувати освіту; не у відділі, лабораторії	Робота, що вимагає ініціативи; що носить виконавський характер, але що дозволяє виконавцю самому визначати шляхи до досягнення мети	Робота, не пов'язана з небезпекою, ризиком
Конформний	Робота, що дозволяє продовжувати освіту; що носить виконавський характер; робота з технічними пристосуваннями	Робота у цеху	-	Робота в колективі однолітків; що дозволяє продовжувати освіту; робота в умовах дефіциту часу

Додаток В

Характеристика режимів, умов діяльності, статистично достовірно пов'язаних з властивостями особи.

Характеристика режимів, умов діяльності, статистично достовірно пов'язаних з властивостями особи.				
Властивості особи	«Людина - техніка»	«Людина - людина»	«Людина - знакова система»	«Людина - художній образ»
Домінантність (Е)	Робота в змішаному колективі; що не вимагає тривалої професійної підготовки; робота, інтенсивність якої може регулюватися самим працівником; при якій виконання особистого плану залежить тільки від себе; що не вимагає постійної уваги за правильністю виконання завдань; в ході якої всі операції виконуються в довільному темпі	Робота, що не носить виконавський характер; без дефіциту часу	Робота, що не носить виконавський характер; індивідуальна; що передбачає вплив на інших людей; що вимагає встановлення ділових контактів з широким колом осіб; у нерівномірному темпі; пов'язана з небезпекою, ризиком	Робота керівна
Безпечність (F)	Робота виконавська; робота, при якій виконання особистого плану залежить не тільки від себе	Виконання непостійних завдань; робота, пов'язана з нервовою напругою; робота, починаючи яку, не можна передбачити результат; робота з технічними	Робота, що вимагає ініціативи; пов'язана з нервовою напругою; що дозволяє підвищити кваліфікацію; що вимагає тривалої професійної підготовки	Робота, пов'язана з нервовою напругою; що вимагає від виконавця постійного вдосконалення; що вимагає постійної уваги

Характеристика режимів, умов діяльності, статистично достовірно пов'язаних з властивостями особи.				
Властивості особи	«Людина - техніка»	«Людина - людина»	«Людина - знакова система»	«Людина - художній образ»
Сила «понад - Я» (G)	Робота розумова; що вимагає ініціативи; робота з нервовою напругою; що вимагає вдосконалення, що дозволяє підвищити кваліфікацію; що вимагає тривалої професійної підготовки; що носить виконавський характер	пристосуваннями Виконання непостійних завдань; робота з технічними пристосуваннями, що вимагає тривалої професійної підготовки; що вимагає постійної уваги	Робота, що вимагає ініціативи; пов'язана з нервовою напругою; що дозволяє підвищити кваліфікацію; що вимагає тривалої професійної підготовки	Робота, що вимагає від виконавця вдосконалення; що передбачає можливість підвищення кваліфікації; що дозволяє продовжувати освіту; що носить виконавський характер; що вимагає встановлення широких ділових контактів
Сміливість в спілкуванні (H)	Робота, пов'язана з виконанням непостійних завдань; що дозволяє підвищити кваліфікацію; що передбачає вплив на інших людей; робота в рівномірному темпі	Робота, що передбачає можливість підвищення кваліфікації	Робота керівна; що вимагає ініціативи; у змішаному колективі; виконання різноманітних завдань; робота, розпочинаючи яку, не можна передбачити результат; що вимагає вдосконалення; що не носить виконавський характер; робота в рівномірному темпі	Робота, що вимагає тривалої професійної підготовки

Характеристика режимів, умов діяльності, статистично достовірно пов'язаних з властивостями особи.				
Властивості особи	«Людина - техніка»	«Людина - людина»	«Людина - знакова система»	«Людина - художній образ»
М'якосердість (J)	Робота в малому колективі; робота, в ході якої всі операції виконуються у вимушеному темпі	Робота, що вимагає тривалої професійної підготовки; що носить виконавський характер; робота, порядок виконання якої жорстко регламентований	Робота у великому колективі; що вимагає тривалої професійної підготовки; що не носить виконавський характер	Робота, що не носить виконавський характер
	Робота у відділі, лабораторії	Робота керівна; колективна; у змішаному колективі; без нервової напруги; що припускає можливість службового зростання	Робота, що не вимагає тривалої професійної підготовки; робота на конвеєрі; із змінними зусиллями	-
Підозрілість (L)	Робота розумова; що не носить виконавський характер	Робота в малому колективі; що не вимагає тривалої професійної підготовки	Робота керівна; що передбачає широке спілкування	Робота розумова; індивідуальна; що вимагає ініціативи; що вимагає від виконавця постійного вдосконалення; що дозволяє продовжувати освіту; що передбачає можливість службового зростання; що вимагає тривалої професійної підготовки; що вимагає
Мрійливість (M)				встановлення

Характеристика режимів, умов діяльності, статистично достовірно пов'язаних з властивостями особи.				
Властивості особи	«Людина - техніка»	«Людина - людина»	«Людина - знакова система»	«Людина - художній образ»
Проникливість (N)	Робота, що не дозволяє продовжувати освіту	Робота, пов'язана з матеріальною відповідальністю; робота, порядок виконання якої встановлюється самим працівником	-	широких контактів Робота, інтенсивність якої може регулюватися самим працівником; робота, що не обмежує можливості спілкування з колегами
Тривожність (O)	Робота, що вимагає тривалої професійної підготовки; робота, в ході якої всі операції виконуються у вимушеному темпі; порядок виконання якої жорстко регламентований	Робота, що вимагає вдосконалення в ній	-	-
Радикалізм (Q1)	Робота розумова; що передбачає можливість службового зростання; не пов'язана з технічними пристосуваннями	Робота в нерівномірному темпі	Робота індивідуальна; що вимагає ініціативи; у різновіковому колективі; пов'язана з нервовою напругою; що вимагає вдосконалення в ній; що дозволяє підвищити кваліфікацію; що дозволяє продовжити	Робота розумова; що вимагає ініціативи; у однорідному колективі; пов'язана з нервовою напругою; що вимагає вдосконалення в ній; не у цеху; що не вимагає тривалої професійної

Характеристика режимів, умов діяльності, статистично достовірно пов'язаних з властивостями особи.				
Властивості особи	«Людина - техніка»	«Людина - людина»	«Людина - знакова система»	«Людина - художній образ»
Незалежність (O2)	Робота, не пов'язана з матеріальною відповідальністю; робота з наперед відомим результатом; що не передбачає впливу на інших людей	-	освіту; що вимагає тривалої професійної підготовки; робота в нерівномірному темпі Робота, що не вимагає ініціативи; що не дозволяє продовжувати освіту; що не вимагає постійної уваги	підготовки; пов'язана з небезпекою, ризиком Робота, що передбачає можливість підвищення кваліфікації; що передбачає можливість службового зростання; що не вимагає широких контактів; не у відділі, лабораторії
Самоконтроль (O3)	Робота, що передбачає спілкування із змінним колом осіб; робота, інтенсивність якої не може регулюватися працівником	Робота індивідуальна; що передбачає спілкування з постійним колом осіб	Робота, що носить виконавський характер; що вимагає матеріальної відповідальності; що дозволяє підвищити освіту	Робота розумова; що вимагає ініціативи; пов'язана з високою нервовою напругою; що вимагає вдосконалення в ній; що передбачає можливість підвищення кваліфікації; що дозволяє продовжувати освіту; що вимагає

Характеристика режимів, умов діяльності, статистично достовірно пов'язаних з властивостями особи.				
Властивості особи	«Людина - техніка»	«Людина - людина»	«Людина - знакова система»	«Людина - художній образ»
Напруженість (О4)	Робота фізична; що передбачає можливість службового зростання; робота без дефіциту часу	Робота, що не вимагає тривалої професійної підготовки; робота, при якій виконання особистого плану залежить не тільки від себе	Робота, що вимагає постійних зусиль; робота не відрядна	тривалої професійної підготовки; що носить виконавський характер, але що дозволяє виконавцю самому визначити шляхи досягнення мети; відрядна робота Робота, не пов'язана з нервовою напругою; що носить виконавський характер

Додаток Г

Анкета для виявлення особистого професійного плану

Інструкція: Уважно прочитайте питання і коротко (одним-двома реченнями) відповідайте на них. За можливістю, спробуйте відповідати обґрунтовано і відверто, інакше робота буде нецікавою для нас обох:

1. Чи є сенс у наш час планувати своє професійне життя? Чому?
 1. Окремо для професії і для навчального закладу напишіть по три самих неприємних моменти, пов'язаних з цією професією.
 2. Ким Ви мрієте стати за професією через 5 років?
 3. Чи добре Ви знаєте світ своєї професії? Напишіть якнайбільше посад, на які розподіляються випускники.
 4. Заради чого Ви збираєтеся прожити своє життя (у чому Ви бачите його сенс)?
 5. Ким Ви мрієте стати за професією через 20-30 років?
 6. Як Ви збираєтеся працювати над собою і готуватися до професії?
 7. Окремо для професії і для навчального закладу напишіть по три самих неприємних моменти, пов'язаних з навчанням.
 8. Які Ваші власні недоліки можуть перешкодити Вам на шляху до професійної мети? Якщо можна, напишіть щось, крім лінії?
 9. Для чого необхідно ретельно планувати своє життя?
 10. Хто і що може перешкодити Вам у реалізації Ваших професійних планів (які люди та обставини)?
 11. Як Ви збираєтеся долати ці зовнішні перешкоди?
 12. Чи є у Вас резервні плани на випадок відрахування з ВНЗ?
 13. Що Ви вже зараз робите для підготовки до обраної професії?
 14. Навіщо вчитися після школи, адже можна і так прекрасно влаштуватися?

Шкали:

Когнітивної оцінки професійного вибору: 1, 3, 6, 10, 13.

Оцінки якості особистого професійного плану (послідовність і цілеспрямованість оволодіння професією: 5, 7, 9, 11, 15.

Оцінки ставлення до особистого професійного плану: 2, 4, 8, 12, 14.

Підрахунок результатів здійснюється у такий спосіб:

1 - наявність продуманої, повної відповіді;

0 - відсутність або неповна відповідь.

Додаток Д

ОПИТУВАЛЬНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ (ОПГ)*ІНСТРУКЦІЯ:*

«Уважно прочитайте запитання. На нього Ви повинні дати 3 відповіді та оцінити їх у балах (від 0 до 2).

1. Наскільки добре ви вмієте робити те, що написано у питанні?

- роблю, як правило, добре - 2
- роблю середньо - 1
- роблю погано (зовсім не вмію) - 0

2. Які відчуття виникали у вас, коли ви це робили?

- позитивні (приємно, цікаво, легко) - 2
- нейтральні (все одно) - 1
- негативні (неприємно, нецікаво, важко) – 0

3. Чи хотіли б ви, щоб описані у питанні дії були включені до вашої майбутньої роботи?

- так - 2
- все одно - 1
- ні - 0

Свої оцінки у балах ви заносите до таблиці відповідей (номер клітини у таблиці відповідає номеру питання). У кожен клітинку таблиці відповідей ви повинні поставити бали, що відповідають вашим відповідям на всі 3 питання. У кожному питанні ви оцінюєте спочатку ваше «вміння» (1), потім "ставлення" (2), потім "бажання" (3). У цій же послідовності ви проставляєте оціночні бали в клітинку таблиці.

Якщо ви ніколи не робили того, що написано в питанні, то замість балів поставте в клітці прочерки у перших двох питаннях (1 та 2) і спробуйте відповісти лише на третє запитання.

Читаючи питання, обов'язково звертайте увагу на слова "часто", "легко", "систематично" і т.д. Ваша відповідь повинна враховувати зміст цих

слів.

Якщо з перелічених у питанні кількох дій ви вмієте робити щось одне, саме його ви оцінюєте трьома оцінками.

Працювати треба уважно, не поспішаючи.

ПІБ _____ Дата _____

	Ч - З			Ч - Т			Ч - П			Ч - Х.О			Ч - Ч		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
1				2			3			4			5		
6				7			8			9			10		
11				12			13			14			15		
16				17			18			19			20		
21				22			23			24			25		
26				27			28			29			30		
31				32			33			34			35		
36				37			38			39			40		
41				42			43			44			45		
46				47			48			49			50		

Опитувальник ОПГ

1. Робити виписки, вирізки з різних текстів та групувати їх за певною ознакою.
2. Виконувати практичні завдання на лабораторних роботах з фізики (складати та збирати схеми, усувати в них несправності, розбиратися в принципі дії приладу тощо).
3. Тривалий час (більше року) самостійно, терпляче виконувати всі роботи, що забезпечують зростання та розвиток рослин (полювати, удобрювати, пересаджувати тощо).
4. Складати вірші, оповідання, нотатки, писати твори, визнані багатьма цікавими.
5. Стримувати себе, не «виливати» на оточуючих своє роздратування, гнів, образу, поганий настрій.
6. Виділяти з тексту основні думки та складати на їх основі короткий конспект, план, новий текст.
7. Розбиратися у фізичних процесах та закономірностях, вирішувати завдання з фізики.
8. Вести регулярне спостереження за рослинами, що розвиваються, і записувати дані спостереження в спеціальний щоденник.
9. Виготовляти гарні вироби своїми руками: із дерева, матерії, металу, засушених рослин, ниток.
10. Терпляче, без роздратування пояснювати комусь, хто хоче знати, навіть якщо доводиться повторювати це кілька разів.
11. У письмових роботах з української мови, літератури легко знаходити помилки.
12. Розбиратися у хімічних процесах, властивостях хімічних елементів, розв'язувати задачі з хімії.
13. Розбиратися в особливостях розвитку, у зовнішніх відмітних ознаках численних видів рослин.

14. Створювати закінчені твори живопису, графіки, скульптури.
15. Багато і часто спілкуватися з різними людьми, не втомлюючись від цього.
16. На уроках іноземної мови відповідати на запитання та ставити їх. Переказувати тексти та складені оповідання на задану тему.
17. Налагоджувати будь-які механізми (велосипед, мотоцикл), ремонтувати електротехнічні прилади (пилосос, праска, світильник).
18. Свій вільний час переважно витратити на догляд та спостереження за якоюсь твариною.
19. Складати музику, пісні, що мають успіх у однолітків та дорослих.
20. Уважно, терпляче, не перебиваючи слухати людей.
21. У разі виконання завдань з іноземної мови без особливих труднощів працювати з іноземними текстами.
22. Налагоджувати та лагодити електронну апаратуру (приймач, магнітофон, телевізор, апаратуру для дискотек).
23. Регулярно, без нагадування дорослих, виконувати необхідні роботи для догляду за тваринами: годувати, чистити (тварину, клітку), лікувати, навчати.
24. Публічно, для багатьох глядачів, розігравати ролі, наслідувати, зобразити когось, декламувати вірші, прозу.
25. Захоплювати справою, грою, розповіддю дітей молодшого віку.
26. Виконувати завдання з математики, хімії, в яких потрібно скласти логічний ланцюжок дій, використовуючи різні формули, закони, теореми.
27. Ремонтувати замки, крани, меблі, іграшки.
28. Розбиратися в породах та видах тварин, птахів, риб, комах; знати їх характерні зовнішні ознаки та звички.
29. Завжди чітко бачити, що зроблено письменником, драматургом художником, режисером, актором талановито, а що – ні та вміти обґрунтувати це усно чи письмово.
30. Організувати людей для будь-яких справ, заходів.
31. Виконувати завдання з математики, які потребують гарного знання математичних формул і законів, вміння їх правильно застосовувати під час

вирішення.

32. Виконувати дії, що вимагають гарної координації рухів та спритності рук: працювати на верстаті, на електричній швейній машині, проводити монтаж та збирання виробів з дрібних деталей.

33. Відразу помічати незначні зміни у поведінці чи зовнішньому вигляді тварини чи рослини.

34. Грати на музичних інструментах, публічно виконувати пісні та танцювальні номери.

35. Виконувати роботу, яка потребує обов'язкових контактів із безліччю різних людей.

36. Виконувати кількісні розрахунки, підрахунки даних (за формулами та без них), виводити на основі цього різні закономірності, наслідки.

37. Спеціально займатись поглибленим вивченням біології, анатомії, ботаніки, зоології – читати наукову літературу, слухати лекції, наукові доповіді.

38. Ви малюєте?

39. Створювати на папері та в оригіналі нові, цікаві моделі одягу, зачісок, прикрас, інтер'єру приміщень, конструкторські новинки.

40. Впливати на людей: переконувати, запобігати конфліктам, залагоджувати сварки, вирішувати суперечки.

41. Працювати з умовно-знаковою інформацією; складати та малювати схеми, креслення, карти.

42. Виконувати завдання, у яких потрібно подумки уявити розташування предметів чи фігур у просторі.

43. Тривалий час займатися дослідницькими роботами у біологічних гуртках на біостанціях, у зоологічних гуртках та розплідниках.

44. Швидше і частіше за інших помічати у звичайному незвичайне, прекрасне.

45. Співпереживати людям (навіть не дуже близьким), розуміти їхні проблеми, надавати посильну допомогу.

46. Акуратно та безпомилково виконувати «паперову» роботу: писати, виписувати, перевіряти, підраховувати, обчислювати.
47. Вибирати найраціональніший (простий, короткий) спосіб вирішення задач: технічний, логічний, математичний.
48. Під час роботи з рослинами чи тваринами не зважати на ручну фізичну працю, несприятливі погодні умови, бруд, специфічний запах тварин.
49. Наполегливо, терпляче домагатися досконалості у творі, що створюється або виконується (у будь-якій сфері творчості).
50. Говорити, повідомляти щось, висловлювати свої думки вголос.

Додаток Е

Анкета "**Мої професійні плани**" призначена для виявлення рівня сформованості професійних планів старшокласників.

Анкета диференціює три компоненти сформованості планів за трьома рівнями: високий, середній та низький.

Крім цього, анкета дає можливість визначити коло професійних планів на які орієнтуються, та які обирають здобувачі, визначити рейтинг професій.

Анкета складається з п'яти запитань, кожне з яких відноситься до певного компонента професійного плану.

Емоційний компонент (характеризує емоційну привабливість професії).

1. Напишіть, які професії є для вас найбільш привабливими?
2. Чи зробили Ви вже остаточний вибір? Вкажіть, якій професії Ви бажаєте присвятити своє життя? Когнітивний компонент (характеризує поінформованість про професію).
3. Якщо Ви вже визначилися з вибором професії, вкажіть, наскільки добре Ви знаєте, особливості цієї професії: умови праці, зміст праці, основні трудові функції, режим праці, заробітну платню, престиж професії, можливості кар'єрного зросту, якості особистості (характеру), важливі для професії. Поведінковий компонент (характеризує визначеність щодо необхідних дій з набуття професії).
4. Як Ви вважаєте, які дії Вам необхідно здійснити, щоб опанувати обрану Вами професію?
5. Що Ви плануєте робити після закінчення коледжу? Обробка результатів.

- **Емоційний компонент.**

Високий рівень (3 бали) емоційної привабливості професії фіксується, коли на перше запитання дана одна відповідь (вказана одна професія), і вона співпадає з відповіддю на друге запитання.

Середній рівень (2 бали) емоційної привабливості зараховується, коли

відповідь на перше запитання містить перелік з декількох професій, а у відповіді на друге запитання вказана одна із їх числа; або якщо на друге запитання дана відповідь "остаточний вибір ще не зроблено".

Низький рівень (1 бал) фіксується, коли на перше запитання дана відповідь "важко відповісти", чи коли відповідь на перше запитання містить перелік професій, який абсолютно не співпадає з професією, яка вказана у відповіді на друге запитання.

- **Когнітивний компонент.**

Кожну з восьми вказаних особливостей професії необхідно оцінити за шкалою від 1 до 5 балів, де 5 балів - знаю добре; 1 бал - зовсім не знаю. Максимально можливий сирій бал за відповідь на це запитання дорівнює 40.

Високий рівень (3 бали) поінформованості про професію зараховується респонденту, коли він отримує від 28 до 40 сирих балів.

Середній (2 бали), коли респондент отримує від 14 до 27 сирих балів.

Низький (1 бал) - від 1 до 13 сирих балів.

- **Поведінковий компонент.**

Високий рівень (3 бали) коли респондент чітко знає що необхідно зробити, щоб опанувати обрану професію та збирається діяти відповідним чином після закінчення школи.

Середній рівень (2 бали), коли має місце недостатня обізнаність щодо способу дій.

Низький рівень (1 бал), коли дії, які респондент планує здійснювати після закінчення школи абсолютно не орієнтовані на опанування обраної професії.

Загальний рівень сформованості професійного плану визначається шляхом обчислення середнього арифметичного "а", за трьома рівнями.

Високий рівень (3 бали) професійного самовизначення зараховується, коли респондент отримує від 2,5 до 3 сирих балів.

Середній рівень (2 бали) - від 1,8 до 2,4 сирих балів.

Низький рівень (1 бал) - від 1 до 1,7 сирих балів.

Анкета «Мої професійні плани»

Шановні студенти! Рано чи пізно перед кожною людиною постає питання: «Яку професію обрати?». Відповісти на нього нелегко, проте необхідно. Анкета, яку Вам пропонується заповнити, - привід ще раз замислитись над цим питанням.

Бажаємо Вам удачі у виборі професії.

Дякую за участь!

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Дата народження _____

Дата заповнення _____

Стать: а) чоловіча; б) жіноча

Ваша сім'я: а) батько; б) мати; в) брат, сестра (підкреслити).

1. Напишіть, які професії є для вас найпривабливішими:

а)

б) важко відповісти.

2. Ви зробили остаточний вибір професії? Вкажіть, якій професії ви хочете присвятити своє життя: _____

3. Якщо ви вже визначилися з вибором професії, вкажіть, наскільки добре ви знаєте особливості цієї професії (своє знання особливостей професії потрібно оцінювати за шкалою від 1 до 5 балів, де 5 балів - знаю добре; 1 бал - зовсім не знаю):

- Умови праці;.....

- Зміст праці;.....
- Основні трудові функції;.....
- Режим праці;.....
- Заробітна плата;.....
- Престиж професії;.....
- Можливості кар'єрного зростання.....
- Якості особистості (характеру), важливі для професії.....

4. Як ви вважаєте, які дії потрібно здійснити, щоб освоїти обрану вами професію? _____

5. Що ви плануєте робити після закінчення коледжу? _____

Додаток Є

Методика визначення індивідуальної міри рефлексивності О. Карпова

Інструкція обстежуваному:

Вам пропонується дати відповіді на кілька тверджень опитувальника. У бланку відповідей навпроти номера питання проставте, будь ласка, цифру, що відповідає варіанту Вашої відповіді: 1 – абсолютно невірно; 2 – невірно; 3 – скоріше невірно; 4 – не знаю; 5 – скоріше вірно; 6 – вірно; 7 – цілком правильно. Не замислюйтеся подовгу над відповідями. Пам'ятайте, що правильних або неправильних відповідей у цьому випадку бути не може.

Текст опитувальника.

1. Прочитавши гарну книгу, я завжди потім довго думаю про неї; хочеться її з ким-небудь обговорити.

1. Коли мене раптом зненацька про щось запитують, я можу відповісти перше, що спало на думку.

2. Перш ніж зняти трубку телефону, щоб подзвонити по справі, я звичайно заздалегідь планую майбутню розмову.

3. Зробивши якийсь промах, я довго потім не можу відволіктися від думок про нього.

4. Коли я міркую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом згадати, що послужило початком ланцюжка думок.

5. Приступаючи до важкого завдання, я намагаюся не думати про майбутні труднощі.

6. Головне для мене – представити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.

7. Буває, що я не можу зрозуміти, чому хтось незадоволений мною.

8. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.
9. Для мене важливо в деталях уявляти собі хід майбутньої роботи.
10. Мені було б важко написати серйозного листа, якби я попередньо не склав план.
11. Я волію діяти, а не міркувати над причинами своїх невдач.
12. Я досить легко приймаю рішення відносно коштовної покупки.
13. Як правило, щось задумавши, я прокручую у голові свої задуми, уточнюючи деталі, розглядаючи усі варіанти.
14. Я турбуюся про своє майбутнє.
15. Вважаю, що в безлічі ситуацій треба діяти швидко, керуючись першою думкою, що прийшла у голову.
16. Часом я приймаю необдумані рішення.
17. Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її, приводячи усе нові й нові аргументи на захист своєї точки зору.
18. Якщо відбувається конфлікт, то, міркуючи над тим, хто в ньому винуватий, я в першу чергу починаю із себе.
19. Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюся усе ретельно обміркувати і зважити.
20. У мене бувають конфлікти тому, що я часом не можу вгадати, якої поведінки очікують від мене навколишні.
21. Буває, що, обмірковуючи розмову з іншою людиною, я як би подумки веду з нею діалог.
22. Я намагаюся не замислюватися над тим, які думки і почуття викликають в інших людях мої слова і вчинки.
23. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, якими словами це краще зробити, щоб її не скривдити.
24. Вирішуючи важке завдання, я думаю над ним навіть тоді, коли займаюся іншими справами.

25. Якщо я з кимось сварюся, то у більшості випадків не вважаю себе винуватим.

26. Рідко буває так, що я жалкую про сказане.

Із цих 27 тверджень 15 є прямими (номера питань: 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25). Інші 12 – зворотні твердження

		Переклад тестових балів у стени									
Стени	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Тестові бали	80 і нижче	80-100	100-107	108-113	1114-122	1123-130	1131-139	1140-147	1148-156	1157-171	1172 і вище

При інтерпретації результатів доцільно виходити з диференціації індивідів на три основні категорії. Результати методики, рівні або більші, ніж 7 стенів, свідчать про високорозвинену рефлексивність. Результати в діапазоні від 4 до 7 стенів – індикатори середнього рівня рефлексивності. Показники менше 4 стенів – свідчення низького рівня розвитку рефлексивності.

Додаток Ж

Анкета

Оцінки ставлення до визначених понять

Реєстраційний бланк №__

Вам пропонується оцінити своє ставлення до поняття за представленими нижче шкалами. У кожному рядку визначіть, який з полюсів відповідає ступеню виразності ставлення: 3 - виражено у максимальному ступені, 0 - якщо немає виразності жодної з полярних рис.

П.І.Б. _____

СПОКІЙНИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ЖВАВИЙ
ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНИЙ	3	2	1	0	1	2	3	БЕЗЦЕРЕМОННИЙ
УПЕВНЕНИЙ У СОБІ	3	2	1	0	1	2	3	НЕВПЕВНЕНИЙ У СОБІ
НЕПОМІРНИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ДІЛОВИТИЙ
ЗЛОВРЕДНИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ДОБРОДУШНИЙ
ПІДКОРЯЄМИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ДОМІНУЮЧИЙ
НАПОЛЕГЛИВИЙ	3	2	1	0	1	2	3	БЕЗЛАДНИЙ
ЩИРИЙ	3	2	1	0	1	2	3	НЕЩИРИЙ
САМОСТІЙНИЙ	3	2	1	0	1	2	3	НЕСАМОСТІЙНИЙ
ІМПУЛЬСИВНИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ВРІВНОВАЖЕНИЙ
НЕСИМПАТИЧНИЙ	3	2	1	0	1	2	3	СИМПАТИЧНИЙ
ПОДАТЛИВИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ПРОБИВНИЙ
ТИХИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ГУЧНИЙ
РОЗУМЮЧИЙ	3	2	1	0	1	2	3	НЕРОЗУМЮЧИЙ
РІШУЧИЙ	3	2	1	0	1	2	3	НЕРІШУЧИЙ
ДІЄВИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ОБАЧНИЙ
ВІДРАЗЛИВИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ПРИВАБЛИВИЙ
СЛУЧАЮЧИЙ	3	2	1	0	1	2	3	ВИЗНАЧАЛЬНИЙ

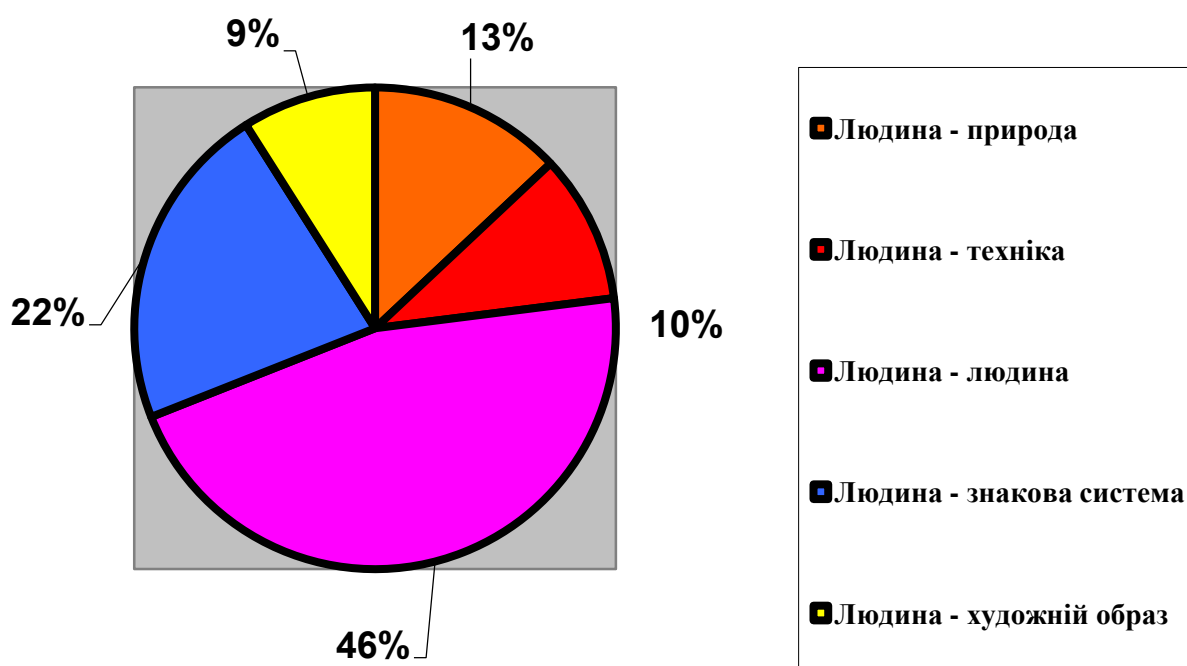
Примітка. Номерам реєстраційних бланків відповідають такі поняття, включені до них: № 1 – державний кордон, № 2 – офіцер, № 3 – Батьківщина, №4 – гроші, № 5 – професіонал, № 6 – освіта, № 7 – Я, № 8 – кар'єра.

Додаток 3

КЗ “БПФК”

Результати дослідження опитувальника професійної готовності.
(Середній показник)
III курс.

Людина - природа	Людина - техніка	Людина - людина	Людина – знакова система	Людина – художній образ
13%	10%	46%	22%	9%

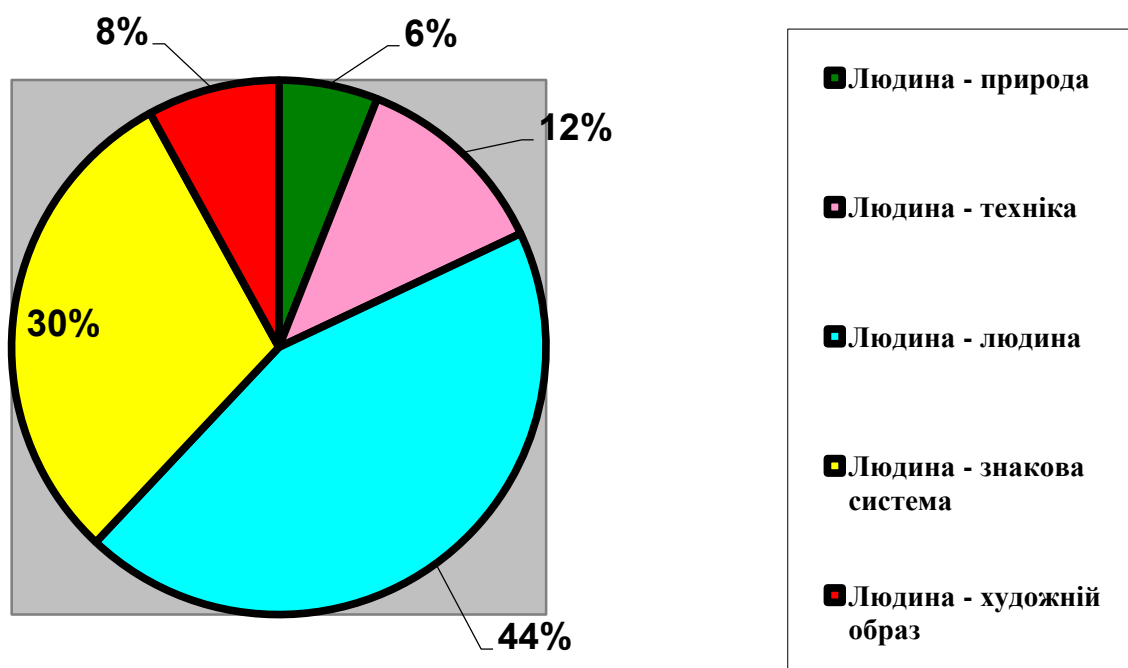

Додаток И

КЗ “БПФК”

Результати дослідження опитувальника професійної готовності.
(Середній показник)
IV курс.

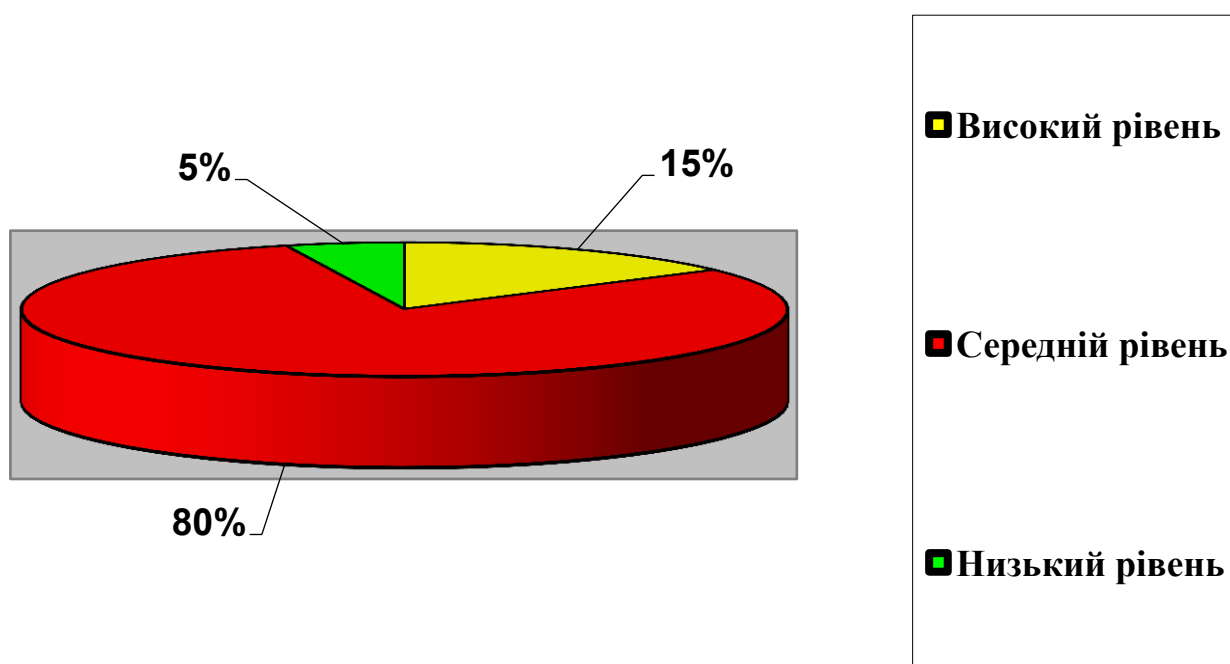
Людина - природа	Людина - техніка	Людина - людина	Людина – знакова система	Людина – художній образ
6%	12%	44%	30%	8%

Додаток I
КЗ “БПФК”

Результати аналізу анкети «Мої професійні плани».
III курс
(Середній показник)

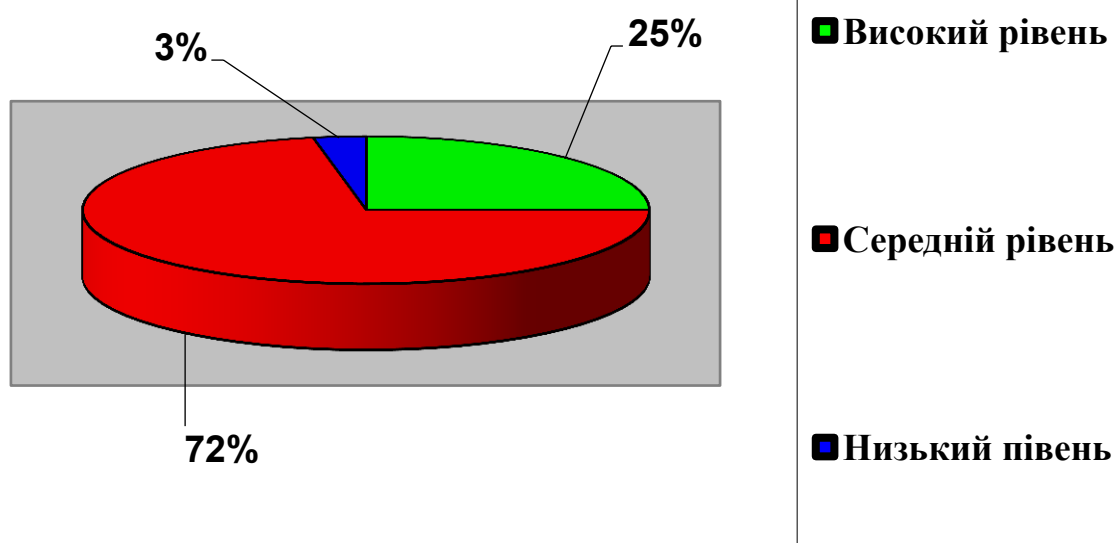
Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
15%	80%	5%

Додаток К
КЗ “БПФК”

Результати аналізу анкети «Мої професійні плани».
IV курс
(Середній показник)

Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
25%	72%	3 %

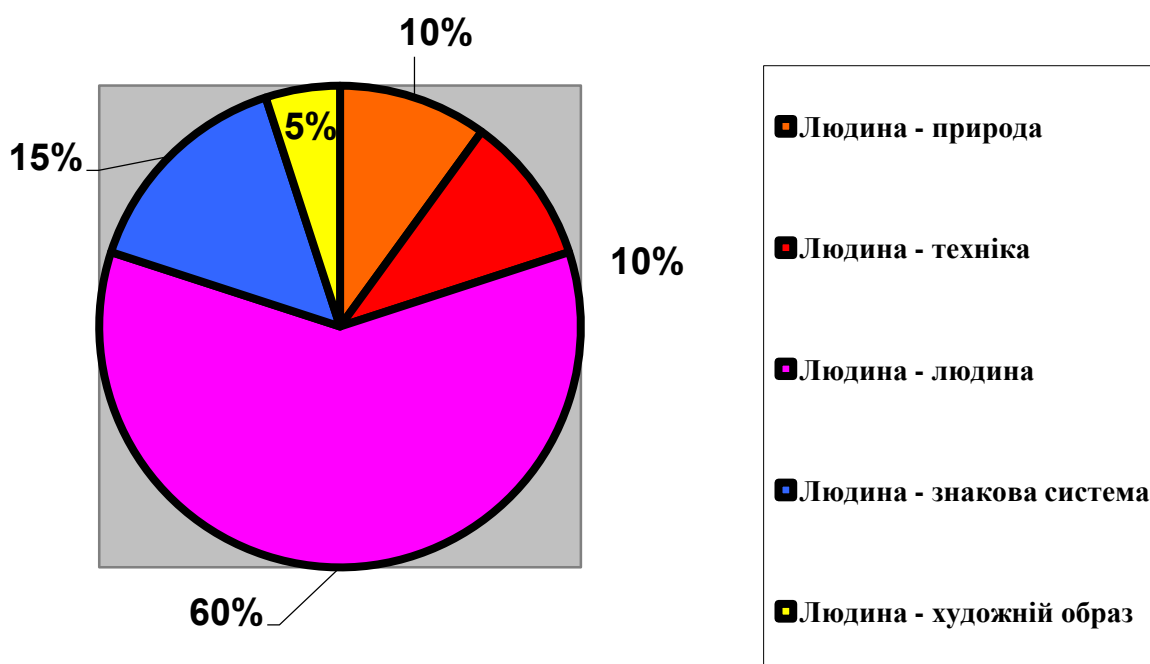

Додаток Л

КЗ «БПФК»

Результати дослідження опитувальника професійної готовності.
(Середній показник)
III та IV курс.

Людина - природа	Людина - техніка	Людина - людина	Людина – знакова система	Людина – художній образ
10%	10%	60%	15%	5%

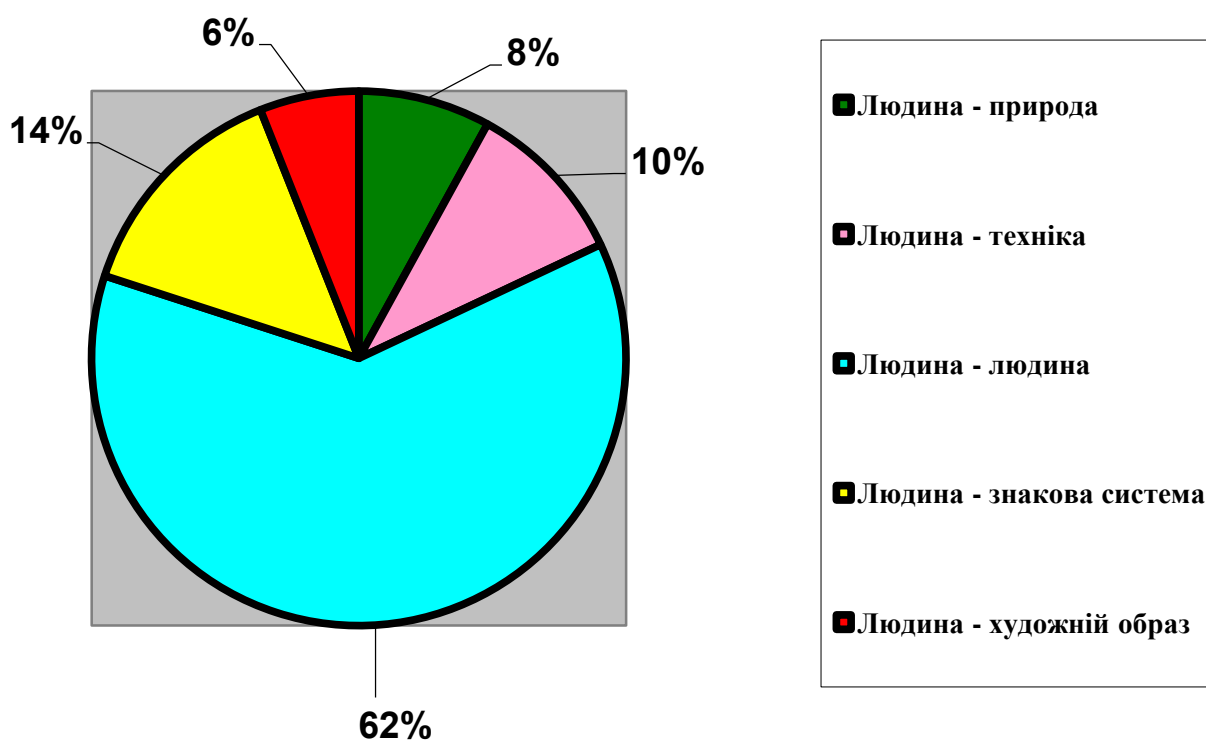

Додаток М

НПФК ЗПФК

Результати дослідження опитувальника професійної готовності.
(Середній показник)
III та IV курс.

Людина - природа	Людина - техніка	Людина - людина	Людина – знакова система	Людина – художній образ
8%	10%	62%	14%	6%

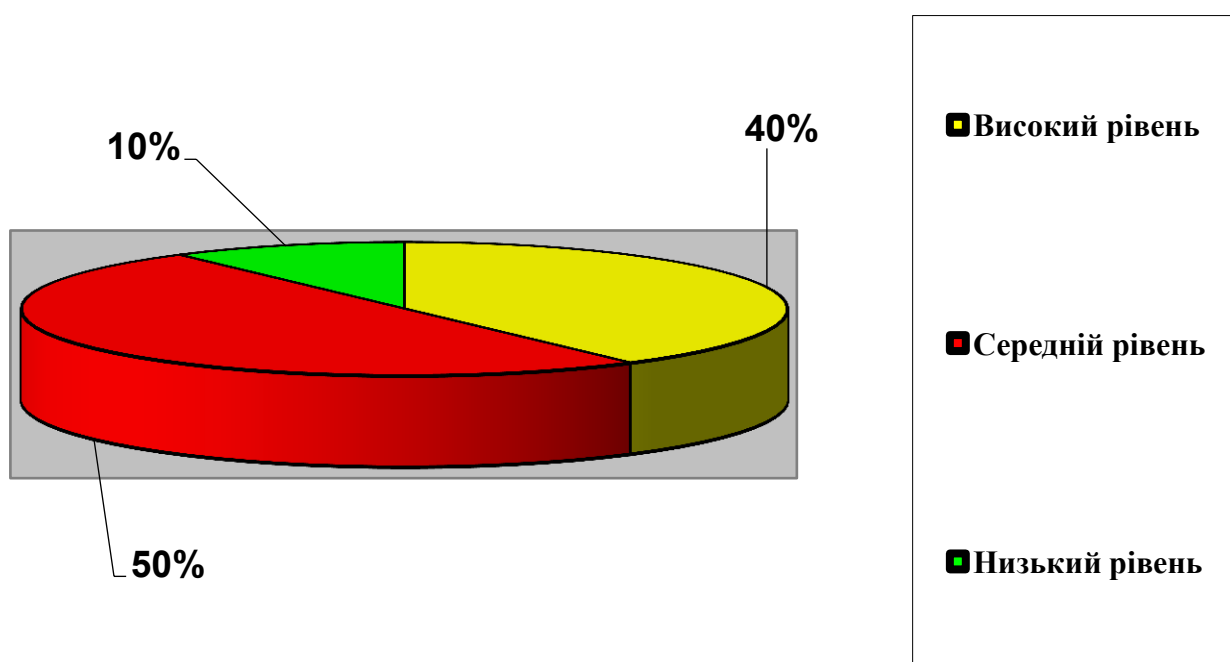

Додаток Н

КЗ «БПФК»

Результати аналізу анкети «Мої професійні плани».
III та IV курс
(Середній показник)

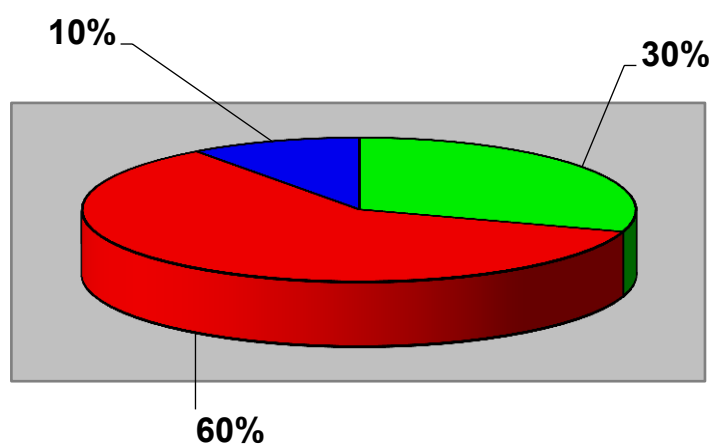
Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
40%	50%	10 %

Додаток О
НПФК ЗПФК

Результати аналізу анкети «Мої професійні плани».
IV курс
(Середній показник)

Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
30%	60%	10 %

- Високий рівень
- Середній рівень
- Низький рівень

Додаток П

ПАМ'ЯТКА ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

«ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФКОНСУЛЬТАЦІЙНА ДОПОМОГА»

Де знайти психолога-профконсультанта?

У регіональних і районних центрах зайнятості. Зверніться у міську біржу праці й запитайте, чи є в них психолог-профконсультант (профорієнтатор). Звичайно послуги психолога в центрах зайнятості безкоштовні.

Шкільні профорієнтаційні кабінети. Запитай у психолога в школі. Навіть якщо немає кабінету профорієнтації, твій шкільний психолог напевно може допомогти.

Комерційні центри профорієнтації. Часто профорієнтаційні тестування проводяться на базі Центрів Тестування, профорієнтаційні тренінги - в організаціях, що пропонують тренінгові послуги.

Вищі навчальні заклади твого міста - цілком можливо, у їхній склад входить який-небудь підрозділ, що має відношення до проблем профорієнтації: кафедра психології праці, наприклад, або центр профорієнтації при виші.

Міжшкільний навчально-виробничий комбінат.

Види профконсультації

Що це таке - допомога у виборі професій? Що таке мені може сказати профконсультант, чого я не знаю або не можу прочитати в книжках? По-перше, профконсультант полегшує твоє завдання: він уже знайшов, структурував і систематизував всю інформацію. Він і може порекомендувати тобі, які книжки читати, може відповісти на твої питання, зрештою, розповісти щось таке, чого ти не зміг ніде знайти або прочитав, або не зрозумів. Причому, така бесіда із профконсультантом може здійснюватися в груповому режимі, тобто психолог читає ЛЕКЦІЮ, а потім відповідає на питання аудиторії. Лекція може бути лише першим етапом подальшої - уже в

індивідуальному режимі — профорієнтаційної роботи.

Групова робота часто здійснюється у формі ТРЕНІНГУ. Ціль будь-якого тренінгу - формування чогось (нових знань, умінь, навичок). Звичайно на профорієнтаційних тренінгах вчать навичкам самоаналізу (заглянути усередину себе й побачити справжню сутність), прийняттю рішень. Тренінг проходить в ігровій формі, у вигляді діалогів, дискусій, спостережень за поведінням інших учасників групи. Таким чином, у результаті напруженої роботи протягом цілого дня або двох, Ви стаєте куди більше готовим до ухвалення рішення про вибір професії. На тренінгу Вам не скажуть, ким бути, Вас навчать, як самостійно вибрати майбутню професію.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ — це робота із психологом один на один. Використовується метод бесіди, для з'ясування Ваших індивідуальних особливостей психолог часто застосовує психологічне **ТЕСТУВАННЯ**. Іноді консультація зводиться до тестування (наприклад, комп'ютерного), а роль психолога тут у тім, що він пояснює результати тесту, допомагає підібрати професію, що відповідає виявленим тестом інтересам, здібностям, схильностям. На нашу думку, профорієнтаційне тестування в центрі профорієнтації - це оптимальний варіант профконсультації. Від простої індивідуальної консультації проф. тестування відрізняється своєю дешевиною: адже комп'ютер виконує за психолога рутинну роботу по пред'явленню тестових завдань, обробці результатів - отже, заощаджується час праці психолога. Тестування може тривати від 10 хвилин до 2-х годин, і за результатами тесту відразу можна буде підібрати якісь варіанти або почути рекомендації з корекції слабких сторін, або довідатися, що робити далі, де шукати необхідну інформацію. З іншого боку, самостійне тестування на комп'ютері (з використанням он-лайн тестів, дисків, тестів із книг) - це всього лише етап необхідної роботи. Велика можливість помилитися, невірно інтерпретувавши артефактні результати. Диск не дасть Вам індивідуальні рекомендації - він використає шаблони інтерпретаційних повідомлень, шаблони порад і рекомендацій. Тому не можна обмежитися лише тестом, без

консультації психолога.

Як виглядає сеанс профорієнтації?

Бесіда

Звичайно сеанс починається із бесіди з психологом, у ході якої з'ясовуються мета Вашого відвідування, Ваш освітній рівень (у якому класі вчитеся), чи займалися в яких-небудь гуртках, секціях, яка ситуація з вибором професії (нічого не подобається або, навпаки, не можете вибрати з декількох привабливих варіантів).

Вибір тесту

Відповідно до бесіди, психолог вибере психологічний тест. Наприклад, якщо Ваші сумніви стосуються рівня готовності до вступу в уже обраний виш - Вам запропонують тест загальноосвітніх знань, що надає можливість об'єктивно оцінити рівень володіння предметом. Або, наприклад, цікавить, чи придатні Ви до роботи секретарем. Ставиться відповідний тест на профпридатність. Але найчастіше використовуються загальні опитувальники інтересів, здібностей, схильностей - вони задають орієнтир, якусь структуру схильностей і дозволяють окреслити коло потенційно підходящих професій.

Процес тестування

Тестування проводиться на бланках або на комп'ютері. Звичайно містить від 20 до 600 питань, у середньому - близько 60. Питання бувають різні: це й задачки, це й прохання вибрати найбільш привабливу для себе альтернативу, оцінити об'єкти по заданих параметрах, згадати, як Ви поведетеся в тих або інших ситуаціях. Звичайно обмежень за часом на проходження тесту не задається (якщо це опитувальник особистості або інтересів), якщо тест на інтелект - дається обмежений проміжок часу на рішення ВСІХ питань. А там можна вибирати свою стратегію: хочеться встигнути пробігти очами всі пункти, або зосередити увагу на рішення перших. Адже на всі інтелектуальні питання правильно відповісти не може практично ніхто! Можливо, поруч із Вами тестування будуть проходити інші люди. Важливо не відволікатися й повністю зосередитись на процесі

тестування, задавши собі певний темп і ритм. Інструкція, прикладена до тесту, звичайно закликає відповідати "по першому враженню". Це так: найбільш ефективним тестування буде, якщо Ви не будете довго замислюватися й мусолити кожне питання. Та й тест пройдете швидше.

Результати тестування

Якщо Ви проходили бланкову версію - результат буде готовий через якийсь час або наступного дня (бланкові тести часто проходять у групових умовах - наприклад, тестується цілий клас, і результати обробляються пізніше). У випадку з комп'ютерною версією, результати тесту з'являться перед Вами на екрані миттєво. У нашому закладі освіти результат роздруковується на принтері. Як виглядає результат? Якщо це професійна тестова методика - повинно вийти два варіанти результатів тесту. Один з них - простенький зворотний зв'язок для самого протестованого, це звичайно розповідь про Ваші сильні й слабкі сторони, рекомендації з виправлення вад і порада використати сильні сторони в таких-то й таких-то професіях. Комп'ютер часто проводить порівняльний аналіз із ідеальними формулами професій і видає список найбільш підходящих для Вас сфер професійної діяльності. У психолога ж у руках виявляється менш зрозуміла картинка - профіль Ваших здібностей або інтересів, або рис характеру (залежно від того, що вимірялося за допомогою тесту). По цьому профілю психолог може сказати набагато більше, ніж комп'ютер у своїх стандартних формулюваннях, де передбачається звичайно всього три варіанти інтерпретації по кожній вимірюваній властивості.

Обговорення результатів і питання

Завершується сеанс бесідою із психологом. Це більше тривала, ніж спочатку, розмова. Перевага психолога перед комп'ютером - у тім, що він розглядає Вас як індивідуальний випадок. Тому не соромтеся висловити йому свої сумніви в результатах тестування (може бути, це допоможе виявити артефакт - помилку, що впливає на список професій, запропонованих комп'ютером). Якщо у Вас уже були якісь варіанти, ким бути

(нехай й "маревні", на думку мами, дитячі мрії) - запитаєте психолога, наскільки розглянуті Вами варіанти відповідають виявленим схильностям. Чи є у Вас здатності, можливості реалізації себе в цих професіях? Що у Вас могло б вийти найкраще? Чи буде Вам цікава ця робота, чи буде задоволення від роботи? Запитаєте, як Вам належить займатися й що робити, щоб компенсувати виявлені тестом негативні риси Вашого характеру, розвинути "запущені" сфери інтелекту (ерудицію, наприклад). Нарешті, отримаєте пораду про те, чи відповідає Вашому рівню обраний виш - а якщо ні, то який із вишів (по тій же спеціальності) підходить більше. Інформація про ВНЗ, ситуації на ринку праці (які професії найбільш престижні) - строго кажучи, не сфера компетенції психолога, і він може не знати всіх тонкощів зміни соціально-економічної ситуації. Але з висоти свого досвіду роботи в сфері профорієнтації, психолог-профконсультант знає дуже багато про це. Так що не соромтеся, запитуйте - нехай навіть це виходить за рамки психологічної консультації. Психолог - теж людина, здатна до простої товариської розмови.

Додаток Р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
 МІНІСТЕРСТВО ПРАЦІ УКРАЇНИ
 МІНІСТЕРСТВО У СПРАВАХ МОЛОДІ І СПОРТУ УКРАЇНИ
 Н А К А З

№ 159/30/1526 від 02.06.95
 м.Київ

Зареєстровано в Міністерстві
 юстиції України
 3 липня 1995 р.
 за № 198/734

**Про затвердження Положення про професійну орієнтацію
 молоді, яка навчається**

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 року № 467-р ([467-94-р](#)) і заходів, передбачених Концепцією державної системи професійної орієнтації населення, та з метою нормативного регулювання і забезпечення соціальної допомоги молоді, яка навчається, у свідомому професійному самовизначенні **Н А К А З У Є М О:**

1. Затвердити Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається (додається).

2. Вважати таким, що не застосовується на території України п.1.1 Положення про шкільний навчально-методичний кабінет професійної орієнтації студентів середньої загальноосвітньої школи, затверджений наказом Міносвіти СРСР від 10 листопада 1983 року № 134.

3. Текст Положення опублікувати в Інформаційному збірнику Міністерства освіти України після державної реєстрації в Міністерстві юстиції України.

Заступник Міністра освіти України

В.О.Зайчук

Заступник Міністра праці України

А.П.Сорокін

Заступник Міністра у справах
 молоді і спорту України

С.А.Ясинський

Затверджено
наказом Міністерства освіти України,
Міністерства праці України і
Міністерства у справах молоді і
спорту України
від 2 червня 1995 року N 159/30/1526

**Положення
про професійну орієнтацію молоді, яка навчається**

I. Загальні положення

1. Професійна орієнтація - це комплексна науково обгрунтована система форм, методів і засобів, спрямованих на забезпечення допомоги особистості в активному свідомому професійному самовизначенні та трудовому становленні.

Основою професійного самовизначення особи є самопізнання та об'єктивна самооцінка індивідуальних особливостей, співставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для набуття конкретних професій, та кон'юктурою ринку праці.

2. Професійна орієнтація включає такі елементи: професійна інформація, професійна консультація, професійний добір, професійний відбір та професійна адаптація.

Професійна інформація забезпечує ознайомлення із змістом і перспективами розвитку професій, формами та умовами оволодіння ними, станом та потребами ринку праці в кадрах, вимогами, необхідними для набуття конкретних професій, можливостями професійно-кваліфікаційного становлення.

Професійна консультація ґрунтується на науково організованій системі взаємодії психолога-профконсультанта та особи, що потребує допомоги у виборі або зміні професії чи виду діяльності на основі вивчення її індивідуально-психологічних характеристик, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я, особливостей життєвої ситуації та з урахуванням потреб ринку праці.

Професійний добір - система профдіагностичного обстеження особи, спрямована на визначення конкретної професії, найбільше придатної для оволодіння нею конкретною особою.

Професійний відбір проводиться з метою визначення ступеню придатності особи до окремих видів професійної діяльності згідно з нормативними вимогами.

Професійна адаптація покликана сприяти входженню особи у трудову діяльність, практичній перевірці правильності професійного вибору, успішному професійному становленню працівника.

**II. Завдання і функції професійної орієнтації молоді,
яка навчається**

3. Основними завданнями профорієнтації є:
ознайомлення студентів і вихованців з професіями та правилами вибору професії, що рекомендовані Міністерством освіти України;
виховання в молоді спрямування на самопізнання і власну активність як основу професійного самовизначення;
формування вміння співставляти свої здібності з вимогами, необхідними для набуття конкретної професії, складати на цій основі реальний план оволодіння професією;

забезпечення розвитку професійно важливих якостей особистості.

4. Професійна орієнтація має забезпечувати реалізацію соціально-економічної, медико-фізіологічної, психолого-педагогічної функцій.

Соціально-економічна функція полягає у підготовці конкурентоспроможного працівника, здатного професійно самовдосконалюватися та вести активний пошук виду трудової діяльності або змінювати професію, місце роботи.

Медико-фізіологічна функція забезпечує реалізацію вимог до здоров'я і окремих фізіологічних якостей, необхідних для виконання професійної діяльності, визначення відхилень у стані здоров'я, корекцію професійних планів з урахуванням стану здоров'я, фізичних можливостей особистості.

Психолого-педагогічна функція полягає у виявленні і формуванні інтересів, нахилів, здібностей особистості, допомозі в пошуку свого покликання, засвоєнні системи знань, що дозволяють вибрати і здійснити професійну діяльність, визначенні шляхів і способів ефективного управління професійним самовизначенням.

III. Зміст і організація роботи закладів освіти з професійної орієнтації молоді, яка навчається

5. Професійна орієнтація здійснюється всіма закладами освіти на всіх ступенях навчання. Професійна робота умовно поділяється на два періоди: допрофесійний і професійний.

6. Допрофесійний період включає початковий (пропедевтичний), пізнавально-пошуковий і базовий (визначальний) етапи.

7. Початковий (пропедевтичний) етап передбачає ознайомлення дітей у процесі навчальної, позакласної та позашкільної роботи з найпоширенішими професіями, виховання позитивного ставлення до різних видів трудової і професійної діяльності, інтересу до пізнання своєї особистості; формування початкових загальнодоступних умінь і навичок, здатності до взаємодії з іншими особами в процесі діяльності.

Результат - сформоване у молодших студенти ставлення до себе, суспільства і професійної діяльності.

8. Пізнавально-пошуковий етап охоплює 5-7 класи середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів і передбачає: формування ціннісних орієнтацій, мотивації самопізнання, установки на власну активність у професійному самовизначенні та оволодінні професійною діяльністю; систематичне ознайомлення з професіями у навчально-виховному процесі; формування умінь самооцінки, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості; консультування щодо вибору профілю подальшої освіти, форм трудової підготовки.

Результат - вибір напрямку (профілю) навчання, продовження освіти у 8-9 класах.

9. Базовий (визначальний) етап - 8-9 (8-11) класи передбачає: вивчення наукових основ вибору професії; класифікаційних ознак професії, вимог професій до людини, основних професійно важливих якостей, правил вибору професії; оволодіння методиками самопізнання, самооцінки, розвитку індивідуальних професійно

важливих якостей, формування уміння співставляти вимоги, необхідні для набуття конкретної професії з власними можливостями та кон'юнктурою ринку праці; створення умов для випробування своїх здібностей у різних видах трудової діяльності; консультування відносно вибору професії та навчального закладу, проведення професійного добору для студенти загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

Системоутворюючим у забезпеченні знань, необхідних для професійного самовизначення студентив, є курс "Вибір професії", який вивчається у 9-х класах загальноосвітніх шкіл. Викладання цього курсу, проведення профдіагностичних обстежень особистості та індивідуальних професійних консультацій, координація профорієнтаційної роботи з учнями покладається на практичних психологів закладів освіти.

Результат - сформованість особистісно значимого смислу вибору професії, певної професійної спрямованості (професійних намірів, планів оволодіння професією, професійної перспективи), професійне самовизначення студентив, готовність до зміни професійної спрямованості та переорієнтації на суміжні професії, інші види діяльності, відповідно до індивідуальних особливостей студентив, та результатів профвідбору.

10. Етап професійного навчання передбачає: оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками; адаптацію до професійного навчально-виховного закладу і нового соціального статусу; формування професійної мобільності, готовності до продовження професійної освіти і самоудосконалення, розвиток професійних інтересів і професійно важливих якостей; уточнення подальшої професійної перспективи.

Результат - конкурентоспроможний на ринку праці кваліфікований робітник, спеціаліст, готовий до активної професійної діяльності і переорієнтації на певну професію.

11. Адаптаційний етап - професійна діяльність. Передбачає: створення умов для професійного зростання, повноцінної самореалізації особистості в професійній діяльності; адаптацію до трудового колективу, професії і нового соціального статусу.

З метою адаптації молоді до професійної діяльності проводиться виробнича та переддипломна практика по можливості в тому трудовому колективі, де в майбутньому передбачається працевлаштування.

Результат - повноцінна реалізація особистістю потенційних можливостей в професійній діяльності.

12. На загальнодержавному рівні координацію організаційних питань професійної орієнтації молоді, яка навчається, здійснюють Міністерство освіти України і Міністерство праці України. Для координації профорієнтаційної роботи на місцях рішенням місцевих органів державної виконавчої влади може бути утворена територіальна міжгалузєва рада з професійної орієнтації і професійного навчання незайнятого населення.

13. Науково-методичне забезпечення профорієнтаційної роботи в закладах освіти покладається на Міністерство освіти України та Академію педагогічних наук України, а з питань профдоброру і

профвідбору - на Міністерство праці України.

14. До штату Міністерства освіти України, управлiнь i вiддiлiв освіти на мiсцях, центрiв практичної психологiї системи освіти вводяться працiвники, якi забезпечують органiзацiю профорiєнтацiйної роботи з молоддю, яка навчається.

15. Вiдповiдальнiсть за органiзацiю проведення профорiєнтацiйної роботи в закладах освіти покладається на iх керiвникiв.

У навчально-виховних закладах професiйну орієнтацiю молодi, яка навчається, здiйснюють практичнi психологi, вчителi-предметники, класнi керiвники, викладачi, майстри виробничого навчання, вихователi, керiвники гурткiв, бiблiотекарi, методисти, медичнi працiвники тощо.

У штатний розклад середнiх загальноосвiтнiх навчально-виховних закладiв, мiжшкiльних навчально-виробничих комбiнатiв, професiйних навчальних закладiв вводяться посади практичних психологiв-профконсультантiв або методистiв з профорiєнтацiї.

Фiнансування роботи практичних психологiв здiйснюється за рахунок бюджетних коштiв.

16. Для проведення профорiєнтацiйної роботи в закладах освіти використовуються навчально-методичний кабiнет професiйної орієнтацiї, кабiнет iнформатики, майстернi, бiблiотека, медичний кабiнет тощо.

17. Професiйну орієнтацiю молодi, яка навчається, вивчення ефективностi працевлаштування студенти доцiльно здiйснювати навчальними закладами спiльно з батьками студентiв, пiдприємствами, установами i органiзацiями, центрами (вiддiлами) профорiєнтацiї територiальних центрiв зайнятостi.

18. Медичнi аспекти профорiєнтацiї молодi, з рiзними видами патологiї, вирiшуються, як правило, за участю лiкарiв районних (мiських) медичних закладiв i спецiалiстiв центрiв (вiддiлiв) зайнятостi Міністерства праці України.

Додаток С

Зразок

орієнтовний план-конспект тренінгу

«Стратегія професійного планування - запорука успіху сучасного педагога»

Мета тренінгу: створити сприятливі умови для роботи тренінгової групи, ознайомити учасників з головними принципами проведення тренінгових занять, прийняти правила роботи групи, ознайомити з поняттям «професійне планування», актуалізувати досвід, сприяти рефлексії та вербалізації життєвих та професійних цінностей та принципів.

1. Вправа «Візитівка».

Мета: сприяти знайомству учасників

Час: 5 хв.

Матеріали: олівці, фломастери.

Процедура: учасники розміщуються на стільцях. Тренер пропонує кожному зробити графічне зображення візитівки, на якій вказати ім'я, та придумати на першу літеру ім'я слово, яке характеризує Вас, як людину (особистість).

2. Вправа «Очікування»

3. «Правила групи»

У кожній тренінговій групі можуть бути свої правила, але ті, про яких будемо говорити ми, повинні лежати в основі нашої роботи.

Ці правила є універсальними. Ще раз коротко повторимо ці правила:

- довірчий стиль спілкування;
- спілкування за принципом «тут і тепер»;
- персоніфікація висловлень;
- щирість у спілкуванні;
- конфіденційність усього, що відбувається в групі;
- визначення сильних сторін особистості;
- неприпустимість безпосередніх оцінок людини;

- різноманітність контактів і спілкування з різними людьми;
- активна участь в тому, що відбувається;
- повага до того, хто висловлюється.

Інформаційний блок. Поняття «професійне планування» трактують як:

- «багатовимірний інтегративний феномен, що забезпечує людині цілісність, тотожність та визначеність в професійній діяльності»;
- «результат професійного самовизначення, персоналізації та самоорганізації, певний ступінь ототожнення - диференціації себе зі Справою та Іншими»;
- «стійке узгодження основних елементів професійного процесу»;
- «компонент особистісної ідентичності, що забезпечує професійну адаптацію»;
- «різний ступінь усвідомлення особистістю приналежності до певної професійної спільноти»;
- провідна характеристика професійного розвитку особистості, ступінь визнання себе в якості професіонала;
- усвідомлення своєї тотожності з професійним образом «Я»;
- «інтегративне поняття, що виявляє взаємозв'язок когнітивних, мотиваційних та ціннісних особистісних якостей»;
- «автентичне занурення у професійну самореалізацію та результат успішного процесу самоактуалізації».

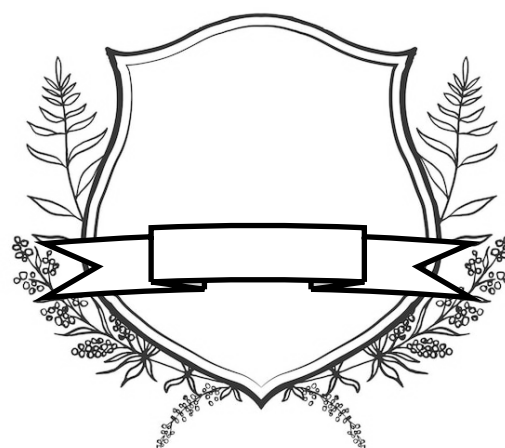
4. Вправа «Мій професійний герб та моє професійне кредо»

Мета: актуалізація власного професійного та особистісного досвіду.

Час: 30 хв.

Матеріали: бланки з зображенням щита, олівці, фломастери.

Процедура: Учасникам роздаються

бланки «Герб та девіз». Їм пропонується заповнити поля герба відповідними символами, що найточніше передають зміст кожного поля: перше – «Я як педагог»; друге – «Мої учні»; третє – «Я очима моїх учнів»; четверте – «Моя професійна мрія». На смужці необхідно написати фразу, яка б могла слугувати особистим професійним девізом (професійним кредо). Це може бути як відомий вислів, так і фраза, придумана самим учасником.

5. Вправа «Життєвий та професійний план педагога».

Мета: рефлексія та вербалізація життєвих та професійних цінностей та принципів.

Час: 30 хв.

Обладнання: картки з зображенням приголосних та голосних букв українського алфавіту.

Хід вправи: Картки розподіляються між учасниками групи. Завдання для учасників – сформулювати декілька значущих для них особисто та світу в цілому життєвих та професійних правил, які б розпочиналися на букви, написані на картках. По закінченню роботи групі пропонується прочитати сформульовані закони, дотримуючись алфавітного порядку. Таким чином, групою створюється єдиний життєвий та професійний план педагога.

6. Вправа на самостійне швидке зняття напруження в 12 точках.

Мета: зняття напруження, що виникло в процесі роботи.

Час: 5 хв.

Хід вправи: Для зняття напруження необхідно почати повільні кругові рухи очима – двічі в одному напрямку і двічі в іншому. Сконцентрувати увагу на віддаленому предметі, а потім переключити її на предмет, що знаходиться близько. Насупитися, напружуючи м'язи коло очей, а потім розслабитися. Після цього кілька разів широко позіхнути. Розслабити шию, спочатку похитавши головою, а потім покрутивши нею зі сторони в сторону. Підняти плечі до рівня вух і повільно опустити. Розслабити зап'ястя і покрутити ними. Стиснути і розтиснути кулаки, розслаблюючи кисті рук. Зробити три глибокі вдихи і м'яко прогнутися в хребті вперед – назад, із

сторони в сторону. Напружте і розслабте сідниці, а потім ікри ніг. Покрутіть ступнями, стисніть пальці ніг таким чином, щоб ступні вигнулися догори. Після виконання цієї вправи ваше тіло звільниться від напруження в 12 основних точках.

7. Вправа «Зіркова година»

Мета: розвиток позитивної складової емоційного компоненту професійної спрямованості.

Обладнання: приладдя для письма.

Хід вправи: Учасникам пропонується протягом 7-10 хвилин виділити 3-5 найбільш характерних для професії педагога радощів (заради чого взагалі живуть представники цієї професії, що для них є найважливішим в житті та роботі). По закінченні запропонованого часу кожен учасник розповідає про ті радощі, які він виділив (можна показати за допомогою пантоміміки, а інші учасники - відгадують). Під час обговорення учасники уточнюють, висловлюють свої думки.

8. Завершення речення.

Мета: забезпечити зворотній зв'язок щодо основних моментів вивченого матеріалу.

Час: 15 - 20 хв.

Матеріали: приладдя для письма.

Процедура: тренер демонструє учасникам записані на фліп-чарті або дошці 4-5 незакінчених речень, наприклад, «Я дізнався що...», «Мене здивувало, що...», «Мені сподобалось, що», «Можливо, було б краще, якби...» тощо; пропонує кожному учаснику записати свої відповіді і здати тренеру. Якщо дозволяє регламент, корисно, щоб кожен учасник по черзі повідомив свої записи групі.

Підведення підсумків. Обговорення очікувань.

Додаток Т

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ПРОГРАМИ

“Тренінг формування професійних планів”

Основна:

1. Афанасьєва Н.Є., Перелигіна Л.А. Теоретико-методологічні основи соціальнопсихологічного тренінгу: навчальний посібник. Харків: НУЦЗУ, 2016. 251 с.
2. Богданюк А. Креативність особистості, здатність до творчого нестандартного мислення – головна умова розвитку сучасного суспільства. Якість неперервної освіти в умовах євроінтеграційних процесів: Матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (Київ-Чернівці, 2-4 листопада 2015 р.). Чернівці: Друк ФОП Горюк, 2015. С. 198-201.
3. Богданюк А. Педагогічне спілкування як один із головних засобів впливу вчителя на студентів. Педагогічні науки. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 151-152.
4. Богданюк А.М., Киселиця О.М., Богданюк В.В. Теоретичний аналіз проблеми формування і розвитку у майбутніх учителів навиків педагогічної техніки. Актуальні питання фізичної культури, спорту та ерготерапії: матеріали II 13 Міжнародного науково-спортивного конгресу студентів та молодих вчених (Чернівці, 24-25 квітня 2020 р.) / за ред. Я.Б. Зоря, О.М. Киселиці. Чернівці: Чернівецький нац. у-тет, 2020. С. 16-19.
5. Бондарєва Л.І. Методичні аспекти розробки та проведення навчального тренінгу студентів у вищій професійній школі. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2016. №6. С.48-58.
6. Карпенко Є. Основи психотренінгу: навч. посібник. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2016. 80 с.
7. Педагогічна майстерність / за ред. І. А. Зязюна. К. : Вища школа. 2004.

8. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція [Текст]: навч.-метод. посіб./ В.В.Балахтар. Вижниця : Черемош, 2017. 432 с.
9. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу [Текст] : навч. посіб. / Афанасьєва Н. Є., Перелигіна Л. А.; Нац. ун-т цивіл. захисту України. Харків : ХНАДУ, 2017. 315 с.
10. Федорчук В. М. Тренінг особистісного розвитку: навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 250 с.
11. Бернацька О.Б. «Сім кольорів життя...» Програма арт-терапевтичних занять з підлітками (30 тем). Використання елементів арттерапії у вихованні самостійності: науково-методичний посібник для педагогів та психологів. Миколаїв, 2011. 116 с.
12. Богданюк А., Яремін М.А. Соціально-психологічні параметри спілкування у взаємодії «вчитель-учень». Цивілізація. Прогрес. Нові виміри: збірник матеріалів міждисциплінар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 червня 2018 р.). Київ, 2018. С. 66-68.
13. Волкова Н.П. Педагогіка вищої школи: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид. центр «Академія», 2002. 576 с.
14. Волкова Н.П. Педагогічні комунікації: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2002. 92 с.
15. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2004. 310 с.
16. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя. К.: Либідь, 1991. 96 с.
17. Клепиков О. І., Кучерявий І. Т. Основи творчості особи: Навч. посіб. К.: Вища шк., 1996. С. 5–167.
18. Маслоу А. Психологія бытия / А. Маслоу. Пер. с англ. М.: Рефл-бук, К.: Ваклер. 1997. 304 с.
19. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. К.: Вища шк., 1997. 349 с.

20. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум. К.,2008. 336 с.

21. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2006. 360 с.

22. Evans D.R. et al. Human adjustment: Skills. Moneray, Calif, 1998. 14

23. Vorvery M. Metodische grundlanden der versthaltenstraining. Sozial Psychologisches Training, Jena, 1991.

Інтернет-ресурси

1. Бібліотека українських підручників – <http://pidruchniki.ws/>

2. Графік проведення тренінгів та майстер-класів освітній WEEKEND – Режим доступу: <http://www.airo.com.ua/grafik-provedennya-treningiv-ta-mayster-klasiv-osvitniyweekend/>

3. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського – <http://www.dnpb.gov.ua>

4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon3.rada.gov.ua

5. Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.2013 р. № 1176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/

6. Міністерство освіти і науки України – <http://www.mon.gov.ua/>

7. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – <http://www.nbuv.gov.ua/>

8. Освітній портал «Педагогічна преса» <http://pedpresa.ua/185635-osvityanzaproshuyut-na-vseukrayinskyj-naukovo-praktychnyj-seminar-web-stem-shkola-2017.html>

9. Освітні проекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8-734064553392340/>

10. Програма MS Project [Електронний ресурс] // Офіційним сайт ІТ-компанії Microsoft. –Режим доступу: <http://www.microsoft.com>.

11. Український проект «Якість освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.yakistosviti.com.ua

12. Центр інноваційної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/CentreInnovativeEducation/>

13. <https://naurok.com.ua/webinar/interaktivni-tehnologi-v-osviti-zaluchaemo-uchniv-uproces-navchannya-za-dopomogoyu-internet-servisi>

Додаток У

Таблиця – Зміст психологічного супроводу професійного планування професійної педагогічної діяльності

№ з/п	Етап професійного розвитку та його основні завдання	Основні проблеми, труднощі і негативні наслідки етапу	Зміст психологічного супроводу професійного планування
1	Етап оптації <u>Завдання:</u> а) вибір професії; б) вибір педагогічної спеціальності, місця і тривалості терміну навчання	а) відсутність у студентів педагогічних коледжів чітких, структурованих уявлень про труднощі педагогічної професії (інші професії) і своє професійне майбутнє	ознайомлення студентів 1-го курсу з нормативними вимогами педагогічної професії.
		б) помилкові підстави для вибору педагогічної професії: вибір професії педагога як тимчасового життєвого пристанища; вибір професії під впливом обставин (важкої сімейної ситуації, порад знайомих, родичів і т.і.); захоплення романтичними аспектами педагогічної професії; незнання, недооцінка своїх психологічних і фізичних сил, можливостей; переоцінка прагматичної вигоди, прагнення забезпечити «тил»; прагнення відкласти вирішення проблеми професійного самовизначення на більш тривалий термін	оцінка професійно-психологічного потенціалу студентів, які здобувають педагогічну освіту, з врахуванням прогнозу ймовірності професійних стратегій, що обираються ними; психологічне профорієнтаційне консультування; об'єктивне інформування про умови, труднощі педагогічної діяльності; створення реального конкурсу для відбору гідних кандидатів на педагогічну діяльність; розробка рекомендацій для студентів по здійсненню заходів профорієнтаційної спрямованості
		в) відсутність/недостатність побудників до самостійного вибору професійної перспективи, пов'язаної з	активізація реклами; удосконалення законодавства з метою підвищення привабливості і престижності

№ з/п	Етап професійного розвитку та його основні завдання	Основні проблеми, труднощі і негативні наслідки етапу	Зміст психологічного супроводу професійного планування
		педагогічною діяльністю	педагогічної діяльності
2	<p>Етап адаптації</p> <p>Завдання:</p> <p>а) з'ясування і освоєння професійних норм;</p> <p>б) встановлення контактів з педагогами;</p> <p>в) з'ясування соціально-групових норм (вимог, цінностей, очікувань);</p> <p>г) прийняття та освоєння соціально-психологічних ролей;</p> <p>д) завоювання соціального статусу;</p> <p>е) вироблення оптимальних стереотипів професійної поведінки і діяльності;</p> <p>ж) досягнення стабільних результатів у діяльності</p>	<p>а) недостатній досвід адаптації в новому колективі</p> <p>б) невміння, нездатність виявити реально існуючу неузгодженість між пропонованими вимогами і рівнем відповідності свого професіоналізму, особистісних якостям і цим вимогам</p> <p>в) надмірні психофізіологічні витрати, що характеризують процес орієнтування майбутнього педагога у професійно обумовлених альтернативах і вибір оптимальних рішень</p> <p>г) негативний емоційний модус переживань, що супроводжує невирішеність проблем внаслідок нездатності обрати правильне рішення, знайти вихід з проблемної ситуації</p> <p>д) неадекватність, бідність за змістом, малодиференційованість професійного Я-образу</p>	<p>цілеспрямований розвиток комунікативних якостей, соціально-перцептивних навичок, емоційної стійкості;</p> <p>розвиток навичок самодіагностики рівня професіоналізму, особистісних якостей; освоєння інформаційної основи професії, педагогічної спеціальності</p> <p>тренінг причинних схем; психофізичний тренінг; розширення «обріїв бачення проблеми»</p> <p>психологічне консультування; вдосконалювання навичок психічної саморегуляції станів і управління поведінкою у складних ситуаціях</p> <p>психокорекція Я-образу (тренінг професійної самосвідомості);</p>

№ з/п	Етап професійного розвитку та його основні завдання	Основні проблеми, труднощі і негативні наслідки етапу	Зміст психологічного супроводу професійного планування
		е) нездатність погодити між собою засоби і способи досягнення, пов'язаних із професійним самовизначенням цілей	корекція «причинних схем»; психологічне консультування; тренінг особистісного зростання
		ж) протиріччя між	оснащеність педагога
3	<p>Етап професійного вдосконалювання</p> <p><u>Завдання:</u></p> <p>а) підвищення педагогічної майстерності;</p> <p>б) освоєння додаткових спеціальностей, підвищення кваліфікації, професійна перепідготовка;</p> <p>в) вироблення індивідуального стилю діяльності;</p> <p>г) пошук і знаходження творчих елементів у виконанні професійних функцій</p>	а) неадекватність професійного Я-образу, що є передумовою до самозаспокоєння або психічного дискомфорту	розвиток у студентів педагогів навичок рефлексивної оцінки можливостей самореалізації в освітній сфері
		б) необхідність підвищення кваліфікації і недостатня активність студента	професійно-психологічний моніторинг динаміки психологічної готовності до продовження вдосконалення та навчання
		в) інфантильне ставлення до можливості самостійно визначати своє професійне майбутнє, надія на привнесені ззовні обставини, байдужність до планування кар'єри, відчуття зумовленості себе (свого положення) обставинами	цілеспрямоване формування у студентів суб'єктних якостей і позицій, що виражають готовність до самостійного і відповідального вирішення складних життєвих проблем і подолання труднощів педагогічної діяльності; тренінги внутрішньої мотивації і причинних схем
		г) вузькість, мала змістовність, нереалістичність професійно обумовлених цілей, невміння погодити цілі зі способами і засобами їхнього досягнення і т.і.	складання планів професійного розвитку, альтернативних сценаріїв професійної перспективи, проспективне професіографування

№ з/п	Етап професійного розвитку та його основні завдання	Основні проблеми, труднощі і негативні наслідки етапу	Зміст психологічного супроводу професійного планування
		д) негативне ставлення до себе як особистості і професіонала; відчуття професійної реалізованості	своєчасна профілактика професійних криз і деформацій особистості в/сл (тренінги особистісного зростання, впевненості у собі, мотивації досягнень).

Додаток Ф**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих

**ПРОФЕСІОГРАМИ І ПСИХОГРАМИ ПРОФЕСІЙ ПЕДАГОГІЧНОГО
СПРЯМУВАННЯ****УЧИТЕЛЬ****Загальна характеристика професії**

Людина, як суспільна істота, завжди відчувала потребу здобувати знання, тобто вчитися та передавати іншим власні набутки, тобто вчити. Велич педагогічної праці здавна усвідомлювалась суспільством. Засновник наукової педагогіки Ян Амос Коменський звеличив учителя словами, проголосивши, що вище цієї посади немає під сонцем.

На вчителя покладена велика відповідальність — виховання дітей. Свою роботу вчитель проводить за трьома основними напрямками. Перший — виховання і навчання дітей, яке здійснюється, перш за все, на уроках, а також під час позакласної роботи. Другий — тісний зв'язок з сім'єю здобувачів освіти, робота з батьками. І третій — постійне удосконалення своєї професійної майстерності. Компетентність у різноманітних галузях знань, широка культура — умови успіху в роботі вчителя. Тому йому необхідно багато читати, цікавитися подіями, що відбуваються в країні і за кордоном. Однією з основних форм удосконалення професійної майстерності — самостійна робота зі спеціальною літературою, вивчення передового педагогічного досвіду колег.

Вчителі закладів загальної середньої освіти (загальноосвітніх шкіл) є найбільш численною категорією педагогічних працівників. Від учителя значною мірою залежить планомірне, безперервне відтворення та розвиток інтелектуального та культурного рівнів суспільства, утримання науково-технічного потенціалу країни на належному рівні, зрештою, і майбутнє

країни.

Педагогічна діяльність характеризується певними освітніми ситуаціями, які повинен організувати будь-який учитель з метою створення в класі розвивального середовища. Основними з них є:

- мотивація учнів на реалізацію тієї чи іншої роботи, діяльності;
- самостійна, мотивована навчальна робота здобувачів, діяльність (самостійне здійснення різних видів роботи, в процесі яких відбувається формування вмінь, понять, уявлень, — пошук потрібної інформації, проектування і реалізація своєї діяльності й усвідомленість мети роботи та відповідальності за результат);
- здійснення учнями самостійного вибору (теми, рівня складності завдання, форм і способів роботи тощо);
- наявність групової проєктивної роботи здобувачів освіти (визначення тем і проблем, розподілення обов'язків, планування, дискусія, оцінка і рефлексивне обговорення результатів);
- оцінювання, що дозволяє і допомагає учню самому оцінювати рівень своїх досягнень і вдосконалювати їх.

Специфіка професійної діяльності вчителя обумовлена його громадським призначенням.

Учитель діє як посередник між суспільством і підростаючим поколінням, йому довіряють Людину в період, коли вона найбільш придатна до навчання і виховання. Вплив на формування особистості учня відбувається на прикладі власного ставлення вчителя до роботи, колег та студентів, розмаїття подій та явищ оточуючого світу, а також через спеціальні виховні педагогічні дії щодо організації позитивних стосунків між учнями в процесі навчання і в позашкільному житті. Це досить складне завдання, і саме його вирішенням визначається справжня педагогічна майстерність.

Щоб стати справжнім фахівцем педагогічної справи необхідно:

- мати глибокий інтерес до предмету та процесу викладання; набути ґрунтовну підготовку з циклу фундаментальних дисциплін, предметів психолого-педагогічного циклу, теорії та методики викладання;
- володіти мистецтвом цілеспрямованого творчого спілкування з учнями, методами та прийомами регулювання їхньої поведінки;
- вміти аналізувати результати власної роботи та вносити відповідні корективи; постійно вивчати вдалий педагогічний досвід та підвищувати власну кваліфікацію.

Основними компетенціями сучасного вчителя є:

- уміння вчитися разом зі своїми учнями, самостійно заповнювати свої освітні прогалини;
- уміння займати експертну позицію стосовно компетенцій, які демонструються учнями у різних видах діяльності, й оцінювати їх за допомогою відповідних критеріїв;
- уміння планувати й організовувати самостійну діяльність здобувачів освіти (визначати цілі й освітні результати дитини мовою вмінь; оцінювати освітній процес, включаючи учнів до різних видів роботи і діяльності, враховуючи їх нахили, індивідуальні особливості й інтереси; мотивувати, включаючи їх до різноманітних видів діяльності, що дозволяють їм напрацювати потрібні компетенції);
- уміння помічати нахили учня і відповідно до них визначати найбільш прийнятні для нього навчальні матеріали чи сферу діяльності;
- володіння проєктним мисленням: вміти організовувати учнів і керувати груповою проєктною діяльністю;
- володіння дослідницьким мисленням: організовувати дослідницьку роботу здобувачів освіти і керувати нею;

- використання системи оцінювання, що дозволяє учням оцінювати свої досягнення; уміти здійснювати рефлексію своєї діяльності і поведінки, уміти її організувати у здобувачів освіти в процесі навчальних занять;
- уміння організувати понятійну роботу здобувачів;
- уміння проводити заняття в режимі діалогу і дискусії, створювати атмосферу, в якій здобувачі освіти хотіли б висловлювати свої сумніви, думки і точки зору на предмет, що обговорюється, дискутувати не тільки між собою, але і з учителем, розуміючи, що власна точка зору може бути також піддана сумніву і критиці;
- володіння комп'ютерними технологіями і використання їх в процесі навчання.

За класифікацію професій Є.О. Климова професія вчителя відноситься до професій типу «людина — людина».

Санітарно-гігієнічні умови та безпека праці

Професійна діяльність учителя належить до напруженої розумової праці. Обмежень щодо статі та віку професія не має. Обов'язки вчителя з успіхом виконують як чоловіки, так і жінки, молодь і люди, збагачені життєвим досвідом.

Нормативне педагогічне навантаження вчителя складає 18 навчальних годин на тиждень, однак за рахунок додаткових занять, перевірки зошитів і контрольних завдань, проведення факультативної виховної роботи робочий день вчителя збільшується. Працює вчитель в одну або дві зміни, йому надається щорічна відпустка на 56 календарних днів, найчастіше влітку.

Учитель під час проведення занять майже завжди рухається. Розумове та емоційне напруження, підвищена уважність супроводжують його працю при підготовці до занять і під час їх проведення.

Працює вчитель у закритому приміщенні (клас) або спеціалізованому кабінеті школи, до його послуг учительська кімната.

Учителі постійно перебувають під медичним наглядом, проходять

медичну комісію згідно з наказом Міністерства освіти і науки.

Учитель має бути добре обізнаним з правилами пожежної безпеки, повинен вміти надавати першу долікарську медичну допомогу, безпечно користуватися електрифікованою та обчислювальною технікою, проєкційною аудіо та відео апаратурою, пультами дистанційного управління.

Вимоги професії до особистості працівника

До особистості учителя висуваються дуже високі вимоги. Специфіка функцій професійної діяльності вчителя вимагає органічного поєднання особистісних та професійних якостей, широкої освіченості, а тому підготовка такого фахівця ґрунтується на тлі практичного людинознавства. Професійні стандарти, вимоги до таких фахівців базуються на кодексі етики та професійних умінь.

Щоб бути висококваліфікованим фахівцем, учитель має володіти певними професійними якостями, основними серед яких є:

- доброзичливе і зацікавлене ставлення до здобувачів освіти;
- готовність сприймати конструктивну критику від колег і здобувачів освіти, здійснюючи корективи у своїй діяльності;
- наявність власної думки про соціальну ситуацію й оточуючий світ, здатність поділитися нею з учнями;
- уміння утримуватися від ролі «криниці мудрості і знань»;
- розуміння інших людей, які мають інші цінності, інтереси і здібності;
- уміння бути відкритим для будь-яких думок здобувачів освіти з питань, що обговорюються;
- уміння спокійно реагувати на в'їдливі зауваження на свою адресу;
- уміння ділитися з учнями своїми думками і почуттями;
- демонстрування компетентної поведінки — власної відповідальності за результат, здатності до кооперації, діалогу тощо;

- досконале знання свого предмету і демонстрування захопленості ним;
- використання чіткої, зрозумілої, гнучкої мови з образними висловленнями.

Професія вчителя вимагає від людини доброї підготовки з обраного предмету (навчального матеріалу), знання його наукових засад, орієнтування в історії відповідної науки та зв'язках з іншими науками. Методична підготовка вчителя передбачає засвоєння шляхів, методів та методик викладання, в тому числі використання педагогічного досвіду, наприклад, щодо застосування в навчанні комп'ютерної техніки.

Для виконання професійних обов'язків залежно від їх складності, місця роботи необхідним є рівень освіти — бакалавр, спеціаліст, магістр.

Обираючи професію вчителя, слід враховувати власні сили і можливості, здібності, оскільки не кожен може за своїми індивідуально-психологічними і психофізіологічними якостями та властивостями стати успішним спеціалістом цього фаху. Так, професія вчителя пред'являє певні вимоги до сенсорно-перцептивної сфери людини, основними з яких є: високо розвинена чутливість усіх відчуттів, розвинене сприймання, високий рівень концентрації, переключення і розподіл уваги, координація рухів, високий рівень самоконтролю, швидкість реакцій. Щодо інтелектуальної сфери, то професія вчителя вимагає високого рівня розвитку оперативної, довготривалої і короткочасної пам'яті, високого рівня розвитку теоретичного, словесно-логічного мислення. Учителю необхідне вміння грамотного мовлення, добра дикція, високий рівень загального інтелекту з перевагою вербального інтелекту. Вимогами до емоційно-вольової є: емоційна стабільність, впевненість у собі, високий самоконтроль і саморегуляція, вміння діяти швидко і рішуче.

Учитель має бути носієм високого рівня культури. Йому притаманні інтелігентність, володіння науково-гуманістичним світоглядом, володіння системою знань і уявлень про Людину як про істоту духовну, соціальну,

вміння аналізувати сучасну політичну і соціально-економічну ситуацію, володіння знаннями про інформаційні процеси в природі і суспільстві.

Носіям цієї професії має бути властива гуманістична професійна спрямованість: усвідомлення самоцінності особистості, неповторності й індивідуальності, усвідомлення особистої і соціальної значущості професії. Основними якостями, які забезпечують успішність професійної діяльності учителя, є здібності та особистісні якості, інтереси і схильності:

- викладацькі здібності;
- ораторські здібності;
- організаторські здібності;
- вербальні здібності;
- комунікативні здібності;
- добре розвинена пам'ять;
- емоційна стійкість;
- високий рівень розвитку розподілу уваги;
- психічна й емоційна урівноваженість;
- здібності до співчуття;
- сила волі;
- високий рівень інтелекту;
- сильна, рухлива нервова система
- схильність до роботи з дітьми;
- уміння зацікавити своїм задумом, «повести» за собою;
- висока ступінь особистої відповідальності;
- самоконтроль, терпимість, урівноваженість;
- інтерес і повага до іншої людини;
- прагнення до самопізнання, саморозвитку;
- цілеспрямованість;
- артистизм, тактовність;
- вимогливість до себе й до інших;
- спостережливість;

- допитливість

Професійне навчання

Отримати професію вчителя можна в педагогічному коледжі (навчання на базі повної середньої освіти — 3 роки) або в педагогічному інституті, університеті (навчання на базі освіти, отриманої у коледжі, — 1,5 року, на базі повної середньої освіти — 5 років).

Абітурієнти зараховуються на навчання за результатами незалежного оцінювання. Навчання здійснюється у денній та заочній формах. Навчання можливе за кошти державного бюджету та на контрактній основі.

Після закінчення навчання і складання державних іспитів випускник отримує диплом про присвоєння кваліфікації спеціаліста, бакалавра, магістра (після закінчення магістратури).

Протипоказання до навчання та професійної діяльності

Професія вчителя складна, тому тим, хто мріє про неї, слід обов'язково враховувати свій стан здоров'я.

Якщо випускник школи, ліцею вступає до коледжу, педінституту, університету і має значні вади опорно-рухового апарату або розлад функцій нервової системи, то навіть отримавши необхідні знання, він не зможе присвятити себе роботі з дітьми.

До основних медичних протипоказань до навчання та оволодіння професією вчителя, окрім вищенаведених, належать наявність захворювання туберкульозом, інфекційних захворювань, вад мови.

Головними обмеженнями щодо оволодіння професією вчителя з боку індивідуально-психологічних і психофізіологічних особливостей є: невисокий рівень розвитку розподілу, переключення та концентрації уваги, низький рівень абстрактно-логічного, наочно-образного мислення, емоційна нестабільність, відсутність такту, відповідальності, доброзичливості, принциповості, самоконтролю, наполегливості у досягненні мети.

Підвищення кваліфікації

Залежно від стажу роботи і рівня кваліфікації, майстерності вчителю

присвоюється відповідна категорія (друга, перша, вища).

Учителю вищої категорії може бути присвоєна кваліфікація старшого вчителя або вчителя-методиста. За особливі заслуги і вклад у розвиток педагогічної науки за наявності друкованих праць за поданням Міністерства освіти і науки учитель може одержати звання «Заслужений учитель України».

Заробіток та перспективи зайнятості.

Заробітна плата вчителя залежить від рівня кваліфікації, досвіду роботи і нараховується відповідно до тижневого навантаження.

Розмір оплати праці (ставки) підвищується залежно від категорії, відпрацьованого стажу, причому до педагогічного стажу зараховується час навчання в закладі освіти.

До встановлених ставок додається доплата за перевірку зошитів, класне керівництво, ведення факультативних занять, гурткову роботу тощо.

Якщо вчитель працює у закладі недержавної форми власності, то там діють інші умови оплати праці, що обумовлюються в контракті по найму. Заробітна плата в таких закладах висока і є комерційною таємницею.

Вірогідність працевлаштування за професією вчителя цілком реальна. З переходом країни на нові ринкові умови підвищуються вимоги до осіб, які займаються педагогічною діяльністю. Є певний ризик безробіття, що пов'язаний з недостатньою кваліфікацією та відсутністю досвіду практичної роботи у молодих учителів. Гарантію щодо зайнятості вчителям дає їх висока кваліфікація, педагогічна майстерність, а також можливість розширення сфери компетенції. Це майже завжди забезпечує отримання робочого місця в державному закладі освіти.

Психограма професії «Учитель»

Професійно важливі якості	Психодіагностичні методики	Діагностичні показники
1.Професійна спрямованість	Тест Голланда	С+, К+
2. Особливості нервової системи: – сила; – врівноваженість; – рухливість	Тепінг-тест Тест Стреляу	сильна середня висока
3.Увага: – концентрація; – розподіл	Тест Анфімова ВН-2	вище середнього рівня високий рівень
4.Оперативна пам'ять	ОП-1	високий рівень
5.Мислення: – аналітичне; – логічне	«Числові ряди»	високий рівень
6.Емоційно-вольові якості: – емоційна стабільність; – вимогливість; – щирість; доброта; – сміливість; – проникливість; – ентузіазм; – дипломатичність; – довірливість; – самоконтроль; – ввічливість; – відповідальність	Тест Кеттела 16 ФО-187-А	С+, В+, А+, Н+, Q1+, Q2+, Q3+, Е+, F+, L-, М+, G+
7.Комуникативні й організаторські нахили	КОС-2	високий рівень

Додаток X

Список публікацій здобувача:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у фахових наукових виданнях, що затвердженні МОН:

1. Іванов В.В. Зміст, методи і заходи психолого-педагогічного супроводу з формування професійних планів у студентів педагогічного коледжу. *Вісник Національного університету оборони України*. 4(68)/2022. С. 46-51 <https://doi.org/10.33099/2617-6858-22-68-4-46-51>

URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/258846/258995>

2. Іванов В.В. Психологічні особливості змісту та динаміки розвитку цілей навчальної діяльності майбутніх вчителів початкових класів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2 (72) /2023. С. 40-46. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-23-72-2-40-46>

URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/274358/271068>

3. Іванов В.В. Про особистісні і регуляторні предиктори визначеності і стійкості професійних планів студентів педагогічних коледжів. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)* № 16 (34) 2023. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16\(34\)-440-455](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-16(34)-440-455)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/8124/8168>

4. Іванов В.В. Модель формування професійних планів студентів педагогічних коледжів «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал. 2024. № 3(37) 2024. С. 839-848 [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37))

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/10082/10137>

5. Іванов В.В. Експериментальне дослідження формування професійних планів студентів педагогічних коледжів. *Psychology Travelogs*, № 1 (2024): [Psychology Travelogs | Psychology Travelogs \(khmnu.edu.ua\)](https://doi.org/10.33099/2617-6858-24-1-72-81) С. 72-81.

URL: <https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/155/144>

6. Іванов В. В. Подолання психолого-педагогічних бар'єрів та внутрішньоособистісних конфліктів в процесі формування професійних планів здобувачів освіти фахових.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit27-03-015> DOI: 10.30890/2567-5273.2023-27-03-015

7. Іванов В. В. Основи формування психологічної компетентності вчителя початкової школи в умовах реформування освітньої галузі. *Збір. Матеріалів*. Одеса: Астропринт, 2021.- 284 с.

8. Якимчук Б. А., Іванов В. В. Психологічні аспекти формування професійних планів студентів педагогічних коледжів. *Психологічний журнал*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2021. Вип. 7. С. 92-99.
<http://psyj.udpu.edu.ua/issue/view/14160>

9. Іванов В.В. Корекційно-розвивальна програма «Емоційна сфера студентів», *матеріали інформаційно-методичного вісника методичного об'єднання практичних психологів педагогічних навчальних закладів Південного регіону України*. Запоріжжя 2019 р.

10. Іванов В.В. Психофізіологічні особливості становлення випускника педагогічного коледжу. *Педагогічний вісник ВНЗ південного регіону I-II рівнів акредитації* м. Запоріжжя 2020 р.

11. Іванов В.В. Особливості діагностики емоційного інтелекту при формуванні професійних планів. *Матеріали інформаційно-методичного вісника методичного об'єднання практичних психологів педагогічних навчальних закладів Південного регіону України*. Запоріжжя 2021 р.

12. Іванов В. В. Основи формування психологічної компетентності вчителя початкової школи в умовах реформування освітньої галузі. *Нове покоління вчителів для НУШ: виклики і досягнення. Збірн. матеріалів доп. учасн.* Одеса : Астропринт, 2021. С - 93.

13. Іванов В.В. Психологічні особливості професійного становлення студентів педагогічних коледжів. *Актуальні питання сучасної педагогіки:*

творчість, майстерність, професіоналізм. *Зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Кременчук: 2020. С - 289.

14. Іванов В.В. Психологічні основи формування професійних планів студентів. Основні аспекти розвитку сучасної психології. *Зб. наук. праць за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Одеса: 2020. С -156.

15. Іванов В.В. Психологічні проблеми професійного самовизначення. Features of the development of modern science in the pandemic`s era. *зб. за матеріалами II Міжнародної науково-теоретичної конференції*. Берлін. Грудень. 2021 р. С – 127.

16. Іванов В.В. Розвиток професійної компетентності студентів педагогічних коледжів як основна умова формування їх професійних планів. *Науково-практичний семінар «Сучасна наука: проблеми, перспективи, здобутки»*. Умань: 2021.

17. Іванов В.В. Бар'єри формування професіоналізму студентів ВНЗ. Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: *проблеми та перспективи розвитку зб. наук. праць за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Одеса: 2021. С. – 68.

18. Іванов В.В. Адаптація без проблем. Освіта Одещини. *Огляд-конкурс методичних розробок та віртуальних ресурсів педагогічних працівників*. Одеса: 2021.

19. Іванов В.В. Психологічні аспекти модулювання професійних планів здобувачів освіти. *Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції “Наука, освіта, технології та суспільство в XXI столітті: наукові ідеї та механізми реалізації”*. (Полтава, 30 січня 2024 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2024. Ч. 2. 10 с. <https://www.economics.in.ua/2024/02/30-2.html>

20. Іванов В. В. Психологічний супровід професійного планування майбутньої діяльності студентів педагогічних коледжів. Наука та освіта під

впливом глобальних викликів: *матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр* (Чернігів, 30 січня 2024 р). Research Europe, 2024. 100 с.
<https://researcheurope.org/product/book-42>

21. Іванов В.В. Формування професійної придатності студентів педагогічних коледжів в парадигмі планування майбутньої діяльності. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку. *Матеріали XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (07 лютого 2024 року, м. Анкара Туреччина) 256 с. DOI: <https://doi.org/10.52058/41>

Додаток Ц

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«БАЛТСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ»

66101, Одеська область, м. Балта, вул. Шевченка, 2 КОД ЄДРПОУ 36642931
Тел. (048-66) (факс) - 2-18-86, 2-20-03, 2-25-01, 2-27-70, e-mail: bpupedin@ukr.net; pedagogbpu@ukr.net
№ 39 від 17.04.2024

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри психології Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
Іванова Валерія Валерійовича

Аспірант кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Іванов Валерій Валерійович, виконуючи дисертаційну роботу на тему: "Психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів", провів емпіричне дослідження в закладі освіти.

Результати дослідження запроваджено в освітній процес, а також у ряд навчальних дисциплін "Педагогіка", "Психологія" тощо. Організовано діяльність студентського клубу на основі програми формування професійних планів та професійного становлення.

Результати дисертаційного дослідження розглянуті на засіданні педагогічної ради протокол №2 від 24 жовтня 2023 року

Директор коледжу

Сергій ІВАННІКОВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НІКОПОЛЬСЬКИЙ ФАХОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ»
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

53210, Дніпропетровська обл., м. Нікополь, вул. Станіславського, 7. тел. (0566) 68-66-63, факс (0566) 68-67-33
e-mail: kvnz_nrk @ukr.net, ідентифікаційний код 40710698

№ 41
«01» 02 2024

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Іванова Валерія Валерійовича

Аспірант кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Іванов Валерій Валерійович, виконуючи дисертаційну роботу на тему: «Психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів», провів емпіричне дослідження в закладі освіти.

Про ефективність апробації результатів дисертаційного дослідження Іванова В.В., «Психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів» свідчить підвищення рівня свідомого осмислення студентського професійного зростання.

Отже, на підставі розгляду матеріалів дисертаційного дослідження, є підстава вважати, що запропонована Івановим В.В., методологія дослідження процесу формування професійних планів студентів може бути рекомендована для використання в освітньому процесі фахових передвищих і вищих освітніх закладів.

Результати дисертаційного дослідження розглянуті на засіданні методичної ради протокол №3 від 20.12 2023 року

В.о. директора,
кандидат педагогічних наук

Любов КРАМАРЕНКО

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА РАДА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ

вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69637, Тел/факс (061) 283-20-01,
e-mail: info@klymko.zp.ua Код ЄДРПОУ 22 133 718, р/р UA 448201720344259902900042167 МФО 820172;
с/р UA 608201720344241602239942167

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта
кафедри психології Уманського державного педагогічного університету**

імені Павла Тичини

Іванова Валерія Валерійовича

Аспірант кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Іванов Валерій Валерійович, виконуючи дисертаційну роботу на тему: «Психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів», провів емпіричне дослідження в закладі освіти.

Про ефективність апробації результатів дисертаційного дослідження Іванова В.В., «Психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів» свідчить підвищення рівня свідомого осмислення студентського професійного зростання.

Отже, розглянувши матеріали дисертаційного дослідження, є підстава вважати, що запропонована Івановим В.В., методологія дослідження процесу формування професійних планів студентів може бути рекомендована для використання в освітньому процесі закладів фахової передвищої та вищої освіти України.

Результати дисертаційного дослідження розглянуті на засіданні науково-методичної ради коледжу протокол № 6 від 30.01.2024 року.

Директор
педагогічного фахового коледжу
Хортицької національної академії

Володимир СМОЛЯК

УКРАЇНА

**БАЛТСЬКИЙ ЛІЦЕЙ №1
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
БАЛТСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вулиця Любомирська, 296, місто Балта, Одеської області, 66101, тел. (04866)22074
E-mail: zosh1_balta@ukr.net Код ЄДРПОУ № 26470944

15.11.2023р. № 123 / 01-24

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри психології Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
Іванова Валерія Валерійовича

Аспірант кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Іванов Валерій Валерійович, виконуючи дисертаційну роботу на тему: "Психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів", провів емпіричне дослідження в навчальному закладі.

Організовано системну діяльність профорієнтаційного консультування, на основі запропонованої Івановим В.В., моделі формування професійних планів та професійного становлення випускників навчального закладу.

Рекомендована модель дає підстави застосовувати надсучасні індивідуальні та групові методи, прийоми пізнання особистісного потенціалу перед проектуванням майбутньої професійної кар'єри.

Директор

Надія КОПТЄВА

УКРАЇНА
БАЛТСЬКИЙ ЛІЦЕЙ №2 БАЛТСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

66101 м.Балта, Одеської області, вул. Шевченка 4 тел. 0486621105, baltaschool2@ ukr.net

Вих.№ 3 від 22.01.2024 р.

Довідка
 про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 здобувача наукового ступеня доктора філософії
 кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені
 Павла Тичини
 Іванова Валерія Валерійовича

Аспірант кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Іванов Валерій Валерійович, виконуючи дисертаційну роботу на тему: "Психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів", провів емпіричне дослідження в навчальному закладі.

Організовано системну діяльність профорієнтаційного консультування, на основі запропонованої Івановим В.В., моделі формування професійних планів та професійного становлення випускників навчального закладу.

Зазначимо, що результати дисертаційного дослідження Іванова В. доцільно використовувати в загальноосвітніх навчальних закладах, при організації профорієнтаційної роботи.

Рекомендації щодо психологічного супроводу формування професійних планів можуть бути використані шкільними психологами.

Івановим В.В. були розроблені зміст, форми і методи дослідно – експериментальної роботи зі здобувачами освіти, спрямовані на формування професійного планування в освітньому процесі, дослідним шляхом перевірена їх ефективність; прийоми формування професійного самовизначення.

У ході дослідження встановлено, що результати дозволяють істотно підвищити рівень сформованості професійних планів здобувачів освіти та можуть бути рекомендовані для впровадження у практику закладів освіти України.

Директор ліцею

Л.А. Доні

БАЛТСЬКА МІСЬКА РАДА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
БАЛТСЬКИЙ ЛІЦЕЙ №3

вул. Уварова, 96, м. Балта, Одеська обл., 66100, тел. 2-24-03, 2-26-60,
E – mail: osvitas3@ ukr.net Код ЄДРПОУ 34010891

19.01.24 № 17-01/12

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора філософії
спеціальність 053-Психологія
кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені
Павла Тичини
Іванова Валерія Валерійовича

Аспірант кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Іванов Валерій Валерійович, виконуючи дисертаційну роботу на тему: “Психологічні особливості формування професійних планів студентів педагогічних коледжів”, провів емпіричне дослідження в навчальному закладі.

Організовано системну діяльність профорієнтаційного консультування, на основі запропонованої Івановим В.В., моделі формування професійних планів та професійного становлення випускників навчального закладу.

Рекомендована модель дає підстави застосовувати надсучасні індивідуальні та групові методи, прийоми пізнання особистісного потенціалу перед проектуванням майбутньої професійної кар'єри.

Зазначимо, що результати дисертаційного дослідження Іванова В. доцільно використовувати в загальноосвітніх навчальних закладах, при організації профорієнтаційної роботи.

Рекомендації щодо психологічного супроводу формування професійних планів можуть бути використані шкільними психологами.

Директор ліцею

Жанна Капкіна